

Харківський національний
економічний університет

**Управління
розвитком**

Збірник наукових робіт

№ **9** (106) 2011

видається щомісячно

Харків · ХНЕУ · 2011

Засновник і видавець ХНЕУ.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 16779–5351 ПР. від 21.05.2010 р.

Затверджено на засіданні
вченої ради університету,
протокол № 7 від 18.04.2011 р.

Редакційна колегія

Пономаренко В. С. — докт. екон. наук, професор (головний редактор)

Афанасьєв М. В. — канд. екон. наук, проф.

Внукова Н. М. — докт. екон. наук, проф.

Грігорян Г. М. — докт. екон. наук, проф.

Гриньова В. М. — докт. екон. наук, проф.

Дікань Л. В. — канд. екон. наук, проф.

Дороніна М. С. — докт. екон. наук, проф.

Іванов Ю. Б. — докт. екон. наук, проф.

Кизим М. О. — докт. екон. наук, проф.

Клебанова Т. С. — докт. екон. наук, проф.

Левикін В. М. — докт. техн. наук, проф.

Малярєвський Ю. Д. — канд. екон. наук, доц.

Назарова Г. В. — докт. екон. наук, проф.

Орлов П. А. — докт. екон. наук, проф.

Пушкар О. І. — докт. екон. наук, проф.

Сєдова Л. М. — відповідальний секретар

Тридід О. М. — докт. екон. наук, проф.

Українська Л. О. — докт. екон. наук, проф.

Хохлов М. П. — докт. екон. наук, проф.

Ястремська О. М. — докт. екон. наук, проф.
(заступник головного редактора)

Поштова адреса

засновника і видавця:

61001, Україна, м. Харків, пр. Леніна, 9а

Головний редактор **Пономаренко В. С.**

Конт. телефон: (057)702-03-04

Поштова адреса редакції:

61001, Україна, м. Харків,
пров. Інженерний, 1а, 1 під'їзд

Зав. редакції **Сєдова Л. М.** (057)758-77-05

Редакція (057)758-77-04

Редактори: **Лященко Т. О., Дуднік О. М.,
Носач О. С., Онопко О. М.,
Семенова І. М.**

Комп'ютерна верстка — **Самойленко Т. О.**

E-mail: vydav@ksue.edu.ua

Відповідальність за достовірність фактів, дат, назв, імен, прізвищ, цифрових даних, які наводяться, несуть автори статей.

Рішення про публікацію статті приймає редакційна колегія. У текст статті без узгодження з автором можуть бути внесені редакційні виправлення або скорочення.

Редакція залишає за собою право їх опублікування у вигляді коротких повідомлень і рефератів.

При передрукуванні матеріалів посилання на збірник обов'язкове.

Підписано до друку 27.04.2011 р.

Формат 84×108 1/16. Panip MultiCopy.

Ум.-друк. арк. 20,5. Обл.-вид. арк. 25,83. Тираж 500 прим. Зам. № 251.

Ціна договірна.

Видавець і виготівник — видавництво ХНЕУ, 61001, м. Харків, пр. Леніна, 9а.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи.
Дк № 481 від 13.06.2001 р.

© Харківський національний економічний університет, 2011.

© Видавництво ХНЕУ,
дизайн, оформлення обкладинки, 2011.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ИНВЕСТИРОВАНИЯ В ИНТЕРНЕТ-ПРОСТРАНСТВО: ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Аннотация. Рассмотрены основные направления инвестирования в Интернет-пространство, к которым относятся реклама, плата за сервисы и продажа товаров и услуг через Интернет-пространство. Выделены их основные преимущества и недостатки.

Анотація. Розглянуто основні напрями інвестування в Інтернет-простір, до яких відносяться реклама, плата за сервіси і продаж товарів та послуг через Інтернет-простір. Виділено їх основні переваги та недоліки.

Annotation. The basic directions of investing in Internet space, to which advertising, paying for services and sale of commodities and services behaves through Internet space are considered. The basic advantages and failings of it's are appropriated.

Ключевые слова: Интернет-пространство, инвестиции, направления инвестирования, проект, реклама, услуга, недостаток, преимущество.

На сегодняшний день Интернет-пространство является неотъемлемой частью современной жизни. После затишья, вызванного экономическим кризисом, на виртуальном рынке наблюдается оживление, Интернет-проекты становятся более прибыльными, появляются новые виды бизнеса. Естественно, это привлекает внимание потенциальных инвесторов, которые готовы вложить свои средства в какой-нибудь новый продукт, будь то банальный развлекательный портал или даже новая социальная сеть. Но перед инвесторами стоят вопросы выбора таких проектов, целесообразности вложения средств в выбранные проекты, надежности и эффективности этого вложения, что и обуславливает актуальность данной работы.

В настоящее время инвестициям в Интернет уделяется достаточно много внимания: проводятся конференции и инвестиционные форумы, посвященные данному вопросу (в частности, "Бизнес онлайн: продвижение, реклама, маркетинг в сети Интернет", "Инвестиции в Рунет", IDCEE), маркетинговые исследования виртуального пространства, публикуются статьи и научные разработки многих специалистов в области маркетинг- и Интернет-бизнеса. Данной проблеме посвятили свое внимание такие ученые и бизнесмены, как: Н. Баловсяк [1], Л. Булавкина [2], А. Бурмистров [3], С. Водянина [4], А. Волож [5], Д. Голованов [6], Е. Макаров [7], А. Милютин [8], М. Примаченко [9], Ж. Пух [10], О. Шенкер [11] и др. Однако изучению вопроса преимуществ и недостатков основных направлений инвестирования в Интернет-пространство должного внимания не уделялось, поэтому он требует дальнейших разработок.

У большинства потенциальных инвесторов нет уверенности в том, какие именно проекты на данном этапе могут принести реальную прибыль. Поэтому цель статьи – определить основные направления инвестирования в Интернет-пространство, выделить их преимущества и недостатки.

Объект исследования – направления инвестирования на рынке Интернет-бизнеса Украины.

За последние 5 лет в Украине в Интернет-проекты инвесторы вложили более 20 млн долл США [7]. На основании проведенного исследования автор работы выделил три основных направления инвестиций в виртуальное пространство, которые на данном этапе развития являются наиболее перспективными и окупаемыми. К ним относятся реклама, плата за сервисы и продажа товаров и услуг через Интернет-пространство (электронная коммерция). В таблице автором были оценены преимущества и недостатки каждого из основных направлений инвестирования.

**Преимущества и недостатки основных направлений инвестиций
в Интернет-пространство**

Направление инвестиций	Преимущества	Недостатки
1. Реклама	<ol style="list-style-type: none"> 1. Постоянный рост объема Интер-нет-рекламы (в 2010 году – на 30 % в сравнении с предыдущим годом [8]). 2. Легкость в отслеживании эффективности инвестиций (в любой момент можно получить точные статистические данные относительно количества увидевших рекламу и отреагировавших на нее определенным заранее образом). 3. Простота внесения изменений в рекламную кампанию в процессе ее осуществления (изменение внешнего вида баннера, целевой аудитории, время демонстрации и т. д.). 4. Относительная дешевизна размещения рекламы в Интернете, в сравнении с телевидением, СМИ, рекламой на улице. 5. Постоянное развитие Интернет-технологий, позволяющих выявить предпочтения потребителей вплоть до малейших деталей и должным образом отреагировать на них 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Отсутствие должного правового регулирования. 2. Наличие недобросовестных конкурентов, прибегающих к размещению недостоверной или негативной информации о рекламируемом товаре или услуге (более трети компаний в 2010 году ощутили на себе подобное воздействие [9]). 3. Отрицательное отношение пользователей Интернет-пространства к различного рода рекламным сообщениям, спаму. 4. Риск для рекламы остаться незамеченной из-за неправильной подачи. 5. Неполный охват целевой аудитории (доступ к виртуальному пространству имеет не более 60 % украинцев [5])
2. Плата за сервисы	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наличие спроса на виртуальные услуги (например, повышение рейтинга в социальных сетях, приобретение лицензионной версии программного обеспечения и др.). 2. Отсутствие необходимости в дополнительных вложениях (каждому пользователю предоставляется одна и та же услуга, которая каждый раз ими заново оплачивается) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сложность в определении услуг, за которые пользователи готовы платить. 2. Наличие конкурентов, предоставляющих такую же услугу на бесплатной основе. 3. Отсутствие законодательства, регулирующего нелегальное размещение цифрового продукта
3. Продажа товаров и услуг через Интернет-пространство (электронная коммерция)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ежегодный рост онлайн-рынка на 50 – 60 % в течение последних пяти лет [4]. 2. Широкий размах предлагаемых товаров и услуг. 3. Готовность украинцев совершать покупки онлайн (71 % пользователей Интернет-пространства имеют подобный опыт) 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ограниченный доступ к сети Интернет (количество украинцев, имеющих доступ в виртуальное пространство, не превышает 60 %). 2. Сложности с созданием электронного кошелька и его использованием. 3. Недоверие украинцев к Интернет-пространству, выражающееся отказом переводить средства со счета электронного кошелька или своей кредитной карты на счет реализатора товара или услуги. 4. Проект изменения налогового законодательства

Таким образом, проведя исследования основных направлений инвестирования в Интернет-пространство, можно сделать такие выводы:

1) главными недостатками сети Интернет являются его недостаточное правовое регулирование и ограниченность охвата целевой аудитории;

2) главными преимуществами виртуального пространства выступают его стабильный рост, относительно низкая затратность и простота организации обратной связи с целевой аудиторией.

Следовательно, Интернет-пространство можно рассматривать как достаточно эффективный источник получения дивидендов на вложенный капитал.

Результаты исследования, проведенного автором, позволяют сделать вывод о том, что достаточно целесообразно вкладывать средства в определенные виды проектов, реализуемых в Интернете, поскольку они являются актуальными, высокорентабельными, а также легко корректируемыми в условиях нестабильной внешней среды, что делает их менее рискованными для инвесторов. Но при этом нужно учитывать, что Интернет – самый быстроменяющийся рынок, поэтому нужно регулярно проводить мониторинг внешних факторов с целью увеличения эффективности реализуемого проекта.

Практическая значимость проведенного исследования заключается в его использовании инвесторами при выборе направления инвестирования на рынке Интернет-пространства.

В дальнейших исследованиях автор планирует сосредоточить свое внимание на особенностях управления каждым из проанализированных в данной статье направлений инвестирования в Интернет-пространство.

Научн. рук. Ипполитова И. Я.

Литература: 1. Баловсяк Н. Региональный Уанет: робкие шаги в Интернет-бизнесе [Электронный ресурс] / Н. Баловсяк. – Режим доступа : <http://e-commerce.com.ua/>. 2. Булавкина Л. Влияние PR-технологий на инвестиционную привлекательность Интернет-проектов [Электронный ресурс] / Л. Булавкина. – Режим доступа : <http://www.ixbt.com/>. 3. Бурмистров А. Расширение Интернет-бизнеса за счет покупки конкурирующих проектов [Электронный ресурс] / А. Бурмистров. – Режим доступа : <http://www.ixbt.com/>. 4. Водянина С. Международный форум инвесторов IDCЕЕ в Киеве [Электронный ресурс] / С. Водянина. – Режим доступа : <http://proit.com.ua/>. 5. Волож А. Инвестиции в российский интернет: вид изнутри [Электронный ресурс] / А. Волож. – Режим доступа : <http://www.ixbt.com/>. 6. Голованов Д. Эффективность инвестиций в Интернет-рекламу, или как добиться максимальной эффективности и не потратить деньги впустую [Электронный ресурс] / Д. Голованов. – Режим доступа : <http://promo.index-art.ru/>. 7. Макаров Е. Интернет-реклама – грамотные инвестиции в маркетинг / Е. Макаров // Стратегия бизнеса. – 2010. – № 51. 8. Милютин А. Инвестиции в Интернет-стартапы – как "вычислить" будущего компьютерного гения? [Электронный ресурс] / А. Милютин // Аргументы и факты. – 2010. – Режим доступа : <http://www.aif.ua/>. 9. Примаченко М. Украинский рынок Интернет-рекламы [Электронный ресурс] / М. Примаченко. – Режим доступа : <http://uamarkets.com/>. 10. Пух Ж. Эксперты рассказали, как и что украинцы покупают в Интернете [Электронный ресурс] / Ж. Пух // Корреспондент. – 21.10.2010. – Режим доступа : <http://ua.korrespondent.net/>. 11. Шенкер О. Общие вопросы инвестиций в Интернет [Электронный ресурс] / О. Шенкер. – Режим доступа : <http://www.ixbt.com/>.

УДК 005.915:005.51

Бойко О. О.

Студент 4 курса
факультету економіки і права ХНЕУ

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ БЮДЖЕТУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Розглянуто проблему відмінності тлумачень та розуміння бюджетування на підприємствах. Проведено аналіз та узагальнення трактувань бюджетування деяких науковців, сформульовано сутність та виділено характерні риси бюджетування на підприємствах.

Аннотация. Рассмотрена проблема различного толкования и понимания бюджетирования на предприятиях. Проведен анализ и обобщены трактовки бюджетирования разных авторов, сформулирована сущность и выделены характерные черты бюджетирования на предприятиях.

Annotation. The problem of various interpretation and understanding of budgeting at the enterprises is considered. The analysis is conducted and the generalizations of treatments of budgeting of different authors are generalized, the essence is formulated and the characteristic features of budgeting at the enterprises are allocated.

Ключові слова: фінансовий менеджмент, бюджетування, планування діяльності, рух ресурсів, економічні ресурси підприємства, фінансові витрати, джерела покриття, система бюджетів, деталізація, довгострокові плани, характерні риси.

Фінансові ресурси є важливим та визначальним елементом для функціонування будь-якого підприємства. У вітчизняній управлінській практиці вдалий фінансовий менеджмент давно став передумовою ефективного функціонування підприємства. В умовах високого ступеня невизначеності ринкового середовища та ускладнених кризовими явищами взаємовідносин підприємства з

іншими суб'єктами господарювання особливо необхідним є гнучке застосування сучасних методів фінансового планування та контролю. Часто це визначається поняттям "бюджетування", проте недостатність змістовного теоретичного висвітлення процесу бюджетування, особливостей його практичної реалізації на вітчизняних підприємствах породжує неоднозначність тлумачення та неефективність застосування фінансовими менеджерами.

Тому актуальним є висвітлення сутності та характерних рис процесу бюджетування на підприємствах задля його подальшого єдиного розуміння в теоретичній площині та успішного практичного застосування.

Варто відмітити багатьох зарубіжних та вітчизняних вчених, які займалися дослідженням фінансового менеджменту, таких, як: Дацій Н. В. [1], Коваленко Л. О. [2], Корецький Н. В. [1], Крамаренко Г. О. [3], Поддєрьогін А. М. [4], Савчук В. П. [5], Салига С. Я. [1], Філімоненко О. С. [6], В. Хохлов [7], щодо фінансового планування та, зокрема, бюджетування на підприємствах. Вихідним моментом до розуміння сутності бюджетування на підприємстві є його узагальнене, але точне визначення, у чому, на жаль, відсутній єдиний погляд науковців.

Метою даної статті є розкриття сутності та визначення характерних рис бюджетування на підприємствах.

У роботах деяких вітчизняних вчених можемо простежити близьке, але відмінне трактування бюджетування на підприємствах, що проаналізовано та узагальнено автором у таблиці.

Таблиця

Трактування сутності бюджетування на підприємствах

№ п/п	Автор, джерело	Стисле визначення	Особливість
1	Хохлов В. приводить з "Глосарію управлінсько-го обліку" (використовуваний Мінекономрозвитку Росії) [7]	Бюджетування (англ. <i>budgeting</i>) – це процес планування руху ресурсів підприємства на визначений майбутній період та (або) проект	Акцентується увага на процесі планування руху ресурсів підприємства
2	Савчук В. П. [5]	Бюджетування – процес планування майбутньої діяльності підприємства, результати якого оформляються системою бюджетів, сформованих, здебільшого, в рамках оперативного планування, задля розподілу економічних ресурсів підприємства	Розглядається процес планування саме діяльності підприємства, що відображено в системі взаємопов'язаних бюджетів з розподілу економічних ресурсів
3	Коваленко Л. О. [2, с. 435]	Бюджетування – процес планування діяльності підприємства, його структурних підрозділів методом розробки системи взаємопов'язаних бюджетів та встановлення всіх видів фінансових витрат, джерел їх покриття і очікуваних результатів у рамках поточного планування з можливістю складання бюджетів й триваліші проміжки часу	У процесі планування діяльності не тільки підприємства, а й його підрозділів розробляють систему бюджетів, що відображає рух фінансових ресурсів й очікувані результати

Такі автори, як Філімоненко О. С. [6, с. 257, 272], Крамаренко Г. О. [3, с. 155–156, 172], фінансове планування зводять до процесу розробки системи виключно фінансових планів (різного характеру від стратегічних бізнес-планів до оперативних платіжних календарів), повністю ігноруючи бюджетування на підприємстві. Причому Поддєрьогін А. М. [4] називає платіжний календар особливою формою бюджету.

Проте більшість авторів наполягають на доцільності та ефективності бюджетування на підприємствах. За словами Савчука В. П. [5], переваги якісного формування бюджетів та контроль за їх виконанням з надлишком окупують витрати на їх запровадження та розробку.

Тож, аналізуючи подані вище трактування бюджетування на підприємствах, автором цієї статті узагальнено погляди науковців та сформульовано сутність даного поняття. Перш за все, це елемент фінансового планування діяльності підприємства і його структурних підрозділів, завданням якого є деталізація довгострокових планів через систему бюджетів руху економічних ресурсів підприємства.

Крім того, автором статті виділено характерні риси бюджетування на підприємствах, а саме:

- 1) є процесом планування діяльності підприємства та його структурних підрозділів;
- 2) деталізує довгострокові плани з очікуваними результатами в розрізі короткострокових часових меж;
- 3) базується на формуванні системи взаємопов'язаних бюджетів;
- 4) через систему бюджетів відображає всі види фінансових витрат, джерел їх покриття, тобто рух ресурсів підприємства.

Таким чином, проведений автором аналіз тлумачень і поглядів вітчизняних науковців щодо бюджетування на підприємствах та узагальнення ним сутності даного поняття дозволяє наблизитися до єдиного теоретичного розуміння. Запропоновані автором як результат даної роботи харак-

терні риси бюджетування на підприємствах можуть бути використані фінансовими менеджерами у процесі розробки та організації бюджетування на конкретному підприємстві. У подальших дослідженнях автором планується розглянути підходи та моделі формування системи бюджетів на підприємстві; висвітлити можливі варіанти автоматизації бюджетування на підприємстві.

Наук. керівн. Іпполітова І. Я.

Література: 1. Фінансовий менеджмент : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / С. Я. Салига, Н. В. Дачій, С. О. Корецький та ін. ; Запорізька державна інженерна академія. – К : Центр навчальної літератури, 2006. – 273 с. 2. Коваленко Л. О. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. / Л. О. Коваленко, Л. М. Ремньова. – 3-тє вид., випр. і доп. – К. : Знання, 2008. – 483 с. 3. Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент : підручник для студ. вищ. навч. закладів / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна ; Дніпропетровський університет економіки та права. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 518 с. 4. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент: конспект лекцій [Електронний ресурс] / А. М. Поддєрьогін. – Режим доступу : <http://vuzlib.net>. 5. Савчук В.П. Финансовое планирование и разработка бюджета предприятия [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vuzlib.net>. 6. Філімоненко О. С. Фінанси підприємств : навч. посібн. / О. С. Філімоненко. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : МАУП, 2004. – 328 с. 7. Хохлов В. Что такое бюджетирования и как с этим борются [Электронный ресурс] / В. Хохлов. – Режим доступа : <http://www.cis2000.ru>.

УДК 330.317

Червина А. С.

Студент 5 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

НАПРАВЛЕНИЯ ПОВЫШЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Проведено теоретическое обоснование сущности понятия "инвестиционная привлекательность" и определены направления ее повышения на предприятии.

Анотація. Проведено теоретичне обґрунтування сутності поняття "інвестиційна привабливість" та визначено напрямки її підвищення на підприємстві.

Annotation. The theoretical justification of the essence of the concept of "investment attractiveness" is conducted aut and the areas of improvement in the company are determined.

Ключевые слова: инвестиционная привлекательность предприятия, показатели инвестиционной привлекательности, направления повышения инвестиционной привлекательности.

В современных условиях хозяйствования практически любое направление бизнеса характеризуется высоким уровнем конкуренции. Для сохранения своих позиций и достижения лидерства предприятия вынуждены постоянно развиваться, осваивать новые технологии, расширять сферы деятельности. В подобных условиях периодически наступает момент, когда руководство компании понимает, что дальнейшее развитие невозможно без притока инвестиций. Привлечение инвестиций в предприятие дает ему дополнительные конкурентные преимущества и зачастую есть мощнейшим средством роста. Основной и наиболее общей целью привлечения инвестиций является повышение эффективности деятельности предприятия.

Данные вопросы рассматриваются в работах многих отечественных и зарубежных авторов, таких, как: Бланк И. А. [1], Гринева В. Н. [2], Денисенко М. П. [3], Федоренко В. Г. [4], Ястремская Е. Н. [5]. Тем не менее ряд вопросов этой сложной проблемы нуждается в дальнейшем теоретическом и практическом обосновании. В научных исследованиях по управлению инвестиционной деятельностью предприятия вопрос определения направлений повышения инвестиционной привлекательности требует дальнейшего исследования.

Целью данной статьи является теоретическое обоснование направлений повышения инвестиционной привлекательности предприятия.

Инвестиционная привлекательность объекта инвестирования формируется под влиянием определенных условий и факторов внутренней и внешней среды. Авторами [2; 3] перечислены условия формирования инвестиционной привлекательности предприятия и факторы влияния на

этот процесс. К условиям влияния на инвестиционную привлекательность относят перспективу развития предприятия, эффективность использования активов и перспективу сбыта продукции. Другие специалисты [6; 7] вообще не рассматривают условия, а уделяют внимание только факторам формирования инвестиционной привлекательности [5].

Под инвестиционной привлекательностью понимается совокупность характеристик, позволяющая потенциальному инвестору оценить, насколько тот или иной объект инвестирования привлекательнее других для вложения имеющихся средств. Применительно к данной предметной области из всех показателей, характеризующих инвестиционную привлекательность предприятия, в условиях доминирования экономических методов управления на первый план выходят те, которые прямо или косвенно характеризуют, прежде всего, финансово-экономические аспекты хозяйствующего субъекта [4].

Специалисты рассматривают разные факторы формирования инвестиционной привлекательности субъектов хозяйствования. В ходе анализа существующих методик были выявлены такие подходы к определению факторов, а именно: если инвестор вкладывает средства в краткосрочном периоде времени, оценку инвестиционной привлекательности объекта можно ограничить анализом коэффициентов его финансового положения, которые дают возможность принять обоснованные тактические управленческие решения; в случае долгосрочного инвестирования нецелесообразно ограничиваться информацией финансового анализа состояния субъекта хозяйствования, поскольку только комплексная характеристика всех видов его экономических ресурсов позволит обосновывать стратегические инвестиционные решения в долгосрочном периоде [5].

Так как в данный момент внешняя среда функционирования предприятий характеризуется нестабильностью, то инвестирование целесообразно проводить в краткосрочной перспективе. Следовательно, для оценки инвестиционной привлекательности предприятий можно выделить такой ряд факторов влияния (групп показателей): имущественное состояние, финансовая устойчивость, ликвидность активов, деловая активность, рентабельность [2]. Среди данных факторов еще выделяют рыночную активность, однако ее нельзя применять к обобщенной оценке инвестиционной привлекательности предприятий, так как этот фактор относится только к акционерным обществам.

На основе исследованных литературных источников [1; 2; 5; 6] автором были обобщены группы показателей для оценки инвестиционной привлекательности предприятия и направления их улучшения (таблица).

Таблица

Направления повышения инвестиционной привлекательности предприятий

Группа показателей	Показатели	Направления улучшения
1	2	3
1. Оценка имущественного состояния	1.1. Темпы роста оборотных активов. 1.2. Коэффициент годности основных средств. 1.3. Коэффициент износа основных средств. 1.4. Коэффициент обновления основных средств. 1.5. Коэффициент выбытия. 1.6. Коэффициент годности оборотных активов	Укрепление материально-технической базы предприятия; оптимизация структуры капитала; совершенствование управления капиталом, вложенным в основные средства
2. Оценка ликвидности	2.1. Коэффициент текущей ликвидности. 2.2. Коэффициент срочной ликвидности. 2.3. Коэффициент абсолютной ликвидности	Совершенствование управления оборотными средствами (поддержание показателей высокой оборачиваемости, снижение материалоемкости и затрат ресурсов на производство, применение научно обоснованных методов расчета потребности в оборотном капитале, соблюдение установленных нормативов, увеличение долей активов с минимальным и малым риском вложения); увеличение собственного капитала; продажа части постоянных активов; сокращение сверхнормативных запасов; получение долгосрочного финансирования; оптимизация уровня складских запасов

1	2	3
3. Оценка финансовой устойчивости	3.1. Коэффициенты капитализации. 3.1.1. Коэффициент финансовой автономии. 3.1.2. Коэффициент финансовой зависимости. 3.1.3. Коэффициент финансового левериджа. 3.1.4. Коэффициент маневренности собственного капитала. 3.2. Коэффициенты покрытия. 3.2.1. Коэффициент структуры покрытия долгосрочных вложений. 3.2.2. Коэффициенты структуры долгосрочных источников финансирования	Необходимо проводить активную политику наращивания собственного капитала в целях уменьшения финансовой зависимости от внешних инвесторов; формирование оптимальной политики привлечения новых финансовых ресурсов: если есть возможность выбора, то финансирование за счет долгосрочных кредитов предпочтительнее, так как имеет меньший ликвидный риск (в то же время, стоимость долга не должна быть высокой); долги предприятия должны погашаться в установленные сроки (следует учесть, что в отдельных случаях предприятие может применять метод финансирования текущей деятельности за счет откладывания выплат по обязательствам)
4. Оценка деловой активности	4.1. Коэффициент оборотности активов. 4.2. Коэффициент оборотности дебиторской задолженности. 4.3. Период оборачиваемости дебиторской задолженности. 4.4. Коэффициент оборачиваемости кредиторской задолженности. 4.5. Коэффициент оборачиваемости запасов. 4.6. Длительность оборачиваемости запасов. 4.7. Длительность операционного цикла. 4.8. Длительность оборачиваемости оборотного капитала. 4.9. Длительность финансового цикла. 4.10. Оборачиваемость собственного капитала. 4.11. Оборачиваемость основного капитала. 4.12. Коэффициент стойкости экономического роста	Внедрить оперативный контроль за состоянием дебиторской и кредиторской задолженности по срокам их образования и погашения с целью выявления просроченной и ее ликвидации; рассмотреть возможности перезаключения хозяйственных договоров с кредиторами в целях их продления; совершенствование работы по взысканию дебиторской задолженности
5. Оценка рентабельности	5.1. Объем чистой прибыли. 5.2. Рентабельность продукции. 5.3. Рентабельность активов. 5.4. Рентабельность собственного капитала. 5.5. Рентабельность основного капитала. 5.6. Операционная рентабельность реализованной продукции. 5.7. Чистая рентабельность реализованной продукции. 5.8. Валовая рентабельность продаж	Поддержание уровня и динамики финансовых результатов деятельности предприятия на высоком уровне (рост выручки и прибыли от реализации продукции, снижение затрат на производство продукции); улучшение качества прибыли организации, обеспечение достаточности полученной прибыли, величины и устойчивости прогнозируемых потоков денежных средств для обслуживания и погашения долгов); направление чистой прибыли на развитие предприятия, а также пополнение уставного капитала за счет дополнительных вкладов собственников, что поможет увеличить собственные средства компании и повысит ее ликвидность

Таким образом, в статье выделены группы показателей для оценки инвестиционной привлекательности предприятий и представлены ключевые направления ее повышения. В дальнейших исследованиях автор планирует сосредоточить свое внимание на оценке инвестиционной привлекательности судоремонтного предприятия с целью повышения его конкурентоспособности.

Научн. рук. Ипполитова И. Я.

Литература: 1. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. А. Бланк. – К. : МП "ИТЕМ" ЛТД ; Юнайтед Лондон Трейд Лимитед", 1995. – 447 с. 2. Инвестиционный менеджмент : навч. посібн. / В. М. Гриньова, В. О. Коюда, О. П. Коюда, Т. І. Лепейко, Ю. М. Великий. – 2-ге вид., допрац. і доп. – Х. : ІНЖЕК, 2005. – 663 с. 3. Денисенко М. П. Основи інвестиційної діяльності : підруч. для вищ. навч. закл. / М. П. Денисенко – К. : Алерта, 2003. – 338 с. 4. Федоренко В. Г. Інвестиційний менеджмент : навч. посібн. / В. Г. Федоренко. – К. : МАУП, 1999. – 182 с. 5. Ястремська О. М. Стратегічне управління інвестиційною діяльністю підприємства : навч. посібн. / О. М. Ястремська ; Харківський національний економічний університет. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2006. – 191 с. 6. Крутик А. Б. Инвестиции и экономический рост предпринимательства / А. Б. Крутик, Е. Г. Никольская. – СПб. : Изд. "Лань", 2000. – 544 с. 7. Макарий Н. Оцінка інвестиційної привабливості українських підприємств / Н. Макарий // Економіст. – 2001. – № 10. – С. 52–60. 8. Гойко А. Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації / А. Ф. Гойко. – К. : ВІРА-Р, 1999. – 320 с.

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

ОЦІНКА ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Розглянуто сукупність критеріїв, що впливають на витрати на залучення необхідних підприємству засобів. Визначено основні джерела інвестицій, послідовність оцінки вартості капіталу, ступінь його привабливості (або непривабливості) для підприємства.

Аннотация. Рассмотрена совокупность критериев, которые влияют на затраты по привлечению необходимых предприятию средств. Определены основные источники инвестиций, последовательность оценки стоимости капитала, степень его привлекательности (или непривлекательности) для предприятия.

Annotation. The aggregate of criteria which influence on expenses on bringing in necessary the enterprise of facilities is considered. The basic sources of investments, the sequence of the capital rating, the degree of its attractiveness (or the unattractiveness) for an enterprise are determined.

Ключові слова: інвестиційна діяльність, джерела фінансування, внутрішні і зовнішні джерела, рівень ризику, управлінські рішення, вартість приваблюваного капіталу, оцінка вартості капіталу.

Сучасні кризові умови економіки України характеризуються скороченням інвестиційної активності та обсягів інвестування на підприємствах. Практично перед кожним промисловим підприємством виникає завдання не тільки підтримки фінансової стійкості, але й збільшення сукупного економічного потенціалу, що є базою для розвитку виробничо-господарської діяльності в перспективі. Тому проблеми формування інвестиційних ресурсів, удосконалення управління інвестиційною діяльністю підприємства здобувають у цей час особливе значення. Необхідною умовою вирішення цього завдання є вибір раціональних форм реального інвестування та джерел фінансування інвестицій, які дозволили б підприємствам створити стійкі передумови для активізації інвестиційної діяльності.

Проблемами оцінки джерел фінансування інвестиційної діяльності займалися такі вчені, як: Балабанов І. Т., Бланк І. А., Ковалев В. В., Гойко А. Ф., Ястремська О. М. та ін. [1 – 5].

Стабілізація економічної ситуації в Україні, забезпечення економічного зростання тісно пов'язані з активізацією інвестиційної діяльності, спрямованої на підвищення обсягу інвестицій у промислове виробництво. Така активізація передбачає створення комплексу умов і факторів, які сприяли б зростанню капіталовкладень у розвиток галузей промисловості, розширенню джерел фінансування інвестиційних процесів і збільшенню обсягу доступних суб'єктам господарювання дешевих інвестиційних ресурсів, необхідних для забезпечення стійкого економічного розвитку.

З погляду вибору джерел фінансування інвестиційної діяльності особливе значення має процес формування капіталу, що полягає в залученні інвестиційних ресурсів з різних джерел. При цьому витрати на залучення додаткового капіталу повинні бути обов'язково зіставлені з розміром економічного ефекту від використання цього капіталу.

Фінансування інвестиційної діяльності підприємства може здійснюватися шляхом залучення засобів із двох основних груп джерел інвестицій [1; 2; 4]:

внутрішні джерела (реінвестована частина прибутку, засоби цільових фондів підприємства, амортизаційні відрахування, продаж частини майна підприємства, збільшення вкладень засновників у статутний фонд підприємства, тобто розміщення додаткової емісії акцій серед акціонерів);

зовнішні джерела (розміщення додаткової емісії акцій акціонерних товариств, залучення довгострокових кредитів банків, кредитування на умовах лізингу, розміщення облігацій або інших термінових паперів на фондовому ринку, залучення цільових державних інвестицій або довгострокових комерційних кредитів).

Кожне з перерахованих джерел фінансування інвестиційної діяльності має особливості, що обумовлюють ступінь його привабливості (або непривабливості) для підприємства. Такі особливості часто роблять суперечливий з боку різних факторів вплив на формування загальної стратегії

розвитку й фінансово-інвестиційної стратегії підприємства. Оцінку характеристик джерел інвестиційних ресурсів доцільно здійснювати за такими основними критеріями [3 – 6]:

1) доступність джерела фінансування (можливість залучення інвестиційних ресурсів без виконання яких-небудь додаткових умов фінансування);

2) потенційна ємність джерела (обсяги інвестиційних ресурсів, які реально можуть бути отримані з даного джерела);

3) рівень ризику використання джерела (імовірність виникнення ситуації необхідності непередбаченого екстреного повернення засобів, подорожчання їхнього використання або можливої втрати контролю над підприємством);

4) вартість приваблюваного капіталу (на одиницю притягнутих засобів, сукупні витрати підприємства на залучення інвестиційних ресурсів, обслуговування й повернення засобів, отриманих з даного джерела фінансування);

5) характер впливу на прийняття управлінських рішень (наявність умов фінансування, які накладали б які-небудь обмеження на прийняття стратегічних або поточних управлінських рішень).

Обґрунтований вибір джерела фінансування інвестиційної діяльності підприємства припускає також повну й всебічну оцінку позитивних і негативних наслідків його використання.

Однак на практиці основним критерієм вибору джерела інвестиційних ресурсів є його вартість [4; 7]. Послідовність оцінки вартості капіталу, приваблюваного підприємством, містить у собі такі етапи [1 – 3; 6]:

оцінка вартості окремих елементів власного капіталу підприємства, що включає розрахунок вартості функціонуючого власного капіталу, вартості нерозподіленого прибутку, вартості додатково приваблюваного акціонерного капіталу;

оцінка вартості окремих складових приваблюваного підприємством позикового капіталу: вартість фінансового кредиту (банківського кредиту, фінансового лізингу), вартість капіталу, приваблюваного за рахунок емісії облігацій, вартість товарного (комерційного) кредиту (у формі короткострокової відстрочки платежу, у формі довгострокової відстрочки платежу, оформленої векселем) і вартість внутрішньої кредиторської заборгованості підприємства;

оцінка середньозваженої вартості капіталу підприємства;

оцінка граничної вартості капіталу.

Основою всіх перерахованих етапів є переважне використання вартісного методу оцінки доцільності використання джерел інвестицій. Однак даний критерій, який є єдиним, що піддається повній формалізації та точній кількісній оцінці, не враховує дії цілого ряду факторів (економічних, соціальних, психологічних), вплив яких може призвести до значного подорожчання та виникнення істотних труднощів при використанні засобів з певного джерела інвестування.

Зокрема, вартісні методи оцінки не завжди враховують потенційні можливості альтернативного використання інвестиційних ресурсів, при виборі найбільш дешевого джерела фінансування також не враховується характер впливу використання засобів з певного джерела на структуру капіталу. Крім цього, вартісна оцінка, хоча й включає облік факторів ризику, але не завжди дозволяє всі можливі несприятливі події. Фактори ризиків легко піддаються впливу фактора часу: несприятливі події, настання яких є малоімовірним або тільки частково враховується при розрахунку вартості капіталу, у майбутньому можуть відбутися або їхній вплив перевищить прогнозоване значення. Важливим психологічним фактором, що впливає на вибір із залучення засобів, є також потенційна можливість впливу кредиторів та інвесторів на процес управління підприємства або прийняття небажаних для вищого керівництва рішень у сфері розподілу контролю над підприємством.

Таким чином, при виборі джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємства необхідно враховувати максимально можливу кількість критеріїв і факторів, які впливають на результативність використання фінансових ресурсів. Визначення джерел фінансування розвитку підприємства є одним з найважливіших етапів здійснення інвестиційного процесу на підприємстві, від якого багато в чому залежать результати інвестиційної діяльності підприємства.

Наук. керівн. Олейникова Н. М.

Література: 1. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент / И. Т. Балабанов. – СПб. : Издательство "Питер", 2000. – 208 с. 2. Бланк И. А. Инвестиционный менеджмент / И. Бланк. – К. : МП "ИТЕМ" ЛТД ; "Юнайтед Лондон Трейд Лимитед", 1995. – С. 448. 3. Гойко А. Ф. Методи оцінки ефективності інвестицій та пріоритетні напрями їх реалізації / А. Ф. Гойко. – К. : ВІРА-Р, 2006. – 320 с. 4. Ченг Ф. Ли. И. Финансы корпораций: теории, методы и практика / Ф. Ли Ченг, Дж. И Финннерти. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 686 с. 5. Шилов Е. Й. Анализ і управління інвестиційними проектами : навчальний посібник для вищих навчальних закладів освіти / Е. Й. Шилов. – К. : Клуба, 2000. – 248 с. 6. Ковалев В. В. Методы оценки инвестиционных проектов / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика, 1999. – 143 с. 7. Сутормина В. М. Финансы зарубежных корпораций / В. М. Сутормина, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова. – К. : Либідь, 2007. – 247 с.

Студент 5 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ АПК

Анотація. Визначено напрями та запропоновано фактори ресурсозбереження для сільськогосподарських підприємств.

Аннотация. Определены направления и предложены факторы ресурсосбережения для сельскохозяйственных предприятий.

Annotation. The directions are determined and the resource factors for agricultural enterprises are proposed.

Ключові слова: ресурсозбереження, фактори ресурсозбереження, напрями ресурсозбереження, ресурсоемність продукції, ефективність діяльності підприємства.

Рівень життя населення країни значною мірою визначається прогресивним розвитком сільського господарства. У свою чергу, прогрес і ефективність сільськогосподарського виробництва залежать від забезпеченості ресурсами й ефективного їх використання. Надзвичайно важлива роль при цьому відводиться ресурсозбереженню.

Потреба переходу до якісно нового рівня ресурсоспоживання є об'єктивною і незаперечною умовою підвищення ефективності суспільного виробництва. Вихід на раціональне використання ресурсів сільськогосподарського виробництва можливий лише за умови здійснення ефективних заходів з ресурсозбереження шляхом використання як ринкових важелів, так і державного регулювання економіки.

Створення ефективного економічного механізму ресурсозбереження в сільському господарстві є важливим завданням, оскільки він має забезпечити високу ефективність ресурсоспоживання як на етапі формування ринкових відносин, так і при повноцінному функціонуванні інститутів ринку. У зв'язку з цим кінцева мета і завдання економічної діяльності суспільства, зокрема сільського господарства, полягають у задоволенні його потреби при обмеженості виробничих ресурсів. Це обумовлює вибір об'єкта і предмета дослідження.

Дослідженню питань ресурсозбереження у виробництві присвячено праці Грузєвої В. Ю., Сумарук Л. В. [1], Маслової Г. Н. [2], Оксанич А. Є. [3], Слободян В. О. [4], Фатхутдинова Р. А. [5] та ін., проте ресурсозбереження підприємств АПК не повною мірою отримало розвиток у наукових дослідженнях.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування вибору напрямів та факторів ресурсозбереження з урахуванням специфіки сільськогосподарської галузі.

Автором на основі узагальнення літературних джерел [1; 3 – 6] були виділені такі напрями ресурсозбереження для підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва:

використання закону ефекту масштабу для зменшення витрат посівних матеріалів;

модернізація засобів праці та використання ресурсозберігаючих технологій;

використання виробничо-технічних та організаційно-економічних заходів.

Одним з найважливіших факторів ресурсозбереження є використання закону ефекту масштабу виробництва. Збільшення масштабу (програми) виробництва можна досягти з продукції у цілому за рахунок розширення ринку збуту й міжвидової уніфікації товарів; зі складових частин товарів – за рахунок внутрішньовидової уніфікації. При збільшенні масштабу виробництва з'являється можливість скорочувати втрати матеріальних ресурсів до 5 % [5].

Практика показує, що в ресурсозбереженні велике значення має впровадження у виробництво нових видів конструкцій і модернізація, що складає понад 60 % загального обсягу економії, а також застосування прогресивної технології, на частку якої припадає 30 % економії. Більші резерви ресурсозбереження є у використанні нетрадиційних і поновлюваних джерел енергії, частка яких відповідно до Національної енергетичної програми повинна була збільшитися до 2010 року до 8 % [6]. Слід зазначити, що зростанню ринку нетрадиційних технологій у сільському господарстві перешкоджає відсутність необхідних конкретних механізмів стимулювання у вигляді надання субсидій, звільнення від податків, відсутність пільгової тарифної політики, єдиної державної політики у сфері розвитку цих технологій.

Однією з найбільш важливих проблем сучасної науки і практики є утилізація й переробка органічних промислових, побутових та сільськогосподарських відходів. Органічні відходи, що

накопичуються як побічні продукти техногенезу, є чужими біосфері і не вписуються у природний біологічний кругообіг, а це призводить до забруднення повітря, води, землі, сільськогосподарської продукції й у кінцевому результаті негативно впливає на здоров'я людини [4]. Актуальним рішенням наведеної проблеми є використання ресурсозберігаючої технології, а саме обладнання для переробки сільськогосподарських відходів та отримання органічних добрив.

Результати дослідження енергії проростання насіння озимої пшениці та інших культур під впливом водних розчинів цільного біогумусу показали, що на 3-й день дослідів найбільший показник енергії проростання (82 %) насіння озимої пшениці виявлено під впливом водного розчину біогумусу [4]. Одержані дані свідчать, що застосування біогумусу має переваги перед застосуванням мінодобрив проти ерозії ґрунтів на фоні традиційних запобіжних засобів. Таким чином, сільськогосподарське підприємство завдяки ресурсозберігаючій технології позбавляється витрат на мінодобрива та засоби для відновлення ґрунту.

У сучасних умовах за низької ефективності та збитковості виробництва проблемним є залучення інвестицій у сільське господарство. Вкладання капіталу в сільський бізнес відбудеться за умови, що виробництво сільськогосподарської продукції буде рентабельним. Тому завдання полягає в тому, щоб створити такий економічний механізм, який би забезпечив ефективне використання ресурсів і прибутковість сільськогосподарського виробництва.

Серед усієї сукупності можливих заходів економії матеріальних ресурсів слід відокремлювати, насамперед, виробничо-технічні та організаційно-економічні заходи. До виробничо-технічних напрямів відносять заходи, пов'язані з: якісною підготовкою сировини до її виробничого споживання; удосконаленням конструкції машин, устаткування і виробів; застосуванням більш економічних видів сировини, палива; комплексним переробленням сировини; застосуванням безвідхідної технології. До основних організаційно-економічних напрямів економії матеріальних ресурсів відносять такі: удосконалення та підвищення наукового рівня нормування і планування матеріаломісткості продукції; розроблення й упровадження технічно обґрунтованих норм і нормативів витрат матеріальних ресурсів тощо [1].

Серед розробок у контексті розглянутої проблеми привертає увагу той факт, що поняття "ресурсозбереження" найчастіше ототожнюють із економією й раціональним використанням сировини та матеріалів. Однак економія матеріально-сировинних ресурсів, яка є частиною ресурсозбереження, означає зменшення їхньої витрати у процесі виробництва за рахунок ефективного й раціонального використання [2]. У дійсності зміст ресурсозбереження значно ширший. Воно містить у собі зміну кон'юнктури різних видів матеріально-сировинних ресурсів і здійснює на них безпосередній вплив [3].

Таким чином, поліпшення показників ефективності діяльності підприємства і ресурсоемності продукції можливо в результаті розробки й реалізації організаційно-технічних заходів, комплексно використовуючи фактори ресурсозбереження. Автором запропонована класифікація факторів ресурсозбереження для сільськогосподарського підприємства, яка подана у таблиці.

Таблиця

Фактори ресурсозбереження сільськогосподарських підприємств

Технічні	Організаційні	Соціально-економічні
Використання ресурсозберігаючих технологій, які забезпечують мінімальні втрати посівного насіння	Удосконалення організації обліку отримання та використання посівного насіння і ГСМ для польових робіт	Аналіз дії закону масштабу та закону економії часу в умовах, що склалися
Використання сільськогосподарського обладнання, що потребує оптимальних витрат матеріалів	Скорочення циклу від отримання до використання ресурсів (закупівля посівних матеріалів перед початком польових робіт)	Використання наукових підходів менеджменту для управління ресурсами як для рослинництва, так і для тваринництва
Покращення якості застосовуваних гібридів насіння та вирощування с/г продукції із заздалегідь заданими властивостями	Удосконалення організації виробництва і праці з метою економії ресурсів	Використання методів ФВА, ЕММ та прогнозування
Створення експериментальної бази для моделювання витрат ресурсів (наприклад, витрати насіння на 1 га посівної площі)	Розробка та впровадження організаційно-технічних заходів для економії ресурсів	Застосування стимулювання та впровадження відповідальності за раціональне використання ресурсів та економію

Так, ресурсозбереження як процес відображає найбільш суттєві і стійкі взаємозв'язки та взаємозалежності, які безпосередньо торкаються головних напрямів виробничо-господарської діяльності на всіх рівнях. Такий підхід дає змогу ставити питання про розгляд ресурсозбереження певним чином структурованої системи, що передбачає дослідження його умов, результатів і показників поліпшення використання ресурсів на всіх стадіях виробництва, етапах та рівнях виробничо-господарської діяльності.

У подальших дослідженнях автор планує зосередити свою увагу на процесі використання ресурсозберігаючої технології, а саме розглянути особливості розробки стратегії ресурсозбереження й оцінки її ефективності на підприємствах агропромислового комплексу.

Наук. керівн. Іпполітова І. Я.

Література: 1. Грузева В. Ю. Сучасна політика ресурсозбереження та ефективність її здійснення в Україні [Електронний ресурс] / В. Ю. Грузева, Л.В. Сумарук. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics.htm. 2. Маслова Г. Н. Управление ресурсосбережением в регионе / Г. Н. Маслова // Проблемы підвищення ефективності використання енергетичних ресурсів. – 2009. – № 1. – С. 146–152. 3. Оксанич А. Э. Экономические проблемы ресурсосбережения / А. Э. Оксанич ; АН УССР ; Львов. отд-ние Инт-та экономики. – К. : Наук. думка, 1990. – 89 с. 4. Слободян В. О. Ресурсозберігаючі технології трансформації відходів в корисну продукцію та використання її в агропромисловому комплексі [Електронний ресурс] / В. О. Слободян, В. М. Гувернат. – Режим доступу : <http://intkonf.org/kbn-slobodyan-vo-gubernat-vm-resursozberigayuchi-tehnologiyi-transforma-tsiyi-organichnih-vidhodiv-v-korisnu-produktsiyu-ta-vikoristannya-yiyi-v-agropromislovomu-kompleksi/>. 5. Фатхутдинов Р. А. Стратегический менеджмент : учебник / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Дело, 2005. – 448 с. 6. Матвеев Ю. Б. Концепция развития солнечной энергетики в Украине [Электронный ресурс] / Ю. Б. Матвеев, А. Е. Конечников. – Режим доступа : http://www.eti.co.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=108.

Стеценко О. Ю.

УДК [332.13:330.322](477.61)

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

АНАЛІЗ РЕГІОНАЛЬНИХ СКЛАДОВИХ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ЛУГАНСЬКОГО РЕГІОНУ

Анотація. Розглянуто фактори інвестиційної привабливості регіонів у загальноприйнятому переліку. Проведено у повному розрізі аналіз складових інвестиційної привабливості Луганського регіону.

Анотация. Рассмотрены факторы инвестиционной привлекательности регионов в общепринятом перечне. Проведен расширенный анализ составляющих инвестиционной привлекательности Луганского региона.

Annotation. The factors of investment attraction of regions are considered. The expanded analysis of the components of Lugansk region's investment attraction is conducted.

Ключові слова: інвестиційна привабливість, регіон, інвестиційний потенціал, розвиток, інвестиційна активність.

Головною умовою формування інвестиційного клімату регіону є інвестиційна привабливість. Оцінка та прогнозування інвестиційної привабливості регіону показують можливості забезпечення зростання темпів розвитку регіону, що є об'єктивною необхідністю сьогодення. Інвестиційна привабливість регіону визначає напрями інвестування для розробки інвестиційних проектів з урахування ресурсного потенціалу даного регіону.

На сучасному етапі у вітчизняних і зарубіжних вчених, зокрема Мітал О. [1], Бутко М. [2], Зеленський С. [2], Акименко О. [2], Асаул А. [3] та інші, є чимало праць, присвячених проблематиці визначення рівня інвестиційної привабливості. При цьому в методиках переважна кількість авторів намагаються врахувати якомога більше факторів, здатних позитивно впливати на наміри інвесторів. Особливо рельєфно це проглядається на регіональному рівні, оскільки такі фактори, як природний, трудовий, економічний, інфраструктурний, науково-технічний

© Стеценко О. Ю., 2011

потенціали, безпосередньо визначають обсяг залучення інвестицій до економіки регіонів; інші, зокрема доходи і видатки місцевих бюджетів, обсяги промислового, сільськогосподарського виробництва, фінансові результати від діяльності суб'єктів господарювання тощо, характеризують рівень економічного розвитку регіону, але безпосередньо не впливають на активізацію інвестиційних процесів.

Метою роботи є проведення аналізу регіональних складових інвестиційної привабливості Луганського регіону.

Сукупність показників, за якими вітчизняні та зарубіжні аналітики в різні періоди часу пропонували визначати рівень інвестиційної привабливості регіонів, систематизовано у 3 великі групи факторів, які визначають рівень привабливості території для інвесторів:

1. Фактори, що впливають на рівень інвестиційного потенціалу регіону (природно-географічний, трудовий, виробничий, інноваційний, інституціональний, інфраструктурний, фінансовий, споживчий потенціали) [3].

2. Фактори, що визначають рівень некомерційних інвестиційних ризиків (законодавчі, політичні, соціальні, економічні, екологічні та кримінальні ризики) [3].

3. Інвестиційна активність (концентрація та розподіл інвестиційного капіталу, активізація впровадження нових виробничих потужностей, розвиток прямих і портфельних інвестицій) [3].

Крім того, інвестиційна активність не є фактором інвестиційної привабливості регіону. Це, швидше, міра практичного використання на певний момент часу наявного інвестиційного потенціалу території, її переваг і особливостей.

Іншою методикою визначення інвестиційної привабливості регіонів є методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку, запропонована і затверджена Держкомстатом України [4]. Інвестиційну привабливість регіонів пропонується оцінювати за такими показниками [4]:

1) інвестиції в основний капітал, у розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (грн);

2) інвестиції у житлове будівництво, в розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (грн);

3) обсяг ПІІ, у розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (дол.);

4) зміна обсягу ПІІ, у розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (дол.);

5) густина автомобільних шляхів загального користування з твердим покриттям (км. на 1000 км² території);

6) обсяг експорту товарів, у розрахунку на 1 особу середньорічної чисельності наявного населення (дол.).

Ретельний аналіз наявних наукових розробок з визначення рівня інвестиційної привабливості регіону, а також викладені міркування щодо недоцільності врахування в подібних методиках факторів, які опосередковано впливають на формування інвестиційної привабливості територій, дозволяють виділити фактори (і коло показників, що їх характеризують), які в комплексі цікавлять інвесторів і безпосередньо визначають обсяги інвестиційних надходжень.

Автором було проаналізовано регіональні складові інвестиційної привабливості для Луганського регіону, що має такий склад:

1. Економіко-географічне положення: Луганська область розташована у південно-східній частині України і межує з Харківською, Донецькою областями, з областями Росії: Білгородською, Воронежською, Ростовською. Довжина державних кордонів – 776 км. Територія області становить 26,7 тис. км² (10 місце в Україні). Луганщина володіє потенційними можливостями для створення промислових економічних зон, завоювання власної ніші в міжнародній торгівлі та входження в систему міжнародних транспортних коридорів. Відстань до Києва складає 811 км, до інших розвинуватих регіонів, таких, як Харків – 333 км та Донецьк – 148 км. Відстань від обласного центру до найближчого морського порту Маріуполь автодорогами – 280 км, залізницею – 288 км [5].

2. Природно-ресурсний потенціал: Луганська область знаходиться в степовій природно-географічній зоні. Долина головної водної артерії регіону – Сіверського Дінця – має асиметричну будову і ширину від 4 до 24 км [5].

Область має значну кількість запасів кам'яного вугілля Донецького кам'яновугільного басейну. Запаси його складають близько 30 % від загальнодержавного рівня, а видобуток – понад 35 %. Природний газ і газовий конденсат представлені родовищами місцевого значення. Останнім часом в області виявлені запаси поліметалічних руд, але вони ще не закріплені й не розробляються. Луганщина має родовища різноманітних будівельних матеріалів, зокрема: мергелю, крейди, флюсового вапняку (Перевальський і Попаснянський райони), пісковиків, пісків, глин. Відкрито джерела мінеральних вод з певним бальнеологічним значенням [5].

3. Трудовий потенціал: 1) чисельність населення — 2 673,8 тис. осіб (5,3 % населення України), у тому числі міське — 2 309,1 тис. осіб (86,4 %), сільське — 364,7 тис. осіб (13,6 %). Щільність населення — 100,1 осіб на 1 км². Наявність трудових ресурсів складає 5 % від загальної кількості в Україні [6]. На обліку в державній службі зайнятості на 1 вересня 2010 року перебувало 15,9 тис. осіб; 2) на території регіону діє 4 університети, 1 академія, 3 інститути та 32 вищих навчальних заклади I – II рівня акредитації (коледжі, технікуми, ліцеї). Вищі навчальні заклади мають високий науково-педагогічний потенціал. 3 5 тис. викладачів – 224 докторів наук, 1334 –

кандидатів наук, 206 викладачів, котрі мають вчені ступені професора, 980 – звання доцента [7]; 3) за розміром середньомісячної заробітної плати Луганська область займає 5 місце серед регіонів (по Україні – 2 367 грн) [6].

4. Економічний потенціал: Луганська область входить у п'ятірку найбільш міцних промислово-економічних регіонів України. Її частка в загальноукраїнському обсязі валової доданої вартості складає 4,5 % [6].

5. Місткість споживчого ринку: оборот роздрібної торгівлі, до якого включено роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі, розрахункові дані щодо обсягів продажу товарів на ринках та фізичними особами-підприємцями, за січень – серпень 2010 року становив 13 828,0 млн грн. Обороти ресторанного господарства (з урахуванням обороту фізичних осіб-підприємців) за січень – серпень 2010 року проти січня – серпня попереднього року збільшився на 12,9 % і становив 541,9 млн грн [6].

6. Інфраструктурний потенціал: залізничний транспорт представлений Луганською і частково Дебальцевською дирекціями залізничних перевезень Донецької залізниці. Розгорнута довжина шляхів складає 1798 км, загальна довжина під'їзних колій підприємств і організацій – 1778,7 км. Густота залізниць на 1000 км² – 75,2 км [5]. Область має широкую мережу автомобільних доріг, довжина яких у межах населених пунктів складає 5 800 кілометрів. У Луганську розміщене найбільше в Україні підприємство міжнародних автомобільних перевезень "Транс-Кінг". Через область проходить низка транзитних нафто- і газопроводів. Аеропорти Луганська і Сіверськодоонецька мають міжнародний статус. Інфраструктура зв'язку охоплює всі населені пункти області. Автоматичний міжміський зв'язок можливий із усіма містами і районними центрами. З введенням у дію нової цифрової телефонної станції UTEL Луганськ одержав прямий стійкий зв'язок з багатьма країнами світу. В області діє міжнародна комп'ютерна мережа Internet [5].

7. Інвестиційні переваги: за січень – червень 2010 року освоєно 1 897,6 млн грн капітальних інвестицій. Переважну частку з них – 99,2 % від загального обсягу – становили інвестиції у матеріальні активи [7].

За січень – червень 2010 року підприємствами та організаціями освоєно 1 378,8 млн грн інвестицій в основний капітал. У I півріччі 2010 року в економіку області іноземними інвесторами вкладено 387,5 тис. дол США прямих інвестицій. З країн ЄС надійшло 257,7 тис. дол. США (66,5 % загального обсягу), з країн СНД – 9,5 тис. дол. США (2,5 %), з інших країн світу – 120,3 тис. дол. США (31,0 %) [7].

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в область станом на 01.07.2010 р. склав 618,3 млн дол США, що в розрахунку на одну особу становить 266,3 дол. США [7].

У загальнодержавному рейтингу 100 найбільших промислових підприємств перебувають: ГАЕК "Луганськобленерго", ВАТ "Алчевський металургійний комбінат", ГП "Ровенькі-антрацит", ВАТ "Лінос" – найбільший зі встановленої потужності встаткування НПЗ України, Стахановський завод феросплавів, Жидачевський целюлозно-паперовий комбінат, ВАТ "Лисичанська сода" [5].

Луганський регіон має значний інвестиційний потенціал, найбільша частка якого обумовлена досить низькими на сьогоднішніми стартовими позиціями. Регіон має потужні передумови розвитку, може бути більш значущим, ніж у розвинутих регіонах. Важливі не тільки наявність та рівень інвестиційного потенціалу, але й наявність передумов його ефективного розкриття, котрі дають можливість зайняти нішу, яку ще не зайняли конкуренти, і досягти ефекту.

У результаті дослідження автором було визначено, що перспективними напрямками інвестування для Луганського регіону є хімічна та нафтохімічна промисловість, залучення інвестиційного капіталу як вітчизняних, так і іноземних інвесторів, спрямованого у сферу виробництва.

Практичне значення в результаті дослідження полягає у їх використанні інвесторами у подальших наукових розробках для оптимізації напрямів їх вкладення й ефективного використання, визначення схем та форм інвестування.

Наук. керівн. Іпполітова І. Я.

Література: 1. Мітал О. Г. Інвестиційна діяльність регіонів на сучасному етапі розвитку економіки / О. Г. Мітал // Інвестиції: практика та досвід. – 2008. – № 1. – С. 13–17. 2. Бутко М. Сучасна проблематика оцінки інвестиційної привабливості регіону / М. Бутко, С. Зеленський, О. Акіменко // Економіка України. – 2005. – № 11. – С. 30–37. 3. Асаул А. Систематизація факторів, характеризуючих інвестиційну привабливість регіонів / А. Асаул // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 53–62. 4. Наказ Держкомстату України № 114 від 15 квітня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : ukrstat.gov.ua. 5. <http://www.loga.gov.ua>. 6. <http://www.ukrstat.gov.ua>. 7. <http://www.lugostat.lg.ua>.

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

КОМПЛЕКСНА ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Розглянуто основні показники комплексної оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємств та доповнено рекомендований ЮНІДО перелік показників оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства з урахуванням сучасних умов господарювання.

Аннотация. Рассмотрены основные показатели комплексной оценки эффективности инновационной деятельности предприятий и дополнен рекомендованный ЮНИДО перечень показателей оценки эффективности инновационной деятельности предприятия с учетом современных условий хозяйствования.

Annotation. The basic indicators of integrated assessment of the innovation activities of enterprises are considered and the list of indicators for evaluation of the innovation of business with current economic conditions recommended by UNIDO is added.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний проект, інвестиції, ефективність, оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємства.

У сучасних ринкових умовах значну роль відіграють інновації, які сприяють динамічному розвитку й підвищенню результативності функціонування як окремих ринкових суб'єктів господарювання, так і економічної системи в цілому. Упровадження ефективних інноваційних технологій дає змогу, з одного боку, підприємству досягти вагомих конкурентних переваг, а з іншого – потребує значних витрат часу та ресурсів. Для забезпечення високої ефективності інноваційних заходів необхідне проведення комплексного своєчасного системного аналізу та оцінки інноваційної діяльності підприємства.

Головною метою статті є обґрунтування методів комплексної оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства; вивчення та доповнення переліку показників оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства, враховуючи сучасні умови господарювання.

Теоретичним і практичним аспектам ефективності інноваційної діяльності присвячені праці зарубіжних й українських вчених: Т. Брайана, Б. Санто, Б. Твісса, К. Фрімена [1, с. 62], В. Бернса [2], П. Хавранека [2], Г. Бірманна [3], С. Шмідта, Е. Крилова [4], В. Власова [4], О. Кузьміна [5], В. Соловйова [6], П. Харіва [7] та ін.

У наукових працях вищезазначених вчених розкрито сутність, види й особливості моделі інноваційного розвитку економіки, інструменти і важелі державної підтримки інновацій, складові механізми інноваційного розвитку підприємств, методи оцінки інноваційних проектів, етапи інноваційного процесу тощо. Переважна більшість авторів приділяє основну увагу питанням оцінки економічної ефективності інноваційної діяльності. Проте проблему оцінки ефективності інновацій усе ще не розв'язано остаточно, оскільки не враховуються ринкові вимоги відносно побудови єдиної моделі оцінювання ефективності, не обґрунтовані повною мірою принципи та особливості оцінки ефективності окремих напрямів інноваційної діяльності.

Різноманітність підходів до оцінки ефективності інноваційної діяльності свідчить про складність і багатогранність цього питання, що зумовлює необхідність подальших досліджень у даному напрямі.

Для оцінювання економічної ефективності інноваційної діяльності як у закордонній, так і у вітчизняній практиці використовують систему показників, які розгорнуто висвітлюються в літературі. Ці показники відображають співвідношення витрат і отриманих результатів, які будуть одержані від реалізації інновацій.

Відповідно до рекомендацій Організації Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО, англ. UNIDO – United Nations Industrial Development Organization), широко використовуються такі показники оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства [4, с. 251–260]:

1. Net present value, NPV (чистий приведений ефект; чистий приведений дохід; чиста приведена вартість; інтегральний ефект тощо) – це абсолютна сума ефекту від здійснення інвестицій, тобто різниця між приведеними до теперішньої вартості (шляхом дисконтування, враховуючи інфляцію та ризик) сумою чистого грошового потоку за період експлуатації інвестиційного проекту і сумою інвестованих у його реалізацію коштів (витрат).

2. Profitability Index, PI (індекс дохідності інвестицій; індекс рентабельності інвестицій; індекс прибутковості інвестицій; коефіцієнт прибутковості тощо) – це відношення приведених доходів до приведених на цю ж дату витрат, що супроводжують реалізацію інноваційного проекту.

3. Internal rate of return, IRR (внутрішня норма рентабельності; внутрішня норма прибутковості; коефіцієнт внутрішньої рентабельності; коефіцієнт внутрішньої прибутковості тощо) – це норма дисконту, за якої величина дисконтованих доходів за певне число років стає рівною інвестиційним вкладенням у реалізацію проекту [1, с. 407 – 410]. Тобто норма прибутковості дорівнює максимальному відсотку за позиками, який можна платити за використання необхідних ресурсів, залишаючись при цьому на беззбитковому рівні.

4. Payback period, PP (період окупності; строк окупності; термін повернення інвестицій тощо) – це період, протягом якого додатковий прибуток, отриманий унаслідок реалізації інноваційного проекту, забезпечить повернення вкладених інвестицій.

За підходом, запропонованим ЮНІДО, інноваційна діяльність вважається ефективною у випадку, якщо:

вихідні потоки перевищують вхідні, тобто забезпечується повернення початкової суми інвестицій і обумовлена дохідність для інвестора, що надав капітал;

індекс прибутковості більший за одиницю;

внутрішня ставка дохідності більша чи дорівнює нормі дисконту, яку необхідно приймати в розрахунках при визначенні чистої теперішньої вартості проекту (рекомендують відбирати ті проекти, внутрішня норма прибутковості яких не нижча 15 – 20 % [8, с. 302]);

термін окупності є меншим за період його реалізації інноваційного проекту, тобто життєвий цикл.

Крім наведених показників ефективності інноваційної діяльності, можна використовувати більш загальний показник – стійкість організації (модель Альтмана – Altman Z-score) [9]:

$$Z = 1.2 X1 + 1.4 X2 + 3.3X3 + 0.6 X4 + 1.0 X5,$$

де Z – інтегральний показник рівня загрози банкрутства;

X1 – показник ефективності робочого капіталу (ліквідність активів);

X2 – показник ефективності нагромадженого капіталу (рівень рентабельності активів або усього використовованого капіталу);

X3 – рентабельність виробництва (рівень прибутковості активів);

X4 – показник заборгованості;

X5 – показник ефективності активів;

Інтегральний показник рівня загрози банкрутства доречно розраховувати до і після впровадження інноваційного проекту, оскільки можна визначити вплив реалізації проекту на стійкість та діяльність підприємства в цілому.

Для більш детальної та повної оцінки ефективності інноваційної діяльності підприємства доцільно буде доповнити вказаний перелік показників такими коефіцієнтами [10]:

1. Коефіцієнт збалансованості грошових потоків, що визначає грошовий потік від інноваційної діяльності як складову грошового потоку підприємства.

2. Коефіцієнт ефективності інвестування інноваційної діяльності підприємства, який встановлює кількість отриманого доходу від інноваційної діяльності в розрахунку на одну гривню інвестиційних ресурсів, спрямованих на здійснення інноваційної діяльності.

3. Частка прибутку від інноваційної діяльності в загальному обсязі прибутку підприємства, яка характеризує рівень розвиненості та масштаби інноваційної діяльності на підприємстві.

Дані показники також необхідно визначати як до, так і після реалізації інноваційного проекту, тому що ефект від застосування нововведень у першу чергу знайде своє відображення на обсязі збільшення прибутку, отриманого шляхом економії від зниження собівартості і збільшення виручки від зростання обсягу реалізації інноваційної продукції або послуги завдяки її новій якості.

Отже, ефективна інноваційна діяльність є запорукою успішного функціонування підприємства на ринку, фундаментальною складовою ефективною стратегії, а також важливим інструментом забезпечення конкурентних переваг. Результативність даної діяльності прямо залежить від якості та адекватності проведення оцінки ефективності інноваційної діяльності, наявності джерел фінансування (як внутрішніх, так і зовнішніх) та їх мобілізації, вибору методів, стратегії і пріоритетів розвитку тощо. Застосування для комплексної оцінки всіх зазначених вище показників дає змогу провести більш глибоку та якісну оцінку інноваційної діяльності, тим самим забезпечуючи керівництво необхідною інформацією, по-перше, для визначення переваг та недоліків даного виду діяльності, по-друге, для прийняття обґрунтованих раціональних управлінських рішень щодо ефективного керування, спрямованих на сталий розвиток підприємства.

Наук. керівн. Іпполітова І. Я.

Література: 1. Лепейко Т. І. Інноваційний менеджмент : навчальний посібник / Т. І. Лепейко, В. О. Коюда, С. В. Лукашов. – Х. : ВД "ИНЖЕК". 2005. – 440 с. 2. Бернс В. Руководство по оценке эффективности инвестиций / В. Бернс, П. Хавранек. – М. : Изд-во "ИНФРА-М", 1995. – 528 с. 3. Бирман Г. Экономический анализ инвестиционных проектов / Г. Бирман, С. Шмидт. – М. : Изд. "Банки и биржи" ; ЮНИТИ, 1997. – 631 с. 4. Крылов Э. И. Анализ эффективности инвестиционной и инновационной деятельности предприятия :

учебн. пособ. / Э. И. Крылов, В. М. Власова, И. В. Журавкова. – М. : Изд. "Финансы и статистика", 2003. – 608 с. 5. Инвестиційна та інноваційна діяльність : монографія / О. С. Кузьмін, С. В. Князь, Н. В. Тувакова, А. Я. Кузнецова. – Львів : Вид. ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с. 6. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций В. П. Соловьев). – К. : Вид. "Феникс", 2004. – 560 с. 7. Харів П. С. Активізація інноваційної діяльності промислових підприємств регіону : монографія / П. С. Харів, О. М. Собко. – Тернопіль : Вид. "Економічна думка", 2003. – 180 с. 8. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент : навч. посібн. / Н. В. Краснокутська. – К. : Вид. КНЕУ, 2003. – 504 с. 9. Овдій Л. І. Оцінка ефективності інвестиційної привабливості підприємств за допомогою статистичних моделей / Л. І. Овдій, Я. А. Некрасова // Вісник Хмельницького національного університету. – Хмельницьк, 2009. – № 4. – Т. 2 – С. 184–188. 10. Товт Т. Й. Методичні підходи до визначення показників ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні / Т. Й. Товт // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 240–249. 11. Ильенкова С. В. Инновационный менеджмент / С. В. Ильенкова. – М. : Изд. "ЮНИТИ", 2001. – 327 с.

УДК 378.1

Прокопенко В. В.

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ПРАВО НА ОСВІТУ – НЕВІД'ЄМНЕ ПРАВО ЛЮДИНИ

Анотація. Розглянуто право на освіту в Україні як невід'ємне право кожної людини. Досліджено необхідні реформи для підвищення ефективності професійної освіти.

Аннотация. Рассмотрено право на образование в Украине как неотъемлемое право каждого человека. Исследованы необходимые реформы для повышения эффективности профессионального образования.

Annotation. The right for education of Ukraine is considered like integral right of all individual. The necessary reforms for increase of efficiency of professional education are investigated.

Ключові слова: освіта, Конституція України, Болонська угода, ВНЗ, фахівці.

Сьогодні система освіти, у тому числі вищої, перебуває у стані, який можна охарактеризувати ключовим словом — неефективність. Подобається це комусь, чи ні.

Під неефективністю розуміється неефективність управління, змісту та економіки вищої освіти. Система вищої освіти потребує фронтального перегляду принципів функціонування та управління, успадкованих від попередніх часів. Кінцевою метою такого оновлення має бути підвищення якості, доступності та ефективності вищої освіти.

Доступність вищої освіти ні в якому разі не повинна позначатися на її якісних показниках. Економічні перетворення, які здійснюються в Україні, вказують на те, що зміст професійної освіти не відповідає сучасним вимогам ринку праці, що породжує необхідність докорінної зміни підходу до освіти. Однією з причин низького рівня професійної компетенції є відсутність у молодих спеціалістів практичних навичок роботи в умовах конкретного робочого місця. І як наслідок, щорічно за направленням центрів зайнятості перенавчалися та підвищували кваліфікацію до 2 тис. випускників вищих навчальних закладів освіти, і це число щороку зростає.

Водночас вищі навчальні заклади, як і державні органи, фактично не несуть відповідальності за кінцеві результати навчальної діяльності. Причиною цього, на погляд автора, є прагнення ВНЗ хоч якось вижити в умовах зменшення фінансування з боку держави, а так само відсутність єдиної державної політики у сфері розвитку освіти. У зв'язку з цим у новій редакції Закону України "Про вищу освіту" [1; 2], на погляд автора, необхідно передбачити відповідальність не тільки ВНЗ в частині підготовки фахівців, а й відповідальність держави в частині фінансування ВНЗ і гарантій молодим фахівцям у частині отримання першого робочого місця [3]. На даний момент у результаті відсутності чіткої програми розвитку і регулювання системи освіти управління системою освіти можна назвати майже умовним. Це пов'язано не тільки з децентралізацією управління та малочисельністю студентського контингенту у ВНЗ, але й з відсутністю єдиного підходу до процесу формування педагогічного складу, особливо явно це спостерігається в комерційних ВНЗ.

Як вказує міністр освіти Д. Табачник, то ми повинні відійти від практики малочисельних вищих навчальних закладів і формального підходу до підбору педагогічного складу ВНЗ.

У той же час, на погляд автора, укрупнення ВНЗ зараз здійснювати неможливо саме через незбалансованість підходу до підбору педагогічного складу, а також різниці у навчальних програмах. Важливе значення при укрупненні ВНЗ відіграє система законодавства, яка повинна врегулювати не тільки процес укрупнення, але й здійснити системний підхід до отримання знань та навичок [4]. Процес укрупнення не вирішить питання координування навчальних планів і програм, а також не зніме проблему визначення кваліфікаційних навичок і знань майбутнього фахівця [5]. До того ж законодавчо не врегульовані особливості створення університетів, наукових консорціумів, та й антимонопольне законодавство не регулює даних від правовідносин.

В Україні діяльність окремих національних університетів не відповідає їхньому статусу: відсутні власні наукові школи, недостатній кадровий та матеріально-технічний потенціал. Останнім часом до цього списку додалося ще одне поняття – "дослідницький університет". Хоча його статус також не в одному законодавчому акті не визначений, він існує завдяки політичній волі чи примхам високих урядовців. Це призводить лише до нівелювання почесного статусу. Слід зазначити, що надання університету особливого статусу не відповідає практиці європейських країн. Процедура надання університетам права називатися національними та самоврядними має бути прозорою та відкритою з урахуванням критеріїв для підтвердження цих статусів, що також потребує прийняття відповідного закону. Для підняття престижу статусу національного необхідно передбачити певні пріоритети щодо не тільки фінансування таких ВНЗ, але і щодо формування програм присвоєння вчених ступенів і звань. Ефективність роботи вищої освіти буде визначатися, в першу чергу, фінансуванням ВНЗ і тим, наскільки ефективно будуть використовуватися бюджетні кошти. Практично, це була ключова тема обговорення на "круглих столах". Слід зупинитися на такому болючому питанні, як держзамовлення.

За оцінками експертів Науково-дослідного інституту соціально-трудових відносин Міністерства праці та соціальної політики України, 40 % державних коштів розподіляються помилково чи збитково. Причиною є відсутність стратегічних пріоритетів розвитку держави. Серед незайнятих громадян, які шукають роботу, кожний четвертий має вищу освіту. Такий стан на ринку праці обумовлено відсутністю обґрунтованого прогнозування ринку праці з урахуванням розвитку економіки України. Для вирішення даної проблеми необхідний комплексний підхід із залученням не лише фінансових ресурсів, а й реформи виконавчої влади, а також формування більш якісної законодавчої бази, причому з урахуванням не тільки сформованих змін економіці України, а й з урахуванням перспективи її розвитку [6].

Приєднання України у травні 2005 року до Болонського процесу зумовило необхідність вибудувати структуру вищої освіти на європейських принципах, що дасть можливість вищій освіті стати зрозумілою для Європи, бути рівноправним членом Європейського простору вищої освіти і в обов'язках, і в правах. У зв'язку з цим у проекті Закону "Про вищу освіту" суттєвих змін зазнала структура вищої освіти [1]. Насамперед, замість понять "неповна", "базова", "повна вища освіта" введено поняття "молодший спеціаліст", "бакалавр", "магістр". Це дало можливість усунути штучне розмежування функцій вищої освіти на освітню та професійну і розглядати вищу освіту як єдиний процес, що передбачає здобуття вищої освіти певного освітньо-кваліфікаційного (освітньо-наукового) рівня. Але також слід зазначити, що з прийняттям Закону постало питання про необхідність прийняття нормативних актів у частині встановлення правового статусу коледжів і процесу формування викладацько-професорського складу.

Також для підвищення вимог до процесу підготовки фахівців, на погляд автора, необхідно більш ретельно підійти до розробки ліцензійних умов та самого ліцензування ВНЗ.

Наук. керівн. Сергієнко В. В.

Література: 1. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (у сфері вищої освіти)" від 14.12.2004 р. № 2229-ІУ // *Голос України*. – 2005. – 11 січня. 2. *Закони України*. Офіційне видання / ред. кол. А. Ф. Опришко (голова), Є. В. Горьовий, А. І. Осауленко, М. О. Теплюк, П. А. Чеберяк, О. І. Ющик. – К., 1997. – Т. 10. – 336 с. 3. *Збірник законодавчих та нормативних актів про освіту*. – К. : Міносвіти України, 1994. – Вип. 1. – 336 с. 4. Про вдосконалення системи акредитації як механізму забезпечення якості освіти на рівні вимог міжнародної освітньої спільноти : *Рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 02.06.05 за № 5/3-6* // *Інформ. зб. МОН України*. – 2005. – № 21. – С. 27 – 28. 5. Шилова В. Державні пріоритети: гуманізація та гуманітаризація вищої освіти / В. Шилова // *Держава та регіони : Серія управління*. – 2005. – № 2. – С. 205–208. 6. Радченко О. Державне регулювання розвитку приватного сектору системи освіти України: сучасний стан дослідження проблеми / О. Радченко // *Вісник НАДУ*. – 2006. – № 2. – С. 445–454. 7. *Збірник основних нормативних актів про вищу освіту, наукову діяльність, підготовку та атестацію наукових кадрів* / за ред. проф. М. І. Панова. – Х. : Гриф, 2003. – 336 с. 8. Сафонова В. Інноваційні підходи до методології прогнозування розвитку вищої освіти / В. Сафонова // *Вища освіта України*. – 2004. – № 1. – С. 106–109. 9. http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=46960&cat_id=4695. 10. <http://almamater.com.ua/modules/smartsection/item.php?page=3&itemid=9>. 11. <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/>.

ЗАЩИТА ПРАВ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В УКРАИНЕ

Аннотация. Посвящено анализу системы защиты прав потребителей в Украине. Определены причины, по которым эти права нарушаются, и рассмотрены права, которые потребителям необходимо знать, для того чтобы защитить себя от ненадлежащего отношения продавцов (производителей).

Анотація. Присвячено аналізу системи захисту прав споживачів в Україні. Визначено причини, з яких ці права порушуються, та розглянуто права, які споживачам необхідно знати, для того щоб захистити себе від неналежного ставлення продавців (виробників).

Annotation. The analysis of the system of defence the rights of consumers is considered in Ukraine. The reasons are determined, on which these rights are violated, and the rights are considered, which consumers must know, in an order to defend oneself from the improper relation of salespeople (producers).

Ключевые слова: продукция, потребитель, права потребителей.

На сегодняшний день довольно остро стоит проблема защиты прав потребителей, потому что существует большая разнообразность и доступность товаров и услуг, участились случаи, когда лица, которые предоставляют товары и услуги, нарушают права потребителей. При этом потребитель, не всегда зная свои права, попадает в ситуации, связанные с ненадлежащим исполнением своих обязанностей исполнителем.

Впервые внимание на проблему защиты прав потребителей обратил президент США Джон Кеннеди в своём "Послании к Конгрессу" в 1961 году. Затем 15 марта 1962 года Кеннеди провозгласил "Билль о правах потребителей" – эта дата теперь ежегодно отмечается как Всемирный день защиты прав потребителей.

Рассмотрим тенденции развития законодательной базы защиты прав потребителей в Украине. Законодательная основа для осуществления потребительской политики в Украине была заложена еще с момента принятия в 1991 году Закона "О защите прав потребителей". В январе 2002 года был подписан Указ "О мерах по усилению государственной защиты прав потребителей", которым это направление было определено приоритетным в государственной политике. Следующим этапом стало подписание в октябре 2002 года Указа "О государственном комитете Украины по вопросам технического регулирования и потребительской политики", который изменил вектор государственной деятельности и устранил дисбаланс приоритетов за счет существенного усиления внимания к проблемам потребителей. Закон Украины "О защите прав потребителей", который на сегодняшний день остаётся основным источником прав потребителей, неоднократно изменялся и дополнялся, но только в 2005 году он был изменен фундаментально: изменилась формулировка некоторых терминов; некоторые термины были добавлены; были изменены статьи, касающиеся прав и обязанностей потребителей; новые положения были внесены в статьи, посвященные гарантийным обязательствам, и т. д.

Защитить свои права лучше самого потребителя не может никто, так как он имеет наибольшую заинтересованность в приобретении товара надлежащего качества. Потребитель может защищать себя сам, прежде всего, своей осведомленностью как непосредственно о своих законных правах, так и о способах выявления недоброкачественных товаров и услуг до их возможного приобретения.

В последние годы в Украине защитой прав потребителя стали заниматься активно как многие телевизионные каналы, так и общественные организации.

В Конституции Украины (статья 42) провозглашено: "Государство защищает права потребителей, осуществляет контроль за качеством и безопасностью продукции и всех видов услуг и работ, содействует деятельности общественных организаций потребителей" [1].

Нормативную базу защиты прав потребителей развитых стран составляют:

- а) нормы гражданского законодательства, регулирующие хозяйственный оборот, в составе которых имеются специальные нормы, которые применяются при защите прав потребителей;
- б) нормы административного законодательства, регламентирующие отдельные стороны коммерческой деятельности (установление цен, контроль за качеством продукции, рекламным бизнесом и т. д.);
- в) нормы гражданского и административного законодательства, регламентирующие допустимые формы и методы конкуренции.

В Украине сновным законодательным актом, регулирующим защиту прав потребителя, является Закон Украины "О защите прав потребителя".

Кроме него, такие правоотношения регулируются следующими нормативными актами:

- 1) Гражданский кодекс Украины (главы 19, 54, 58, 59, 61, 63, 64, 71, 72);
- 2) Хозяйственный кодекс Украины (статьи 265 – 270, 307 – 315);
- 3) Перечень товаров надлежащего качества, не подлежащих обмену (возврату), перечень сезонных товаров, гарантийные сроки по которым исчисляются с начала соответствующего сезона, утвержденные Постановлением Кабинета Министров Украины № 172 от 19.03.1994 г.;
- 4) Правила розничной торговли продовольственными товарами, утвержденные Приказом Минэкономки № 185 от 11.07.2003 г.;
- 5) Правила розничной торговли непродовольственными товарами, утвержденные Приказом Минэкономки № 104 от 19.04.2007 г.;
- 6) Правила торговли на рынках, утвержденные Приказом Минэкономки № 57/188/84/105 от 26.02.2002 г.

Обеспечивает защиту прав потребителей государство, которое обеспечивает гражданам защиту их интересов как потребителей, предоставляет возможность свободного выбора товаров (работ, услуг), получение знаний и квалификации, необходимых для принятия самостоятельных решений во время приобретения и использования товаров (работ, услуг) в соответствии с их потребностями. Также государство гарантирует приобретение или получение иными законными способами товаров (работ, услуг) в объемах, обеспечивающих уровень потребления, достаточный для поддержания здоровья и жизнедеятельности [2]. Все эти блага обеспечивают компетентные органы исполнительной власти и органы местного самоуправления. Однако можно заметить, что все эти органы недостаточно тщательно исполняют свои функции, так как на рынке достаточно велик процент некачественных товаров (работ, услуг).

Законом предусмотрено право потребителя на надлежащее качество товаров (работ, услуг). Это значит, что потребитель имеет право требовать от продавца (изготовителя, исполнителя), чтобы качество приобретенного им товара (выполненной работы, оказанной услуги) отвечало требованиям нормативных документов, условиям договора, информации о товаре (работе, услуге), предоставляемой продавцом (изготовителем, исполнителем), а продавец (изготовитель, исполнитель), в свою очередь, обязан передать товар (работу, услугу), отвечающий этим требованиям. Требования к товару (работе, услуге) относительно его безопасности для жизни, здоровья и имущества потребителей, а также окружающей природной среды устанавливаются нормативными документами, а в отношении отдельных групп товаров (работ, услуг) указанные требования устанавливаются законодательными актами Украины. На товары, ввозимые на территорию Украины, должен быть предусмотрен действующим законодательством документ, подтверждающий их надлежащее качество. Как было указано выше, защита прав потребителей обеспечивается Законом Украины "О защите прав потребителей". Настоящий Закон регулирует отношения между потребителями товаров (работ, услуг) и производителями, исполнителями, продавцами различных форм собственности, а также устанавливает права потребителей.

Рассмотрим детальнее права и обязанности потребителей. Так, во втором разделе Закона четко описываются права и механизмы защиты потребителей, а именно:

- право потребителя на соответствующее качество товаров и услуг (статья 6);
- гарантийные обязательства производителей (статья 7);
- права потребителей в случае приобретения ими товаров несоответствующего качества (статья 8);
- права потребителей в случае нарушения условий договора о выполнении работ и оказании услуг (статья 10);
- имущественная ответственность за вред, причиненный товарами несоответствующего качества (статья 16);
- право потребителя на информацию о товаре, услуге (статья 15);
- право потребителя на обмен товара надлежащего качества (статья 7);
- ответственность за нарушение законодательства о защите прав потребителей (статья 23);
- судебная защита прав потребителей (статья 22).

Потребитель при обнаружении недостатков или фальсификации товара в течение гарантийного срока в порядке и сроки, установленные законодательством, и на основании обязательных для сторон правил или договора вправе по своему выбору требовать от продавца или производителя:

- безвозмездного устранения недостатков товара или возмещения затрат на их исправление потребителем или третьим лицом;
- замены на аналогичный товар надлежащего качества [2].

Органами, в полномочия которых входит государственная защита прав потребителей, являются: специально уполномоченный центральный орган исполнительной власти в сфере защиты прав потребителей и его территориальные органы, Совет Министров АР Крым, местные государственные администрации, органы и учреждения государственного санитарно-эпидемиологического надзора Украины, другие органы исполнительной власти. Если качество товаров не соответствует требованиям нормативных документов, а их недостатки не могут быть устранены на месте, то такие партии товаров подлежат изъятию.

Для применения адекватных четких мер, направленных на борьбу с некачественной продукцией, принят Закон Украины "О изъятии из обращения, переработке, утилизации, уничтожении или дальнейшем использовании некачественной и опасной продукции" от 14.01.2000 г.

Одним из способов защиты потребительского рынка от некачественной продукции в настоящее время является система штрихового кодирования товаров, в связи с чем Министерством внешнеэкономических связей и торговли Украины в соответствии с Постановлением Кабинета Министров Украины "О внедрении решения штрихового кодирования товаров" от 29.05.1995 г. было рассмотрено и утверждено приказом от 27.08.1996 г. Положение о штриховом кодировании товаров.

В Украине существует "Перечень товаров надлежащего качества, которые не подлежат обмену (возврату)". К ним относятся:

- ювелирные изделия из драгоценных металлов, драгоценных и полудрагоценных камней;
- фото пленки, фотопластинки, фотобумага;
- аудио-, видеокассеты, диски для лазерных систем считывания с записью;
- сурдины (для духовых музыкальных инструментов);
- скрипичные "подбородки";
- товары в аэрозольной упаковке;
- печатные изделия и т. д.

Обратите внимание, что в законе сказано о товарах "надлежащего качества"!

В случае приобретения бракованного товара, то есть товара ненадлежащего качества, потребитель имеет право требовать возврата денег либо замены товара на аналогичный, безо всяких ограничений.

Предлагается рассмотреть информацию, которая должна быть отражена на продукции, для того, чтобы покупатель мог сделать вывод о качестве приобретенного им товара:

- 1) название товара, наименования или воспроизведения знака для товаров и услуг, по которым они реализуются;
- 2) наименования нормативных документов, требованиям которых должна отвечать отечественная продукция;
- 3) данные об основных свойствах продукции, а относительно продуктов питания – о составе (включая перечень использованной в процессе их изготовления сырья, в том числе пищевых добавок), номинальное количество (массу, объем и тому подобное), пищевую и энергетическую ценность, условия использования и предостережения относительно употребления их отдельными категориями потребителей, а также другую информацию, которая распространяется на конкретный продукт;
- 4) сведения о содержании вредных для здоровья веществ, которые установлены нормативно-правовыми актами, и предостережения относительно применения отдельной продукции, если такие предостережения установлены нормативно-правовыми актами;
- 5) пометку о наличии в ее составе генетически модифицированных компонентов. Так, за предоставление производителями недостоверной информации о ГМО в продуктах, которая не принесла вреда жизни потребителя, предусмотрен штраф в размере 10 – 50 необлагаемых налогом минимумов доходов граждан;
- 6) данные о цене (тарифе), условиях и правилах приобретения продукции;
- 7) дату изготовления;
- 8) сведения об условиях хранения;
- 9) гарантийные обязательства производителя (исполнителя);
- 10) правила и условия эффективного и безопасного использования продукции;
- 11) срок годности (срок службы) товара, сведения о необходимых действиях потребителя после их окончания, а также о возможных последствиях в случае невыполнения этих действий;
- 12) название и местонахождение производителя (исполнителя, продавца) и предприятия, которые осуществляют его функции относительно принятия претензий от потребителя, а также проводят ремонт и техническое обслуживание.

Сегодня украинский потребитель не имеет возможности защитить себя от некачественных продуктов из-за ограниченных финансовых возможностей, которые не позволяют провести дорогие экспертизы, а также из-за несовершенной работы судебной системы Украины.

Закон Украины "О защите прав потребителей" № 3161-IV от 01.12.2005 г., с изменениями и дополнениями, регулирует отношения между потребителями товаров и услуг и производителями, исполнителями, продавцами, устанавливает права потребителей и определяет механизм реализации государственной защиты их прав.

Как было указано выше, защита прав потребителей, предусмотренных законодательством, осуществляется судом.

При удовлетворении требований потребителя суд одновременно решает вопрос относительно возмещения морального (неимущественного) вреда.

Потребители освобождаются от уплаты государственной пошлины по искам, которые связаны с нарушением их прав.

В качестве ответственности за нарушение прав потребителей украинским законодательством предусмотрено возмещение не только материального, но и морального вреда. Основания для такого возмещения изложены в Гражданском кодексе Украины.

В этом контексте важно вспомнить о Постановлении Пленума Верховного Суда Украины № 5 от 12.04.1996 г. "О практике рассмотрения гражданских дел по искам о защите прав потребителей". Пункт 23 этого Постановления посвящен вопросу возмещения морального вреда.

Порядку возмещения морального вреда (в том числе и при нарушении прав потребителей) посвящено Постановление Пленума Верховного Суда Украины № 4 от 31.03.1995 г. "О судебной практике Украины по делам о возмещении морального (нематериального) вреда". В этом доку-

менте обращается внимание на то, что право на возмещение морального вреда является важной гарантией защиты прав и свобод граждан. В соответствии с этим документом размер возмещения определяется в зависимости от характера и объема страданий потребителя.

В действующем законодательстве Украины не определено ни минимального, ни максимального размера морального вреда, подлежащего возмещению. Кроме того, для получения такого возмещения истцу необходимо доказать в суде вину производителя (продавца, исполнителя). Эксперты утверждают, что самой распространенной ошибкой потребителей остаётся уверенность в том, что факта нарушения законных прав достаточно для того, чтобы заявить требования о возмещении морального вреда.

Несмотря на то, что институт возмещения морального вреда в законодательной практике Украины появился не так давно, практика его применения возрастает каждый год. Безусловно, уровень его имплементации еще не достиг уровня, существующего в европейских странах. Для того чтобы приблизиться к этому уровню, необходимо и далее повышать правосознание населения в целом.

При решении дел о возмещении морального вреда при защите прав потребителей, как правило, возникают проблемы с определением размера компенсации, подлежащей выплате. Отсутствие каких-либо норм, определяющих размер возмещения, порождает проблему обоснования размера возмещения в исковых требованиях. Наша страна может пользоваться в таких случаях опытом развитых стран, в которых практика возмещение морального ущерба прослеживается на протяжении многих лет, так как потребители должны иметь право на возмещение морального вреда в случае нарушения их прав как при наличии, так и при отсутствии у них имущественного ущерба.

Таким образом, проблематика возмещения морального вреда при защите прав потребителей остается актуальной. С ростом правосознания населения и товаропроизводителей возрастает необходимость в исследовании подобной тематики.

На сегодняшний день наблюдается тенденция к возрастанию ответственности товаропроизводителей вследствие возрастания количества исков о защите прав потребителей.

Анализ изменений украинского законодательства о защите прав потребителей даёт возможность сделать выводы о том, что законодательная база Украины по защите прав потребителей достаточно развита, хотя до сих пор остается существенное количество вопросов, которые требуют законодательного урегулирования и усовершенствования существующих норм, и конечно же наибольшей проблемой является то, что производя продукт, предприятия заботятся больше о прибыльности товара, чем о качестве.

Научн. рук. Сергиенко В. В.

Литература: 1. Конституция Украины от 19.11.2010 г. № 2707-VI [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. 2. Закон Украины "О защите прав потребителей" № 1023-XII от 12.05.1991 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. 3. Гражданский кодекс Украины № 1617-VI от 24.07.2009 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua. 4. Хозяйственный кодекс Украины № 2435-VI от 06.07.2010 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua.

Білокін О. Є.

УДК 336.14

Студент 3 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПІДХОДИ ДО РЕФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Узагальнено підходи щодо реформування бюджетної системи України. Подальший розвиток отримали пропозиції щодо вдосконалення бюджетної системи країни.

Анотація. Обобщены подходы относительно реформирования бюджетной системы в Украине. Последующее развитие получили предложения относительно совершенствования бюджетной системы страны.

© Білокін О. Є., 2011

Annotation. The approaches to reformation of the budgetary planning are analysed in Ukraine. The propositions are received the following development to the reorganization of the budgetary system of country.

Ключові слова: бюджетний процес, бюджетна система, бюджетне планування.

Реформування та удосконалення бюджетної системи України – безперервний процес сьогодні. Для кожної країни бюджет є головним фінансовим планом на чітко визначений період. Від закону залежать основні напрямки розвитку країни: буде країна орієнтована на соціальні потреби населення чи увага буде звернена на розвиток економіки. Для прийняття раціонального та зваженого бюджету потрібно проаналізувати попередні досягнення і оцінити майбутні перспективи, створити план та контролювати його дотримання, що підкреслює актуальність дослідження. У підручниках з бюджетної системи переважно взагалі не торкаються питань комплексної програми реформування бюджетної системи.

Багато вчених займалися проблемою вдосконалення бюджету та бюджетного процесу, серед них Дж. Кейнста та Р. Масгрейв. З-поміж українських дослідників, чії праці присвячені бюджету та бюджетній системі, можна виділити таких, як М. Томчинська, М. Кульчицький, Д. Ванькович, М. Заплатинський, Ю. Гусев.

Метою роботи є розробка та теоретичне обґрунтування комплексної програми рекомендацій щодо реформування та вдосконалення функціонування бюджетної системи України. Вирішення поставленої мети зумовило необхідність здійснення порівняння наукових думок економістів щодо зазначеної проблеми.

Бюджетна реформа, яка розпочалася в Україні з прийняттям Бюджетного кодексу в 2001 році, передбачає удосконалення практики складання та виконання бюджету на основі застосування сучасних методик та прогресивних підходів, підтверджених світовим досвідом [1, с. 15].

Складовою цього процесу є впровадження середньострокового планування бюджету з використанням одного із сучасних інструментів бюджетування – програмно-цільового методу, що передбачає планування та управління бюджетними коштами в середньостроковій перспективі і спрямований на розробку та реалізацію бюджетних програм, орієнтованих на кінцевий результат [2, с. 354].

Слід зазначити, що розпочаті реформи проходять дуже повільно. Залишаються невирішеними такі проблеми: недотримання комплексного підходу до впровадження та виконання програмно-цільового методу планування бюджету, неузгодженість урядових стратегій та напрямків розвитку економіки, низький рівень прозорості діяльності органів державної влади та залучення населення до бюджетної політики. Задля подальшого виділення ключових аспектів реформування бюджетної системи узагальнено підходи вітчизняних авторів у розрізі з 2001 – 2010 років (таблиця)

Таблиця

Підходи до реформування бюджетної системи

Автор	Рік оприлюднення	Основні аспекти реформування
М. Томчинська [3, с. 3]	2001	1. Наукове та економічне обґрунтування макроекономічного прогнозування. 2. Бюджетне планування на багаторічній основі має здійснюватися у номінальному виразі. 3. Бюджетне планування на багаторічній основі має базуватися на сукупних цілях фіскальної політики в контексті загальної макроекономічної ситуації
В. Федосов [4, с. 200]	2004	1. Трансформація ролі і місця бюджету у фінансовій та економічній системах держави. 2. Мінімізація розмірів бюджетного дефіциту й оптимізація джерел його фінансування. 3. Підвищення рівня бюджетного менеджменту в аспекті впровадження сучасних методів бюджетного планування
Ю. Гусев [5, с. 344]	2007	1. Укрупнення територіальних одиниць. 2. Скасування багаторівневої системи міжбюджетних відносин
М. Кульчицький [2, с. 353, 356]	2009	1. Надання більшої автономії місцевим бюджетам. 2. У рамках програмно-цільового методу планування впровадження механізму соціального замовлення
О. Сидоренко [6, с. 3]	2010	1. Збільшити фінансову самостійність регіонів. 2. Переглянути механізм планування розміру надходжень, що закріплюються за місцевими бюджетами. 3. Змінити перелік податків і зборів, які залишаються в місцевих бюджетах, на користь непрямих податків

Виходячи з таблиці, можна стверджувати, що пріоритетним напрямом реформування бюджетної системи починаючи з 2001 року є здійснення бюджетного планування. На сьогодні процес бюджетного планування повинен обов'язково враховувати принципи наукового обґрунтування, єдності у використанні показників бюджету та оптимального використання бюджетних ресурсів.

На думку автора, перелік наведених заходів слід доповнити таким:

- 1) упровадження не довгострокового, а середньострокового бюджетного планування;
- 2) реформування та підвищення відповідальності місцевих органів влади;
- 3) забезпечення стабільності стратегічних бюджетних програм.

У ході дослідження автором проведено аналіз існуючих програм реформування та доповнено їх з урахуванням економічних інтересів і соціальних потреб сучасності. Доведено, що для більш ефективного та раціонального розвитку бюджетної системи та бюджетного процесу зокрема потрібно створення комплексної багатоаспектної програми реформування.

Шляхом узагальнення наукових підходів вітчизняних авторів щодо реформування бюджетної системи в часовому розрізі встановлено, що в умовах реформування економічної системи України особливої уваги потребує питання реформування основ функціонування бюджетної системи в аспекті бюджетного планування.

Подальшим напрямом у розвитку розглянутої проблеми може бути наукове обґрунтування теоретичних засад та практичних аспектів реформування окремих стадій бюджетного процесу.

Наук. керівн. Юсвалієва А. В.

Література: 1. Маярковський А. І. Бюджетний кодекс України в контексті бюджетної реформи / А. І. Маярковський // *Фінанси України*. – 2009. – № 8. – С. 14–15. 2. Кульчицький М. Вдосконалення бюджетної політики України в умовах застосування програмно-цілового методу адміністрування державних видатків [Електронний ресурс] / М. Кульчицький, Д. Ванькович, М. Заплатинський. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum. 3. Томчинська М. Рекомендації щодо часових рамок бюджетного процесу [Електронний ресурс] / М. Томчинська // *Ukraine macroeconomic reform project*. – 2001. – Режим доступу : www.case.org.ua. 4. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін. – К. : КНЕУ, 2002. – 387 с. 5. Гусев Ю. В. Модернізація бюджетного процесу в Україні в контексті інтеграційних процесів [Електронний ресурс] / Ю. В. Гусев // *Україна – ЄС – Європа: Нові виклики та модернізація*. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/uazt/2007-1ks.pdf. 6. Сидоренко О. Актуальність і необхідність реформування бюджетної системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ndi-fp.asta.edu.ua/conf>.

Войтенко Л. О.

УДК 346.548

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ПРАВА СПОЖИВАЧА В РАЗІ ПРИДБАННЯ ТОВАРУ НАЛЕЖНОЇ ЯКОСТІ

Анотація. Розглянуто права та обов'язки споживача в разі придбання товару належної якості.

Анотация. Рассмотрены права и обязанности потребителя в случае приобретения товара надлежащего качества.

Annotation. The consumer rights and responsibilities are considered in case of buying goods of the proper quality.

Ключові слова: належна якість, захист прав споживачів, права та обов'язки споживачів.

Відомо, що вихід на ринок залежить від політичних, економічних, науково-технічних та інших факторів, які треба враховувати в комплексі в усій їх складності. Виробники, які добре знайомі з ринком, знають, що купівля-продаж усе більше залежить від якості товарів та послуг. Тільки той має шанс продати свої товари та послуги, хто пропонує їх з очікуваною якістю, доступною ціною і в потрібний час.

Покупці-споживачі вважають якість продукції і послуг найголовнішим фактором. Тому стає зрозумілим, що постачальник повинен передвіщати очікування покупців і вражати їх своїми новими товарами та послугами.

© Войтенко Л. О., 2011

На ринку товарної продукції держав з ринковою економікою, у тому числі і України, йде боротьба за збут товарів, за покупців, проводиться політика витіснення конкурентів, деколи з порушенням принципів законності. Усе це приводить до бурхливого розвитку методів та засобів, впливу на регулювання ринкових стосунків та спрямування на підвищення якості продукції та послуг. При цьому велике значення має правове регулювання права споживачів на придбання товарів (робіт, послуг) належної якості, кінцевою метою якого є задоволення їх потреб.

Одразу з моменту появи торгівельної діяльності як виду підприємництва виникли недобросовісні не тільки виробники, але й продавці, які, враховуючи прогалини чинного законодавства, намагаються нав'язати покупцеві товар, який не відповідає не тільки вимогам стандартів, але і його потребам. З розвитком підприємництва у сфері надання послуг споживача почали не тільки "краще задовольняти" його потреби, але й, використовуючи невідповідність законодавства потребам часу (особливо Закону України "Про рекламу"), більше обманювати, нав'язувати непотрібні послуги, встановлювати "несправедливі ціни".

Протягом всього життя ми споживаємо товари та послуги і платимо за них, тому незалежно від віку, статі, освіти, займаної посади, соціального статусу всі ми є споживачами. Тому Конституцією України встановлені немайнові права, які кожен з нас має право знати і які гарантуються Конституцією України, а саме: держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій споживачів [1].

Перед тим як безпосередньо перейти до аналізу прав споживачів, давайте з'ясуємо, що означає термін "споживач". Постановою Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 року № 5 "Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів" роз'яснено, що споживачем, права якого захищаються на підставі Закону України "Про захист прав споживачів", є лише громадянин (фізична особа), котрий придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити товари (роботи, послуги) для власних побутових потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [2; 3].

Закон України "Про захист прав споживачів" передбачає, насамперед, пріоритет законних прав і інтересів споживачів товарів, робіт і послуг перед виробниками та продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності. Закон встановлює права та обов'язки споживачів, а також визначає механізм їх захисту й основи реалізації державної політики у сфері захисту прав споживачів.

Для аналізу стану захисту прав та інтересів споживачів розглянемо детальніше права й обов'язки споживачів згідно зі ст. 4 Закону України "Про захист прав споживачів" [3]:

1. Споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на:

- 1) захист своїх прав державою;
- 2) належну якість продукції та обслуговування;
- 3) безпеку продукції;
- 4) необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця);
- 5) відшкодування шкоди (збитків), завданих дефектною чи фальсифікованою продукцією або продукцією неналежної якості, а також майнової та моральної (немайнової) шкоди, заподіяної небезпечною для життя і здоров'я людей продукцією у випадках, передбачених законодавством;
- 6) звернення до суду та інших уповноважених органів державної влади за захистом порушених прав;

7) об'єднання в громадські організації споживачів (об'єднання споживачів).

2. Споживачі також мають інші права, встановлені законодавством про захист прав споживачів.

3. Споживачі зобов'язані:

1) перед початком експлуатації товару уважно ознайомитися з правилами експлуатації, викладеними в наданій виробником (продавцем, виконавцем) документації на товар;

2) в разі необхідності роз'яснення умов та правил використання товару до початку використання товару звернутися за роз'ясненнями до продавця (виробника, виконавця) або до іншої вказаної в експлуатаційній документації особи, що виконує їх функції;

3) користуватися товаром згідно з його цільовим призначенням та дотримуватися умов (вимог, норм, правил), установлених виробником товару (виконавцем) в експлуатаційній документації;

4) з метою запобігання негативним для споживача наслідкам використання товару застосовувати передбачені виробником у товарі засоби безпеки з дотриманням передбачених експлуатаційною документацією спеціальних правил, а в разі відсутності таких правил в документації – дотримуватися звичайних розумних заходів безпеки, встановлених для товарів такого роду.

Звертаємо увагу на те, що споживач має право на вільний вибір продукції у зручний для нього час з урахуванням режиму роботи торговельного підприємства.

Споживач має право на перевірку якості, безпеки, комплектування, міри, ваги і ціни продукції, яка придбавається (замовляється), демонстрацію безпечного та правильного її використання. За вимогою споживача продавець (виконавець) зобов'язаний надати йому контрольно-вимірвальні прилади, документи, які підтверджують якість, безпеку та ціну продукції.

Але варто зазначити, хоча закон і встановлює право на перевірку якості товару, але сам механізм реалізації цього права не визначений. Так, у разі бажання визначитись з якістю товару споживач має зробити експертизу у спеціальних лабораторіях чи інших закладах, спеціалізованих на цій діяльності, за власні кошти, а враховуючи, що вона коштує дуже багато, унеможлиблює здійснити те право.

Згідно із Законом України "Про захист прав споживачів", при визнанні товару браком у результаті висновків експертизи споживач має право на його ремонт, повернення чи обмін.

Якщо на момент обміну аналогічного товару немає у продажу, споживач має право або придбати будь-які інші товари з наявного асортименту з відповідним перерахуванням вартості, або розірвати договір купівлі-продажу та одержати назад гроші у розмірі вартості повернутого товару. Покупець також має право здійснити обмін товару на аналогічний при першому ж надходженні відповідного товару в продаж. При цьому продавець зобов'язаний у день надходження товару в продаж повідомити про це споживача, який вимагає обміну товару.

Законодавець не визначає, яким чином має бути здійснене таке повідомлення (засобами телефонного зв'язку або письмово), але у будь-якому випадку покладає на суб'єкта господарювання обов'язок таке повідомлення здійснити.

Праву споживача розірвати договір купівлі-продажу товару відповідає обов'язок продавця повернути сплачені за товар кошти в день розірвання договору або і в інший строк за домовленістю сторін, але не пізніше ніж протягом семи днів з моменту розірвання договору.

Варто зауважити, що реалізація права споживача на обмін або повернення товару належної якості можлива не в будь-якому, а лише за певних умов.

По-перше, обмін або повернення товару належної якості провадиться, якщо він використовувався згідно із технічними вимогами та якщо збережено його товарний вигляд, споживчі властивості, пломби, ярлики тощо.

По-друге, обмін або повернення товару, який не відповідає якості, можливі лише за наявності спеціального висновку про неможливість його ремонту.

По-третє, обмін або повернення товару належної якості можливі за умови пред'явлення продавцем розрахункового документа, що видавався споживачеві разом з проданим товаром. Таким документом згідно зі ст. 2 Закону України "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг" може бути касовий чек, товарний чек, розрахункова квитанція тощо [4].

По-четверте, обміну або поверненню підлягають лише непродовольчі товари (тобто не можливо повернути ковбасу з тих підстав, що вона не задовольнила за формою чи габаритами. Не можна повернути або обміняти лікарські засоби).

По-п'яте, далеко не всі групи непродовольчих товарів належної якості можуть бути повернуті або замінені. Так, Постановою Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 р. № 172 встановлено Перелік товарів належної якості, що не підлягають обміну (поверненню). Такими товарами, зокрема, є предмети сангігієни, фотоплівки, фотопластинки, фотографічний папір, корсетні товари, парфумерно-косметичні вироби, пір'яно-пухові вироби, дитячі іграшки м'які, дитячі іграшки гумові надувні, зубні щітки, мундштуки, апарати для гоління, помазки для гоління, гребінці та щітки масажні, сурдини (для духових музичних інструментів), скрипичні підборіддя, рукавички, тканини, тюлегардинні і мереживні полотна, килимові вироби метражні, білизна натільна, білизна постільна, панчішно-шкарпеткові вироби, товари в аерозольній упаковці, друковані видання, лінійний та листовий металопрокат, трубна продукція, пиломатеріали, погонажні (плінтус, наличник), плитні матеріали (деревоволокнисті та деревостружкові плити, фанера) і скло, нарізані або розкроєні під розмір, визначений покупцем (замовником), аудіо-, відеокасети, диски для лазерних систем зчитування із записом, вироби з натурального та штучного волосся (перуки), товари для немовлят (пелюшки, соски, пляшечки для годування тощо), інструменти для манікюру, педикюру (ножиці, пилочки тощо), ювелірні вироби з дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органічного утворення та напівдорогоцінного каміння [5].

По-шосте, якщо мається намір обміняти або повернути непродовольчий товар належної якості, не забудьте захопити із собою паспорт або інший документ, що посвідчує особу, оскільки необхідно буде вказати свої прізвище, ім'я та по батькові, а також реквізити такого документу у письмовій заяві, яку запропонує написати продавець.

Якщо придбано товар належної якості і мається намір його повернути, ні в якому разі під час спілкування із співробітниками продавця (а тим більше у письмовій заяві) не вказуйте, наприклад, таке: "Я вимагаю повернення придбаного пылососа, оскільки він погано всмоктує пыл чи швидко нагрівається" тощо. Адже в такому разі підтверджується факт використання придбаного товару, чим вже унеможлиблює реалізацію права на його обмін або повернення. Зазначити просто: "Не підійшов колір/розмір/фасон" тощо, і у юристів продавця буде набагато менше шансів знайти правові підстави для відмови у задоволенні вимоги.

Наук. керівн. Сергієнко В. В.

Література: 1. Конституція України від 19 листопада 2010 р. № 2707-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів" від 12.04.1996 року № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nedvigimost.com.ua/>. 3. Закон України "Про захист прав споживачів" від 12.05.1991 р. № 1023-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 4. Закон України "Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг" від 06.07.1995 р. № 265/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 5. Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.1994 р. № 172 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.gov.ua.

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА – МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ?

Аннотация. Раскрыты содержание понятия "свобода слова" и ее реализация в современной Украине. Основное внимание акцентировано на проблеме свободного выражения гражданского права выражать свои мысли и давления, а также ограничения данного права со стороны государства. Рассмотрены способы защиты данного права.

Анотація. Розкрито зміст поняття "свобода слова" і її реалізація в сучасній Україні. Основну увагу акцентовано на проблемі вільного вираження цивільного права виражати свої думки і тиск, а також обмеження даного права з боку держави. Розглянуто способи захисту даного права.

Annotation. The maintenance of concept "Freedom of speech" is exposed and its realization in modern Ukraine. The basic attention is accented on the problem of free expression of civil law to express the ideas and pressures, and also limitations of this right from the side of the state. And also the methods of defence of this right are considered.

Ключевые слова: свобода слова, демократическое государство, право человека свободно выражать свои мысли, защита свободы слова, законодательная база, регулирующая данное право.

Свобода слова – одно из достижений человечества, которое нашло свое отражение в Конституции Украины как права и свободы человека, гражданина, а также в Международной конвенции "О защите прав человека".

В бывшем СССР свободное выражение своих мыслей практически было политизировано и это не давало возможности человеку – гражданину СССР – иметь свое мнение, мысли, и тем более высказывать их вслух.

Только лишь с распадом СССР многие его республики, взяв курс на построение демократического государства, рыночных отношений, предоставили возможность реализовать свои права и свободы лицам, проживающим в этих государствах.

В 1991 году Украина провозгласила независимость и взяла курс на построение демократического государства, которое невозможно себе представить без свободы слова.

Свобода слова – право человека свободно выражать свои мысли – в настоящее время включает в себя свободу выражения не только в устной, но и в письменной формах (свобода печати и СМИ). Это правило закрепилось в ряде международных документов, среди которых: Всеобщая декларация прав человека (ст. 19) [1]; Европейская конвенция "О защите прав человека и основных свобод" (ст. 10) [2]; Конституция Украины (ст. 34), которая указывает: "Каждому гарантируется право на свободу мысли и слова, на свободное выражение своих взглядов и мыслей" [3].

Реализация права на свободу мысли, слова тесно связана с обязанностью и ответственностью, может быть предметом формальности, условий, ограничений или санкций, которые установлены законом и являются необходимыми в демократическом обществе в интересах безопасности.

В целях избежания злоупотребления права на свободу мысли и слова назрела необходимость определения четких границ реализации и защиты данного права.

В Украине в настоящий момент сложилась ситуация, при которой расширение границ этого права или необоснованное их сужение может привести к полному хаосу либо к крупномасштабным конфликтам между властью и населением. В то же время право на свободу мысли определенно теряет смысл вне его реализации и эффективной защиты.

В связи с этим актуальными остаются вопросы определения границ осуществления свободы слова в целях предотвращения пропаганды сепаратизма, свержения существующего строя, безопасности границ свободы слова и мысли, так как под секретностью или обеспечением безопасности государства можно нарушать права и свободы человека государственными органами.

Так, в последнее время в Украине под предлогом тайны следствия в ходе дел о громких убийствах и применении тяжелых телесных повреждений информация не предоставляется, проводятся закрытые суды, к которым не допускаются СМИ.

Причиной сложившейся ситуации, на взгляд автора, является стремление властей создать замкнутое пространство вокруг их деятельности, что даст возможность безнаказанно не только нарушать законодательство (они призваны контролировать хозяйственные соблюдения), но и обманывать народ. Виной такого положения является наличие различного рода нормативных актов, кото-

рые не только входят в замкнутое противоречие, но и исключают возможность защитить лиц от произвола, в первую очередь, государственных органов и коррумпированных чиновников.

Как гласят многие издания, а в частности газета "Украинская правда", в ежегодном рейтинге свободы слова "Репортеров без границ" Украина упала на 42 позиции.

Как сообщил представитель этой международной организации в Украине Оксана Романюк, Украина заняла в рейтинге 131 место между Ираком и Израильскими территориями. В 2009 году Украина разделила 89 место вместе с Сенегалом.

Одним из ярких примеров не только давления, но и угроз со стороны "Партии регионов" был случай в Алуште. Представители "Партии регионов" угрожали стереть алуштинских журналистов в порошок за публикацию в СМИ критических материалов против кандидатов от ПР в мэры Алушты Станислава Колота и действующего головы Маломаякского поселкового совета Леонида Малька, который намерен был после выборов сохранить за собой этот пост.

Такие угрозы, в частности, поступили в адрес главного редактора алуштинской газеты "Свобода Слова" Василия Фоменко сразу после того, как он в суде добился возобновления следствия по двум уголовным делам. В частности, дела о неправомерной продаже здания общежития с людьми в Алуште по адресу: ул. Ленина, 1, и дела о выделении жилищно-строительным кооперативам почти 20 гектаров земли, где главным фигурантом может оказаться Маломаякский поселковый голова Леонид Мальк. Как сообщил Василий Фоменко, было четко сказано: "Мы, "регионы", придем к власти, и вам с нами жить, так что не теряйте с нами добрых отношений".

И можно привести еще множество примеров.

Как было сказано выше, в соответствии с Конституцией Украины государство гарантирует свободу слова и мысли Украине, лица, виновные в ограничении этого права человека, несут ответственность, в том числе и уголовную.

У свободы слова общая судьба с демократией: когда уничтожают одну, то прекращает свое существование и другая. И как писалось выше, все демократические государства в своих конституциях закрепляют свободу слова и мысли, видя в этой свободе свободу печати, оппозиции, критики, инакомыслия и права меньшинств. Эта свобода, как никакая другая, описана в руках всякого рода безответственных людей, карьеристов, демагогов и амбициозных политиков.

Злоупотребление свободным и, особенно, печатным словом часто в истории многих стран подрывало общественный устой и вело к ликвидации самой свободы слова, как и свободы общества в целом.

Содержание свободы слова весьма широкое, это не только право говорить все, что угодно, но и сумма убеждений, гипотез, идей, выраженных как устно, так и печатно, в произведениях избирательного искусства, в научных исследованиях, литературе и т. д. Иными словами, это все то, что выражает мысль человека, его стремления и надежды.

Признание свободы слова требует и признания возможности ее ограничения – не только этического и культурного, но и юридического. В связи с этим в Международном акте про гражданские и политические права прямо устанавливается необходимость на основании внутреннего законодательства ограничить свободу слова для охраны государственной безопасности, общественного порядка, здоровья и нравственности населения.

Так, Конституция Украины гарантирует свободу мысли и слова, но в то же время устанавливает недопустимость пропаганды или агитации, расизма или ненависти по религиозным направлениям. Запрещается пропаганда социального, расового, национального, религиозного или языкового превосходства.

Для того чтобы не нарушалось право на свободу слова и в то же время оно не оказывало негативного действия на общество, создается общественный совет, в состав которого входят не политики, министры, руководители других ветвей власти, а уважаемые граждане, чьи авторитет и честность общепризнаны. Такие институты в Украине не приживаются или носят формализованный характер, или состав их на 70 % состоит из государственных чиновников, которые состоят на службе у государства и представляют (защищают) интересы государства. На взгляд автора, права человека вообще и право человека на свободу слова могут осуществляться только с развитием гражданского общества. А президент, правительство, депутаты и суды будут в рамках своих полномочий, отведенных законами, содействовать в развитии этого права.

В последнее время государственные органы Украины, в том числе и Президент, оказывают грубое давление на гражданское общество и СМИ, по сути осуществляя цензуру. А Верховная Рада, на взгляд автора, забыла, что является представительным органом народа (единственным источником власти) и должна стоять на охране прав и свобод человека, гражданина, в том числе и свободы слова и мысли.

Научн. рук. Сергиенко В. В.

Литература: 1. Всеобщая декларация прав человека [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.un.org/ru/. 2. Европейская конвенция "О защите прав человека и основных свобод" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.eehg.ru/. 3. Конституция Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua/. 4. Закон Украины "О печатных средствах массовой информации (печати) в Украине" [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua/. 5. <http://www.telekritika.ua/news/2010-10-20/56754>. 6. <http://www.ua-today.com/>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено існуючі проблеми захисту і реалізації прав та свобод людини в Україні згідно з Конституцією України та міжнародними документами, а також запропоновано рекомендації для забезпечення прав людини.

Аннотация. Исследованы существующие проблемы защиты и реализации прав и свобод человека в соответствии с Конституцией Украины и международными документами, а также предложены рекомендации для обеспечения прав человека.

Annotation. The existent problems of defence and realization of rights and freedoms of individual are investigated according to the Constitution of Ukraine and international documents, and also the recommendations for providing of human rights are offered.

Ключові слова: права та свободи людини, Омбудсман, Конституція України, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, дискримінація, нерівність.

Кожну самостійну, демократичну, незалежну державу на сучасному етапі неможливо пред- ставити без захисту прав та свобод людини та громадянина.

Конституцію України було прийнято 28 червня 1996 року п'ятою сесією Верховної Ради.

Конституція – Основний закон нашої держави, що визначає найважливіші засади організації суспільства. Вона покликана закріплювати й регулювати найважливіші суспільні відносини, зумовлює її провідне місце в системі законодавства будь-якої країни.

Одним із основних розділів Конституції України є розділ "Права, свободи та обов'язки людини і громадянина". Саме його варто вивчити всім громадянам України. Всі інші розділи Конституції спрямовані на реалізацію й забезпечення положень саме цього розділу. Варто звернути увагу, що наведені в Конституції права не є вичерпними. Багато прав є природними й не вимагають особливого закріплення: право на щастя, право на радість й т. д.

Ураховуючи те, що Україна інтегрується в європейські та міжнародні товариства, на її території також діють міжнародні документи, які були ратифіковані Верховною Радою України та які встановлюють права та свободи людини, захищають і регулюють їх дотримання всіма країнами, які підписали ці угоди. Такими основними міжнародними актами є: Загальна декларація про права людини, прийнята ООН 10.12.1948 року; Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, прийнята Радою Європи 04.11.1950 року та ратифікована ВРУ 17.07.1997 року; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, прийняті ООН 16.12.1966 року та ратифіковані ВРУ 19.10.1973 року [1].

З метою захисту прав громадян України, які проживають на територіях інших держав, в Україні з 1998 року була введена посада Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини згідно з пунктом 17 статті 85 Конституції України. З цього ж року до сьогодні на цій посаді працює Карпачова Н. І. згідно з Постановою ВРУ "Про призначення Карпачової Н. І. Уповноваженою Верховної Ради України з прав людини". Ця посада була створена з метою захисту прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України; додержання та поваги до прав і свобод людини і громадянина; запобігання порушенням прав і свобод людини та громадянина або сприяння їх поновленню; сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини та громадянина відповідно до Конституції України, міжнародних стандартів у цій галузі; поліпшення і подальшого розвитку міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини та громадянина; запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод; сприяння правовій інформованості населення та захисту конфіденційної інформації про особу [2].

Метою даної статті є проведення аналізу діючого законодавства та отримання відповіді на запитання, чи дотримуються в Україні вимоги щодо додержання, захисту та поваги прав та свобод людини.

Та чи дотримуються в Україні вимоги щодо додержання, захисту та поваги прав і свобод людини? Ця стаття і покликана відповісти на це запитання.

У ст. 10 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод зазначається: "Кожна людина має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і поширювати інформацію та ідеї без втручання держави і незалежно від кордонів". У ст. 34 Конституції України зазначено: "Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший

спосіб – на свій вибір". Що ж відбувається насправді в Україні? Ось як про це говориться у Спеціальній доповіді Уповноваженого ВРУ з прав людини про стан дотримання Україною європейських стандартів прав і свобод людини: "Позиція Уповноваженого стосовно ролі ЗМІ й реалізації свободи слова в Україні залишається незмінною: існування демократії неможливе без права на інформацію та незалежної преси. Сучасні тенденції в інформаційному просторі України є предметом особливої уваги Уповноваженого з прав людини". Тобто проблема свободи слова у ЗМІ є актуальною та нагальною.

У 2010 році зберігається тривожна тенденція до зростання ганебних фактів протидії журналістам.

Лише у серпні 2010 року відбулися події, які свідчать про порушення прав людини на свободу слова. Так, на головного редактора житомирської районної газети "Сільське життя" Валерія Івановського був скоєний розбійницький напад із загодіянням йому ножових поранень та зникнення за невідомих і не з'ясованих досі обставин головного редактора харківської газети "Новий стиль" Василя Климентьєва. Продовжують мати місце й випадки втручання органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації. Журналісти, як і раніше, зазнають фізичних погроз і насильницьких дій при виконанні професійних обов'язків. Вражає статистика залякувань, побиття, затримань, арештів журналістів та розбійних нападів на них: 2005 р. – 16 таких надзвичайних подій; 2006 р. – 33; 2007 р. – 22; 2008 р. – 21; 2009 р. – 30. Дійшло до обстрілів місцевих ЗМІ на Волині, Дніпропетровщині, Івано-Франківщині, Львівщині [2]. Також широко відомі факти політизованості інформації у ЗМІ.

У Конституції України ст. 28 зазначено, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням. Ст. 3 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод встановлено: "Заборона катування. Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню". Тобто цими нормативними актами прямо встановлена заборона щодо жорстокого поводження з людьми [1; 3].

В Україні катування мають місце, на жаль, у всіх регіонах України, про що свідчать і результати провадження Уповноваженого ВРУ з захисту прав людини та основоположних свобод, інформація органів прокуратури, МВС України, правозахисників і вироки судів. Це підтверджується і даними закладів охорони здоров'я: якщо протягом 2006 року до лікарень з приводу побиття у міліції звернулося майже 1 800 осіб, у 2007 і 2008 роках – по 2 тис., то у 2009 році – понад 2,5 тис., або майже на чверть більше.

На превеликий жаль, є й непоодинокі випадки катувань, що призвели до загибелі затриманих. Так, у 2008 році працівниками органів внутрішніх справ закатовано до смерті чотирьох людей, 2009 році – трьох осіб. Ще більше загострилася ця проблема у 2010 році. З початку поточного року через тортури загинуло вже сім осіб.

Порушуються в Україні і права щодо права на мітинги, збори та демонстрації. Так, у Конституції ст. 39 вказано, що "громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей". Також право на свободу зібрань встановлюють Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, які зазначають, що кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів.

Досі існує практика ухвалення органами місцевого самоврядування "Положень", які регулюють реалізацію свободи зібрань у тих чи інших містах. Раніше такі "Положення" були скасовані судами або відмінені місцевими радами в Києві, Львові, Сумах та інших містах. Проте в інших містах, наприклад, Харкові, Херсоні, Запоріжжі, такі "Положення" продовжують діяти, хоч вони є прямо суперечать Конституції [4]. Так, ще одним яскравим прикладом порушення права на збори є арешти та застосування фізичної сили до учасників мітингу захисту Лісопарку від вирубки у Харкові [5]. Отже, коли саме, згідно з українським законодавством, міліція має право застосовувати силу до демонстрантів? Ст. 12 Закону "Про міліцію", яка має назву "Умови і межі застосування заходів фізичного впливу, спеціальних засобів і вогнепальної зброї", визначає таке: "Міліція має право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби й вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених цим Законом. Застосуванню сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї повинно передувати попередження про намір їх використання, якщо дозволяють обставини. Без попередження фізична сила, спеціальні засоби і зброя можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю громадян чи працівників міліції".

У названих вище випадках міліціонери не представлялися і не попереджали про свої наміри під час цих подій. Щодо затриманих громадян працівники міліції склали протоколи за ст. 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (злісна непокоря законним вимогам працівників міліції). Але про яку непокору вимогам взагалі можна говорити, якщо ці вимоги, законні чи незаконні, навіть не були озвучені? [4].

Однією з нагальних проблем є проблема дискримінації та нерівності. У Конституції чітко вказано, що всі люди є вільні та рівні у своїх гідності та правах (ст. 21), Європейською конвенцією прямо заборонена дискримінація (ст. 14). Слід зауважити, що найбільше розповсюджена соціальна дискримінація за віком та станом здоров'я. Про це свідчать результати опитування населення України, проведеного компанією TNS-Україна протягом січня-лютого 2009 року. Нерівність також простежується в доступі до освіти: якість освіти суттєво залежить від місця проживання – вона значно нижча в сільських школах, ніж міських. Крім того, проблема доступу до освіти стосується

мигрантів і представників окремих етнічних груп. Хоча згідно зі ст. 53 Конституції України кожен має право на освіту, а держава забезпечує доступність та безоплатність освіти.

Іншою проблемою є рівність у реалізації права на безпеку та особисту недоторканність: державний захист проти сили, погроз та залякування; свобода від свавільного арешту чи затримання. Вихідці з Кавказу, Азії, Африки та представники окремих етнічних груп, зокрема, ромів, сексуальних меншин, наркомани та ВІЛ-інфіковані є більш вразливими для свавільного арешту, ніж інші мешканці країни. Хоча і Конституцією встановлена заборона таких дій (у ст. 29 зазначено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність; ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановленим законом), і Міжнародним пактом про громадянські та політичні права (ст. 26: "всі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону; в цьому відношенні всякого роду дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, такою, як: раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини") [4; 6].

Конституцією України (ст. 38) встановлено, що громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Під час кожних виборів, які відбувалися в Україні, порушували право вільно обирати окремих громадян та навіть груп громадян. Було допущено велику кількість помилок у списках виборців при написанні прізвищ, імен громадян, назв вулиць. Тому не випадково напередодні та в день виборів більшість звернень на "гарячу лінію" Уповноваженого ВРУ з питань захисту прав людини та основоположних свобод стосувалися списків виборців. Ось приклади таких звернень. Троє виборців зі Святошинського району м. Київ поскаржилися, що їх не було включено до списків по виборчій дільниці № 63 (територіальний виборчий округ № 220), хоча вони живуть за цією адресою вже 18 років. І хоча їх поновили у списку, вони вказали на незадовільну роботу посадових осіб, що складали списки. Заявник з м. Дніпропетровськ (вул. Котляревського, 7, кв. 151), повідомив, що відсутній у списках виборців на виборчій дільниці № 27.

Типовими були повідомлення громадян, що під час з'ясування списків не знайшли себе, проте вони не мали можливості оскаржити ці помилки в суді. Так, мешканка м. Київ (вул. Маршала Гречка) поскаржилася, що її та її сусідку не включено до списків виборців по виборчій дільниці № 137. 23 березня 2006 року вони звернулися з відповідною скаргою до дільничної комісії, але у прийнятті скарги їм відмовили, порекомендувавши звернутися до суду. До суду заявниця не зверталася, адже хворіє і їй важко пересуватися. Це що стосується місцевих виборів 2006 року.

Місцеві вибори у 2010 році не можна визнати чесними, прозорими та демократичними. Було зроблено все, щоб не допустити повноцінного суспільного контролю (громадські спостерігачі та експерти). Про це говорить голова правління ГМ ОПОРА Ольга Айвазовська. Секретар Громадянської асамблеї України Андрій Когут також наголосив, що загальна оцінка виборів дає підстави стверджувати про невідповідність місцевих виборів у 2010 році стандартам вільних, чесних, справедливих та прозорих виборів [7].

І ось знову порушуються права людини. Так, про правопорушення можна продовжувати безкінечно. А хотілося б відмітити дещо позитивне, що відбулося в реалізації та забезпеченні захисту прав людини.

У 2008 році відкрився новий етап у взаємовідносинах правозахисних організацій і держави – створення спільно з державою національних інституцій, які заохочують та захищають права людини, та співпраці з ними. Йдеться про створення і діяльність Управління моніторингу прав людини в діяльності МВС. Звичайно, це не може кардинально вирішити проблеми з правами людини в МВС, які є найбільш важкими у сфері прав людини, – свавільні затримання й арешти, незаконне насильство, спрямоване на отримання зізнання у скоєнні злочину, в тому числі катування, тощо. Тут необхідні зміни на ментальному рівні, для досягнення яких потрібні десятиліття, а також проведення системної реформи кримінальної юстиції. Проте діяльність нового Департаменту вже стала інструментом для виявлення цих порушень, оприлюднення інформації про них, захисту жертв порушень і вивчення умов, які сприяють таким порушенням. Новостворене Управління моніторингу дотримання прав людини, громадські ради з питань забезпечення прав людини та мобільні групи з моніторингу дотримання прав і свобод утворюють нову єдину систему відомчого та громадського контролю за дотриманням прав людини в діяльності ОВС. Вдалою є інформаційна політика нової установи: створений власний сайт, який щоденно оновлюється і через який повідомляється про поточну працю Управління та проблеми прав людини в МВС, з якими воно стикнулось [8].

Зауважимо, що порівняно з новою державною установою захисту прав людини аналітична та інформаційна діяльність іншої національної інституції з прав людини, яка працює вже 10 років, – українського Омбудсмана – залишає бажати кращого. Доповіді про стан прав людини і основоположні свободи в Україні, які Омбудсман має, згідно з законом, готувати й оприлюднювати щорічно, існують лише за деякі роки. План дій Ради Європи повинен широко оприлюднюватися, щоб залучити громадськість у формування демократичного суспільства. Цього не відбулося, а це значить, що досягнути поставлених цілей щодо розвитку захисту прав людини буде дуже складно. Сайт Омбудсмана оновлюється в середньому один-два рази на тиждень і не дає достатньої інформації про діяльність Омбудсмана, який завдяки своїй наполегливості мав певні успіхи в конкретних випадках порушень прав людини [9].

Підводячи підсумки, необхідно відмітити таке. За весь період існування держави ситуація з правами людини була "строкатою і мозаичною". З одного боку, в країні панувала політична криза, яка не давала проводити необхідні реформи – конституційну, судову, кримінальної юстиції, адміністративну тощо. Боротьба політичних опонентів за владу призводила до політизації будь-якого питання, коли кожен крок органів влади, новий законопроект чи кадрові призначення оцінювалися тільки з точки зору отримання переваг у політичній боротьбі. Ця боротьба вкрай негативно

позначилася на керованості державного апарату й призвела до посилення незаконних дій місцевих влад, які майже не звертають увагу на рекомендації центральної влади. У другій половині 2008 року до політичної кризи додалася повномасштабна економічна криза, з якою уряд ще й досі повністю не впорався.

У цих умовах стан з економічними та соціальними правами людини в цілому тільки погіршився, тим більше, що забезпечення і захист прав людини не були пріоритетами для влади.

Уряд України повинен зробити все можливе, щоб забезпечити захист прав кожної людини, а це, у свою чергу, можливо тільки за умов, якщо будуть виконуватися рекомендації РЄ стосовно розвитку демократичних інституцій. Це такі рекомендації:

закликати владу й опозицію до спільної реалізації пакета конституційних реформ, які усувають існуючі недоліки, а також основні причини системної політичної нестабільності;

прийняти новий Уніфікований виборчий кодекс;

прийняти закон про фінансування політичних партій відповідно до європейських стандартів і розглянути можливість державного фінансування політичних партій, щоб зменшити їхню залежність від економічних інтересів;

посилити роль Омбудсмана і створити ефективну систему безоплатної правової допомоги;

забезпечити негайне прийняття пакета антикорупційних законів без подальшого зволікання, а також забезпечити оперативне виконання всіх рекомендацій, які були надані Групою держав проти корупції;

прискорити прийняття нового закону про громадські організації та про порядок організації і проведення мирних заходів;

розслідувати всі повідомлення про порушення прав і свобод людини й усунути будь-які виявлені порушення [2].

Також необхідно забезпечити умови для проведення чесних виборів до органів місцевого самоврядування, розслідувати всі заяви про утиски свободи ЗМІ та права на зібрання, обмежити факти втручання Служби безпеки України в політику.

Наук. керівн. Сергієнко В. В.

Література: 1. Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>. 2. Спеціальна доповідь Уповноваженого ВРУ з прав людини про стан дотримання Україною європейських стандартів прав і свобод людини. – Режим доступу : <http://www.ombudsman.kiev.ua>. 3. Конституція України. – Х. : ТОВ "Одіссей", 2010. – 48 с. 4. Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Режим доступу : <http://helsinki.org.ua>. 5. Справжня вартість. – Режим доступу : <http://varta.kharkov.ua>. 6. Всеукраїнський юридичний проект "Юрдопомога". – Режим доступу : <http://jurdopomoga.com.ua>. 7. Аналітично-інформаційне видання "Актуальна правда". – Режим доступу : <http://www.apravda.com>. 8. Асоціація українських моніторів з дотримання прав людини в діяльності правоохоронних органів. – Режим доступу : <http://umdpl.info>. 9. Права людини в Україні – 2008. Доповідь правозахисних організацій / за ред. С. Захарова, В. Яворського ; Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Х. : Права людини, 2009. – 304 с. 10. УНІАН Права людини. – Режим доступу : <http://human-rights.unian.net>.

Митрофанова Ю. С.

УДК 342.7

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ЛИЧНЫЕ НЕИМУЩЕСТВЕННЫЕ ПРАВА КАК ОСНОВА БЫТИЯ ЧЕЛОВЕКА

Анотація. Изучена правовая защита личных неимущественных прав человека и гражданина, ее структурные элементы. Раскрыты проблемы реализации личных неимущественных прав. Определены содержание и структура материала о личных неимущественных правах, который должен преподаваться в рамках курса гражданского права.

Анотація. Вивчено правовий захист особистих немайнових прав людини і громадянина, його структурні елементи. Розкрито проблеми реалізації особистих немайнових прав. Визначено зміст і структуру матеріалу про особисті немайнові права, що повинен викладатися в рамках курсу громадянського права.

© Митрофанова Ю. С., 2011

Annotation. The legal protection of moral rights of individuals and citizen its structural elements are examined. The problems of the realization of the moral rights are revealed. The content and structure of the material about the moral rights are determined, which should be taught in the course of civil rights.

Ключевые слова: личные неимущественные права, государство, человек, защита.

Современное правовое государство, каковы бы ни были частные особенности его строя, безусловно, признает и, в силу своих основных принципов, должно признавать личные права, права личной свободы. Определенное и точное установление прав личности по отношению к государству и ограничение прав государства над личностью и составляет наиболее выдающуюся и отличительную черту правового государства.

Последние годы проблема становления, развития и реализации личных неимущественных прав граждан все больше стала отражать закономерные конкретно-исторические процессы укрепления демократических основ новых форм государственности. Социальная важность задачи обеспечения защиты личных неимущественных прав граждан обуславливает прямую необходимость ее постановки и разработки с учетом исторического опыта и тенденций развития современных зарубежного и национального законодательства.

Актуальность проблемы защиты личных неимущественных прав человека и гражданина объясняется тем, что их реальная защита осложнена действием таких негативных факторов, как резкое расслоение населения по доходам, рост уголовной и особенно экономической преступности, получившей в последнее время широкое распространение, практика дискредитации общественных деятелей через средства массовой информации, а иногда путем проведения прямых террористических акций.

Характерно, что до настоящего времени проблемы защиты личных неимущественных прав человека и гражданина не получили комплексного развития, и гарантии защиты соответствующих прав человека и гражданина явно не соответствуют ни возросшим общественным потребностям, ни международно-правовым стандартам.

Целью данной статьи является изучение правовой защиты личных неимущественных прав человека и гражданина, её структурных элементов, а также раскрытие проблемы реализации личных неимущественных прав; определение содержания и структуры материала о личных неимущественных правах, которые должен преподаваться в рамках курса гражданского права.

Для достижения этой цели были поставлены следующие задачи:

- выявить историко-правовые источники развития личных неимущественных прав;
- определить понятие и содержание личных неимущественных прав;
- проанализировать современные особенности защиты личных неимущественных прав;
- освоить информацию, необходимую для достижения цели;
- систематизировать полученные сведения.

Источниками информации для написания данной статьи послужили базовая учебная литература, фундаментальные теоретические труды крупнейших мыслителей в рассматриваемой области, результаты практических исследований видных отечественных и зарубежных авторов, статьи и обзоры в специализированных и периодических изданиях, посвященных тематике "Защита личных неимущественных прав", справочная литература и прочие актуальные источники информации.

Раскрытие темы производится с позиций общенаучных методов (социологический, системный, структурно-функциональный, конкретно-исторический, статистический), общелогических методов теоретического анализа и частно научных методов (сравнительного правоведения, технико-юридического анализа, конкретизации, толкования).

Радикальные перемены в социально-экономическом укладе Украины не могли не отразиться в гражданско-правовых отношениях и, как следствие, был принят целый блок нового законодательства, в том числе и гражданского. Однако дело, по убеждению автора, не только в количественных изменениях – существенно усложнились гражданско-правовые понятия и конструкции, причем даже те, которые существовали и ранее (например, по отношению к ценным бумагам, юридическим лицам, договорным отношениям и т. д.). Ряд понятий и конструкций, которые прежде многими отвергались, теперь стали в гражданском праве краеугольными. Достаточно вспомнить такие категории, как "недвижимое имущество", "вещные права", "приобретательная давность", "личные неимущественные права". Вокруг многих из них сегодня выстраиваются целые подсистемы нормативных актов, поэтому для усвоения нового содержания гражданского права необходимо иметь куда более глубокие теоретические познания, чем раньше.

Многие нормы гражданского права можно гораздо легче понять, обратившись к изучению забытых юридических конструкций, созданных в прошлом веке, а то и столетия назад. Наконец, правильное описание отдельных правовых конструкций немислимо без обращения к иностранному гражданскому праву, к европейскому опыту, в недрах которого они появились. Иначе и быть не может при заимствовании, пусть даже и творческом. Как, например, понять природу договора управления имуществом, права доверительной собственности или договора коммерческой концессии, ничего не зная о трасте или франчайзинге. Не следует забывать и о том, что наше гражданское право вплотную приблизилось к континентальному, что обязывает к глубокому изучению особенностей последнего. Одним словом, в гражданском праве произошли глубокие количественные и качественные изменения, которые настоятельно требуют нового подхода к его преподаванию, и этого нельзя не понимать и не учитывать. В равной степени все сказанное ранее относится и к преподаванию личных неимущественных прав. Одна из проблем преподавания материала о личных неимущественных правах заключается в том, что сегодня как минимум две учебные дисциплины претендуют на его изложение – это конституционное право и гражданское право. Такая

ситуация возникла в силу следующих обстоятельств. Конституция Украины закрепила права, свободы человека и гражданина, часть из которых составляют личные неимущественные права. В то же время Гражданский кодекс Украины личным неимущественным правам человека посвятил книгу вторую. В связи с этим представители конституционного права считают, что, поскольку неимущественные права закреплены в Конституции Украины, они являются конституционными и должны преподаваться в рамках конституционного права. В свою очередь, представители гражданского права считают их гражданско-правовыми и настаивают на необходимости преподавания в рамках курса гражданского права.

В результате происходит "перетягивание одеяла", а студентам (слушателям, курсантам) зачастую читают одно и то же дважды – в рамках учебного курса и по конституционному праву, и по гражданскому праву. Такая ситуация может привести к тому, что при изучении той или иной дисциплины не уделяется должного внимания отраслевому предмету, поскольку время заполняется чуждым отраслю материалом. Возможна и другая ситуация, когда определенный материал выпадает из учебного курса, что происходит в том случае, когда представители одной или другой учебной дисциплины считают, что он будет раскрыт другими. Такая ситуация еще хуже первой. Один из аргументов, который выдвигают представители конституционного права в доказательство принадлежности личных неимущественных прав, – это то, что указанные права закреплены в Конституции Украины, а поэтому являются конституционными. Возражая такому подходу, хотелось бы отметить следующее. Восстановление и признание Украиной частного права обусловило переход к принципиальному делению всей правовой сферы на частноправовую и публично-правовую, что заставляет по-новому взглянуть и на систему отечественного права. Как известно, ранее система нашего права представлялась в форме "пирамиды" правовых отраслей, на вершине которой помещалось конституционное или, если хотите, государственное право. Затем следовали подчиненные ему "основные" отрасли права – гражданское, уголовное, административное, процессуальное право. Основные отрасли, в свою очередь, возглавляли группы правовых отраслей, большей частью выделившихся из базовых, "материнских", как, например, хозяйственное и трудовое, обособившиеся от гражданского. Таким образом, всю систему пронизывали иерархические, публично-правовые начала, оформлявшие преимущественную правовую защиту государственных и общественных (публичных) интересов. Соответственно, отражали эту систему и учебные дисциплины. В настоящее время, как правильно отмечает Суханов Е. А. [1, с. 2–7], место "пирамиды" соподчиненных отраслей должна занять их новая система, основанная на принципиальном равенстве частноправового и публично-правового подходов, на их взаимосвязи, но не на подчинении частного права публичному. Теперь система права должна представляться в виде двух пирамид – публичного и частного права. В основе данного подхода лежит конституционное признание высшей ценности прав и свобод отдельного человека, то есть приоритет частных, а не публичных интересов. Необходимо заметить, что такой подход никак не умаляет высшей силы Конституции как Основного Закона и других источников конституционного права. Поскольку не следует смешивать Конституцию как Закон, занимающий главное место в системе законодательства, и само конституционное право, которое в качестве составной части публичного права никак не может первенствовать над отраслями частного права. Теперь, если только мы не исходим из того, что учебная дисциплина должна заниматься комментарием, озвучиванием содержания нормативного акта, а должна быть обращена, прежде всего, к своей отрасли права, приходим к выводу, что материал, посвященный личным неимущественным правоотношениям, должен быть разделен между конституционным и гражданским правом как учебными дисциплинами по предмету и методу их правового регулирования. Как указывали еще дореволюционные русские юристы, необходимо учить студента не "законоведению", а "правоведению". Такой подход оправдан, поскольку основывается на преимущественном значении для юридического образования – догмы права [2, с. 58].

Исходя из этого, представляется, что в рамках курса конституционного права необходимо раскрывать материал о том, что собой представляют права, свободы и обязанности человека и гражданина, а также их классификацию; раскрывать содержание и осуществление политических прав. В рамках предмета должны быть освещены права, свободы и обязанности гражданина, поскольку термин "гражданин" указывает на взаимосвязь человека с государством. Необходимо раскрывать и способы реализации гарантий нерушимости прав, свобод, человека, а также вопросы о том, каким образом государство охраняет эти права, какие органы власти созданы для их обеспечения, их полномочия, пределы вмешательства. В рамках гражданского права необходимо преподавать те личные неимущественные правоотношения, которые основаны на частном (личном) интересе их участников, а регулирование таких отношений осуществляется на частно-правовых началах.

Однако, устанавливая критерий разграничения материала на публично-правовой и частно-правовой, сталкиваемся с новой проблемой – место последнего в системе учебного курса гражданского права. В этом вопросе нет однозначного подхода на Украине. Так, например, академический курс гражданского права, приведенный в учебнике "Цивільне право України" под общей редакцией Я. Н. Шевченко [2, с. 59], содержит материал о личных неимущественных правах в разделе "Гражданские правоотношения". Причем размещен он между темами "Физическое лицо как субъект предпринимательской деятельности" и "Юридические лица". Представляется, что в такой структуре отсутствует логика. непонятно, почему именно среди субъектов был помещен этот материал. С другой стороны, если личные неимущественные права рассматриваются в разделе гражданских правоотношений, то почему права интеллектуальной собственности, вещные и обязательственные правоотношения вынесены за его границы.

Подобное положение личных неимущественных прав можно встретить и в учебнике "Цивільне право України" под общей редакцией В. И. Борисовой, И. В. Фатеевой, В. Л. Яроцкого [3, с. 478], с той лишь разницей, что они размещены между объектами гражданских прав и сделками. Курс гражданского права как учебной дисциплины, который преподается в рамках Одесской национальной юридической академии, как можно сделать вывод из учебного пособия "Гра-

жданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство" под авторством Е. О. Харитоновой, Н. А. Сани-Ахметовой, вообще не содержит материала о личных неимущественных правах [4, с. 43]. Иными словами, личные неимущественные права здесь выпали из системы учебного курса гражданского права.

Такая ситуация возникла отчасти потому, что нормы, регулирующие личные неимущественные права, являются новеллами в нашей системе права и еще не достаточно изучены в науке гражданского права. Отсутствие критической массы научных исследований зачастую сказывается и на объеме знаний, которые позволили бы раскрыть многозначность данных правоотношений, их содержание и специфику, используемые в действующем законодательстве, гражданско-правовые категории и связанные с ними юридические конструкции, а также те ее положения, которые непосредственно дают представление о содержании всех институтов очерченной подотрасли гражданского права. Представляется более выверенным построение систем курса гражданского права, предложенные коллективом авторов учебника "Цивільне право України" под редакцией А. В. Дзеры, Н. С. Кузнецовой [5, с. 49] и авторами учебного пособия "Гражданское и семейное право" [6, с. 3–8]. Здесь личные неимущественные права выделены как отдельная подотрасль гражданского права и размещены за пределами общих положений гражданского права, а не в них.

Во-первых, такая система учебного курса соответствует системе гражданского права и законодательства. Во-вторых, она показывает место личных неимущественных прав в системе гражданского права. Такое расположение подчеркивает высокую степень их значимости в нашем обществе. В-третьих, она логично обоснована. Личные неимущественные права рассматриваются не в рамках общих положений гражданского права или гражданских правоотношений, а как отдельная подотрасль, наряду с вещными правами, правами интеллектуальной собственности, обязательственными правоотношениями и т. д. Это не только поднимает значимость самих отношений, входящих в предмет гражданско-правового регулирования, но и указывает на их специфику. Как правильно указывается в правовой литературе, личные неимущественные права имеют абсолютный характер, поэтому должны быть размещены среди иных абсолютных прав, таких, как: вещные права, права на результаты интеллектуальной, творческой деятельности. Иное их размещение было бы нелогичным [7, с. 39]. В свою очередь, личные неимущественные права являются предпосылкой обеспечения действительной свободы собственности, договора, предпринимательства, поэтому их социальная значимость значительно выше, чем имущественных [7, с. 39]. Это позволяет утверждать, что они должны быть размещены раньше вещных. Что касается самих личных неимущественных прав, то, как нетрудно заметить, Гражданский кодекс Украины, в первую очередь, обращен к личности, человеку, а личные неимущественные права красной нитью проходят через весь Кодекс. Поэтому мы должны обращать внимание студентов, слушателей к этой теме уже с первых тем курса.

Так, рассматривая вопрос о предмете гражданско-правового регулирования, необходимо дать общую характеристику личных неимущественных правоотношений, осветить концепции о понятии и месте их в предмете гражданского права [8, с. 190]. А, как мы знаем, личные неимущественные права поставлены в ст. 1 ГК перед имущественными. Особое внимание необходимо уделить темам "Осуществление гражданских прав и выполнение обязанностей", "Защита гражданских прав и интересов", "Объекты гражданских прав" и, в частности, такому их виду, как нематериальные блага. Именно этот материал должен стать базой при последующем изучении личных неимущественных прав. Сама тема "Личные неимущественные права" может быть разделена на три блока: общие положения о личных неимущественных правах; личные неимущественные права физических лиц, которые подразделяются на права, обеспечивающие естественное бытие физического лица, и права, обеспечивающие социальное существование физического лица; неимущественные права юридического лица.

В рамках первого блока учебный материал также должен быть структурирован. Вначале необходимо раскрыть: понятие и виды личных неимущественных прав, их содержание, субъектный состав. Потом следуют вопросы, связанные с осуществлением личных неимущественных прав, способами обеспечения и пределами осуществления их. Завершать данный блок должна защита личных неимущественных прав: формы, порядок, способы и средства. Этот материал позволит сформировать студентам, слушателям общее представление о данных отношениях.

Второй блок открывается личными неимущественными правами, обеспечивающими естественное бытие физического лица, и, в первую очередь, должен содержать в себе те характерные особенности (критерии), которые позволили данный вид отношений выделить в отдельную группу, а также их содержание, особенности осуществления и защиты субъективных прав. Является очевидным, что в рамках этого материала должны быть не только раскрыты понятия: права на жизнь, на охрану здоровья и разновидности его проявления, на свободу, на личную неприкосновенность, в том числе физическую, психическую и половую, на донорство, на семью, на опеку и попечительство, на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду, но и дано их соотношение между собой. Далее следует уделить внимание личным неимущественным правам, обеспечивающим социальное существование физического лица. Он также должен начинаться выявлением характерных особенностей (критериев) этой группы правоотношений. При этом необходимо обратить внимание, что специфика объектов и их целевое назначение отличает данные права от предыдущего вида не только в характеристике, но и по способам осуществления, защиты. Здесь же должны быть раскрыты и понятия прав: на имя, уважение чести и достоинства, неприкосновенность деловой репутации, индивидуальность, личную жизнь и его тайну, информацию, на личные бумаги, тайну корреспонденции, изображение, свободу литературного, художественного, научного и технического творчества, выбор места жительства, неприкосновенность жилья, выбор рода занятий, свободу передвижения, свободу объединений, мирные собрания. Освещая названные понятия, необходимо четко очертить пределы каждого субъективного права и обозначить объект.

Это позволит в последствии четко ориентироваться в системе личных неимущественных прав и применять полученные знания на практике.

Третий блок, как указывалось выше, должен раскрывать вопросы, связанные с неимущественными правами юридических лиц. Специфика данного материала заключается в юридических особенностях самого субъекта [9, с. 49–52]. Согласно ст. 94 Гражданского кодекса Украины юридическое лицо может иметь такие личные неимущественные права, как право на неприкосновенность его деловой репутации, на тайну корреспонденции, на информацию и иные личные неимущественные права, которые могут ему принадлежать. Иными словами, организация может приобретать такие же личные неимущественные права, что и физическое лицо, за исключением тех, необходимым условием существования которых являются природные качества человека.

Таким образом, на взгляд автора, можно отметить, что в рамках гражданского права должны освещаться те личные неимущественные правоотношения, которые основаны на частном (личном) интересе их участников, а регулирование осуществляется на частноправовых началах. Наряду с такими подотраслями, как: вещные права, права интеллектуальной собственности, обязательственные правоотношения, в рамках учебного курса личные неимущественные права должны быть выделены в отдельный раздел. Это соответствует не только системе гражданского права и законодательства, но и показывает место личных неимущественных прав в системе гражданского права, поднимает их значимость. Автор считает, что этот раздел должен быть размещен непосредственно перед разделом, который посвящен вещным правам. Сам материал о личных неимущественных правах целесообразно разделить на три блока: общие положения о личных неимущественных правах; личные неимущественные права физического лица (обеспечивающие естественное и социальное существование); неимущественные права юридического лица. При этом в рамках общих положений о личных неимущественных правах автор предлагает учебный материал также структурировать определенным образом.

Сделанные автором выводы указывают на необходимость дальнейшего проведения исследований в области личных неимущественных прав и их природы, что позволит более четко определить их место в системе учебного курса по гражданскому праву и усвоить содержание.

Научн. рук. Сергиенко В. В.

Литература: 1. Суханов Е. А. Современное развитие частного права в России / Е. А. Суханов // Юрист. – 2001. – № 3. – С. 2–7. 2. Цивільне право України: Академічний курс : підручник : у 2-х т. Т. 1 : Загальна частина / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – К. : Концерн "Видавничий Дім "Ін Юре", 2003. – 520 с. 3. Цивільне право України : підручник : у 2-х т. Т. 1 / Борисова В. І. (кер. авт. кол.), Баранова Л. М., Жилінкова І. В. та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 480 с. 4. Харитонов Е. О. Гражданское право: Частное право. Цивилистика. Физические лица. Юридические лица. Вещное право. Обязательства. Виды договоров. Авторское право. Представительство : учебное пособие / Харитонов Е. О., Сани-Ахметова М. А. – К. : А.С.К., 2002. – 832 с. 5. Цивільне право України : підручник : у 2-х кн. Кн.1 / Дзера О. В. (кер. авт. кол.), Боброва Д. В., Довгерт А. С. та ін. ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 720 с. 6. Слипченко С. А. Гражданское и семейное право: Конспект ответов на зачете и экзамене : учебное пособие / Слипченко С. А., Смотров О. И., Кройтор В. А. – Х. : Эспада, 2004. – 320 с. 7. Кодифікація приватного (цивільного) права України / за ред. А. Довгерта. – К. : Український центр правничих студій, 2000. – 336 с. 8. Гражданское право Украины : учебник : в 2-х ч. Ч. 1 / Пушкин А. А., Самойленко В. М., Шишка Р. Б. и др. ; под ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко. – Х. : Ун-т внутр. дел ; "Основа", 1996. – 440 с. 9. Слипченко С. О. Особисті немайнові права юридичних осіб / С. О. Слипченко // Вісник Ун-ту внутр. справ. – 1999. – Вип. 6. – С. 49–52. 10. <http://kievgrad.info/page/1/106>.

Бондаренко Г. Н.

УДК 616-082

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ПРАВО НА БЕСПЛАТНОЕ МЕДИЦИНСКОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ – МИФ ИЛИ РЕАЛЬНОСТЬ?

Анотация. Рассмотрена бесплатная медицина в Украине. Доказана необходимость проведения реформы по улучшению здравоохранения.

Анотація. Розглянуто безкоштовну медицину в Україні. Доведено необхідність проведення реформ щодо поліпшення охорони здоров'я.

© Бондаренко Г. Н., 2011

Annotation. The free medicine is considered in Ukraine. The necessary to conduct reforms on an improvement a health protection is proved.

Ключевые слова: медицина, бесплатная медицина, права, обязанности, услуги.

Проблема реализации конституционно закрепленного права человека на получение бесплатной медицинской помощи в Украине встает все актуальнее в свете грустной статистики последствий заболеваемости гриппом А(Н1/Н1), проведения обязательной вакцинации детей, населения.

Все чаще в СМИ и сети Интернет можно встретить публикации и консультации по вопросу следующего содержания: "В Конституции записано, что медицина в Украине бесплатная, а с нас при лечении взимают плату, причем в виде благотворительности. Любая семья при лечении в клинике за оказание медицинских услуг тратит очень много денег на лечение. Есть ли хотя бы какая-то управа на это бесчинство?"

Пример из жизни Юрия (Харьковская область). Он утверждает, что формально и в соответствии с Конституцией бесплатная медицина сохранится. Но фактически она уже давно платная. "Получал справку для ребенка о том, что он может ходить на физическую культуру в общую группу. На все медосмотры профильных врачей затратил более 300 гривен. И за саму справку заплатил 2 гривны. Спрашиваю: "А почему за справку надо платить, и где ознакомиться с утверждением цены?" Ответили, что это чисто добровольно. Поскольку врачи даже ручки и бумагу вынуждены покупать за свои деньги. И фонендоскопы тоже. Вот и "бесплатная медицина" в действии!!! Это самый простой пример, а их столько, что просто не сосчитать.

И достаточно часто практикующие юристы предлагают гарантированные выигрыши дел касательно взыскания стоимости лечения, прежде всего, с лечебно-профилактических заведений (в дальнейшем по тексту – ЛПЗ) или конкретных врачей-"вымогателей".

На самом деле, кто же виноват в том, что пациенты вынуждены оплачивать свое "бесплатное лечение", почему лечебные заведения должны оказывать медицинскую помощь бесплатно и есть ли выход из этой сложной ситуации?

Действительно, Конституция Украины (в дальнейшем по тексту – КУ) признала жизнь и здоровье человека наивысшей социальной ценностью и провозгласила государство гарантом обеспечения и утверждения прав и свобод человека (ст. 3 КУ) [1, ст. 3].

Признав своим приоритетным направлением заботу об охране здоровья человека, государство прописывает и процесс реализации этой конституционной нормы: "...здравоохранение обеспечивается государственным финансированием соответствующих социально-экономических, медико-санитарных и оздоровительно-профилактических программ.

Государство создает условия для эффективного и доступного для всех граждан медицинского обслуживания. В государственных и коммунальных заведениях здравоохранения медицинская помощь предоставляется бесплатно" (ст. 49 КУ) [1, ст. 49].

Прочитав ст. 49 КУ, рядовые граждане понимают, что им государством гарантировано получение бесплатной медицинской помощи по средствам государственного финансирования.

Что такое программы и как они конкретно обеспечивают получение бесплатной медицинской помощи конкретным пациентом, к сожалению, государство не написало. Однако поставило отвечать за реализацию гарантий на бесплатную медицинскую помощь каждого конкретного медицинского работника государственного или коммунального ЛПЗ. Конечно, не нормативно-правовыми актами, а реалиями жизни.

На самом деле о финансировании системы здравоохранения на остаточном принципе знают все. Но, заболев, каждый конкретный пациент хочет получить качественную медицинскую помощь и обязательно бесплатно. Получить он ее хочет не виртуально задекларированную, а реальную здесь и сейчас от конкретного медицинского работника. И в момент требования такой помощи пациента не интересует факт того, что ЛПЗ получил на предоставление "бесплатной помощи" аж 7 % от реально необходимого. И что для предоставления качественной медицинской помощи врачам не обеспечили не только лекарственными средствами, но и элементарными средствами индивидуальной защиты, не говоря уже о мизерной оплате труда и т. д. Вот и выходит замкнутый круг.

Оптимисты, конечно, вспоминают о ст. 46 КУ [1, ст. 46], где провозглашено, что за счет взносов в Фонд по общеобязательному государственному социальному страхованию граждане имеют право на обеспечение социальной защиты в случае полной, частичной или временной потери трудоспособности. Собрав фискальные документы, они пытаются получить возмещение расходов на лечение в судебном порядке. Однако таких осведомленных граждан немного. Кроме того, не все знают, что ответчиком в таких делах должно быть государство, а не конкретный врач или ЛПЗ (ст. 56 КУ) [1, ст. 56].

На взгляд автора, попытка оказать "бесплатную медицинскую помощь" – это утопия. Для решения этой сложной проблемы государство Украина, во-первых, должно внести изменения в ст. 49 КУ касательно сужения круга предоставления бесплатных медицинских услуг. Реально реализовывать декларативную норму о развитии негосударственных (частных) ЛПЗ, возможно, с дополнительными льготами в налогообложении. Таким образом, государство предоставит возможность ввести здоровую конкуренцию среди государственных и частных медицинских учреждений, а человеку – возможность выбрать оптимальный ЛПЗ с медицинскими услугами того качества, которое пациент желал бы получить.

Во-вторых, широко ввести смешанную накопительную систему страхования жизни и здоровья человека на основании его паспорта здоровья: общеобязательное государственное, добровольное человека и обязательное за счет работодателя, что позволит человеку всегда иметь определенные гарантированные средства на случай нетрудоспособности и оплаты медицинских услуг.

И, конечно, такие реформы должны в корне изменить условия работы и оплаты труда медицинских работников. Они должны обеспечить уровень заработной платы не ниже среднего для промышленности с поправкой на высокую интеллектуальность труда медицинских работников. Кроме того, обеспечить рабочее место каждого медицинского работника необходимыми условиями и орудиями труда, чтобы он не чувствовал постоянного страха, например, заразиться ВИЧ-инфекцией.

Все привыкли, что медицина у нас бесплатная. По крайней мере, официально. Другими словами – можно зайти в свою районную поликлинику к терапевту, пожаловаться, что простудился, а человек в белом халате обязан проконсультировать больного и выписать необходимые лекарства.

И за свои услуги медик не может требовать ни копейки. Так должно быть в идеале. Другое дело, что наши эскулапы все реже вспоминают о 49-й статье Конституции, где записано, что медицинское обслуживание в Украине – бесплатное. Во всех больницах, кроме личных благодарностей пациента врачу, существуют так называемые благотворительные взносы, без которых в больнице часто не принимают.

В Харькове местные власти подобный привычный уклад решили изменить. Ни для кого не секрет, что, с одной стороны, медики который месяц сидят без заработной платы (а даже если бы им таковую платили вовремя, то она – ничтожно мала). А с другой – городской бюджет пуст. Харьковские власти решили сделать ход конем – возложить свои бюджетные проблемы на плечи харьковчан, заставив их платить в больницах и поликлиниках.

Существует перечень платных услуг, которые могут оказываться в государственных больницах и поликлиниках.

Например, всем известно, что красота требует жертв, в том числе и денежных "пожертвований". Вот поэтому услуги пластического хирурга могут быть платными (исключение – операция по медицинским показаниям, например, исправление врожденного дефекта, такого, как "заячья губа"). Кроме того, в список возможных платных услуг входят: анонимное обследование и лечение больных алкоголизмом и наркоманией, лечение бесплодия, оздоровительный массаж, гимнастика, бальнеологические процедуры, операции искусственного прерывания беременности (кроме абортов по медицинским и социальным показателям), медицинские осмотры (для получения выездной визы, профосмотры при приеме на работу, осмотры для получения водительских прав). А также в этот список входят "услуги" по протезированию, коррекции зрения при помощи очков и контактных линз, проведение профилактических прививок. Официально разрешается брать деньги и за диагностику с помощью дорогостоящих приборов (ядерно-магнитный резонанс, УЗИ и другие) и некоторые анализы (к примеру, определение уровня холестерина).

Появился проект распоряжения "Об установлении тарифов на платные услуги, которые предоставляются лечебно-профилактическими государственными и коммунальными учреждениями здравоохранения".

На пока еще не принятое, прямо скажем, неконституционное решение повлиял, как и ожидалось, кризис. Во время временных трудностей врачам нечем платить зарплаты. А такое решение – поиск дополнительного источника доходов. Кроме того, платная медицина – способ "улучшения качества услуг", а также весомый аргумент в вопросе исчезновения коррупции из стен больниц и поликлиник. В рассуждениях, что такое хорошо, а что такое плохо, ныне украинцы и так платят за бесплатную медицину – налогами.

Согласно проекту постановления на платное обслуживание в ближайшем должны перейти шесть медицинских учреждений столицы: Киевский городской консультативно-диагностический центр, Центральная поликлиника Голосеевского района, Киевская городская наркологическая клиника, Клиническая больница "Социотерапия", Киевский городской центр судебной-психиатрической экспертизы, Городская студенческая поликлиника и Городской психоневрологический диспансер № 3. Тарифы для них уже разработаны. Что же касается других медучреждений, которые находятся не только под крылом киевской мэрии, то над ценой вопроса для них еще думают.

Ныне известно, что платить предлагают за все – от приема у врача до анализов. Бесплатными останутся лишь прием у участкового, выписка рецепта, вызов "скорой помощи".

Например, чтобы определить группу крови в Харьковском городском консультативно-диагностическом центре, возможно, придется заплатить 26 гривен, а резус-фактор – 20 гривен. Комплексное УЗИ оценили в 214 гривен, а кардиограмму – в 50. Все консультации врачей-специалистов – более сотни гривен: невропатолога – 128 гривен, кардиолога – 132, офтальмолога – 131. Самое интересное, что еще прошлой весной в этом же диагностическом центре тоже можно было получить платную консультацию любого врача. Деньги требовали даже со столичного жителя. Такой предприимчивый подход был проверен на собственной шкуре. Тогда кардиограмма стоила менее 40 гривен, а консультация врача-кардиолога – ровно 50. Причем за ЭКГ платить пришлось в отдельном кабинете, где люди в белых халатах не только брали деньги, но даже выписывали квитанцию, а за консультацию можно было отблагодарить лично врача, так как в вышеупомянутом кабинете прозрачно намекнули: "Цена все равно одна".

"Медицина у нас в кризисе очень давно, – считает Виктор Сердюк, вице-президент Всеукраинского совета защиты прав и безопасности пациентов. – Сегодня медицинское обслужива-

ние для пациента может быть платным исключительно на добровольных началах. То есть если пациент хочет по собственному желанию помочь нашему здравоохранению, то ему никто не может запретить. И к такой материальной помощи можно подходить, испытывая разные чувства – патриотизм или сострадание. Кстати, по некоторым оценкам, размер подобной помощи украинским медикам только в прошлом году составил около 20 миллиардов гривен. Именно такая сумма была инвестирована в государственную систему здравоохранения. Вот и получается, что теоретически медицина у нас бесплатная, а по факту – еще как платная. У нас вообще многое в стране должно быть бесплатным. Но это не всегда так. У нас несколько параллельных реальностей. Вот если 90 % людей платят медикам, как бы нарушая закон, то, возможно, надо переписать закон и не нарушать его?”.

В то же время в соответствии с ныне действующим законодательством, в Украине и в государственных, и в коммунальных медучреждениях платных медицинских услуг быть не может. Какие бы распоряжения не подписывали городские или сельские власти. Таковые могут оказываться только в больницах и поликлиниках частной формы собственности.

То есть людям, которым предписано медицинское обследование, государство таковое должно обеспечивать бесплатно. В условиях же финансово-экономического кризиса могут быть отдельные постановления Кабмина, решения городских или областных советов о гарантированном уровне медицинского обслуживания. То есть должен быть установлен некий уровень услуг, которые можно получить за средства государства или за деньги местных бюджетов.

Именно в этих документах речь идет о принятии обязательного социального медицинского страхования, то есть об определении уровня медицинского обслуживания за деньги государства – те налоги, которые мы платим. Но автора волнует тот факт, что никто не выполняет ни указ Президента, ни постановление Кабмина. И когда говорят, что власть ничего не делает, то автор утверждает, что сегодня на 90 % уже подготовлены нормативные акты для реформирования отрасли здравоохранения. Но никто их не спешит выполнять! Все хотят переложить тяжесть на плечи пациентов, а не на те деньги, которые заложены в бюджете. Именно это происходит в Харькове. В первую очередь, Харьков должен определить гарантированный уровень медицинского обслуживания, затем – внести изменения в отрасль медицинского обслуживания. И только после реформирования можно определить тарифы на медицинскую помощь, которая будет предоставляться за пределами бюджетных денег. Ныне же ни у каких городских голов нет полномочий на такие действия.

Конечно, рассуждения о платности и бесплатности относятся не ко всем областям медицины. Например, реанимация принципиально не может быть частной и платной. Везде, где речь идет о спасении жизни, надо сначала лечить, а потом интересоваться нюансами, вроде прописки, страховки или платежеспособности.

В любом случае надо помнить, что платным или бесплатным бывает учреждение, а каждый конкретный врач бывает хорошим или плохим, порядочным или не очень. Вне зависимости от объема кошелька пациента врач давал клятву Гиппократу, и рассчитывать, в первую очередь, приходится не на кассовый чек, а на совесть человека в белом халате. И каких бы ужасов все мы не насмотрелись, хороших врачей у нас больше.

Научн. рук. Сергиенко В. В.

Литература: 1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141.

УДК 331.538

Усенко І. В.

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВНЗ

Анотація. На основі аналізу нормативно-правової бази відносно зайнятості і працевлаштування молоді (високоосвіченої) зафіксовано недостатню ефективність державного соціального механізму забезпечення випускників ВНЗ першим робочим місцем, визначено її головні причини.

Аннотация. На основе анализа нормативно-правовой базы относительно занятости и трудоустройства молодежи (особенно высокообразованной) зафиксирована недостаточная эффективность государственного социального механизма обеспечения выпускников ВУЗов первым рабочим местом, определены её основные причины.

© Усенко І. В., 2011

Annotation. On the basis of analysis of normatively-legal base in relation to employment and employment of young people (especially highly educated), insufficient efficiency of state social mechanism of providing of graduating students of higher educational establishments is fixed by the first working place, her principal reasons are determined.

Ключові слова: працевлаштування, державне забезпечення, працевлаштування випускників професійно-технічних і вищих навчальних закладів.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. № 992 "Про порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням" держава зобов'язана забезпечити випускників, які отримали вищу освіту за державним замовленням, роботою [1].

Але сьогодні існує парадоксальна ситуація: з одного боку, держава робить замовлення на підготовку фахівців у навчальному закладі у вигляді плану прийому на 1 курс, з іншого – виявляє незацікавленість у тому, щоб вони, отримавши професію, застосували свої знання у практичній діяльності. Точніше, воно цікавиться, але, як би, з боку. Розуміння абсурдності такого становища вже прийшло, але ось вихід з нього знайдений теж незвичайний. ВНЗ самі повинні займатися працевлаштуванням своїх студентів. У свою чергу, вони не мають можливості працевлаштувати таку величезну кількість випускників. Тільки одиниці установ мають підрозділи, що сприяють першому працевлаштуванню. А в більшості випадків це лише агітація для залучення студентів.

Саме в цьому й полягає актуальність даного дослідження, а саме розкрити питання про проблеми працевлаштування випускників вищих навчальних закладів.

Для вивчення, виявлення закономірностей функціонування та перспектив розвитку державної молодіжної політики дослідники намагаються класифікувати її за певними ознаками, створюючи відповідні моделі. Найбільш відомими у світі є три моделі:

1. Шведська модель – передбачає значне втручання держави у відносини суспільства та молоді. Вплив держави на вирішення молодіжних проблем найперше здійснюється через фінансування та створення мережі державних чи державою фінансованих спеціалізованих закладів, а також через фінансову підтримку молодіжних організацій.

2. Модель США – визначає, що держава бере на себе обов'язки, причому обмежені, вживати заходи стосовно соціально незахищених і "неблагополучних" категорій молоді, але й у цьому випадку державою регулюються лише окремі аспекти соціального становища таких молодих людей.

3. Модель Німеччини – передбачає при наявності потужної законодавчої бази помірно втручання держави в життя і справи молоді та надання державної допомоги тим молодим людям, кому вона вкрай необхідна, а також залучає широкий загал молоді до вирішення власних проблем.

Своєрідність здійснення державної молодіжної політики країн з розвинутою демократією визначається тим, що молодь, її громадські об'єднання одночасно є як об'єктом, так і суб'єктом її здійснення. Тому, враховуючи світовий досвід, орієнтирами для реалізації державної молодіжної політики в Україні, мають стати:

- нові підходи до аналізу проблем, інтересів та здібностей молоді;
- сприйняття молоді як партнера в соціальних, економічних та політичних процесах;
- активна та безпосередня участь молодих громадян через представництво громадських організацій у розробці та здійсненні цієї політики;
- підтримка молодіжних ініціатив державними структурами.

Наразі в Україні влада, беручи за основу принципи, на яких ґрунтувалась молодіжна політика ще за радянських часів, не спроможна запропонувати власну адаптовану до викликів сьогодення модель державної політики щодо молоді. Неузгодженість та неспівпадіння як політичних, так і соціально-економічних інтересів двох сторін призвела до тих проблем, які, як засвідчує досвід країн з розвинутою демократією, неможливо вирішити без надання молоді законодавчо закріплених підстав бути творцями та реалізаторами цієї політики, тобто не лише її об'єктом, а й повноправним суб'єктом.

За статтею 7 Закону України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні" прописано, що: "Держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менше двох років після закінчення або припинення навчання в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, завершення професійної підготовки та перепідготовки, а також після звільнення зі строкової військової або альтернативної (невійськової) служби".

Але цей Закон не завжди виконується. Після закінчення ВНЗ студент починає шукати собі роботу без допомоги ВНЗ, у якому він навчався.

Згідно з Законом України "Про зайнятість населення" від 1 березня 1991 р. № 803-XII у розділі 1, п. 5 для працевлаштування усіх пільгових категорій громадян, у тому числі і молоді, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи за наданням центрів зайнятості встановлюють квоту робочих місць для підприємств незалежно від форм власності та організаційних форм з чисельністю працюючих понад 20 чоловік для бронювання ними до 5 % загальної кількості робочих місць.

Квота повинна визначатися місцевими органами самоврядування не для усіх підприємств підряд, а тільки згідно з переліком (перелік складається за наданням центру зайнятості). Тому без відповідного легітимного рішення квота на підприємстві відсутня. Крім того, якщо на підприємстві вже працює передбачена кількість осіб, що відноситься до пільгових категорій громадян, квота для

цих підприємств не встановлюється, а якщо кількість громадян пільгових категорій "не дотягує" до квоти, то працевлаштовувати слід тільки залишок квоти. Таким чином, працевлаштування молоді у необхідній кількості автоматично звільняє від її додаткового примусового працевлаштування. На підприємствах з кількістю працюючих до 20 чоловік включно працевлаштування за квотами пільгових категорій громадян не здійснюється. На відміну від непрацевлаштування інвалідів, непрацевлаштування молоді в межах квот не штрафується [2]. Головна проблема в цьому випадку полягає в тому, що на українському ринку переважають малі підприємства, фірми, тому ця гарантія працевлаштування маловірогідна.

Взагалі потрібно державі більше створювати механізмів зацікавлення працедавців у пошуку випускників вищих навчальних закладів. Прикладом такого механізму є: Закон України від 04.11.2004 р. № 2150-IV "Про забезпечення молоді, яка отримала вищу або професійно-технічну освіту, першим робочим місцем з наданням дотації роботодавцю", який мав набрати чинності з 1 січня 2006 р. Але Законом про Державний бюджет України на 2006 рік його введення перенесено на 2007 р. Крім того, Кабінет Міністрів України не визначив переліку спеціальностей, що потребують дотації та підтримки з боку держави і на які має поширюватись цей Закон, та механізму надання дотацій роботодавцям. Але дію цього Закону зупинено на 2007 рік згідно із Законом № 489-V (489-16) від 19.12.2006 р.

Цим законом передбачено надання працедавцеві щомісячно впродовж року у розмірі фактичних витрат на основну і додаткову заробітну плату прийнятої на дотації молоді і сум внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. В обмін на це працедавець зобов'язаний забезпечити гарантії зайнятості прийнятих з дотацією осіб і не розривати трудовий договір з ними зі скорочення чисельності або штату працівників упродовж двох років. Таким чином, один рік у працедавця молодь працюватиме коштом держави. Перелік професій і спеціальностей, за якими може надаватися дотація працедавцеві, визначається Кабміном [3].

А щодо особливостей працевлаштування студентів-"бюджетників", то ця процедура регламентується Порядком працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 1996 р. № 992 [4]. Важливо, що процедура такого "розподілення" для студентів-"контрактників" не визначена. Тому, якщо ти закінчив ВНЗ після "контракту", тебе процедура "розподілення" жодним чином не стосується.

Одним із негативних факторів, який впливає на працевлаштування студентів ВНЗ, є безробіття. Слід дослідити динаміку цього показника в Україні. Інформацію стосовно кількості зареєстрованих безробітних випускників вищих навчальних закладів за причинами незайнятості за період 2000 – 2009 рр. можна побачити в таблиці.

Таблиця

Динаміка кількості зареєстрованих безробітних за причинами незайнятості у 2000 – 2009 р. [5]

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009.
Усього безробітних випускників навчальних закладів, тис. осіб	56,4	44,6	38,6	36,7	34,8	28,7	21,0	15,0	22,6	22,7

За даними таблиці видно, що у 2000 – 2007 роках відбувся спад кількості безробітних випускників навчальних закладів. Але зараз ситуація змінилася і показники збільшуються. До проблеми періоду 2008 – 2009 років, яка могла призвести до таких змін, можна віднести економічну кризу, яка залишила велику кількість людей без роботи, і не тільки випускників. Тому державі потрібно більше звернути увагу на урегулювання цих показників.

Зараз стає актуальним питання розвитку діяльності молодіжних центрів праці як спеціалізованих державних установ, які створюються з метою вирішення питань працевлаштування молоді, забезпечення її зайнятості у вільний від навчання час, сприяння розвитку молодіжних ініціатив у трудовій сфері, перенавчання та підвищення кваліфікації молоді.

Кабінет Міністрів доручив Міністерству освіти і науки забезпечити до 1 січня 2011 р. створення у вищих навчальних закладах підрозділів сприяння працевлаштуванню їх студентів і випускників. Про це сказано у розпорядженні Уряду "Про підвищення рівня працевлаштування випускників вищих навчальних закладів" № 1726-р від 27 серпня 2010 р. і оприлюднено на офіційному сайті Уряду. У п. 2 розпорядження вказуються обов'язки, поставлені перед Міністерством освіти і науки з цього приводу:

"Міністерству освіти і науки:

1) розробити методичні рекомендації щодо запровадження у вищих навчальних закладах навчального курсу з питань формування у студентів практичних навичок працевлаштування в умовах ринкової економіки;

2) разом з Міністерством праці та соціальної політики і Державним комітетом статистики забезпечити вдосконалення системи обліку працевлаштованих випускників вищих навчальних закладів;

3) розробити та затвердити типові положення про підрозділ сприяння працевлаштуванню, передбачивши, що його основними завданнями є:

проведення постійного аналізу попиту і пропонування на ринку праці фахівців, підготовку яких здійснює вищий навчальний заклад;

налагодження співпраці з державною службою зайнятості, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, які можуть бути потенційними роботодавцями для випускників і студентів;

інформування випускників і студентів вищого навчального закладу про вакантні місця на підприємствах, в установах та організаціях, що відповідають їх фаховій підготовці (спеціальності);

подання державній службі зайнятості за місцем проживання випускника, у якого питання працевлаштування залишається невирішеним, відомостей про нього та здійснення разом з державною службою зайнятості заходів щодо пошуку першого робочого місця" [6].

Наук. керівн. Сергієнко В. В.

Література: 1. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням" від 22 серпня 1996 р. № 992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 2. Закон України "Про зайнятість населення" від 1 березня 1991 р. № 803-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua. 3. Студентський паспорт м. Харкова: довідник для громадсько-активного студента / упор. А. Коновалов. – Х., 2008. – 369 с. 4. <http://www.kadrovik.ua>. 5. <http://www.ukrstat.gov.ua>. 6. <http://chabala.com.ua>

Крамська М. Г.

УДК 378.2.009.12

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ПРОБЛЕМА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНОГО РІВНЯ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ЗІ СВІТОВИМ

Анотація. Проаналізовано процес навчання молоді України. Виявлено основні переваги та недоліки реформації вищої освіти, а також запропоновано критерії підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняного рівня освіти та науки як засобу підвищення рівня розвитку країни в цілому.

Анотация. Проанализирован процесс обучения студентов Украины. Выявлены основные преимущества и недостатки реформации высшего образования, а также предложены критерии повышения уровня конкурентоспособности отечественного уровня образования и науки как средства повышения уровня развития страны в целом.

Annotation. The process of the education of Ukrainian students is analyzed. The main advantages and disadvantages of reformations of the higher education are revealed, and the criterias of increasing level to competitiveness domestic level education and sciences are offered as tool increasing level of the development of the country is general.

Ключові слова: вища освіта, наука, бакалавр, спеціаліст, магістр, освітньо-кваліфікаційний рівень.

Формування нового правового механізму освіти та науки найбільш актуальне сьогодні для багатьох людей України. Адже це питання щодо вдосконалення законодавства про розвиток освіти та науки торкається не лише школярів, абітурієнтів, студентів, робітників освіти та науки, а також простого пересічного громадянина нашої країни.

Реформування української системи освіти тісно пов'язане не лише з переходом до ринкових відносин, а також зі змінами у всіх сферах громадського життя. Саме це викликає необхідність підвищення якості професійної освіти молоді, більш високого рівня їх кваліфікації та забезпечення конкурентоспроможності фахівців вже на початку їх життєвого шляху в самостійне життя. Висока професійна підготовка стає найголовнішим фактором соціального захисту людини в нових економічних умовах.

© Крамська М. Г., 2011

Процес європейської інтеграції системи освіти доволі тісно пов'язаний з європейським співтовариством країни в цілому. Україна приєдналася до загальноєвропейського процесу, підписавши Болонську декларацію, яка відкриває перед українським суспільством численні переваги. Участь України в Болонському процесі дає змогу вирішити низку проблемних питань щодо визнання українських дипломів за кордоном і не тільки. Це підвищить мобільність студентів, розширить їхні можливості навчатися й працевлаштовуватися в будь-якій країні незалежно від місця проживання.

Болонський процес покликаний сприяти перетворенню України на демократичну та процвітаючу країну з найпотужнішою у світі соціальною політикою й розвиненими людськими ресурсами, а також зробити вітчизняну вищу освіту найбільш конкурентоспроможною в змаганні за інтелектуальні, фінансові ресурси й престиж у всьому світі.

Метою написання статті є аналіз системи освіти України, яка має доволі багато недосконалих аспектів у цій сфері, та пошук шляхів підвищення конкурентоспроможності вищої освіти в країні.

Над цим питанням працювали та розглядали у своїх роботах такі учені, як А. Монаснко, В. Зайчук, Г. Дорохова та інші вчені економісти та юристи.

Особливо гостро потреба в забезпеченні належного рівня нормативно-правової регламентації діяльності вищих навчальних закладів України постала саме в період розбудови суверенної та незалежної української держави, який супроводжувався кардинальними змінами в усіх сферах суспільних відносин [1].

Розвиток освіти і науки в Україні тісно пов'язаний з історією та розвитком української нації і держави. У 1991 р. Верховна Рада України прийняла Закон "Про освіту", який виконує найважливіші функції врегулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної, наукової, загальнокультурної підготовки громадян, визначив основні принципи розвитку освіти. На сьогодні його необхідно привести до відповідності з вимогами часу та вимогами Болонської декларації.

Важливим напрямом діяльності у сфері створення законодавчого поля освіти є міжнародне співробітництво, покликане забезпечити інтеграцію національної освіти до міжнародного простору освіти на таких основних принципах: пріоритет національних інтересів; збереження і розвиток інтелектуального потенціалу нації; орієнтація на національні, загальнолюдські фундаментальні цінності [2].

Так, студенти, які навчаються у ВНЗ, після закінчення чотирирічного навчання одержують освітньо-кваліфікаційний рівень бакалавра, який відповідно до Болонської декларації є повною закінченою вищою освітою.

Діючий Закон України "Про освіту" не встановлює правові положення бакалавра, магістра, окрім цього кваліфікаційний рівень бакалавра у даному Законі не надає базової (повної) вищої освіти. Болонська декларація вказує на те, що бакалавр – це базова вища освіта.

Проект Закону України "Про вищу освіту" ст. 7 п. 2 указує, що бакалавр – освітньо-кваліфікаційний рівень вищої освіти, який здобувається на основі повної загальної середньої освіти і передбачає оволодіння особою відповідною освітньо-професійною програмою та набуття компетенцій для виконання завдань та обов'язків (робіт) певного рівня професійної діяльності, що передбачені для первинних посад у певному виді економічної діяльності [3].

Особи, які в період навчання за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра у вищих навчальних закладах другого – четвертого рівнів акредитації припинили подальше навчання, мають право за індивідуальною програмою здобути освітньо-кваліфікаційний рівень молодшого спеціаліста за однією зі спеціальностей, відповідних напрямку підготовки бакалавра, у тому самому або іншому акредитованому вищому навчальному закладі [4].

У перші два роки навчання студенти одержують базові знання, а на третьому й четвертому йде інтенсивне вивчення спеціальних дисциплін із програм відповідних факультетів. Навчальний план формується індивідуально, з урахуванням інтересів і прихильностей кожного студента, вимог університету. Проте рівень обізнаності студентів у різноманітних питаннях цієї сфери, яку вони обрали для майбутньої кар'єри, на досить низькому рівні. Однак це пов'язано із самим ставленням студентів до самого процесу навчання. На сьогодні спостерігається значна деградація розумової здатності молоді у вивченні всебічних напрямів найпотрібніших і найважливіших сфер діяльності. Це проявляється в байдужому ставленні студентів не лише до тієї інформації, що їм пропонується до самостійного вивчення, а і в тій базі, що вони обрали у процесі навчання у вищому навчальному закладі. І саме завдяки цьому більшість студентів ВНЗ не хвилюють зміни в Законі України "Про вищу освіту".

Зовсім нещодавно постало питання щодо внесення змін до Закону України "Про вищу освіту", який у своєму складі має значні перетворення процесу навчання. Нова редакція даного Закону передбачає ліквідацію такого освітньо-кваліфікаційного рівня, як спеціаліст, і залишення молодшого спеціаліста. Це внесення призведе до значних змін процесу навчання. Оскільки законами України точно не врегульоване питання щорічної кількості студентів, які можуть мати змогу отримувати рівень освіти за рахунок державних коштів, більшість студентів навчається за власні. Однак з кожним роком ціна навчання збільшується, що призводить до зменшення кількості талановитих людей, котрі мають потенціал щодо вдосконалення розвитку країни як на внутрішньому рівні, так і на світовій арені. Саме відсутність чітко сформованої програми освіти держави привело до надання дипломів магістра некваліфікованим або низькокваліфікованим людям.

Адже спеціалізована економічна освіта в бакалавраті не дає вичерпної професійної підготовки, на думку більшості роботодавців нашої країни. Саме тому відсутнє надання студентам-бакалаврам можливості проявити себе на місці працевлаштування, що спричиняє певні бар'єри на шляху отримання відповідного досвіду в даній сфері. Напрямами бакалаврату є не тільки вивчення

основ сучасної економічної теорії, а й вироблення здатності до самостійних суджень про проблеми економіки та економічної політики країни в цілому, в окремих аспектах діяльності організації (підприємств), до проведення кількісного аналізу, формування описових знань про економіку світу.

На міжнародному рівні студентів надається значна свобода у створенні індивідуальної програми з економіки з урахуванням своїх професійних інтересів. Це здійснюється за допомогою вивчення великої кількості дисциплін на вибір з інших галузей знань, поєднуючи, наприклад, економіку й інженерні науки, економіку й історію, економіку й політологію тощо. На сьогодні такий напрям отримання освіти не досить вдосконалений в Україні і потребує значних зусиль.

Наприклад, загальноосвітня частина бакалаврату приблизно однакова для більшості американських університетів і, як правило, до кінця другого року студент обирає свою спеціалізацію. Цикл обов'язкових професійних дисциплін звичайно вивчається на третьому – четвертому році навчання, до нього також входять різні види самостійних дослідницьких робіт студента: принципи мікроекономіки та макроекономіки; прикладна мікроекономіка або теорія мікроекономіки; статистичні методи в економіці; економетрика; есе за однією з тем і усна доповідь; дослідницька робота з економіки або вибірковий курс з економіки тощо [5].

Така частина Болонського процесу навчання в Україні лише на стадії впровадження. Адже те, що зараз відбувається у процесі навчання на бакалавраті, важко назвати загальноосвітньою частиною.

На сьогоднішній день майже в кожному вищому навчальному закладі України навчаються студенти з 35 іноземних країн. До нас приїжджають практично зі всіх регіонів світу, особливо багато зараз у країні навчається студентів з Китайської Народної Республіки, Туреччини, Ірану, Північної Африки, Близького Сходу, багато студентів з країн СНД, тобто з Росії, Молдови, Білорусії, а також студентів з країн Кавказу: Азербайджану, Вірменії, Грузії, з країн Центральної Азії і навіть з далеких латиноамериканських країн [6].

Вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у вищому навчальному закладі в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками державної атестації [7].

Ефективність освіти залежить, у першу чергу, від інформаційно-когнітивного середовища, тобто від існуючих комунікативних зв'язків, інформаційного потенціалу, системи бібліотечних ресурсів і послуг, поширення новітніх освітньо-педагогічних технологій, форм і методів навчання. Науково-освітній простір у контексті Болонської конвенції має формуватися як на міжнародному рівні наукових комунікацій (обмін студентами, викладачами, науковими ідеями, програмами, методами, навчальними технологіями, друкованими та електронними виданнями тощо), так і на рівні публічної відкритості до суспільства (зв'язки з громадськістю, інформування населення про проблеми освіти, про імідж освітніх інституцій, педагогічних колективів і їх лідерів, про бібліотеку як серце університету, про новітні навчальні технології і засоби, про їх переваги та проблеми застосування).

Це потребує формування відповідної ресурсної бази як на загальнодержавному рівні, так і на регіональному, в тому числі і в кожному окремому вищому навчальному закладі. У кожному ВНЗ освітній процес має свої особливості, які визначаються специфікою напрямів науково-методичної роботи, кваліфікацією викладацького складу і т. д. Інформатизація, конвергенція інформаційних технологій і мультимедіа, застосування сучасних інформаційних систем у сфері науки та освіти забезпечують принципово новий рівень одержання та узагальнення знань, їх поширення і використання. Впровадження сучасних інформаційних технологій сприяє використанню широкого арсеналу електронних ресурсів: електронні підручники, посібники тощо (автоматизовані засоби навчання); предметно-орієнтовані середовища (мікросвіти, моделюючі програми, навчальні пакети тощо); лабораторні практикуми; тренажери; контролюючі програми; довідники та довідкові системи; навчальні тощо. Тобто одним із основних ресурсів ВНЗ є інформаційний електронний ресурс, який становить комплекс техніко-технологічних, організаційно-структурних, предметно-навчальних та інших засобів.

За даними ЮНЕСКО в розвинутих країнах світу порівняно з країнами пострадянського простору у ВНЗ значно активніше застосовують поряд з друкованими та текстовими навчальними засобами і електронні програми (таблиця) [8].

Таблиця

Застосування різних навчальних засобів і програм

Розвинуті країни		Країни СНД	
Засіб	Процент використання	Засіб	Процент використання
Друковані	89 %	Друковані	100 %
Аудіозасоби	67 %	Аудіозасоби	32 %
Відео	82 %	Відео	27 %
ПК	79 %	ПК	39 %
Мультимедіа	48 %	Мультимедіа	6 %

Оскільки головним залишається вміння вчитися, швидко реагувати на зміни, критично мислити, володіти методологією пошуку необхідної інформації, поєднання різних засобів навчання "допомагає студенту не тільки адаптувати старі знання до нових обставин, але й сприяє створенню нового знання для нових обставин" [8].

Стратегії формування загальнодержавної інформаційно-комунікаційної системи освіти та науки турбують не тільки фахівців бібліотек, але й представників науки та освіти, які вказують на низький рівень представлених в Інтернеті українських повнотекстових видань. На їх незначну кількість і висловлюється занепокоєння щодо умов роботи українських викладачів, науковців та студентів з інформацією. Проте вже сьогодні університетські бібліотеки України, оснащені комп'ютерним обладнанням, забезпечують доступ до ресурсів Інтернету, використовуючи Веб-технології та електронні пошти. Також вони мають засади для взаємного обміну електронними ресурсами, спільного формування, для використання та передплати доступу до повнотекстових, звукових, мультимедійних архівів навчальних курсів та програм освіти; навчання користувачів і бібліотечних працівників [8].

Саме тому основними принципами розвитку й удосконалення системи освіти повинні бути:

1) забезпечення єдності, системності і поступовості у нормативних документах різного статусу і рівня;

2) уніфікованість повноважень органів законодавчої, виконавчої влади та органів управління системою освіти;

3) широка соціальна база нормативних актів;

4) контрольованість виконання положень нормативно-правових актів.

Реалізації наведених принципів значною мірою сприятиме технології, заснованій на застосуванні сучасних комп'ютерних засобів [2].

Таким чином, незважаючи на ряд недоліків у Законі, залишається ще достатньо багато позитивних елементів, котрі потрібно аналізувати, змінювати та звичайно удосконалювати. Адже майбутнє нашої країни залежить саме від кваліфікованих кадрів, котрі вона виховує, навчає та сприяє подальшому розвитку.

Наук. керівн. Сергієнко В. В.

Література: 1. Кузьменко Ю. Законодавство про вищі навчальні заклади та його місце в законодавстві України / Ю. Кузьменко // Право України. – 2007. – № 11. – С. 130–135. 2. Монаєнко А. Нормативно-правова база розвитку освіти та науки в Україні / А. Монаєнко // Право України. – 2007. – № 10. – С. 76–78. 3. <http://www.osvita.org.ua/pravo/bill/education.doc.html>. 4. Закон України "Про вищу освіту" від 19.01.2010 р. № 2984-III (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_12.html. 5. <http://www.osvita.org.ua/student/studying/articles/29.html>. 6. <http://www.maup.com.ua/news/news.php?idn=1066.html>. 7. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_2010_03_16/JF4S200A.html. 8. <http://www.odessamik.org.ua/main.php?id=225.html>.

УДК 6458:65.01.1

Негунов О. В.

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНО-ЕТИЧНОГО МАРКЕТИНГУ

Анотація. Розглянуто основні положення концепції соціального-етичного маркетингу як найсучаснішої форми ведення маркетингової діяльності на підприємстві.

Аннотация. Рассмотрены основные положения концепции социально-этического маркетинга как современной формы осуществления маркетинговой деятельности на предприятии.

Annotation. The substantive provisions of conception of the social and ethics marketing are considered as a modern form of realization of the marketing activity on an enterprise.

Ключові слова: маркетинг, маркетингова концепція, соціально-етичний маркетинг.

Особливості сучасного етапу розвитку ринкових відносин в Україні обумовлюють об'єктивну необхідність використання нових підходів для реалізації соціально-економічних процесів у контексті регіонального розвитку.

© Негунов О. В., 2011

Ефективне запровадження і використання маркетингу на підприємствах України потребує, насамперед, правильного розуміння його суті, а це річ досить складна, оскільки навіть за приблизними оцінками самих тільки визначень маркетингу сучасна західна й вітчизняна література пропонує декілька тисяч. Це пояснюється різними методологічними підходами вчених-маркетологів до характеристики маркетингу.

Метою цієї роботи є визначення основних положень сучасної концепції соціально-етичного маркетингу.

Таким чином, згідно з Ф. Котлером, по своїй глибинній суті концепція маркетингу – це орієнтація на потреби і запити клієнтів, підкріплена комплексними зусиллями організації маркетингу, націленими на створення споживчої задоволеності як основи для досягнення цілей організації [1].

Однак дану "концепцію маркетингу", запропоновану Ф. Котлером, має сенс порівняти з іншими концепціями, видами (чи типами) маркетингу. Зупинимося спочатку на концепціях маркетингу, узятих в історичному контексті.

Відповідно до класифікації, наданої Дж. Евансом та Б. Берманом, усього в історії маркетингу є п'ять глобальних, "фундаментально-історичних", концепцій маркетингу, на основі яких комерційні організації вели (і ведуть) свою збутову діяльність. Це концепції [2] :

- удосконалення виробництва;
- удосконалення товару;
- інтенсифікації комерційних зусиль;
- власне маркетингу (чи цільового маркетингу);
- соціально-етичного маркетингу.

Дж. Еванс та Б. Берман стверджують, що концепції удосконалення виробництва і удосконалення товару – це стратегії збуту в період до початку Другої світової війни; концепція інтенсифікації комерційних зусиль з'явилась відразу після Другої світової війни; концепція власне маркетингу (чи цільового маркетингу) – в 60-х роках ХХ ст.; концепція соціально-етичного маркетингу – найбільш сучасна і прогресивна, оскільки вона найбільш ефективно для фірми "направляє зусилля персоналу фірми для досягнення бажаних рівнів збуту на різних ринках" і, крім того, є явищем сучасності.

Таким чином, розглянувши основні концепції, зупинимось безпосередньо на розгляді концепції соціально-етичного маркетингу.

Дана концепція маркетингу вважається найсучаснішою. Вона, зокрема, стверджує, що завданням фірми є не тільки виконання всіх умов, що відносяться до концепцій маркетингу вищевказаних типів, але й також – з одночасним збереженням і зміцненням добробуту суспільства в цілому і кожного його окремого споживача зокрема.

Відмінність соціально-етичного маркетингу від інших типів маркетингу полягає в тому, що фірма, яка задовольняє потреби і запити покупців, повинна діяти з урахуванням довготермінового добробуту суспільства і споживачів. Саме такого роду направленість іміджу фірми і повинна залучати покупців і діяти як фактор конкурентоспроможності даної фірми серед інших.

Як приклад для даного типу концепції маркетингу можна привести широко розрекламований шведський електромобіль: шведи розробили і практично уже впровадили таку модель, що задовольняє всі пункти попередніх концепцій, плюс відсутність вихлопних газів. Концепція соціально-етичного маркетингу ще тільки починає знаходити свою ринкову нішу у практиці маркетингової діяльності, і вона достатньо перспективна. Однак очевидна ринкова слабкість її в тому, що, зокрема, ціна електромобіля, як правило, у два рази вище, ніж ціна легкового автомобіля на бензиновому двигуні.

Отже, концепція соціально-етичного маркетингу вимагає збалансування всіх трьох факторів: прибутків фірми, купівельних потреб й інтересів суспільства.

На практиці часто доводиться стикатися з підміною сутності маркетингу фахівцями, у тому числі менеджерами. Нерідко маркетинговою вважають агресивну збутову концепцію. У дійсності ці підходи сильно відрізняються один від одного. Збутова концепція припускає концентрацію уваги виробників на продукції: компанія спочатку виробляє продукцію і лише потім шукає, як її вигідніше продати. Центральне місце тут займає продавець. Маркетингова концепція акцентує увагу на потребах замовників: компанія спочатку вивчає потреби і побажання замовників і лише потім обирає відповідний спосіб виробництва й доведення своєї продукції до споживачів. При такому підході компанія прагне збалансувати орієнтацію на замовників і досягнення власних економічних цілей.

Недостатньо забезпечити належну адаптацію підприємств, використовуючи для цього економічні, організаційно-правові й інші механізми. Невід'ємною складовою трансформації економіки повинне стати перетворення системи економічної освіти і, не в останню чергу, зміна економічного мислення.

Комплексному впровадженню концепції маркетингу українськими підприємствами перешкоджають певні особливості вітчизняного ринку, які й обумовлюють специфічні риси маркетингу. Саме тому наведемо специфічні риси маркетингу в Україні:

- низький рівень платоспроможності та обізнаності вітчизняного споживача;
- низький рівень вітчизняної виробничої конкуренції, що робить непотрібним використання концепції маркетингу;
- сильний тиск розподільницьких структур, що призводить до необґрунтованого підвищення цін;
- формування прошарку професійних маркетологів знаходиться на стадії зародження;

менталітет вітчизняного споживача породжує недовіру до рекламних акцій, стимулювання збуту тощо;
неврегульованість законодавчої бази з питань захисту прав споживачів, реклами, недобро-якісної конкуренції, реєстрації патентів та винаходів, реєстрації та охорони прав на знаки для товарів та послуг.

Таким чином, сучасна концепція маркетингу – це концепція орієнтації будь-якої діяльності на споживача. Ця концепція, на думку автора, повинна передбачати здійснення таких основних функцій у сфері управління процесами реалізації комерційної нерухомості: комплексне вивчення ринку, особливо змін у сфері потреб суб'єктів ринку комерційної нерухомості; застосування отриманих знань про ринок для розробки нових проектів, потрібних ринку, здатних задовольнити нові або старі потреби, але повніше, краще й ефективніше, ніж існуючі; використання знань про ринок для організації будівництва і продажу (перепродажу, здачі в оренду) об'єкта й для досягнення щонайбільшого комерційного ефекту від реалізації проекту.

Наук. керівн. Птащенко О. В.

Література: 1. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 896 с. 2. Гордон Я. Маркетинг партнерских отношений / Я. Гордон ; [пер. с англ. ; под ред. О. А. Третьяк]. – СПб. : Питер, 2001. – 384 с. 3. Джоббер Д. Принципы и практика маркетинга : учебное пособие / Д. Джоббер ; пер. с англ. – М. : Вильямс, 2002. – 688 с. 4. Диксон Р. Питер. Управление маркетингом / Питер Р. Диксон ; пер. с англ. Ю. В. Шленова. – М. : БИНОМ, 1998. – 556 с. 5. Гаркавенко С. С. Маркетинг : підручник / С. С. Гаркавенко. – К. : Лібра, 2002. – 712 с.

УДК 336.774.3

Мовчан Г. А.

Студент 5 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРОБЛЕМНОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ БАНКІВ

Анотація. Проаналізовано сучасний рівень проблемних кредитів в Україні та висвітлено основні методи управління проблемною заборгованістю, що використовуються українськими банками.

Аннотация. Проанализирован современный уровень проблемных кредитов в Украине и освещены основные методы управления проблемной задолженностью, используемые украинскими банками.

Annotation. The current level of problem loans is analyzed in Ukraine and the main problem of the debt management techniques used by Ukrainian banks are highlighted.

Ключові слова: проблемні кредити, реструктуризація кредитів, управління проблемною заборгованістю.

У сучасних умовах господарювання та фінансово-економічної кризи актуальним постає питання підвищення ефективності функціонування банківської системи України. У цьому аспекті для українських банків особливої уваги потребує питання щодо вдосконалення стратегії та тактики своєї кредитної діяльності з метою уникнення несприятливих для банку ситуацій щодо повернення боргу за виданими позиками. Забезпечення оптимізації аналізу та удосконалення методів управління проблемними кредитами робить можливим для банку отримати максимальний ефект щодо мінімізації кредитного ризику.

Питаннями управління проблемними кредитами банків займалися такі вчені, як О. Васюренко, Б. Івасів, В. Матвієнко, А. Мороз, М. Савлук, О. Стойко та ін. У результаті аналізу праць науковців встановлено, що питання мінімізації кредитного ризику слід вважати недостатньо опрацьованим і воно потребує подальшого вивчення.

Метою статті є розробка теоретичних положень та надання практичних рекомендацій щодо методів управління кредитною заборгованістю, які використовуються банками для мінімізації кредитного

ризик. Об'єктом дослідження є проблемні кредити банківської системи України. Як предмет дослідження виступають методи управління проблемними кредитами.

Проблемний кредит – це грошові кошти, надані позичальникові у вигляді кредиту, щодо яких, на думку кредитного органу банку, є істотний ризик невиконання або сумніви щодо виконання боржником прийнятого на себе зобов'язання, внаслідок чого робота щодо його повернення потребує здійснення комплексу заходів організаційного і правового характеру [1].

У випадку перевищення допустимого рівня прострочених кредитів банку виникає низка певних проблем щодо довіри вкладників та акціонерів, платоспроможності, ліквідності та репутації банку. Водночас виникають додаткові витрати щодо вимог повернення кредиту, які, зазвичай, набагато перевищують збитки від непогашеної позики. Тому для кожного банку важливим постає питання встановлення допустимого рівня проблемних кредитів відносно загальної вартості виданих позик.

У результаті аналізу літературних джерел [1 – 6] встановлено, що виникнення проблемної заборгованості у кредитному портфелі банків пов'язано з низкою зовнішніх та внутрішніх факторів, серед яких: припинення обслуговування кредитів, що призвело до свідомої несплати боргу з боку клієнта; неякісна оцінка позичальника та застави під кредит; зупинення кредитування, що не дало можливості механізму перекредитування.

У 2010 році частка проблемних кредитів українських банків складала 11,9 % від загального обсягу виданих позик [2], що є свідченням існування істотних проблем, пов'язаних із кредитуванням суб'єктів господарювання (рисунок).

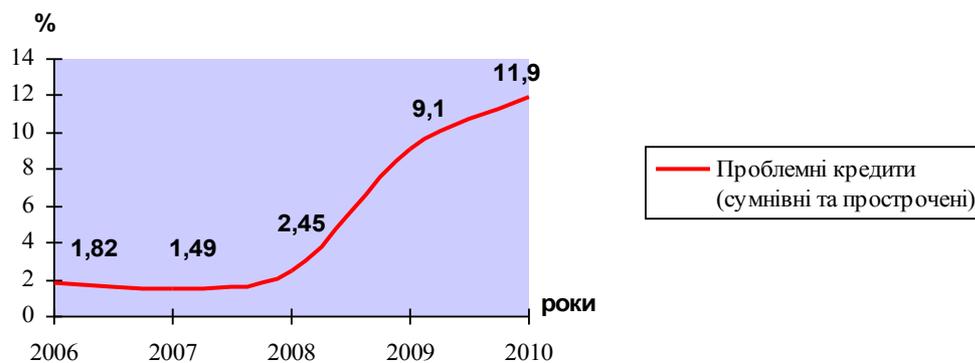

Рис. Динаміка зростання обсягів проблемних кредитів

Основною причиною збиткової діяльності банків є формування резервів під видані кредити, які на 01.11.2010 року склали близько 115 млрд грн [2].

У разі виявлення проблемної заборгованості існує два основних методи управління нею: реструктуризація або ліквідація боргу. Постанова НБУ № 49 від 05.02.2009 р. про можливість реструктуризації кредитів є ледь не єдиним поміркованим рішенням НБУ в умовах фінансової кризи. У цілому реструктуризація кредитів потрібна банкам, тому що на базі цього вони здобувають можливість покращити свої активи. Однак самому позичальникові однаково потрібно враховувати, що умови, які змінилися внаслідок реструктуризації, не стають по-справжньому легкими [2].

Існує декілька шляхів проведення реструктуризації, серед яких: збільшення терміну кредиту та кредитні канікули; фіксація та зниження процентної ставки; обмін боргових зобов'язань на акції; банкрутство.

Позичальники можуть вимагати пролонгування кредиту, що надасть можливість надалі повертати кредит, але меншими сумами, ніж це зазначено в договорі. Щоб спростити позичальникові виплату кредиту, банк може змінити графік погашення або ввести кредитні канікули. Клієнтові дають можливість не виплачувати тіло кредиту, відсотки мають сплачуватись щомісячно. Що стосується довгостроковості цих заходів, то термін кредитних канікул частіше за все не перевищує шести місяців, а термін кредиту часто складає від одного до двох років [3].

Фіксація та зниження процентної ставки по кредитах використовується для зниження боргового навантаження. Такий метод буде ефективним, коли шляхом зниження ставки збільшуватиметься можливість виплати кінцевої суми. Банк-кредитор може запропонувати позичальникові щокварталу переглядати відсоткову ставку залежно від поточних фінансових показників компанії [4].

Обмін боргових зобов'язань на акції є одним з найбільш розповсюджених методів управління проблемною заборгованістю, якщо здійснюються корпоративні дефолти. Боргові зобов'язання обмінюються в тому випадку, якщо кредитори згодні урахувати фактор ризику через списання боргів в обмін на акції компанії. Кредитори зазвичай стають власниками більшої частини або всіх акцій компанії. Банки не зацікавлені мати довгострокові акції в нефінансових підприємствах, але в них може бути відсутня альтернатива [1].

Банкрутство – це останній захід з боку банку, який означає приховане визнання того факту, що банк припустився помилки, надавши кредит та вчасно не вжив виправних заходів. Банкрутство

і санація є досить дорогими методами управління проблемними кредитами з погляду часу, фінансових та трудових витрат, оплати юридичних послуг. Найкраща політика з управління втратами полягає в їх уникненні, але, на жаль, за сучасних умов досягнути цього не вдається [5].

Діяльність успішних як закордонних, так і вітчизняних банків пов'язана з ефективною організацією роботи з проблемними кредитами та створенням спеціалізованих підрозділів. Робота з проблемною заборгованістю потребує високої кваліфікації та спеціальної підготовки працівника у банку. Завдяки відокремленню роботи, яка пов'язана з проблемними кредитами від звичайного кредитування, з'являється можливість уникнути можливих конфліктів інтересів у працівника.

Новим напрямом у роботі з проблемними кредитами є створення у банках ситуаційних центрів управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями. Завданням такого ситуаційного центру є чітке регламентування процесу підготовки, розгляду варіантів рішень, їх наукове обґрунтування на етапі підготовки, використання наукових підходів до оцінювання альтернативних варіантів, прогнозування результатів, ризиків, упровадження ризиків під час урегулювання проблемної заборгованості [6].

Таким чином, можна зробити висновок, що в сучасних умовах неякісна оцінка кредитоспроможності позичальника та якості його застави призвела до погіршення стану банківської системи України та зростання проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків. Тому на даний час необхідне ефективне управління проблемною заборгованістю банків, що надалі сприятиме зниженню кредитних ризиків, покращенню кредитного портфеля та зниженню проблемних кредитів банків. Найбільш ефективним методом на сучасному етапі, на погляд автора, є створення центру по роботі з проблемними кредитами, метою якого є аналіз фінансового стану позичальника та прийняття рішення щодо методу управління проблемною заборгованістю в кожному окремому випадку.

Наук. керівн. Бажанов О. Є.

Література: 1. Поздняков В. М. Механизм управления проблемными кредитами банка [Электронный ресурс] / В. М. Поздняков. – Режим доступа : www.nbu.gov.ua/.../Soc_Gum/Tiru. 2. Офіційний сайт Національного Банку України. – Режим доступу : www.nbu.gov.ua. 3. Прийдун Л. Ефективне управління проблемними кредитами як основа оптимізації відносин між банком та позичальником [Електронний ресурс] / Л. Приймак. – Режим доступу : <http://intkonf.org/>. 4. Гусева І. Л. Работа с проблемной задолженностью в банке / И. Л. Гусева // Банковское кредитование. – 2008. – № 6. – С. 13–14. 5. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку : навч. посібн. / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 1999. – 280 с. 6. Кльоба В. Л. Напрями удосконалення діяльності ситуаційного центру управління проблемною заборгованістю за кредитними операціями банку / В. Л. Кльоба // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19. – С. 169–176.

УДК 336.713

Шиліна В. О.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ДЕПОЗИТНА ПОЛІТИКА БАНКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Охарактеризовано основні типи, завдання, принципи депозитної політики банку. Розглянуто значення та роль депозитної політики як складової формування ресурсної бази банків у сучасних умовах.

Анотация. Охарактеризованы основные типы, задания, принципы депозитной политики банка. Рассмотрены значение и роль депозитной политики как составляющей формирования ресурсной базы банков в современных условиях.

Annotation. The basic types, tasks, principles are characterized of the bank deposit policy. The meaning and the role of deposit policy are considered as part of the resource base of banks in modern terms.

Ключові слова: депозитна політика, депозит, банківська установа, депозитні операції.

Основною функцією банківської системи є раціональний розподіл фінансових ресурсів шляхом правильного розподілу тимчасово вільних коштів населення і суб'єктів господарювання та

спрямування їх у кредитно-інвестиційний процес. Банки не можуть у належних обсягах здійснювати кредитування поточних потреб фізичних та юридичних осіб, реалізовувати потужні інвестиційні проекти, якщо у них немає достатньої ресурсної бази. Тому вагоме значення набуває обґрунтування ролі депозитних операцій банків як важливого фактора економічного зростання та стабільності банківської системи.

Актуальність цієї теми обумовлена істотним підвищенням ролі депозитної політики у забезпеченні стійкості і надійності як окремо взятого банку, так й економіки країни в цілому і необхідністю комплексних досліджень механізму взаємодії банківських установ з клієнтами у процесі формування ресурсного потенціалу.

Аналізу основних аспектів депозитної діяльності банків та їх ролі у ринковій економічній системі присвячені праці багатьох науковців: А. Мороз, М. Савлук, М. Пудовкіна, О. Бартош, Д. Олійник та ін. [1 – 3].

Мета даної статті – зрозуміти сутність депозитної політики, визначити її зміст, роль та завдання.

Об'єктом статті є поняття "депозитна політика".

Для досягнення поставленої мети слід вирішити такі завдання, як:

визначення теоретичного змісту поняття депозитної політики;

визначення типів депозитної політики;

визначення завдань депозитної політики;

визначення рекомендацій, що стосуються підвищення ефективності проведеної депозитної політики банку.

Депозитна політика – це комплекс заходів комерційного банку з формування портфеля депозитних послуг, різноманітних форм і методів здійснення цих заходів, визначення його конкурентних позицій по даному сегменту ринку та забезпечення стійкості й надійності ресурсної бази [1].

У широкому значенні депозитну політику банку варто розглядати як стратегію і тактику банку при здійсненні ним діяльності щодо залучення ресурсів на обіговій основі, а також під час організації та управління депозитним процесом. У вузькому значенні депозитна політика – це стратегія і тактика банку в частині організації депозитного процесу.

Розглядаючи депозитну політику як елемент банківської політики, слід зазначити, що мета депозитної політики органічно пов'язана із загальними стратегічними цілями банку й узгоджується з ними. Загальною метою банківської політики в цілому і депозитної політики комерційного банку як її елементу є скорочення витрат, пов'язаних із залученням коштів, одержання прибутку від розміщення коштів вкладників, а також динамічний розвиток банку в напрямі збільшення обсягів і спектра послуг, що гарантує стабільність та зростання прибутку банку.

Розробка депозитної політики полягає у визначенні пріоритетних напрямів розвитку та вдосконаленні банківської діяльності у процесі залучення й акумулювання ресурсів, розвитку депозитних операцій та підвищенні їх ефективності.

Існує два типи депозитної політики [2]:

консервативна політика, або політика сильного державного регулювання депозитних установ. Основна її мета – посилення депозитної дисципліни та обмеження грошово-кредитних установ, які мають право відкривати поточні безстрокові рахунки. Вона здійснюється за сильною інфляцією, або стагфляцією, коли зростання рівня сукупних цін супроводжується значним спадом обсягів сукупного виробництва;

ліберальна депозитна політика. Вона здійснюється з тим, щоб збільшити кількість депозитних, кредитних грошей у національній економічній системі, таким чином стимулювати підвищення економічної активності й вихід економіки у фази кризи. Така політика передбачає послаблення депозитної дисципліни та значне збільшення грошово-кредитних установ, які мають право відкривати поточні безстрокові рахунки. Ліберальна політика особливо ефективна за незначного рівня інфляції, за високого рівня інфляції вона недоцільна.

Кожен банк визначає свою власну депозитну політику з огляду на економічну, політичну, соціальну ситуацію в регіоні своєї діяльності. Якщо банк не має власної депозитної політики або має депозитну політику невисокої якості, чи своєчасно не довів її основні положення до відома конкретних виконавців, тим самим ставлячи під сумнів можливість її реалізації, значно підвищується сукупний ризик його діяльності. Комерційному банку необхідно розробляти депозитну політику, насамперед, тому, що це дає можливість раціонально організувати й регулювати відносини між банком та його клієнтами щодо зворотного руху коштів.

Депозитна політика є важливою складовою стратегії банку в управлінні активами та пасивами, оскільки сприяє формуванню коштів для проведення активних операцій з метою отримання прибутку. Тому можна стверджувати, що банківський прибуток починає формуватися на етапі реалізації депозитної політики комерційного банку. Досягнення мети отримання максимального прибутку залежить від обсягу та ціни залучення різноманітних видів депозитів від усіх категорій клієнтів. З метою ефективного проведення депозитної політики банку доцільно розробляти відповідний стратегічний план, метою якого є планування депозитних послуг, обсягів, структури депозитів юридичних і фізичних осіб, форм та пріоритетів депозитної діяльності.

Таким чином, можна визначити такі завдання депозитної політики банку:

створення умов для отримання прибутку в майбутньому;

забезпечення взаємозв'язку та взаємної погодженості між депозитними операціями й операціями з надання позичок за строками і сумами депозитів та кредитних вкладень;

збільшення частки термінових депозитів, що найбільшою мірою забезпечують підтримку ліквідності балансу банку;

проведення маркетингових досліджень ринку банківських послуг;

розвиток банківських послуг та підвищення якості обслуговування клієнтів.

Необхідно врахувати ряд факторів під час вирішення завдань депозитної політики. Серед них можна виділити зовнішні фактори, які впливають на всю банківську систему країни, та внутрішні, які впливають на роботу банку.

Ефективним методом додаткового залучення комерційними банками коштів на депозити може стати застосування комплексного обслуговування клієнтів. Крім традиційного кредитно-розрахункового та касового обслуговування, комерційні банки надаватимуть своїм клієнтам низку додаткових послуг. Постійне розширення діапазону послуг, зниження їх вартості, поліпшення якості кредитно-розрахункового та касового обслуговування, надання різноманітних консультацій сприятимуть збільшенню обсягів кредитних ресурсів банку, забезпечуючи йому належний рівень прибутковості при здійсненні активних операцій [3].

Здійснюючи депозитну політику, комерційним банкам доцільно дотримуватися основних принципів:

депозитні операції організувати таким чином, щоб сприяти отриманню банком прибутку чи створювати умови для отримання прибутку в майбутньому;

у процесі організації депозитних операцій варто прагнути урізноманітнення суб'єктів депозитних операцій та поєднання різних форм депозитів;

при здійсненні депозитних операцій слід забезпечувати взаємозв'язок та взаємоузгодженість між цими операціями й операціями з видачі позик за термінами і сумами депозитів та кредитних вкладень;

організовуючи депозитні операції, банківська установа повинна прагнути того, щоб резерви вільних коштів на депозитних рахунках були мінімальними;

необхідно вживати дієвих заходів щодо розвитку банківських послуг та підвищення якості і культури обслуговування, що сприятимуть залученню депозитів.

Таким чином, зважаючи на наведене вище, можна визначити рекомендації, що стосуються підвищення ефективності проведення депозитної політики банку:

розвиток депозитних операцій з населенням на основі упровадження нової техніки і технології банківського обслуговування фізичних осіб;

забезпечення високої стійкості залучених банком коштів;

розширення обсягу термінових депозитів шляхом використання коштів спеціального призначення, які знаходяться на рахунках підприємства;

розширення практики залучення коштів клієнтів на ощадні вклади, тому що вони є більш стійкою частиною мобілізованих банком ресурсів.

Застосування у практичній діяльності розглянутих рекомендацій вдосконалення, що стосується формування ресурсної бази банків, могло б значною мірою розширити їх можливості у сфері мобілізації ресурсів і їх ефективного розміщення.

Наук. керівн. Бондаренко А. В.

Література: 1. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пудовкіна та ін. ; за заг. ред. А. М. Мороза. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2008. – 608 с. 2. Бартош О. М. Депозитна політика банку та основні етапи її формування / О. М. Бартош // Вісник Університету банківської справи. – 2008. – № 3. – С. 97–101. 3. Олійник Д. Ресурсна база українських комерційних банків як джерело ліквідності / Д. Олійник // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 42–44.

УДК 005.941

Щоткіна О. В.

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

КОРПОРАТИВНА КУЛЬТУРА ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ

Анотація. Розглянуто основні аспекти, поняття та зміст корпоративної культури, проаналізовано складові, які визначають її рівень.

Аннотация. Рассмотрены основные аспекты, понятие и содержание корпоративной культуры, проанализированы составные, которые определяют ее уровень.

© Щоткіна О. В., 2011

Annotation. The main aspects of the concept and content of corporate culture are considered, the components are analyzed that determine its level.

Ключові слова: корпоративна культура, стабільність, носії культури, спільні цілі, атрибути, "гуртки якості", менеджер.

На даному етапі становлення економіки України актуальним питанням є розвиток корпоративної культури колективу на підприємствах.

Корпоративна культура підприємства – це система колективно поділених цінностей, переконань, традицій і норм поведінки працівників. Вона виражається в символічних засобах духовного й матеріального оточення людей, що працюють у даній організації [1].

Дослідження в цій сфері здійснювали такі вчені, як Орбан-Лембрик Л. Е., Палеха Ю. І., Стадник В. В., Йохна М. А., Хаєт Г. Л., Єськов О. Л., Ковалевський С. В. та ін. Корпоративна культура відіграє важливу роль у визначенні й реалізації управлінської діяльності, здійсненні ефективної політики підприємства [2], тому сама по собі є невід’ємною складовою сучасного управління.

Метою роботи є дослідження корпоративної культури у формуванні ефективного діючого колективу. Основною проблемою даного питання є те, що корпоративній культурі не приділяється необхідної для неї уваги.

Складовими компонентами корпоративної культури є [1]:

- 1) прийнята система лідерства;
- 2) стилі вирішення конфліктів;
- 3) діюча система комунікації;
- 4) становище індивіда в організації;
- 5) прийнята символіка: гасла, організаційні табу, ритуали.

Кожна велика корпорація має набори правил, норм, принципів, згідно з якими окремі групи визначають свою поведінку. Саме від корпоративної культури на підприємстві відштовхуються, визначаючи правила внутрішнього розпорядку та принципи керівництва підприємством. Якщо чітко визначати, вибудовувати, посилювати і захищати автентичну корпоративну культуру, яка надихає і стимулює до дії, це дозволить перейти від досягнення одиничного успіху до створення стійкої організації [3].

Така культура дозволяє відрізнити одну корпорацію від іншої, сприяє новим ідеям розвитку та цілям корпорації, створює атмосферу визначеності для членів корпорації, зміцнює стабільність, є контролюючим механізмом, що направляє і формує відносини та поведінку працівників.

Корпоративна культура – в основному невидима частина організації. Та це не робить меншим її вплив на поведінку співробітників, але допомагає аналізувати і керувати нею. Вона може бути повністю чи окремими принципами детально регламентована документами, а може існувати без будь-яких письмових правил.

Будь-яка організація — це люди, які в ній працюють. І саме вони є носіями культури. Тобто культура в організації формується поведінкою, взаємодією та спілкуванням, переконаннями та цінностями, яких дотримуються ті люди, що працюють у ній. Мабуть тому останнім часом у літературі, зокрема в психологічній та і в галузі управління, почали використовувати поняття "корпоративна культура". При цьому культура розглядається як середовище, в якому люди перебувають на роботі, все те, що навколо них, людська поведінка — як продукт взаємодії культури особистості і культурних факторів середовища, а культурні фактори — як регулятори поведінки людини [4, с. 8].

Тому культура є потужним стратегічним інструментом, що дає змогу орієнтувати всі підрозділи організації та осіб, які в ній працюють, на спільні цілі. Вона сприяє мобілізації ініціативи працівників, виховує відданість організації, поліпшує процес комунікації та поведінку [5, с. 736]. Виходячи з викладеного, можна сказати, що корпоративна культура — це система матеріальних і духовних цінностей, які взаємодіють між собою і відбивають індивідуальність організації, виявляються у поведінці, взаємодії і спілкуванні працівників між собою та із зовнішнім середовищем [4, с. 27].

Корпоративна культура є необхідною складовою будь-якого колективу підприємства, установи та ін. Якщо взяти корпоративну культуру по підприємству взагалі, то її можна розділити на домінуючу культуру та субкультури. На практиці більшість компаній мають змішану культуру. Метою корпоративної культури є завдання прищепити співробітникам почуття законної гордості за свою компанію.

Джерелами формування корпоративної культури є [6]:

- 1) особистісні цінності працівників та способи їх реалізації;
- 2) особистісні цінності керівників організації та способи, форми і структура їх вияву в організації;
- 3) внутрішньогрупові цінності, які складаються (скоріше стихійно), коли люди в будь-якій організації формально чи неформально об’єднуються в групи (команди);
- 4) корпоративні цінності, які формуються в цілому в організації.

Сформована культура стає своєрідною візитною карткою компанії, за якою можна оцінювати її господаря.

Можна відмітити одну особливість – це те, що успішні компанії відрізняються високим рівнем корпоративної культури, котра формується за рахунок прикладених зусиль, які спрямовані на розвиток духу корпорації для всіх зацікавлених сторін. Недарма основні цінності і пріоритети таких

гігантів, як Hewlett Packard, Procter and Gamble, Motorola, Nokia, залишаються незмінними, у той час як стратегія і тактика бізнесу постійно адаптуються до змін зовнішнього середовища [7].

Для повноцінного існування корпоративної культури будь-яка спільнота має свої цінності, принципи, норми, правила, порядки, ритуали, якими керуються її члени та які передаються наступному поколінню. Деякі з них подані в таблиці [4].

Таблиця

Атрибути корпоративної культури

Зовнішні атрибути	Внутрішні атрибути
Фірмовий стиль	Усвідомлення персоналом міцності фінансового стану фірми і чітке бачення напрямів та шляхів розвитку
Символи	Наявність механізму стимулювання і професійного вдосконалення співробітників
Слогани	Упровадження винагород за високу якість роботи
Ритуали	Розвинена система соціального захисту співробітників
Корпоративні вечірки	Гнучкі форми індивідуальної, командної і колективної роботи

Якщо проаналізувати досвід провідних країн світу, то за статистикою корпоративна культура сформована і нормалізована у 10 % компаній Великобританії, 20 % – США і 50 % – Японії [8].

Розглянемо корпоративну культуру на прикладі японців, де є розуміння філософії корпорації.

Японська система через довготермінове планування, довічний найм, налагодження схем внесення змін молодшим керівним складом гарантує збереження тісних відносин між різними категоріями керівників, що забезпечує колективну гармонію [8]. В Японії розвинута така система, як "гуртки якості", котра допомагає згуртувати персонал в єдине ціле, що є дуже важливим для загальної справи в досягненні мети.

"Гурток якості" – це організаційна форма спільного пошуку вирішення проблем виробництва та якості продукції безпосередніми виконавцями. У нього входять 6 – 8 працівників виробничої дільниці, цеху. Іноді кількість учасників сягає 25 чоловік. Це робітники, фахівці, менеджери низової ланки. Робота відбувається у вигляді засідань за затвердженим адміністрацією планом щомісяця або частіше. Для ведення засідань обирається керівник, нерідко на принципах періодичної змінованості. Учасники збираються не тільки в робочий час. Третина учасників японських "гуртків" обговорюють проблеми у вільний від роботи час [9].

Проблемою українських менеджерів є те, що вони не усвідомлюють важливості самоуправління та принципів управління іншими людьми, а не брак необхідних знань у сфері бухгалтерського обліку чи фінансування.

Компанія, яка хоче добитися довгострокового успіху, повинна бути єдиним цілим сплавом знань та навичок, а також вмінь усіх працівників для спілкування між собою та обміну досвідом. Саме все це разом дасть можливість виробити ті цінності та продукцію, які потрібні споживачам.

Як говорить народна мудрість – "Один у полі не воїн!", тому треба працювати дружно, прагнути однієї мети, мати спільні інтереси, і результат не примусить чекати у вигляді прибутку та морального задоволення, що іноді важливіше за матеріальні блага суспільства.

Будемо сподіватися, що українські менеджери, розглянувши свої недоліки та зарубіжний досвід і проаналізувавши все це, зможуть приймати правильні рішення щодо визначеного напрямку розвитку корпоративної культури у своїй організації та активного підйому економіки України.

Наук. керівн. Кожанова Є. П.

Література: 1. Корпоративная культура [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://ru.wikipedia.org/wiki/Корпоративная_культура. 2. Химич І. Г. Особливості формування корпоративної культури вітчизняних підприємств на сучасному етапі / І. Г. Химич // Економічний простір. – 2009 – № 23/1. – С. 216–222. 3. Пеннингтон Р. Роль корпоративної культури в конкурентній боротьбі / Рэнди Пеннингтон. – М. : Омега-Л ; СмарТБук, 2009. – 164 с. 4. Спивак В. А. Корпоративная культура / В. А. Спивак. – СПб. : Питер, 2001. – 352 с. 5. Соціологія: Короткий енциклопедичний словник / за заг. ред. В. І. Воловича. – К. : Укр. центр духовної культури, 1998. – 364 с. 6. Чайка Г. Л. Культура ділового спілкування менеджера [Електронний ресурс] / Г. Л. Чайка. – Режим доступу : http://pidruchniki.com.ua/15060913/menedzhment/tsinnosti_yadro_korporativnoyi_kulturi. 7. Савчук Л. Развитие корпоративной культуры в Украине / Л. Савчук, А. Бурлакова // Персонал. – 2005. – № 5. – С. 86–89. 8. Грибик І. І. Особливості розвитку корпоративної культури на засадах самоорганізації та синергії / І. І. Грибик, Н. В. Смолінська, А. М. Гирило // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2008. – № 18 (611). – С. 142–147. 9. Курочкін А. С. Операційний менеджмент [Електронний ресурс] / А. С. Курочкін. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/145/9630.html>.

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

ПІДВИЩЕННЯ ПЕНСІЙНОГО ВІКУ – ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Анотація. Досліджено питання необхідності реформування пенсійного забезпечення у країнах Європи, подано демографічні прогнози ситуації в європейських країнах та Україні. Зроблено оцінку щодо необхідності підвищення пенсійного віку.

Аннотация. Исследован вопрос необходимости реформирования пенсионного обеспечения в странах Европы, представлены демографические прогнозы ситуации в европейских странах и Украине. Сделана оценка относительно необходимости повышения пенсионного возраста.

Annotation. The question of necessity of reformation of the pension providing in the countries of Europe is studied, the demographic prognoses of situation in the European countries and Ukraine are presented. The estimation in relation with the necessity of increase of retirement age is done.

Ключові слова: пенсійна система, пенсійний вік, демографічні прогнози.

Пенсійна система у кожній країні – це важлива складова програм соціального захисту громадян. Від стабільності та ефективності системи залежить добробут окремих громадян і рівень стабільності у суспільстві загалом.

Загалом реформування національних солідарних систем пенсійного забезпечення є загальносвітовою тенденцією. Це пов'язано, у першу чергу, із змінами демографічної ситуації, а саме із скороченням показників народжуваності та смертності.

Основні теоретичні засади пенсійної реформи викладені у працях таких зарубіжних і вітчизняних вчених та фахівців, як: М. Волгін, П. Густафсон, П. Маріоні, В. Новиков, М. Пап'єв, В. Роїк, Е. Сміт, А. Соловійов, І. Сирота, Е. Хижний, М. Шаповал, В. Яценко та ін. Разом з тим окремі питання стосовно необхідності підвищення пенсійного віку та його впливу на фінансовий стан пенсійної системи залишаються недостатньо вивченими. Тому потребують подальшого дослідження проблеми підвищення пенсійного віку в Україні та його вплив на стан фінансової стабільності системи пенсійного страхування населення [1].

У цій статті було поставлено за мету дізнатися, чи є сьогодні ті зміни, що відбуваються з пенсійною системою в Україні, раціональними. Насамперед, хотілося б розглянути питання, яке стосується підвищення пенсійного віку в багатьох країнах світу і в тому числі в Україні.

Об'єктом даної статті є вивчення підвищення пенсійного віку як основного елементу ефективної пенсійної реформи та стабільного майбутнього пенсіонерів.

Предметом є дослідження основних чинників, які підштовхують як Україну, так і більшість країн світу до підвищення пенсійного віку, та доцільність таких змін.

Актуальність цієї теми підтверджена тим, що інтерес до проблематики пенсійного віку, що виник у світі в останнє десятиліття, обумовлений старінням населення, у результаті якого пропозиція праці молодих скорочується, а люди похилого віку живуть на пенсії набагато довше, ніж сторіччя тому. Тому багато країн світу намагається усіма відомими їм шляхами збалансувати цю ситуацію, а в даному випадку – це підвищення пенсійного віку.

Пенсійний вік – юридична межа старості, що відзначає момент, коли громадянин перетворюється з платника пенсійних внесків (податків) в одержувача пенсійних виплат.

Вікова структура Європи швидко змінюється. За розрахунками до 2050 року вже близько 60 % людей будуть похилого пенсійного віку.

У зв'язку з цим Кабінет Міністрів Німеччини 17 листопада схвалив підвищення пенсійного віку із 65 до 67 років з 2012 року. Для такого рішення є всі передумови. У даний час зайнятість серед 60 – 65-літніх німців підвищилася до 38 % і в середньому збільшилася майже удвічі за минулі 10 років. Уряд вважає, що ця тенденція збережеться і до 2012 року, і запровадження пенсійного віку у 67 років стане просто необхідним [2].

Тим часом європейські експерти не виключають, що в найближчі 20 – 30 років у країнах Західної Європи відбудеться подальше збільшення юридичного пенсійного віку. Старіння населення призведе до фінансових переважень пенсійної системи, а значить, збільшення пенсійного віку може стати способом залучити більше доходів у систему.

Для пенсійної реформи в Польщі властиве підвищення пенсійного віку до 65 років для чоловіків і до 60 для жінок, запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи. Участь у накопичувальній системі є обов'язковою для всіх працівників, які не досягли 30-річного віку, але

добровільною для працівників віком від 30 до 49 років. Працівників, які досягли 50-річного віку, до обов'язкової накопичувальної системи не залучають [3].

Загалом фахівці оцінюють реформу як позитивну. Але існують такі проблеми, як слабкий сектор добровільного страхування, недостатньо продумана система виплат.

Пенсійна система у Чехії відрізняється від систем більшості європейських країн. Чехія відійшла від загальноприйнятої моделі, що передбачає існування солідарного, обов'язкового накопичувального та додаткового добровільного страхування.

Особливостями пенсійної системи є те, що реформа не передбачає запровадження загальнообов'язкової накопичувальної системи, пенсійний вік поступово підвищується до 62 років для чоловіків і до 57 – 61 року – для жінок (залежно від кількості дітей). Тим особам, які мають 25 років стажу, дозволяють виходити на пенсію на три роки раніше; при цьому розмір пенсії зменшується на 1 % за кожний квартал, що передує досягненню пенсійного віку [3].

Загалом пенсійна реформа в Чехії оцінюється позитивно, але фахівці наголошують на потребі впровадження обов'язкової накопичувальної системи.

У Великобританії упродовж 2010 – 2020 рр. пенсійний вік жінок буде підвищено до встановленого нині для чоловіків – 65 років, надалі упродовж 2024 – 2028 рр. пенсійний вік для всіх буде збільшено до 66 років, упродовж 2034 – 2036 рр. – до 67 років, упродовж 2044 – 2046 рр. – до 68. Вирівнювання пенсійного віку жінок і чоловіків заплановано також в Австрії, Словаччині, Угорщині [4].

Підбиваючи підсумки можна сказати, що зараз у світі відбувається багато перетворень та змін, одна з них – це збільшення пенсійного віку в межах соціальної політики країн. Такі дії є необхідними для подальшого розвитку та стабільного функціонування економіки багатьох країн.

Пенсійний вік є одним з ключових питань в обговоренні будь-якої системи пенсійного забезпечення. Він виступає своєрідним індикатором ступеня фінансової стабільності пенсійної системи, соціальної справедливості в суспільстві.

Якщо врахувати весь зарубіжний досвід, а також демографічні прогнози, то для України найбільш реальний вихід – збільшення віку виходу на пенсію. Ніяка реформа пенсійних внесків або способу нарахування пенсій не здатна запобігти наслідкам процесу старіння населення. При цьому Україна має декілька світових рекордів, які є визначальною необхідністю збільшення пенсійного віку.

У нас найнижчий пенсійний вік у світі: 60 років – для чоловіків і 55 років – для жінок. На сьогоднішній день в Україні 13 млн 650 тис. пенсіонерів, у тому числі 77 % пенсіонерів за віком [5].

А на кожні 10 років роботи (враховуючи всі декретні та інші відпустки) українські жінки знаходяться потім на пенсії в середньому 7,1 року. У Великобританії на кожні 10 років роботи жінок припадає тільки 5,8 року на пенсії, в Угорщині – 4,9, Німеччині – 4,6, Польщі – 5,5, США – 3,8, Японії – 5,1 року.

Отже, без зміни пропорцій між частиною життя, проведеною за роботою, і частиною життя, проведеною на пенсії, українських жінок і чоловіків чекає бідність.

Оптимальний варіант – підвищити пенсійний вік для чоловіків і жінок до 65 років, але дуже поступово, по півроку на кожен календарний рік, тобто розтягнути цей процес на 10 років для чоловіків і 20 – для жінок.

У цілому таке збільшення пенсійного віку буде достатнім, щоб при нинішньому порядку сплати пенсійних внесків та масштабі бюджетних дотацій зберегти співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати приблизно на рівні 40 %. Необхідно провести й інші реформи з тим, щоб ці співвідношення поліпшити або знизити високі нарахування і дотації.

Проте все ж таки була знайдена тимчасова альтернатива підвищенню пенсійного віку, яка була продиктована невдоволенням української громади, адже, все ж таки, рівень життя та розмір пенсій значно відрізняється від європейських.

Представники профспілок переконали урядовців, що альтернатива підвищенню пенсійного віку – це підвищення та легалізація заробітної плати, збільшення чисельності зайнятого населення, що дасть змогу значно збільшити надходження до Пенсійного фонду і покращити рівень пенсійного забезпечення.

Як стало відомо, 3 листопада віце-прем'єр-міністр України С. Тігіпко офіційно заявив про відмову Уряду від оголошених намірів підвищити пенсійний вік жінкам [6].

Проте не слід вважати, що дане рішення є остаточним, адже для реалізації альтернативної програми необхідні великі кошти, якими Україна не володіє. Тому це питання ще буде довго знаходитися на вустах у всього населення та на перших шпальтах багатьох періодичних видань.

Україні необхідно реформувати свою пенсійну систему, проте ці перетворення повинні мати під собою певний міцний економічний та соціальний фундамент, який у наш час ще не сформований. Можливо б і треба було підвищити пенсійний вік для населення України, проте Україна на даному етапі свого розвитку ще не готова до такого значного кроку в майбутнє.

Наук. керівн. Кожанова Є. П.

Література: 1. Фінансово-демографічні аспекти підвищення пенсійного віку в Україні // Збірник наукових праць Уманського ДАУ. – 2008. – № 70. – С. 10–11. 2. У Німеччині підвищили пенсійний вік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.dt.ua>. 3. Реформування у Польщі та Чехії: уроки для України // Соціальна політика і соціальна робота. – 2004. – № 2. – С. 15–16. 4. Праця – шлях до активного довголіття, а не до бідної старості // Слово просвіти. – 2010. – № 16. – С. 10–11. 5. Позняк-Хоменко Н. Старіти заборонено / Н. Позняк-Хоменко // Главред. – 2010. – № 9. – С. 9–10. 6. Пенсійне забезпечення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://oblpon.kiev.ua>.

Студент 4 курсу
факультету економіки і права ХНЕУ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ БРЕНДА В УКРАЇНІ

Анотація. Наведено основні проблеми створення та розвитку брендів в Україні, визначено найдорожчі бренди, а також перспективи та тенденції брендингу у майбутньому та його вплив на діяльність підприємства.

Аннотация. Приведены основные проблемы создания и развития брендов в Украине, определены самые дорогие бренды, а также перспективы и тенденции брендинга в будущем и его влияние на деятельность предприятия.

Annotation. The basic problems of creating and development of brands in Ukraine are considered, the list of the most expensive brands is formulated, perspectives and tendencies of branding in future and its influence on activity of enterprise are determined.

Ключові слова: бренд, брендинг, стандартизація, вартість бренду, унікальність.

В умовах жорсткої конкуренції перед навіть широко відомими підприємствами постає доволі складне завдання: як утримати свої позиції на ринку та зберегти ефективність діяльності. Зазвичай керівництвом організацій виконується ряд заходів щодо збільшення частки на ринку, зниження затрат з метою здійснення цінової конкуренції, а також багато інших. Але частіше за все цього буває мало, щоб вижити. Будь-який товар при появі на ринку дає про себе певне враження – позитивне чи негативне. Ці асоціації, сприйняття товару споживачем і називаються брендом [1, с. 5].

Актуальність даного питання полягає в тому, що створення бренду дозволить вирішити низку питань, таких, як отримання додаткового прибутку від використання бренду, захист виробника при роботі з партнерами, спрощення вибору товару споживачем, розширення зони діяльності підприємства та надання можливості інвестування у нові проекти з меншим ступенем ризику.

Мета статті – розглянути особливості утворення бренду в Україні, а також можливі тенденції брендингу в майбутньому.

Брендинг широко розповсюджений у промислово розвинених країнах, але практично не застосовується у вітчизняній рекламній практиці.

Основною помилкою, яка призводить до втрат у сучасному українському бізнесі, є відсутність комплексного підходу до формування бренду. При утворенні бренду більшість вітчизняних виробників вважають, що краще купити готовий бренд, аніж розкрутити вже існуючий, але слабкий бренд, що вичерпав себе. Сьогодні розкручувати бренди в Україні стає дедалі важче та дорожче, цей процес займає до 3-х років. Для формування вітчизняними виробниками власних брендів необхідні великі зусилля та фінанси, щоб мати можливість конкурувати з іноземними виробниками, які поступово завойовують значний сегмент ринку. Слід також опиратися на результати досліджень, що визначають особливості поведінки українських споживачів. Виходячи з опрацьованого матеріалу, автор виділяє такі моменти:

- загальний рівень розпізнавання брендів незначний, оскільки на ринку постійно з'являються нові торгові марки, тому достатньо легко створити новий бренд;
- споживачі не можуть сформуванню лояльності до вітчизняних марок, оскільки іноземні виробники ведуть агресивну рекламу та випускають нові товари з певною періодичністю;
- у споживачів підвищується рівень недовіри до продуктів харчування іноземних виробників, тому перевага належить саме вітчизняним торговим маркам;
- для створення бренду в Україні необхідна сильна рекламна кампанія у ЗМІ;
- у свідомості вітчизняного виробника поняття "бренд" розділене на три фактори – країна-виробник, привабливість товару та назва торгової марки, тому слід чітко продумати останні два критерії і обрати оптимальний варіант [2].

Українські бренди почали зростати у 1999 році і з тих пір кожний наступний рік визначається появою нових торгових марок, що значно збільшує конкуренцію на ринку, але переважно лише серед вітчизняних виробників.

Виходячи із вищенаведеного, можна виділити основні проблеми, з якими стикається український бренд на сучасному етапі. Найважливішою проблемою є однотипність брендів. Розглянемо рейтинг найдорожчих брендів 2010 року (таблиця).

Найдорожчі українські бренди 2010 року [3]

Бренд	Вартість, млн \$	Сфера
1. Nemiroff	404,0	Лікери-горілчана
2. Оболонь	322,0	Пивобезалкогольна
3. Черниговское	274,0	Пивобезалкогольна
4. Хортиця	197,0	Лікери-горілчана
5. Київстар	192,0	Телекомунікації
6. Roshen	167,0	Кондитерська
7. Сандора	155,0	Пивобезалкогольна
8. Славутич	149,0	Пивобезалкогольна
9. Life :)	125,0	Телекомунікації
10. Хлібний дар	117,5	Лікери-горілчана
11. Торчин	112,0	Продукти харчування
12. Мівіна	105,5	Продукти харчування
13. Чумак	102,5	Продукти харчування
14. Корона	98,0	Кондитерська
15. SV	82,4	Лікери-горілчана
16. Верес	80,5	Продукти харчування
17. Наша Ряба	77,0	Продукти харчування
18. Олейна	76,5	Продукти харчування
19. Світоч	72,0	Кондитерська
20. Цельсій	69,9	Лікери-горілчана

Дане дослідження показує, що бренди наявні переважно у сферах продуктів харчування та лікери-горілчаній, що свідчить про недостатньо розвинений інноваційний ринок, слабку розвиненість сфери високих технологій, науки і т. д.

Така проблема існуватиме до тих пір, поки не будуть інвестовані значні кошти у розвиток науково-дослідних робіт, використання сучасних технологій та зарубіжного досвіду.

Також серед проблем слід виділити так звану "стандартизацію".

На більшості ринків завдяки стандартизації технологій, посиленню контролю за якістю продукція стає приблизно однаковою за своїми технологічними характеристиками. Набагато ефективнішою є розробка і створення бренда, відштовхуючись від переваг того чи іншого продукту або бренда, його унікальність.

Український споживач зразка 1999 року і зразка 2010 року значно відрізняються один від одного. Сучасний споживач більш вимогливий до товарів, звертає увагу на зовнішній вид та популярність торгової марки. Важливим критерієм постає оригінальність реклами, незвичність та унікальність функцій товару, наявність інноваційного підходу до стратегії комунікацій.

Щоб торгова марка стала брендом, необхідна постійна кропітка праця над її асортиментом, розповсюдженням, іміджем. Треба також враховувати велику конкуренцію, тому слід час від часу нагадувати про свій товар, наголошуючи на його безперечних перевагах, велику увагу приділяти інвестиціям у розвиток технологій та маркетингових стратегій.

Найближчі роки, на думку автора, будуть характеризуватися такими тенденціями:

- посиленням позицій брендів, що мають частину іноземного капіталу;
- посиленням конкуренції з боку нових товарів, що мають переваги у ціні та ефективній маркетинговій кампанії;
- розширенням сфери розповсюдження бренда не лише у великих містах, але й у містах із середньою кількістю населення;
- посиленням позицій продуктів здорового харчування у сегменті споживчих товарів;

• поглинанням невеликих за масштабами брендів більшими і відомішими, в основному іноземними компаніями [4].

Такі тенденції не є позитивними, якщо врахувати, що значна частина прибутків населення України йде на придбання товарів іноземних виробників (особливо побутової техніки та електроніки, одягу і взуття). Наступні роки український ринок буде цікавити виробників лише з позиції емкого ринку збуту до тих пір, поки ми не вичерпаємо свої можливості фінансування імпорту.

Для того щоб успішно реалізовувати свою діяльність на ринку, виробнику необхідно зробити усе можливе, щоб сформувати стійку споживчу базу. Від рівня лояльності споживача до фірми і залежатиме об'єм продаж, а значить, і ефективність підприємства [5].

Брендинг – це мистецтво. Щоб створити якісний бренд, треба мати не лише капітал і час, а й певні навички та талант маркетологів. Це може зайняти кілька років, але при продуманій стратегії така торгова марка зарекомендує себе на ринку, створить певну стійку асоціацію, значно полегшить вибір для споживачів, запевнить у безперечній якості своїх товарів, переконає у необхідності придбання цього товару, посилить позиції підприємства серед конкурентів, дасть можливість виходу на міжнародний ринок. Тому брендинг є перспективним напрямом для України.

Наук. керівн. Кожанова Є. П.

Література: 1. Капферер Ж.-Н. Бренд навсегда: создание, развитие, поддержка ценности бренда / Жан-Ноэль Капферер ; пер. с англ. Е. В. Виноградовой ; под. общ. ред. В. Н. Домнина. – М. : Вершина, 2007. – 448 с. 2. <http://www.sledopyt.com.ua/content/view/45/36/>. 3. <http://www.management.com.ua/tend/tend322.html>. 4. <http://reklamist.com.ua/1242/>. 5. <http://www.sledopyt.com.ua/content/view/28/36/>.

Сірий В. О.

УДК 658.8

Студент 4 курсу
факультету менеджменту та маркетингу ХНЕУ

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ ЗБУТУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Анотація. Визначено кінцевий етап на шляху товару до споживача – збут. Доведено, що рівень прибутковості підприємства залежить від політики збуту підприємства, яка полягає у координації дій, пов'язаних з процесом товарно-грошового обміну між суб'єктами: виробником і споживачем.

Анотация. Определен конечный этап на пути товара к потребителю – сбыт. Обосновано, что уровень доходности предприятия зависит от политики сбыта предприятия, которая состоит в координации действий, связанных с процессом товарно-денежного обмена между субъектами: производителем и потребителем.

Annotation. The final stage is suggested in the product dealing to the consumer – selling. The level of profitability of the enterprise depends on the policies of the enterprise sales is grounded, that means the coordination of activities related to the process of commodity money exchange between the entities: producer and consumer.

Ключові слова: збут, політика збуту, канал збуту, підприємство, виробник, споживач, посередник.

Підприємствам, що орієнтуються на маркетинг, значну увагу необхідно приділяти організації товарного руху від виробника продукції до споживача. Комерційний успіх підприємства багато в чому визначається тим, яка застосовується політика збуту [1, с. 2–3].

Політика збуту – це спланована координація дій відносно ефективного товарно-грошового обігу між виробником та споживачем.

Політика збуту розділена на три тісно взаємопов'язані частини:

1) підготовчий етап, який безпосередньо передує товарообігу та реалізації товарів кінцевим покупцям. На цьому етапі проводяться планування і розробка стратегії щодо здійснення збутової

© Сірий В. О., 2011

політики. Прогнозуються обсяги збуту відповідно до конкретного місця розподілу споживачів і певним часовим відрізком (поквартально або по місяцях), визначаються найбільш доцільні засоби доставки товарів на оптові бази, склади, у магазини і т. п. Створюються або визначаються канали збуту, формується їх структура, здійснюється вибір посередників. Від рівня спланованості і якості роботи, здійсненої на цьому етапі, багато в чому залежить успіх чи невдача всієї подальшої діяльності по збуту;

2) етап конкретної діяльності щодо організації системи фізичного переміщення товарів від виробника до пунктів призначення підприємств-посередників;

3) етап організації власної збутової діяльності, тобто робота з кінцевими споживачами, які купують товари, що переміщуються в рамках каналу збуту підприємства [2, с. 288–292].

При подоланні цих етапів підприємство виконує такі функції:

транспортування – будь-які дії з переміщення товарів від місця їх виробництва до місця споживання;

поділ – будь-які дії щодо забезпечення доступності товарів у кількості та формі, які відповідають потребам споживачів;

зберігання – будь-які дії щодо забезпечення доступності товарів на момент покупки або використання;

сортування – будь-які дії зі створення наборів спеціалізованих або взаємодоповнюючих товарів, адаптованих до ситуацій споживання;

встановлення контакту – будь-які дії, що полегшують доступ численним та віддаленим групам покупців;

інформування – будь-які дії, що підвищують знання потреб ринку та умов конкурентного обміну [3, с. 403].

Таким чином, роль збуту на підприємстві полягає в тому, щоб усунути невідповідності між станом благ на стадії пропозиції та їх станом, потрібними на стадії попиту на блага та послуги.

Залежно від особливостей товару (послуги), а також можливостей підприємства формується канал збуту.

Реалізація продукції в більшості випадків проводиться через посередників, кожний з яких формує відповідний канал збуту. Використання посередників у сфері товароруху вигідно насамперед для виробників. У цьому випадку їм припадає мати справу з обмеженим колом зацікавлених у реалізації продукції осіб. Крім того, забезпечується широка доступність товару при прямумуванні його безпосередньо до ринку збуту. За допомогою посередників можливо зменшити кількість прямих контактів виробників із споживачами продукції.

У ролі посередників можуть виступати постачальницько-збутові організації, значні оптові бази, біржові структури, торгові дома, підприємства роздрібної та дрібної торгівлі [4, с. 61–65].

Серед основних причин, що обумовлюють використання посередників, можна виділити такі:

організація процесу товарообігу потребує наявності визначених фінансових ресурсів;

створення оптимальної системи товарообігу припускає наявність відповідних знань і досвіду в галузі кон'юнктури ринку свого товару, методів торгівлі та розподілу.

Посередники завдяки своїм контактам, досвіду і спеціалізації дозволяють забезпечити широку доступність товару і доведення його до цільових ринків.

Але у посередників існують певні недоліки, зокрема, виробник не має прямого контакту зі споживачем, що може призвести до непорозуміння один одного. Також можливе значне підвищення ціни продукту через значну кількість посередників [5, с. 235–268].

Канали збуту можуть бути трьох видів: прямі, непрямі і змішані.

Прямі канали пов'язані з переміщенням товарів і послуг без участі посередницьких організацій. Вони частіше усього встановлюються між виробниками і споживачами, що самі контролюють свою маркетингову програму і мають у своєму розпорядженні обмежені цільові ринки.

Непрямі канали пов'язані з переміщенням товарів і послуг спочатку від виробника до незнайомого учасника-посередника, а потім від нього – до споживача. Такі канали звичайно залучають підприємства і фірми, що з метою збільшення своїх ринків і обсягів збуту згодні відмовитися від багатьох збутових функцій і витрат й, відповідно, від визначеної частки контролю над збутом, а також готові дещо послабити контакти зі споживачами.

Змішані канали об'єднують риси перших двох каналів товарообігу [5, с. 260].

Підприємству необхідно визначитися зі своєю збутовою політикою, згідно з якою вирішити, коли важливо займатися розвитком власної торгової мережі, а коли користуватися послугами посередників. Створювати власну торгову мережу доцільно, якщо кількість товару достатньо велика, щоб виправдати прибутком витрати на організацію торгової мережі, якщо споживачі знаходяться достатньо близько від виробника і їх невеличка кількість, тому що витрати на організацію мережі будуть невеликі, якщо товар потребує висококваліфікованого сервісного обслуговування та ін.

Якщо товар широкого вжитку і споживачі знаходяться на значній відстані від виробника, то краще обрати непрямий канал збуту. Цей канал збуту також доцільно використовувати у випадку, коли виробник не має можливості додатково нести затрати на збут.

Відносно каналів збуту існують два методи збуту: оптовий і роздрібний.

Як правило, при оптовій торгівлі товар закупляється значними партіями. Закупівлі оптом здійснюють посередницькі організації з метою наступного перепродажу низовим оптовим організаціям, підприємствам роздрібної торгівлі. У більшості випадків оптова торгівля не пов'язана з реалізацією продукції конкретним кінцевим споживачам, тобто вона дозволяє виготовлювачам за

допомогою посередників збувати товари з мінімальними безпосередніми контактами зі споживачами. На товарному ринку оптова торгівля є активною частиною сфери обігу.

У процесі товароруку від виробників до споживачів кінцевою ланкою, що замикає ланцюг господарських зв'язків, є роздрібна торгівля. При роздрібній торгівлі матеріальні ресурси переходять зі сфери обертання у сферу колективного, індивідуального, особистого споживання, тобто стають власністю споживачів. Це відбувається шляхом купівлі-продажу, оскільки споживачі одержують потрібні йому товари в обмін на свої грошові прибутки.

Таким чином, кожне підприємство повинне зіставити свої можливості зі своєю стратегією і в рамках специфіки свого товару сформувати політику збуту, оцінити переваги та недоліки кожного каналу збуту й обрати найбільш ефективний. Політика збуту ґрунтується на особливостях товару та можливих затрат на його збут і націлена на отримання більшого прибутку, зберігаючи конкурентні переваги.

Наук. керівн. Рожко В. І.

Література: 1. Наумов В. Н. Маркетинг сбыта : учебн. пособ. / В. Н. Наумов. – СПб. : Изд. СПбГУЭСФ, 2001. – С. 52. 2. Завьялов П. С. Маркетинг в схемах, рисунках, таблицах : учебное пособие / П. С. Завьялов. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 496 с. 3. Ламбен Ж.-Ж. Стратегический маркетинг / Ж. Ж. Ламбен. – СПб. : Наука, 1996. 4. Амблер Т. Практический маркетинг / Т. Амблер ; пер. с англ. под общ. ред. Каптурецкого Ю. Н. – СПб. : Питер, 1999. – 400 с. 5. Шмален Г. Основы планирования сбыта / Г. Шмален // Основы и проблемы экономики предприятия. – 1996. – С. 235–268.

Петик Т. А.

УДК 005.562

Студент 4 курсу
факультету міжнародних економічних відносин ХНЕУ

ПРОЦЕСС УВОЛЬНЕНИЯ СОТРУДНИКОВ НА ПРЕДПРИЯТИИ

Аннотация. Рассмотрено увольнение сотрудников на предприятии как сложный процесс, который требует психологической подготовки. Прослежена взаимосвязь использования модели IDEF0 структурного проектирования SADT с описанием и разработкой бизнес-процесса "Увольнение сотрудника".

Анотація. Розглянуто звільнення співробітників на підприємстві як складний процес, який вимагає психологічної підготовки. Простежено взаємозв'язок використання моделі IDEF0 структурного проектування SADT з описом і розробкою бізнес-процесу "Звільнення співробітника".

Annotation. The dismissal of employees is considered as a complex process, requiring psychological preparation. The interconnection between the application of the IDEF0 model of structural design SADT is examined with description and elaboration of the "Dismissal of Employee" business process.

Ключевые слова: увольнение сотрудника на предприятии, IDEF0-модель, бизнес-процесс.

Подобрать подходящего кандидата – это очень сложная работа. Но процесс увольнения бывает еще более сложным, ведь при подборе соискатель и работодатель преследуют одну цель – найти друг друга, а в случае увольнения – совершенно разные. Увольнение – это всегда стресс. Процесс увольнения, конечно же, зависит от первопричины. Но главный принцип увольнения – чтобы организация осталась с тем персоналом, который требуется для эффективной деятельности, чтобы оставшийся персонал адекватно принял позицию руководства, чтобы уволившийся или уволенный сотрудник расстался с фирмой без обиды.

При увольнении необходимо иметь в виду особенности личности увольняемого. Если вы не владеете психологическими знаниями и у вас нет его психологического портрета, достаточно будет вспомнить какие-либо конфликтные ситуации, в которые был включен этот сотрудник или, если их не было, вспомнить, как он себя ведет в спорах, что делает, когда его позицию не разделяют. Конечно, это ситуации несколько разные, но психологические механизмы ответных действий работают одинаково, в зависимости от типа личности. Анализ его поведения позволит вам предположить его действия и правильно построить процесс увольнения.

© Петик Т. А., 2011

Целью данной работы является описание бизнес-процесса "Увольнение персонала" с помощью использования модифицированных SADT-диаграмм.

Методологией структурного анализа и проектирования SADT занимались многие теоретики и аналитики такие, как Марк и Макгоуэн, Дуглас Т. Росс, Маторин С. И., Соловьева Е. А. и др.

Для описания бизнес-процесса "Увольнение персонала" организации предлагается использовать модель-стандарт IDEF \emptyset структурного проектирования SADT. В общем, организация представляет собой совокупность процессов или действий, направленных на выполнение текущих и перспективных плановых заданий. Поэтому для того чтобы уволить сотрудника организации, необходимо: заявление об увольнении, нормативная база, справка о доходах, трудовая книжка сотрудника, личное дело сотрудника, данные для секретариата.

Тогда контекстная IDEF \emptyset -модель "Увольнение сотрудника" будет иметь такой вид (рис. 1).

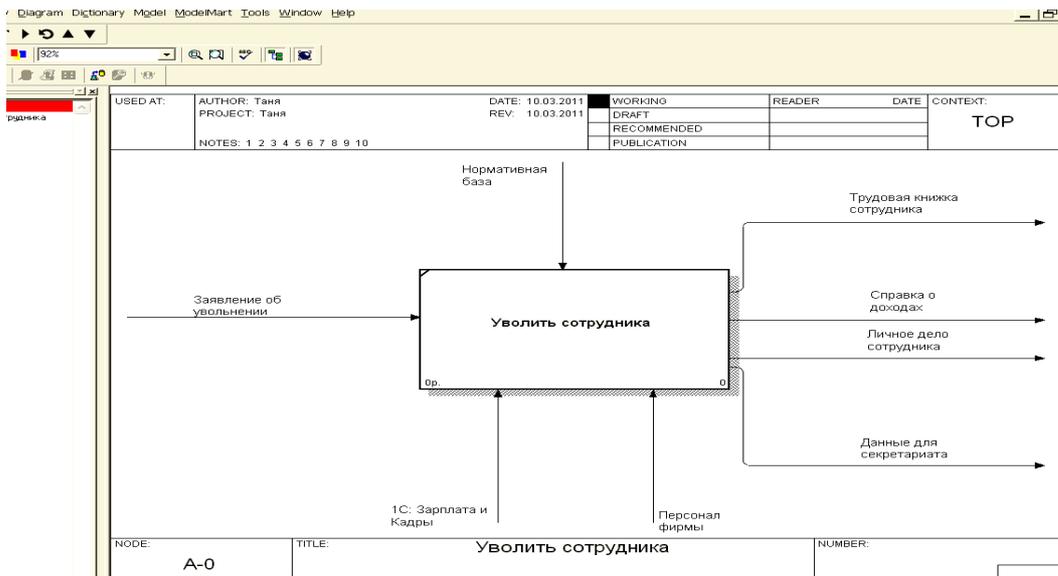

Рис. 1. Контекстная IDEF \emptyset -модель "Увольнение сотрудника"

Декомпозиция контекстной IDEF \emptyset -модели описания "Увольнение сотрудника" организации представлена на рис. 2.

Описание блоков 1 – 5 функциональной модели описания "Увольнение сотрудника" организации, представленной на рис. 2, приведено ниже.

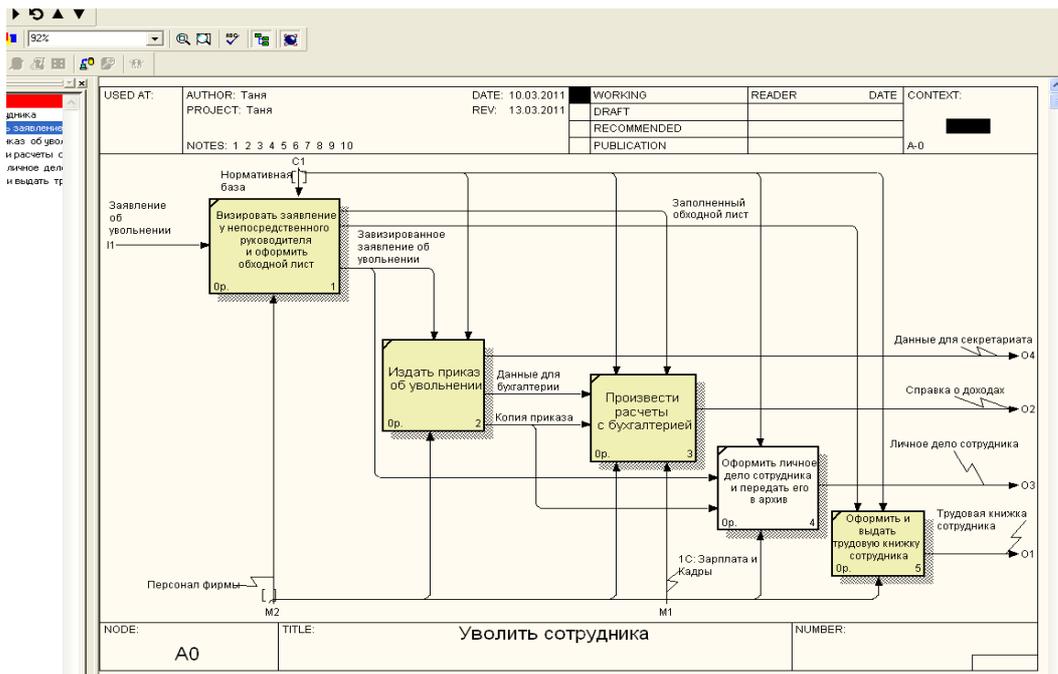

Рис. 2. Декомпозиция контекстной IDEF \emptyset -модели "Увольнение сотрудника"

Для того чтобы легче воспринималась информация, предлагается рассмотреть структуру бизнес-процесса "Увольнение персонала" (рис. 3).

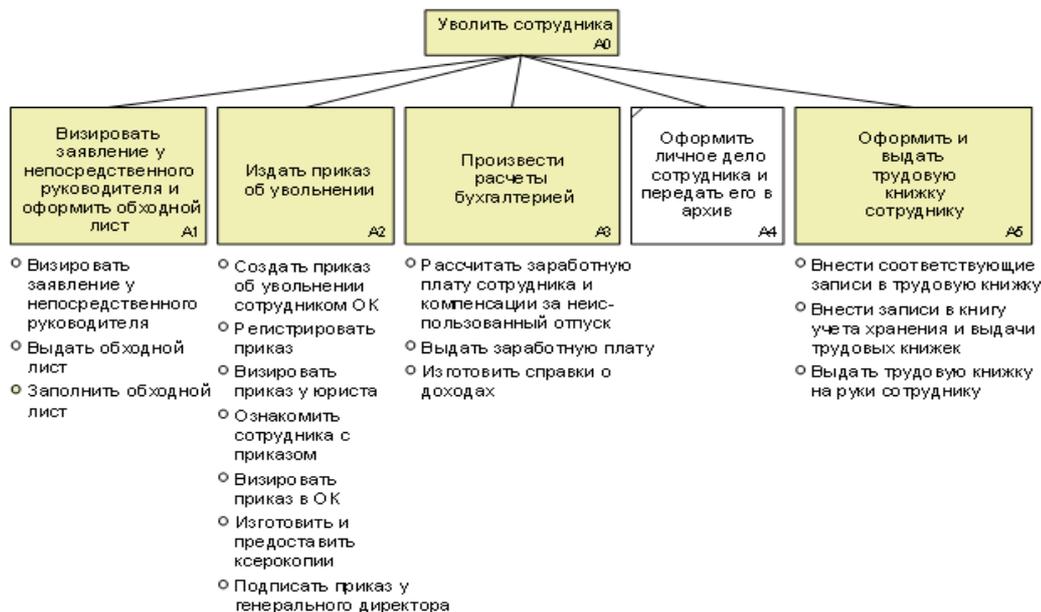

Рис. 3. Структура бизнес-процесса "Увольнения персонала"

1. Визировать заявление у непосредственного руководителя и оформить обходной лист. Прежде всего, работнику необходимо непосредственно руководителю передать дела, которыми он занимался, отчеты о проделанной работе и отчеты о командировках (если это необходимо), а также другие дела, которые потребует руководитель. Обходной лист является локальным документом организации (утверждается приказом руководителя) и свидетельствует об отсутствии у работника обязательств перед работодателем и соответственно отсутствию каких-либо претензий к работнику со стороны работодателя. Обходной лист представляет собой документ, с которым увольняемый работник должен обойти определенные подразделения организации, с тем, чтобы руководители данных подразделений зафиксировали факт отсутствия к данному работнику каких-либо имущественных претензий, связанных с невозвращением им материальных ценностей. В конечном итоге подписанный всеми необходимыми лицами обходной лист фактически означает, что работник при увольнении передал соответствующим лицам все числящиеся за ним материальные ценности, отчитался по всем выданным ему под отчет денежным суммам, сдал служебное удостоверение, пропуск на территорию работодателя, полис медицинского страхования (при условии оформления его работодателем) [1].

2. Издать приказ об увольнении. Приказ об увольнении – приказ, в соответствии с которым отдел кадров оформляет соответствующие записи в трудовой книжке работника и его личной карточке, бухгалтерия производит полный расчет с работником. Основание прекращения (расторжения) трудового договора (увольнения) производится запись в точном соответствии с формулировкой действующего законодательства со ссылкой на соответствующую статью. В строке (графе) "Документ, номер и дата" делается ссылка на документ, на основании которого готовится приказ на увольнение и прекращается действие трудового договора с указанием его даты и номера [2].

3. Произвести расчеты бухгалтерией. Бухгалтерия обязана рассчитать заработную плату сотрудников и компенсаций за неиспользованный отпуск, выдать заработную плату, изготовить справки о доходах. Расчет заработной платы осуществляется по всем работникам предприятия. Для каждого работника открывается индивидуальная карточка. Расчет заработной платы осуществляется в автоматизированном режиме по таблице отработанного времени.

4. Оформить личное дело сотрудника и передать его в архив. Личное дело — это совокупность документов, содержащих наиболее полные сведения о работнике и его трудовой деятельности. Трудовое законодательство не регламентирует состав личного дела. Каких-либо требований, предъявляемых к заполнению личного дела, законодательство не предусматривает. Более того, ведение личного дела работника не является обязательным. Личное дело оформляется после издания приказа о приеме на работу. После увольнения сотрудника его личное дело извлекается из папки и оформляется для передачи на хранение, а освободившаяся обложка используется для помещения личного дела нового работника.

При извлечении каких-либо документов из личного дела по указанию руководителя предприятия во внутренней описи делается соответствующая запись. Личные дела уволенных работников хранятся в архиве [3].

5. Оформить и выдать трудовую книжку сотруднику. Трудовая книжка — официальный персональный документ гражданина, который впервые получает оформление с момента начала его трудовой деятельности, при первом поступлении его на работу — трудоустройстве, и отражающий индивидуальную информацию о нем: личные данные (фамилию, имя, отчество), дату и год рождения, образование, профессию и специальность.

Трудовую книжку оформляет работодатель при заключении первого в жизни работника трудового договора. Трудовая книжка хранится у работодателя и выдается работнику в последний день работы (это работодатель обязан сделать). Если работодатель не выдаст трудовую книжку по своей вине при увольнении работника, то работник имеет право на получение материальной компенсации [4].

Перспективами развития SADT являются:

1. Система SADT позволяет гораздо лучше понять рассматриваемую проблему. Это сокращает затраты как на создание, так и на эксплуатацию системы, кроме того, повышает ее надежность [5].

2. SADT является единственной методологией, которая легко отражает такие системные характеристики, как управление, обратная связь и исполнители [6].

3. SADT показало, что ее можно сочетать с другими структурными методами. Это достигается использованием графических SADT-описаний в качестве схем, связывающих воедино различные методы, примененные для описания определенных частей системы с различным уровнем детализации [7].

4. SADT позволяет легко увидеть полную картину системы, что сильно упрощает добавление и модификацию функциональных требований к системе [5].

Таким образом, использование в деятельности предприятия структурного подхода SADT позволит реализовать на практике стратегию "Увольнение сотрудника". Предложенная стратегия "Увольнения сотрудника" базируется на правильном решении и индивидуальном подходе к каждому сотруднику. SADT – это способ уменьшить количество дорогостоящих ошибок за счет структуризации на ранних этапах создания системы, улучшения контактов между пользователями и разработчиками и сглаживания перехода от анализа к проектированию.

Успех SADT заключается в том, что он является полной методологией для создания и описания систем, основанной на концепциях системного моделирования. Полная методология SADT поддерживает создание множества моделей для более точного описания сложной системы.

Практическое значение предложенного подхода позволит объяснить работнику о том, что он уволен. Для того чтобы расстаться "по-хорошему", нужно сделать несколько "превентивных" шагов:

1. Руководителю и менеджеру по персоналу необходимо согласовать общее видение истинных причин и стратегии увольнения.

2. Заблаговременно предупредить сотрудника об увольнении.

3. Обязательно провести работу с коллективом по отношению к ситуации для коррекции групповых процессов в случае необходимости.

Конечно, принимать на работу гораздо приятнее, чем увольнять. Но, к сожалению, эти процессы неизбежно связаны. Если принимать на работу вам приходится чаще – что же, видимо, это свидетельствует о том, что ваша организация успешно развивается, а вы – очень хорошо умеете подбирать сотрудников.

Научн. рук. Стрижак Е. О.

Литература: 1. <http://www.dtk.com.ua/show/3cid11887.html>. 2. <http://blanker.ru/doc/prikaz-uvolnenie-za-progul>. 3. http://www.bizneshaus.ru/L_delo.html. 4. <http://www.kadrovik.kiev.ua/info/art39.html>. 5. Малиновский А. Ю. Специализация элементов SADT-диаграмм для записи вариантов использования / А. Ю. Малиновский // Материалы XLIII Международ. науч. студен. конф. "Студент и научно-технический прогресс: Информационные технологии". – Новосибирск: Новосиб. гос. ун-т, 2005. – С. 204–206. 6. Змеев О. А. Автоматизация выделения вариантов использования из SADT-диаграмм / О. А. Змеев, А. Ю. Малиновский // Теоретическая и прикладная информатика / под ред. проф. А. Ф. Терпугова. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2004. – Вып. 1. – С. 18–26. 7. Якобсон А. Унифицированный процесс разработки программного обеспечения / А. Якобсон, Г. Буч, Дж. Рамбо. – СПб.: Питер, 2002. – 496 с.

УДК 336.761(477)

Блищик С. Л.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. Проаналізовано сучасний стан фондового ринку та його особливості. Визначено основні проблеми розвитку фондового ринку та запропоновано шляхи їх вирішення.

Аннотация. Проанализированы современное состояние фондового рынка и его особенности. Определены основные проблемы развития фондового рынка и предложены пути их решения.

© Блищик С. Л., 2011

Annotation. The current state of the stock market and its peculiarities are analyzed. The main problems of the stock market are determined and the ways of its solutions are suggested.

Ключові слова: фондовий ринок України, прибутковість, фондові індекси, цінні папери.

Створена останніми роками модель економічного розвитку України не здатна забезпечити економічну безпеку країни в умовах різкого загострення суперечностей у світовій фінансовій системі. Саме це яскраво продемонструвала сучасна глобальна фінансова криза.

В умовах трансформаційної економіки цінні папери є найефективнішим інструментом залучення і перерозподілу вільних фінансових ресурсів. Актуальність проблематики посилюється обмеженими можливостями вітчизняних компаній щодо самофінансування, які проявляються в недостатності зовнішніх джерел інвестиційних ресурсів та розвитку фінансування економіки за рахунок широкого використання інструментів фондового ринку.

Метою даної статті є виявлення проблем, що гальмують формування ефективно функціонуючого фондового ринку та визначення перспектив його подальшого розвитку.

Дослідженням проблем і перспектив вітчизняного фондового ринку займалися такі науковці, як: Бєдіна Н. С., Даникевич А. П., Чернишук В. Р., Кубах Т. Г., В. Огородник, Шкодіна І. В.

Головне завдання фондового ринку полягає у забезпеченні можливості залучення інвестицій на підприємства. Що стосується ринку цінних паперів в Україні, то від самого початку його створення гостро стоїть питання його ефективного функціонування і виконання його основних функцій: залучення інвестицій і перерозподілу капіталу.

Основною фундаментальною рисою фондового ринку України є нульова, або негативна, реальна прибутковість цінних паперів (акцій) і, як наслідок, абсолютне переважання спекулятивного, заснованого на динаміці котирувань стимулу інвестування в корпоративні папери над інвестиційним. В Україні виплата дивідендів взагалі не є типовим явищем для компаній як з концентрованою, так і з розпорошеною власністю. Більшість компаній з концентрованою власністю спрямовані не на отримання дивідендів, а на забезпечення довгострокового зростання, тому прибутки реінвестуються [1].

Стан фондового ринку України та рівень вартості цінних паперів, що знаходяться на ньому, відображають фондові індекси. До основних з них відносяться [2]:

індекс ПФТС – ціновий індекс, зважений за обсягом емісії (free float), реально доступний для широкого кола інвесторів. Розраховується на базі цін найбільш ліквідних акцій 20 емітентів відібраних індексним комітетом ПФТС на підставі даних про ринкову капіталізацію, обсяг торгів, кількість угод та інших факторів, що впливають на ліквідність акцій;

індекс UX – індекс українських акцій, що є індикатором торгів на Українській біржі. Розраховується протягом торговельної сесії кожні 15 секунд. Індекс є зваженим за капіталізацією з урахуванням вільних акцій.

Стосовно проблем розвитку фондового ринку України, переважна їх більшість має організаційний характер, тобто стосується організаційної складової ринку цінних паперів. Доцільно узагальнити усі існуючі негативні фактори, що гальмують подальший розвиток фондового ринку України.

Однією з головних проблем розвитку фондового ринку є недосконалість законодавства у сфері регулювання діяльності на ринку цінних паперів, через що спостерігаються порушення прав інвесторів. Зокрема, законодавча нерегульованість зумовлює низький рівень корпоративного управління в акціонерних товариствах та порушення у сфері реєстрації прав власності. Так, за оцінкою Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, найтиповішими порушеннями є: ведення реєстрів власників цінних паперів без спеціального дозволу комісії; несвоєчасне переоформлення прав власності на іменні цінні папери; порушення термінів та порядку відкритої передплати на акції; несвоєчасне розкриття інформації про діяльність емітентів цінних паперів тощо [3].

Серед проблем розвитку фондового ринку доцільно зазначити відсутність належної державної підтримки, оскільки роль держави полягає переважно у створенні зайвої регуляторної структури замість необхідного сприяння розвитку інвестиційної складової ринку цінних паперів.

Слід зазначити, що відсутність розвиненої мережі інституційних інвесторів також негативно позначається на розвитку фондового ринку. Недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди, страхові компанії традиційно є найактивнішими учасниками фондових ринків розвинутих країн. В Україні ці інститути поки що перебувають на початковому етапі свого розвитку і не мають значних ресурсів для інвестування в цінні папери [4].

Через ринок цінних паперів у сучасній економіці здійснюється відшкодування витрат, розподіл і перерозподіл ресурсів, капіталу й доходів. Ефективність функціонування цього ринку залежить від мікро- й макроекономічного середовища. Проблема полягає в тому, що в економіці водночас можуть змінюватися всі її складові, тому вкрай важливим є визначення їх субординації, послідовності та напрямів взаємодії і взаємовпливу [5].

Окрему увагу при дослідженні проблем розвитку фондового ринку України необхідно приділити причинам низького рівня участі населення в діяльності фондового ринку. Серед них: недовіра населення до ринку цінних паперів, що обумовлюється негативним досвідом у минулому, нестабільністю політичної ситуації, недовірою до держави; низька інформованість населення про можливості ринку цінних паперів; брак коштів для вкладання внаслідок низького рівня доходності населення; низький рівень прибутковості вкладень у цінні папери з точки зору населення; низька інформованість населення про ризики і заходи їх уникнення тощо.

Систематизацію проблем становлення та розвитку фондового ринку України на сучасному етапі подано на рисунку.

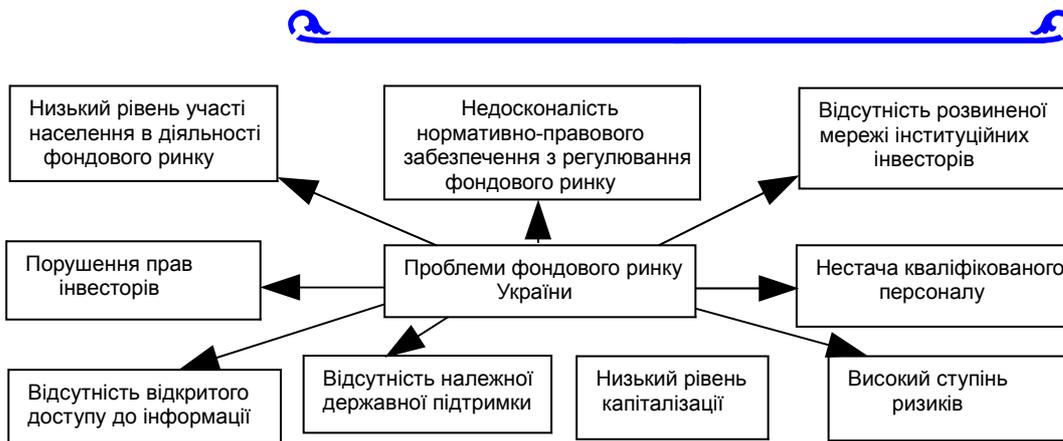

Рис. Проблеми розвитку фондового ринку України

Отже, зважаючи на викладені вище проблеми, доцільно виділити такі основні заходи, що сприятимуть ефективному розвитку ринку цінних паперів в Україні: стабілізація законодавчої бази, створення системи захисту прав інвесторів; прийняття закону, який би регулював випуск та обіг усіх видів цінних паперів; впровадження системи фінансової відповідальності щодо порушень учасниками фондового ринку; цілеспрямоване формування мережі інституційних інвесторів; забезпечення розвитку ліквідності організаційного ринку; уніфікація обліку цінних паперів; поліпшення якості професійної діяльності; підвищення рівня компетентності населення з питань фондового ринку.

Упровадження вищезазначених заходів дозволить розширити інфраструктуру фондового ринку та створити сприятливі умови для розміщення фінансових ресурсів, поліпшити рівень корпоративного управління, стимулювати інвестиційну активність у країні тощо.

Разом з тим фондовий ринок України динамічно розвивається та постійно пропонує інвесторам нові види цінних паперів. Сьогодні такими цінними паперами є акції й корпоративні облігації, які слугують важливим інструментом централізації реальних капіталів.

Незважаючи на позитивну динаміку окремих показників вітчизняного фондового ринку, його якісні характеристики знаходяться ще на низькому рівні, що перешкоджає йому ефективно виконувати функції, пов'язані із залученням та перерозподілом інвестиційних ресурсів для забезпечення стабільного економічного розвитку.

Поступовий розвиток фондового ринку в Україні виявив цілу низку проблем, до яких відносяться недостатність законодавчої бази у сфері регулювання фондового ринку, асиметричність інформації, низька ліквідність і капіталізація тощо. У зв'язку з цим існує потреба та необхідність вдосконалення фондового ринку поряд із механізмами державного регулювання.

Наук. керієн. Штаєр О. М.

Література: 1. Шкодін І. В. Динаміка розвитку фондового ринку України / І. В. Шкодін // Актуальні проблеми економіки. – К., 2010. – № 5. – С. 214–221. 2. Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу : www.ssmc.gov.ua. 3. Данькевич А. П. Розвиток ринку цінних паперів: проблеми й перспективи / А. П. Данькевич, В. Р. Чернишук // Фінанси України. – К., 2009. – № 8. – С. 96–103. 4. Бєдіна Н. С. Стан, проблеми та перспективи розвитку фондового ринку України / Н. С. Бєдіна // Економіка промисловості. – К., 2008. – № 3. – С. 24–27. 5. Огородник В. Фондовий ринок України: аналіз проблем, особливостей та напрямів розвитку / В. Огородник // Економіст. – К., 2008. – № 8. – С. 31–33.

УДК 336.76

Вальчук О. І.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ КРИЗИ

Анотація. Розглянуто основні проблеми, пов'язані зі збільшенням впливу процентного каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики Національного банку в умовах світової фінансової кризи.

Аннотация. Рассмотрены основные проблемы, связанные с увеличением влияния процентного канала трансмиссионного механизма денежно-кредитной политики Национального банка в условиях мирового финансового кризиса.

© Вальчук О. І., 2011

Annotation. The main problems, are considered linked with increase of transmission mechanism's percent channel of National Bank's monetary and credit policy in condition of world financial crises.

Ключові слова: грошово-кредитна політика НБУ, трансмісійний механізм, процентний канал.

Під впливом світової фінансової кризи в Україні відбулося посилення гнучкості обмінного курсу. У нормальних умовах це мало б привести до стимулювання розвитку внутрішнього грошово-кредитного ринку, зменшити рівень фінансової доларизації, послабити домінуючу роль валютного каналу в монетарному трансмісійному механізмі та розширити на цій основі сферу впливу процентних інструментів монетарної політики та посилити роль процентного каналу в регулюванні грошово-кредитного ринку. Проте у кризових умовах цього не відбулося.

На момент поширення кризи Національний банк знаходився на перехідному етапі до нового режиму, що базується на ційовій стабільності, у процесі якого створювалися необхідні передумови для успішної зміни монетарного режиму. Саме процентна політика має стати основним інструментом регулювання грошово-кредитного ринку, а процентний канал – основним каналом монетарного трансмісійного механізму.

Вирішенням питань щодо переходу до нового режиму та проблем, пов'язаних з цим, займаються такі науковці: Стельмах В. С., Міщенко В. І., Сомик А. В., Лисенко Р. С., Мороз А. М. та ін.

Дія процентного каналу полягає у тому, що зміна грошово-кредитної політики, насамперед, через офіційну облікову ставку, прямо впливає на короткострокові ставки на фінансовому ринку. З певним часовим проміжком вплив ставок центрального банку поширюється на довгострокові ринкові ставки, зумовлює переміщення капіталу між різними сегментами фінансового та товарних ринків [1].

Практикою центральних банків розвинених країн світу доведено, що дієвість та ефективність процентного каналу та монетарного трансмісійного механізму в цілому визначаються такими передумовами:

- операційною та політичною незалежністю центрального банку;
- розвиненістю фінансового ринку, насамперед, фондового та міжбанківського;
- наявність досконалого інструментарію монетарної політики та механізму його використання, адекватному діючому режиму монетарної політики;
- високою довірою до грошово-кредитної політики та діяльності центрального банку.

В Україні ж поки що відсутні більшість із зазначених передумов, що зумовлює слабкість процентного каналу монетарного трансмісійного механізму, незначну роль процентних інструментів у регулюванні грошово-кредитного ринку та зменшує загальну ефективність монетарного трансмісійного механізму, зокрема:

1. Важливим чинником, що негативно позначився на ефективності трансмісійного механізму монетарної політики, особливо його процентного та кредитного каналів, є посилення в період кризи політичного впливу, що зменшило рівень незалежності Національного банку України. Негативні наслідки політичного втручання в роботу Національного банку та фіскального домінування знайшли свій прояв у політичному тиску та втручанні в операційну роботу банку. У період кризи НБУ не мав права здійснювати підтримку ліквідності банків. Операції рефінансування не проводилися з 1 по 29 січня 2009 року, що позбавило суб'єктів ринку орієнтирів щодо вартості грошових ресурсів, а центральний банк – важелів впливу на формування процентних ставок на міжбанківському ринку [2].

2. Одним з чинників, що зменшують ефективність процентного каналу через нечутливість ринкових ставок до процентних інструментів НБУ, є надлишкова ліквідність та нечітка структурна позиція ліквідності. Надлишкова ліквідність послабила управлінську позицію НБУ через те, що надмірна ліквідність "гасить" сигнали грошово-кредитної політики в результаті незначної ролі механізмів рефінансування в регулюванні грошовим ринком.

3. Нерозвинений фінансовий ринок є також стримуючим чинником ефективного функціонування процентного каналу монетарного трансмісійного механізму, оскільки не дозволяє формувати справедливую ціну на грошовому ринку та забезпечити еластичну реакцію суб'єктів ринку на зміни у грошово-кредитній політиці. Водночас необхідно визнати, що нерозвиненість фондового ринку стала чинником, який послабив негативний вплив світової кризи на фінансову систему України, глибина якого була б значно більшою, якби суб'єкти ринку мали більшу частку цінних паперів у своїх активах [3].

4. Особливості механізму застосування інструментів монетарної політики не дозволяють забезпечити високу ефективність процентної політики за аналогією країн Євросоюзу через:

- недотримання на практиці реалізації процентної політики правила "процентного коридору", в межах якого має утримуватися ринкова ставка-орієнтир (ставка за кредитами овернайт на міжбанківському ринку);

- відсутність на практиці такого обов'язкового інструмента, як депозити овернайт, та наявність кредитів овернайт, що унеможливорює чітке формування меж "процентного коридору";

- значну волатильність і нестандартизованість офіційних ставок;

- застосування кількісного підходу до регулювання ліквідності банківської системи, завдяки якому здійснюється контроль за кількісними параметрами грошової пропозиції без взаємозв'язку із вартістю грошей [2].

У кризовий період відбулися зміни у механізмі використання процентних інструментів, які не сприяють посиленню ролі процентної політики. Наприклад, відбулося зниження облікової ставки НБУ при одночасному зменшенні темпів зростання монетарної бази та високих інших офіційних ставках, що ускладнювало розуміння напрямку змін монетарної політики.

НБУ необхідно розпочати політику щодо згортання заходів з підтримки ліквідності банків за програмами фінансового оздоровлення та селективного рефінансування. У складі банківської системи мають залишитися лише ті банки, які пройшли випробування кризою і складуть "кістяк" конкурентної банківської системи, спроможної ефективно функціонувати в низькоінфляційному середовищі.

5. Чинником ефективності дії передавального механізму монетарної політики є висока довіра суспільства до влади, насамперед, монетарної. В Україні під час кризового періоду сформувалися внутрішні та зовнішні (незалежні від НБУ) чинники, які зменшили довіру до Національного банку та його грошово-кредитної політики, а відповідно, посилили негативний вплив очікувань суб'єктів ринку на ефективність роботи каналів монетарної трансмісії, у тому числі процентного [3].

Таким чином, у кризовий період не відбулося одночасно із зростанням гнучкості обмінного курсу посилення ролі процентного каналу в монетарному трансмісійному механізмі. Ефективність процентної політики за критерієм її впливу на короткострокові ставки міжбанківського ринку, як і в докризовий період, залишилася низькою. З метою підвищення ефективності процентного каналу та його ролі в регулюванні грошово-кредитного, а також монетарного трансмісійного механізму в цілому необхідним є створення відповідних передумов за зразком країн з активною процентною політикою та режимом, що базується на цінній стабільності. Для України створення таких передумов передбачає:

вживання заходів щодо підвищення рівня операційної та політичної незалежності Національного банку;

посилення управлінської позиції центрального банку шляхом нівелювання надлишкової ліквідності, зниження готівки поза банками та фінансової доларизації;

розвиток фінансового ринку;

підвищення довіри до грошово-кредитної політики та банківської системи в цілому;

удосконалення механізмів застосування інструментів регулювання ліквідності шляхом наближення до передового європейського досвіду [2].

Наук. керівн. Прохорова Ю. В.

Література: 1. Стельмах В. С. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін / за ред. В. С. Стельмаха. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с. 2. Міщенко В. І. Особливості дії трансмісійного механізму грошово-кредитної політики в умовах кризи / В. І. Міщенко, А. В. Сомик, Р. С. Лисенко. – К. : Центр наукових досліджень НБУ, УБС НБУ, 2010. – 96 с. 3. Петрик О. Криза довіри / О. Петрик // Вісник НБУ. – 2010. – № 5. – С. 6–11.

УДК 330.131.7

Пелих В. А.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

КРЕДИТНИЙ РИЗИК ТА ФОРМУВАННЯ РЕЗЕРВІВ ПІД КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Анотація. Розглянуто теоретичні аспекти кредитного ризику та особливості формування резервів під кредитні операції банку. Досліджено проблеми формування резервів комерційними банками під кредитні операції та шляхи їх вирішення.

Аннотация. Рассмотрены теоретические аспекты кредитного риска и особенности формирования резервов под кредитные операции банка. Исследованы проблемы формирования резервов коммерческими банками под кредитные операции и пути их решения.

© Пелих В. А., 2011

Annotation. The theoretical aspects of the credit line and the characteristics of reserves generating transactions under the bank loan are considered. The problems reserves of generating commercial bank under the loan transactions and the ways of their decisions are investigated.

Ключові слова: кредитний ризик, методи управління та формування резервів під кредитні операції.

Банківська діяльність нерозривно пов'язана з ризиком. Кожен комерційний банк вирішує проблему максимального прибутку за оптимального рівня ризику. Особливо важливим є своєчасне виявлення, попередження та мінімізація банківських ризиків у період фінансової кризи, оскільки банківська система є досить ослабленою.

На сьогодні домінуюче положення серед всіх можливих ризиків для вітчизняних банків посідає кредитний ризик. У зв'язку з погіршенням фінансового стану позичальників та неможливістю розрахуватись за власними зобов'язаннями перед комерційними банками останні повинні вживати відповідних заходів щодо мінімізації кредитних ризиків та підтримки стабільності діяльності.

Найважливішими інструментами в управлінні кредитним ризиком виступають методи лімітування, диверсифікації та створення резервів під кредитні операції комерційних банків.

Проблемам визначення та вимірювання кредитного ризику присвячено багато наукових праць зокрема, таких авторів, як: Примостка Л. О., Савлук М. І., Платонова В. В., Рогова М. А., Кривцун І. М. [1; 2], та інших вітчизняних і зарубіжних авторів, у яких містяться як теоретичні, так і практичні рекомендації щодо управління кредитним ризиком комерційного банку.

Тому метою даної статті є систематизація різноманітних банківських ризиків, пропозиція ефективних теоретично та методично обґрунтованих заходів щодо їх мінімізації та наслідків впливу на діяльність банку, а також вирішення проблемних аспектів щодо формування резервів під кредитні операції в період фінансової кризи.

Ефективне і стабільне функціонування банківської системи в умовах розвитку глобалізаційних та інноваційних процесів нерозривно пов'язане з вирішенням проблеми підвищеного ризику. Жоден банк не має змоги максимізувати свої прибутки та подолати конкуренцію без ефективної системи управління ризиками. Необхідність якісної та кількісної оцінки ризиків виникає внаслідок наявності нерозривного взаємозв'язку між очікуваним прибутком та рівнем ризику, на який наражається комерційний банк. Саме тому існує необхідність точного визначення, вимірювання та аналізу ризиків, пов'язаних з функціонуванням будь-якого комерційного банку та системи в цілому.

Стратегія управління банківськими ризиками має на меті забезпечити в кінцевому результаті прийняття рішень про доцільність або недоцільність укладення угод з урахуванням оцінки виявлених ризиків та можливості їх мінімізації. Банківській діяльності притаманний широкий спектр ризиків, які пов'язані як із зовнішнім, так і з внутрішнім середовищем.

Поняття "ризик" вживається досить часто і носить багатогранний характер. Одне із визначень характеризує ризик як ймовірність того, що очікувана подія не відбудеться або відбудеться з певними відхиленнями, що, зрештою, призведе до небажаних наслідків [2]. Ризик з точки зору банку – це потенційна можливість недоотримання доходів або зменшення ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів. Такі збитки можуть бути прямими (втрата доходів або капіталу) або непрямими (накладення обмежень на здатність організації досягати своїх бізнес-цілей).

Ризик з точки зору Національного банку – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку [3].

Кредитний ризик є невід'ємною складовою банківських діяльності і займає домінуюче становище в системі банківських ризиків. Банк може відмовитись від кредитного ризику шляхом припинення кредитування, проте цим самим він відмовляється від отримання прибутку.

Вивчення сутності кожної із функцій управління банківськими ризиками вимагає дотримання законодавчих вимог, а також визначення найбільш сприятливої системи управління банківськими ризиками.

Діяльність ризик-менеджменту спрямована на пошук альтернатив, розробку дієвого механізму управління кредитним ризиком та визначення достатності розроблених процедур. Адже саме від цього залежить якість кредитного портфеля банку.

Суттєвим є визначення основних методів управління кредитним ризиком та використання їх у практичній діяльності. До них належать: на рівні кредитного портфеля – диверсифікація, лімітування, створення резервів; на рівні окремого позичальника – аналіз кредитоспроможності, аналіз та оцінка кредитного проекту, визначення оптимальних умов кредитування, документування кредитних операцій, контроль за джерелами погашення боргу. Банки повинні дотримуватись вимог щодо обмеження концентрації кредитних вкладень при спрямуванні коштів у ризикові проекти.

Лімітування як метод управління кредитним ризиком – це встановлення максимально допустимих розмірів наданих кредитів.

Створення резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями надає комерційним банкам можливість компенсувати неповернені кредити за рахунок коштів, що акумулюються відповідно до встановлених вимог, що носять обов'язковий характер.

Процес формування резерву починається з оцінки якості кредитного портфеля банку – класифікації кредитів [4].

У період фінансової кризи у зв'язку з незадовільним обслуговуванням боргу та пониженням класу позичальників банки змушені формувати значні обсяги резервів, що негативно впливає на

фінансовий стан банку [5]. Для вирішення даної проблеми можна запропонувати два напрями вдосконалення процесу формування і використання резервів за кредитними ризиками в умовах фінансової кризи в банківській системі України, які направлені на фактичне зменшення обсягів резервів та відповідне зростання прибутковості діяльності банку (рисунок).

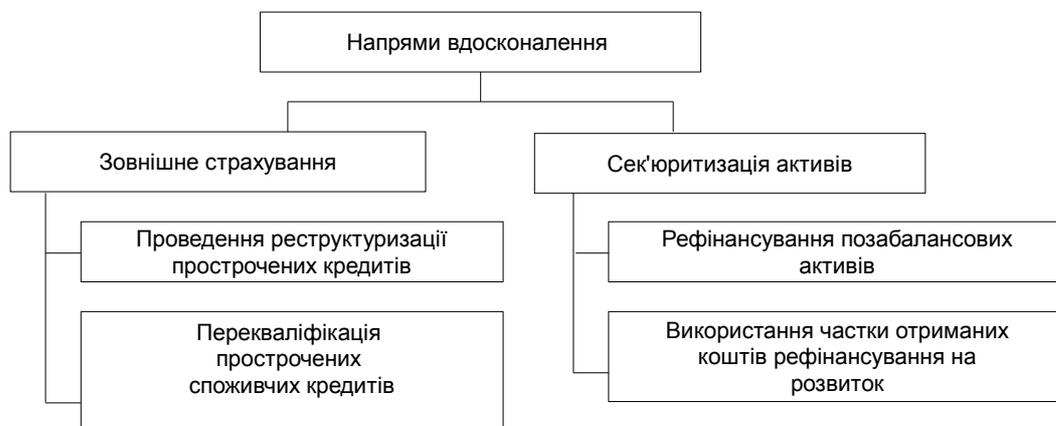

Рис. Напрями вдосконалення процесу формування і використання резервів за кредитними ризиками

Отже, негативний вплив світової фінансової кризи на банківську систему України сприяв перегляду діючих механізмів виявлення та мінімізації кредитних ризиків. Вирішальна роль у підтримці банківського сектору належить Національному банку. Комплекс заходів, вжитих ним для підтримки фінансових установ, сприяв покращенню діяльності вітчизняних банків, проте він потребує подальшого дослідження та вдосконалення. Саме тому детальний аналіз факторів кредитного ризику та пошук підходів реалізації банківськими установами кредитної політики сприятиме вирішенню даних проблем.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Кривцун І. М. Управління ризиками комерційного банку / І. М. Кривцун, О. І. Кутник // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 104–108. 2. Примостка Л.О. Управління банківськими ризиками : навч. посібн. / Л. О. Примостка. – К. : КНЕУ, 2007. – 616 с. 3. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України : Постанова Правління НБУ № 361 від 02.08.2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua>. 4. Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків : Постанова Правління НБУ № 279 від 06.07.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 5. Основні показники діяльності банків України на 01.01.2009 р. // Вісник НБУ. – 2009. – № 3. – С. 48.

УДК [346.58:336.562/.564](477)

Ярова М. В.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВАЛЮТНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ЕКСПОРТНО-ІМПОРТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

Анотація. Розглянуто можливі шляхи підвищення ефективності валютного контролю за експортно-імпортними операціями. Визначено проблему "відмивання брудних грошей" і напрями вдосконалення валютного регулювання та контролю.

Аннотация. Рассмотрены возможные пути повышения эффективности валютного контроля за экспортно-импортными операциями. Определена проблема "отмывания грязных денег" и направления совершенствования валютного регулирования и контроля.

© Ярова М. В., 2011

Annotation. The possible ways to improve foreign exchange controls on export and import transactions are considered. The problem of "money laundering" and the ways of improvement of currency regulation and control are defined.

Ключові слова: валютний контроль, вплив капіталу, дебіторська заборгованість, експортно-імпортні операції, "відмивання брудних грошей".

Проблема валютного контролю є актуальною не тільки через те, що держава відіграє тут головну роль, але і через те, що цей процес впливає на економічні показники діяльності суб'єктів підприємництва, торкаючись певною мірою інтересів кожного громадянина. Валютні операції, у яких беруть участь резиденти та нерезиденти, а також уповноважені банки та інші фінансові установи, підлягають валютному контролю. Таким чином, валютний контроль – важлива складова економічної політики держави. Він сприяє стабілізації потоків заощаджень резидентів на етапі, коли довіра до валютної політики держави ще не зміцніла [1]. У ситуації, що склалася в Україні, валютний контроль є однією з головних умов здійснення Національним банком політики твердої процентної ставки, оскільки свобода руху капіталів та спекулятивні операції можуть призвести до зменшення обсягу валютних резервів, до криз у валютній сфері та девальвації національної грошової одиниці.

Дана робота спирається на нормативні документи та роботи провідних українських фахівців у галузі дослідження банківської діяльності, зокрема: Васюренка О. В. [2], Міщенко В. І., Мороза А. М. [3]. Проте порівняно мало дослідженою залишається проблема визначення ефективності валютного контролю за експортно-імпортними операціями в Україні.

Тому метою даної статті є розгляд можливого підвищення ефективності валютного контролю, а саме за експортно-імпортними операціями в Україні.

Унаслідок високого рівня відкритості вітчизняної економіки зовнішні потоки через канали двосторонньої торгівлі, потоки капіталу та взаємозалежність кредитних портфелів справляють відчутний негативний вплив на фінансовий ринок. Тому органи валютного контролю для реалізації економічної політики держави змушені вживати адміністративні заходи, спрямовані на підтримку курсу гривні й регулювання платіжного балансу [4].

Нині визначальною для вітчизняної економіки є проблема впливу валютних коштів. Вплив капіталу – явище, властиве не лише для України [5]. Провідні країни Заходу неодноразово стикалися з цією проблемою. Особливість вітчизняного варіанта полягає не лише в мотивах впливу, каналах вивезення ресурсів і макроекономічних наслідках, а, насамперед, у специфіці первинного нагромадження капіталу (шляхом тіньового перерозподілу доходів та отримання спекулятивних прибутків на ринку фінансових інструментів) і намаганні суб'єктів господарювання стабілізувати рівень доходів на стадії спаду виробництва та несприятливих умов для ведення бізнесу: важкого податкового тягаря, криміналізації економіки, низького рівня гарантії безпеки бізнесу, недобудованості ринкової інституційної та правової бази. Становлення нової системи державного регулювання економіки, фінансової і банківської сфер загалом та внутрішнього валютного ринку зокрема помітно відрізняє від темпів їх лібералізації. Внаслідок прогалин у законодавстві капітал із країни стали вивозити у легальних або легалізованих формах.

Створення "поганої" дебіторської заборгованості за експортно-імпортними операціями строком понад три місяці. Вплив капіталу за межі країни може відбуватися при здійсненні як поточних торговельних операцій, так і операцій капітального характеру (залучення, повернення та сплата доходів за кредитними угодами з нерезидентами, інвестиціями).

Слід зазначити, що дебіторська заборгованість понад три місяці виникає переважно за операціями, які не мають на меті виведення капіталу. Ненадходження виручки або невиконання нерезидентом зобов'язань поставки здебільшого пов'язані з абсолютно легальними причинами, і ця заборгованість ліквідується протягом наступних одного-двох місяців [6].

Ризики для стабільності національної валюти не обмежуються впливом капіталу за межі країни або в готівковий обіг. Проблеми можуть виникати й тоді, коли у країну надходить капітал із невизначених джерел.

Країни, економіка яких перебуває у процесі трансформації, активно залучаються до незаконного обігу наркотичних речовин, зброї, торгівлі людьми та процесів "відмивання брудних грошей". У цій сфері активно працює як національний криміналітет, так і інтернаціональні злочинні угруповання, діяльність яких охоплює країни й континенти. Оскільки в цих операціях беруть участь як резиденти, так і нерезиденти, вони також знаходяться у сфері інтересів контролюючих органів, хоча пов'язані, насамперед, із надходженням капіталу.

Згідно з рекомендаціями Робочої групи з протидії "відмиванню" грошей (FATF) запобігання "відмиванню брудних грошей" – це виявлення джерел походження капіталу, в тому числі й того, що надходить до країни від нерезидентів, і застосування санкцій до власників, капітал яких утворився внаслідок злочинної діяльності [5].

Таким чином, ризики втрати капіталу, які завжди притаманні банківській системі, а саме: кредитний, валютний, ринковий, операційний, незбалансованої ліквідності тощо, доповнюються ризиком втрати зовнішніх банківських активів унаслідок блокування або примусового вилучення (конфіскації). Принципи ведення операцій із клієнтами чітко вказують, що, крім міжнародних організацій та національних контролюючих органів і правоохоронних органів, проблемою "відмивання брудних грошей" переймаються також провідні приватні банківські установи світу [5].

Отже, для запобігання системній банківській кризі в Україні необхідно привести норми ведення операцій з клієнтами та контроль за ними до світових вимог і стандартів, тобто реорганізувати систему банківського нагляду і, насамперед, валютного контролю.

Україна приєдналася до міжнародних конвенцій щодо протидії "відмиванню" грошових коштів і не входить до "чорного списку" країн, які недостатньо ведуть боротьбу з "відмиванням" грошей, як, наприклад, Росія або Ізраїль. Законом "Про банки і банківську діяльність" допускаються виключно іменні рахунки; визначено поняття "банківська таємниця" та порядок її розкриття, "відмивання брудних грошей"; встановлено ознаки значних або сумнівних операцій [4].

Важливу роль відіграють комерційні банки при здійсненні валютного контролю, адже вони безпосередньо здійснюють валютні операції за дорученням клієнтів. Лише завдяки злагодженій роботі цих органів та чіткому розмежуванню повноважень між ними на законодавчому рівні здійснюється ефективний валютний контроль. Валютний контроль комерційний банк реалізує через функції агента валютного контролю. Функції агента валютного контролю – обов'язки уповноваженого банку, іншої фінансової установи та національного оператора поштового зв'язку, які отримали від Національного банку генеральні ліцензії на здійснення валютних операцій, щодо здійснення контролю за валютними операціями, що проводяться резидентами і нерезидентами через ці установи.

Таким чином, у статті було визначено шляхи підвищення ефективності валютного контролю за експортно-імпортними операціями, а також розкрито проблему "відмивання брудних грошей" в Україні.

Наук. керівн. Холодна Ю. Є.

Література: 1. Блащук Ю. Валютний контроль: міжнародний досвід і національні тенденції / Ю. Блащук // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 4. – С. 28–29. 2. Васюренко О. В. Сучасні методи управління банківськими ресурсами / О. В. Васюренко. – Х. : Гриф, 2008. – 392 с. 3. Мороз С. Валютний контроль: проблемні аспекти / С. Мороз // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 6. – С. 58–59. 4. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 0018 від 25.01.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.gada.gov.ua. 5. Григоренко Є. Стан та можливі напрями вдосконалення системи валютного контролю в Україні / Є. Григоренко, О. Макаренко // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 12. – С. 38–40. 6. Михайличенко С. Політика стабільного курсу: причини і наслідки / С. Михайличенко // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 12. – С. 52–57.

УДК 336.717.111

Злобіна А. Р.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ БАНКУ

Анотація. Висвітлено теоретичні та методологічні аспекти ліквідності і платоспроможності банку. Досліджено сутність банківської ліквідності як багаторівневої системи категорій. Запропоновано власний підхід до розуміння категорій.

Аннотация. Освещены теоретические и методологические аспекты ликвидности и платежеспособности банка. Исследована сущность банковской ликвидности как многоуровневой системы категорий. Предложен собственный подход к пониманию категорий.

Annotation. The theoretical and methodological aspects of liquidity and solvency of the bank are reviewed. The essence of banking liquidity is investigated as a multilevel system of categories. The approach to understanding their own categories is proposed.

Ключові слова: ліквідність банку, платоспроможність, надійність банку, динамічний аспект ліквідності, статистичний аспект ліквідності.

Розвиток банківської системи в умовах нестабільності економіки потребує забезпечення ефективного функціонування основних інституцій. Стратегічний підхід до управління та планування банківською діяльністю дає змогу зберегти або покращити позиції банку на фінансовому ринку,

досягти визначених цілей, уникнути фінансових, у тому числі банківських, ризиків, привести у відповідність основні показники діяльності. Одним із найбільш важливих завдань банку є забезпечення його фінансової стійкості. Головним критерієм цього є ліквідність і платоспроможність. Проблеми з ліквідністю призводять до погіршення платоспроможності та фінансової стійкості, оскільки становлять єдину систему взаємопов'язаних показників діяльності банку.

Зберегти ліквідність і платоспроможність банку на прийнятному рівні досить важко, особливо якщо менеджерами обрані неадекватні методи управління платіжною позицією. Відповідність методів і способів залежить від правильного розуміння сутності ліквідності і платоспроможності та їхнього розмежування, оскільки на даний час не сформувалася однозначна думка щодо трактування цих понять. Саме це і визначає необхідність розгляду сутності понять "ліквідність" і "платоспроможність" стосовно банку.

Дослідженню теоретичних аспектів ліквідності та платоспроможності приділяють значну увагу вітчизняні та зарубіжні автори: Білик М. Д., Герасимович А. М., Єпіфанов А. О., Журавльова Ю. Ю., Косова Т. Д. та ін. [1 – 5].

Значною проблемою в науці є встановлення співвідношення понять "ліквідність" і "платоспроможність", оскільки в даний час немає однозначного підходу до трактування категорій. Дискусія серед науковців з цього питання виникла через проблемність розуміння сутності того, чи можна ототожнювати дані терміни, чи один із них включає інший.

Під поняттям "платоспроможність банку" розуміють фактичну його здатність виконати всі свої фінансові зобов'язання у чіткій відповідності з договірними зобов'язаннями перед клієнтами і контрагентами у встановлений термін [3]. Платоспроможність підприємства забезпечується ліквідністю підприємства та залежить від неї. Залежно від здатності активів набувати грошової форми у міжнародній практиці розповсюджена така їх класифікація:

- 1) абсолютно ліквідні активи (грошові кошти та їхні еквіваленти), оскільки вони завжди готові для здійснення платежів;
- 2) добре ліквідні активи (короткострокові фінансові інвестиції, дебіторська заборгованість);
- 3) найменш ліквідні активи (запаси: виробничі та готової продукції);
- 4) важко ліквідні активи (необоротні, довгострокові активи: для їхньої реалізації через високу вартість є необхідним пошук специфічного покупця).

Ліквідність слід розглядати як стан активів у їхньому обороті, який закінчується отриманням грошових коштів, що є необхідною умовою платоспроможності [6].

На думку Купчинського В. О. та Улініча О. С., ліквідність слід розглядати як "здатність банку відповісти на можливі ризики" [6].

Шелудько В. М. характеризує ліквідність як "спроможність банку відповідати за своїми зобов'язаннями в терміни і без витрат, тобто відображає спроможність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань перед клієнтами банку" [7].

Найбільш точним вважаємо визначення ліквідності Загороднім А. Г.: "Ліквідність – це легкість реалізації, продажу, перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти" [8]. На думку автора, ця характеристика найбільш повно та зрозуміло виражає сутність ліквідності, адже ліквідні активи у будь-який час можна реалізувати та отримати найліквідніший актив – грошові кошти.

Що стосується терміна "ліквідність банку", то існують такі його визначення. В енциклопедії банківської справи за редакцією Стельмаха В. С. ліквідність банку наводиться як "здатність вчасно і повністю виконувати свої поточні зобов'язання, задовольняти вимоги вкладників та попит позичальників" [9].

Таким чином, проаналізувавши поняття ліквідності, на думку автора, найповніше розкриває економічну сутність наступне – здатність банку своєчасно та з мінімальними витратами виконувати вимоги щодо виплати за своїми зобов'язаннями та бути готовим задовольнити потреби у кредиті клієнтів банку.

Ліквідність та платоспроможність підприємства є одними з найважливіших складових, що визначають фінансовий стан банку, тобто забезпеченість фінансовими ресурсами для здійснення ефективної господарської діяльності та проведення розрахунків за своїми зобов'язаннями. Будучи за своєю суттю близькими, але не тотожними поняттями, ліквідність та платоспроможність з різних сторін характеризують діяльність підприємства і, таким чином, надають можливість здійснення правильних висновків та прийняття оптимальних рішень. Ліквідність – це потенційна платоспроможність, і спрямована вона на перспективу, виражає здатність банку виконувати зобов'язання в майбутньому, в той час як платоспроможність відображає нинішній стан справ.

Саме для того, щоб завчасно виявити та виправити можливі негативні тенденції у фінансовому стані банку, проводиться фінансовий аналіз його діяльності. Інформаційною базою є, в першу чергу, фінансова звітність. На основі проведених розрахунків аналізу фінансового стану банків можна зробити висновок, що показники ліквідності та платоспроможності банків, які розглядалися, цілком відповідають нормативним значенням, але є недостатньо стабільними.

Ураховуючи, що ліквідність банку відображає потенційні можливості кредитного інституту щодо виконання своїх боргових і фінансових зобов'язань, ступінь досяжності яких визначається відповідно до статичної та динамічної оцінок ефективності використання банківських ресурсів і їх розміщення, розроблено підходи з удосконалення забезпечення ліквідності та платоспроможності банків, які дозволяють:

забезпечити ефективно залучення та використання банківських ресурсів за рахунок системи адаптаційного прийняття рішень і раціоналізації планування банківської діяльності для забезпечення ліквідності та платоспроможності;

покращити проведення аналізу економічної діяльності банків завдяки системному й комплексному врахуванню усіх складових ланок такого аналізу, оцінки фінансової стійкості банку; підвищити ліквідність та платоспроможність банку за рахунок введення до розгляду аналітичної оцінки щодо формування кредитно-інвестиційного портфеля банку.

Отже, дослідження проблеми розуміння понять "платоспроможність" і "ліквідність" банку показало, що в даний час у науці немає єдиного підходу щодо їхнього трактування. Вченими та практиками співвідношення категорій "ліквідність" і "платоспроможність" розглядається з трьох точок зору: як тотожні поняття; "ліквідність" більш широке поняття, ніж "платоспроможність"; ліквідність є умовою платоспроможності.

На думку автора, дані категорії є різними, але пов'язаними. Платоспроможність є більш широким поняттям, ніж ліквідність банку, яка є умовою платоспроможності. Ліквідним банком вважається такий банк, який спроможний вчасно, повністю і з мінімальними витратами розраховуватися за своїми балансовими і позабалансовими зобов'язаннями. А платоспроможність характеризує можливість і здатність банку раніше або пізніше погашати свої фінансові зобов'язання. Ураховуючи це, в банківській діяльності може виникати три різні ситуації: платоспроможність – ліквідність, платоспроможність – неліквідність, неплатоспроможність – ліквідність. Усі вони відрізняються і вимагають різного набору методів та інструментів управління.

Наук. керівн. Жукова О. К.

Література: 1. Білик М. Д. Методологічні основи управління фінансовою стійкістю комерційного банку / М. Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2005. – № 5. – С. 54–58. 2. Аналіз банківської діяльності / за ред. А. М. Герасимович. – К. : КНЕУ, 2006. – 600 с. 3. Єпіфанов А. О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України / А. О. Єпіфанов. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2007. – 417 с. 4. Журавльова Ю. Ю. Сутність платоспроможності підприємства / Ю. Ю. Журавльова // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 24–27. 5. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності / Т. Д. Косова. – К. : ЦУЛ, 2008. – 486 с. 6. Купчинский В. А. Система управління ресурсами банків / А. В. Купчинский, А. С. Улинич. – М. : Экзамен, 2000. – 237 с. 7. Шелудько В. М. Фінансовий ринок / В. М. Шелудько. – К. : Знання, 2002. – 312 с. 8. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – К. : Т-во "Знання", 2007. – 796 с. 9. Енциклопедія банківської справи України / за ред. В. С. Стельмах. – К. : Молодь, 2001. – 680 с.

УДК 339.187.6

Заєць Ю. В.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто особливості сучасного стану кредитування в банківському секторі; проаналізовано основні проблеми, пов'язані з відновленням кредитування. Запропоновано основні шляхи їх вирішення.

Аннотация. Рассмотрены особенности современного состояния кредитования в банковском секторе; проанализированы основные проблемы, связанные с возобновлением кредитования. Предложены основные пути их решения.

Annotation. The characteristics of the modern state of crediting are considered in a bank sector; the basic problems that creditings related to renewal are analysed. The basic ways of their decisions are offered.

Ключові слова: кредит, кредитні операції, ризик, ліквідність.

Кризові наслідки, які безпосередньо вплинули на вітчизняний банківський сектор, викликали скорочення обсягів кредитних операцій банків, унаслідок чого банки перебувають у стані надлік-

відності. За висновками експертів цей показник збільшився вдвічі. Тому серед найважливіших завдань будь-якого банку є відновлення кредитування як одного із заходів подолання надліквідності.

Проблемам кредитних операцій у розрізі банківської сфери присвячено безліч наукових праць таких вчених, як: Вовк В. Я., Колесніченко В. Ф., Васюренко О. В., А. Сомик, С. Сомик, Герасимович А. М., Крилюк О. М., Ружецька Т. М., Забчук Г. М., І. Волошин та ін. Але специфіка банківського кредитування в умовах євроінтеграції потребує подальших досліджень.

Метою даної роботи є аналіз особливостей формування кредитного портфеля на сучасному етапі та пошук шляхів удосконалення організації процесу управління кредитними операціями.

Головними завданнями є дослідження сучасного стану кредитування в Україні, виявлення факторів, які впливають на формування кредитного портфеля банку, та розробка напрямів удосконалення організації процесу управління кредитними операціями.

Об'єктом дослідження є процес банківського кредитування.

Предметом дослідження є відносини, що виникають між банком і позичальником у процесі здійснення кредитних операцій.

Кредитні операції у вітчизняній банківській сфері є основним напрямом розміщення ресурсів. У зв'язку із негативними наслідками фінансової кризи комерційні банки для оздоровлення свого фінансового становища були вимушені обмежити обсяги кредитування, внаслідок чого на сучасному етапі розвитку у банків сформувалась надліквідність коштів. Для вирішення цієї проблеми банки вживають різноманітні заходи, а саме: знижують відсотки за депозитними пропозиціями, встановлюють комісію на поповнення короткострокових депозитів, але найефективнішим методом все ж залишається відновлення кредитування. Тому головною метою банків при здійсненні кредитної діяльності є зниження кредитного ризику шляхом зменшення частки прострочених, пролонгованих, сумнівних, безнадійних кредитів.

Щоб уникнути проблемних кредитів, банку необхідно звернути увагу на досконалість оцінки якості кредитного портфеля і кваліфікацію своїх працівників, що проводять таку оцінку.

Для досягнення цієї мети Національний банк України пропонує вжити наступні заходи [1]:

1. Для захисту комерційних банків та недопущення надання позичок недобросовісним клієнтам і шахраям створити при АУБ банк даних про позичальників комерційних банків України, в якому накопичувалась би інформація про фінансовий стан позичальників, їхню спроможність погасити борги тощо, а також заснувати Всеукраїнський реєстр гарантій і застав.

2. Організувати у комерційних банках підрозділи з управління кредитними ризиками, наприклад, кредитні комітети.

3. Проводити політику диверсифікації активів і пасивів комерційних банків, виходячи з того, що розмір максимального ризику на одного позичальника не повинен реально перевищувати 10 % власних коштів банку. Також необхідно розширювати коло вкладників, не допускаючи концентрації залишків коштів на депозитних і вкладних рахунках обмеженої кількості вкладників.

Крім того, до заходів, що мають зменшити частку проблемних кредитів, відносять ефективно співпрацю банківських фахівців зі своїми партнерами, для чого необхідно знати і постійно аналізувати їхню фінансово-господарську поточну діяльність, визначати прогностичні тенденції її динаміки. Для цього в кожному банку доцільно створити спеціальну інформаційну систему і підготувати співробітників, які б використовували її дані. З цієї метою можливе використання для такої діяльності працівників служби безпеки банку. Такий відділ існує в усіх банках, але, як правило, крім суто охоронних функцій, не виконує інших [2, с. 131].

Сучасна економічна ситуація в Україні обмежує діяльність комерційних банків у наданні окремих видів кредитів. Наприклад, за умов інфляції стає практично неможливим надавати кредити під фіксовану процентну ставку, а бажання захистити себе від ризику неповернення кредиту змушує банки надавати кредити з погашенням у розстрочку і уникати кредитів, що погашаються водночас. Виникають проблеми з наданням споживчих кредитів, що передусім пов'язано з низьким рівнем доходів населення [3].

У сучасних умовах слід звернути увагу на розвиток такого виду кредиту як контокорентний кредит. Він має переваги порівняно з іншими видами кредитування, оскільки контокорентний кредит спрощує взаємовідносини між банком і позичальником, здешевлює процес кредитування, дає можливість отримати необхідну додаткову суму майже в будь-який момент.

Але за сучасних умов контокорентне кредитування суб'єктів господарювання України неможливе, це пов'язано з низькою платіжною дисципліною, хронічним недоліком власних оборотних коштів у підприємств, що затримує надходження коштів на розрахункові, поточні рахунки підприємств [4, с. 255].

З метою удосконалення практики кредитних взаємовідносин з клієнтами в умовах підвищеного кредитного ризику та забезпечення надійного захисту інтересів банку вважається за доцільне [5]:

розробити законодавчу базу з захисту прав кредиторів;

провести коригування діючого законодавства з огляду на практику вирішення судами спорів, пов'язаних із застосуванням Закону України "Про заставу";

прискорити створення централізованої міжбанківської системи оперативного отримання інформації відносно недобросовісних позичальників, поручителів, заставодавців;

особливу увагу приділяти етапу перевірки заставодавця та майна, що передається в заставу, перед наданням кредиту. Процедуру проводити строго відповідно до нормативних документів банку;

здійснювати у процесі кредитування постійний аналіз господарсько-фінансової діяльності позичальників, гарантів і поручителів з позицій можливості виконання ними своїх зобов'язань перед банком з урахуванням динаміки їх показників;
зменшити частку у структурі забезпечення таких видів застави, як товари в обігу та пере-робці, легкові та вантажні автомобілі;
проводити обов'язкове страхування переданого в заставу майна на користь заставодержателя тільки в надійних страхових компаніях;
здійснювати у процесі кредитування постійний контроль за збереженням застави, її станом і ліквідністю, вимагати від позичальників.

Економічна нестабільність і масове поширення шахрайства у фінансовій сфері змушують кредитні організації на практиці застосовувати інститут забезпечувального права власності як один зі шляхів отримання найбільших гарантій повернення кредиту, переслідуючи мету набути право власності на майно позичальника – заставодавця – на період кредитування [4, с. 255].

Визначені напрями щодо вдосконалення організації процесу управління кредитними операціями банків на сучасному етапі розвитку не тільки вплинуть на ефективне відновлення кредитування, а й на оздоровлення банківської системи в цілому.

Отже, проблеми надання окремих видів кредитів комерційними банками, перш за все, необхідно вирішувати на загальнодержавному рівні. Без оздоровлення економіки в цілому, без оздоровлення виробничого сектору неможливі повноцінна діяльність українських комерційних банків у наданні різноманітних видів кредиту і уникнення проблемних кредитів, які, на жаль, доки що переважають у кредитних портфелях комерційних банків.

Наук. керівн. Афанасенко М. В.

Література: 1. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 2. Вовк В. Я. Банківські операції / В. Я. Вовк. – Х. : Вид. ХНЕУ. – 131 с. 3. Про Національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua. 4. Васюренко О. В. Банківські операції : навч. посібн. / О. В. Васюренко. – К. : Знання, 2001. – 255 с. 5. Інструкція НБУ № 10 "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків", затверджена Постановою Правління НБУ від 14.04.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua.

УДК 336.774

Бондар В. О.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

СКОРИНГОВА МОДЕЛЬ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА ЗА СПОЖИВЧИМ КРЕДИТОМ

Анотація. Розглянуто питання споживчого кредитування на вітчизняному ринку. З'ясовано переваги та недоліки використання банківськими установами системи скорингу для оцінки кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом. Наведено основні критерії, за якими визначається рейтинг позичальника при споживчому кредитуванні.

Аннотация. Рассмотрена проблема потребительского кредитования на отечественном рынке. Выявлены преимущества и недостатки использования банковскими учреждениями системы скоринга для оценки кредитоспособности заемщика по потребительскому кредитованию. Представлены основные критерии, по которым определяется рейтинг заемщика при потребительском кредитовании.

© Бондар В. О., 2011

Annotation. The problem of the consumer credit in the domestic market is considered. The advantages and disadvantages of using banking institutions scoring system for assessing the creditworthiness of the borrower for consumer credit are identified. The basic criteria are considered that determine the borrower's rating in consumer credits.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитоспроможність, система скорингу.

Значну роль у підвищенні життєвого рівня населення, забезпеченні соціально-економічного розвитку країни, а також у розширенні ресурсної бази комерційних банків ринків, їх успішної конкурентної боротьби з небанківськими фінансово-кредитними установами відіграє така форма кредиту, як споживчий кредит.

Протягом 2002 – 2007 рр. процес споживчого кредитування набув значного розвитку, але в результаті фінансової кризи 2008 – 2009 рр. в економіці України, в тому числі у банківській сфері, ситуація повністю змінилась [1]. Велика кількість банків зазнала значних збитків, обсяги кредитування різко зменшились, деякі банки взагалі припинили на певний час надавати послуги з кредитування. У зв'язку з цим актуальним є пошук нових підходів до організації кредитних відносин банків із клієнтами за споживчим кредитом. Насамперед, це стосується методів оцінки кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб, серед яких найпоширенішим та найефективнішим є метод кредитного скорингу.

Дослідженням проблеми використання системи скорингу для оцінки кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом займалися такі вчені, як: О. Кулик [1], Кириченко О. А. [2], О. Пернарівський [3] та ін. Проте порівняно мало дослідженою залишається проблема детального опису системи скорингу як методу оцінки кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом.

Тому метою даної статті є розгляд скорингової моделі оцінки кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом та визначення її переваг і недоліків.

Споживчий кредит – кредит, який надається населенню підприємствами торгівлі, банками та іншими фінансовими установами на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається у розстрочення [4].

Споживче кредитування, як і інші кредитні операції банків, характеризується найбільш високим рівнем доходу, але водночас і найбільшим рівнем ризику. За таких умов важливим є кваліфікований процес відбору позичальників на стадії оцінки їх кредитоспроможності.

Кредитоспроможність – це спроможність позичальника залучати кредитні кошти за конкретних умов кредитування та повністю розраховуватися за своїми кредитними зобов'язаннями у визначений кредитною угодою строк за умови наявності в позичальника бажання виконати свої кредитні зобов'язання [1].

У зарубіжній банківській практиці найбільш поширеним методом оцінки кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб – є скоринг. Скоринг – це математична модель у вигляді зваженої суми певних характеристик, за допомогою якої на основі минулого досвіду банк намагається з'ясувати ймовірність того, що конкретний позичальник не поверне вчасно кредит [2].

Для побудови скоринг-моделей оцінки кредитного ризику можуть бути використані спеціальні регресійні моделі, які отримали назву логіт- та пробіт-моделі. За допомогою цих моделей залежність встановлюється не між змінною та набором даних X , а між ймовірністю того, що i -е значення біноміальної змінної дорівнює 1 за умови X_i (іншими словами, $P\{y_i = 1 | X_i\}$), та лінійною формулою X_i/b . Таким чином, логіт- та пробіт-моделі дозволяють найкращим чином відобразити взаємозв'язок між чинниками ризику та випадковою величиною кредитного ризику, значення якого від 0 до 1 [2].

Скоринг (Score) – це сума зважених чинників ризику кредитної якості позичальника, тобто інтегральний показник, який характеризує ступінь кредитоспроможності позичальника [2]:

$$S = a_1 \times X_1 + a_2 \times X_2 + \dots + a_k \times X_k, \quad (1)$$

де S – інтегральний показник скорингу;

X_1, X_2, X_k – параметри клієнта, включені в оцінку його кредитної якості;

a_1, a_2, a_k – ваги, які характеризують значимість відповідних параметрів клієнта для формування кредитного скорингу.

Інтегральний показник кожного клієнта порівнюється з певним критеріальним значенням. Позичальникам з інтегральним показником скорингу, вищим за критеріальне значення, видається кредит, а позичальникам із показником, нижчим від критеріального значення, – ні.

До переваг скорингових систем відносять такі: пониження рівня неповернення кредитів; швидкість розгляду кредитних заявок; створення дистанційної системи оцінки кредитоспроможності позичальників; скорочення фінансових витрат на утримання значного штату кредитних аналітиків; можливість ефективного управління кредитним портфелем; відсутність необхідності довготривалого процесу навчання персоналу.

До недоліків скорингових систем відносять: втрата здатності об'єктивно оцінювати кредитоспроможність позичальників; неспроможність системи скорингу працювати в умовах фінансової кризи, адже системи скорингу базуються на порівнянні теперішнього стану позичальника із набутим досвідом у минулому, а в умовах економічної кризи та після виходу з неї цей базис перестає існувати; низький рівень

інформаційної підтримки кредитних аналітиків у зв'язку з відсутністю організації роботи державного бюро кредитних історій; неможливість використання однієї моделі впродовж тривалого терміну, що визначає потребу в постійному вдосконаленні та тестуванні; відсутність достатнього спектра фінансових коефіцієнтів, що є обов'язковими та встановлюються Національним банком України у процесі визначення кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб [5].

Основна проблема при побудові скоринг-систем полягає у визначенні характеристик, які необхідно включати в модель. Але існують основні критерії для визначення рейтингу позичальника при споживчому кредитуванні (таблиця) [3].

Таблиця

Критерії оцінки кредитоспроможності позичальників при споживчому кредитуванні та ступінь їх важливості

№	Критерії оцінки позичальника	Ступінь важливості (шкала 1 – 100, 1 – неважливий, 100 – дуже важливий)	Чи може даний критерій стати "стоп-чинником"?
1	Рівень доходу позичальника	80 – 90	Так
2	Вік позичальника	70 – 80	Ні
3	Освітній рівень (середня, вища, дві вищі освіти або науковий ступінь)	80	Ні
4	Сфера зайнятості (приватний сектор, держслужба тощо)	70 – 85	Так
5	Посада (робітник, спеціаліст, менеджер)	80 – 90	Ні
6	Час роботи на останньому місці роботи	75	Так
7	Час існування підприємства/організації, де працює позичальник	80 – 90	Ні
8	Кількість робітників на підприємстві/організації, де працює позичальник	50 – 75	Ні
9	Наявність порук і гарантій	55 – 60	Ні
10	Наявність власності (автомобіль, квартира, дачний будинок тощо)	80 – 90	Так
11	Сімейний стан (одружений, неодружений, розлучений)	50	Ні
12	Кількість утриманців	70 – 80	Так
13	Спосіб найму майна	50 – 60	Ні
14	Місце проживання	80	Так
15	Наявність рахунку в банку та коштів на ньому	85 – 95	Так
16	Наявність і величина початкового внеску	70	Ні
17	Звернення за кредитом до відділення банку поруч із місцем проживання	90	Так
18	Наявність полісів добровільного страхування	80	Ні
19	Інформація з бюро кредитних історій	75 – 90	Так

Таким чином, система скорингу оцінки кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом є одним з найуспішніших прикладів використання математичних і статистичних методів у банківській сфері. Але при використанні моделей скорингу банківські установи повинні максимально нівелювати їхні недоліки для досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю кредитних операцій.

Наук. керівн. Азізова К. М.

Література: 1. Кулик О. Теоретичні засади визначення кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом / О. Кулик // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 231–234. 2. Кириченко О. А. Банківське кредитування споживчого ринку: проблеми розвитку / О. А. Кириченко, Л. В. Патеркіна // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 182–197. 3. Пернарівський О. Стратегія управління ризиками банківського споживчого кредитування / О. Пернарівський, Н. Венерова // Вісник НБУ. – 2008. – № 5. – С. 41–43. 4. Савлук М. І. Вступ до банківської справи / М. І. Савлук. – К.: Лібра, 2008. – 344 с. 5. Алексеева В. В. Сущность и этапы построения системы кредитного скоринга / В. В. Алексеева // Экономика. Управление. Право. – 2010. – № 8. – С. 3–5.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ УПРАВЛІННЯ ПОРТФЕЛЬНИМ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ

Анотація. Розкрито сутність кредитного ризику як окремого клієнта, так і кредитного портфеля банку. Визначено пріоритетні методи попередження кредитного ризику.

Анотация. Раскрыта сущность кредитного риска как отдельного клиента, так и кредитного портфеля банка. Определены приоритетные методы предупреждения кредитного риска.

Annotation. The essence of the credit risk as a separate client so for bank's loan portfolio are defined. The priority methods of credit risk prevention are identified.

Ключові слова: кредитний ризик, диверсифікація, лімітування, резервування, сек'юритизація.

Стабільне та ефективне функціонування банківських установ нероздільно пов'язане з вирішенням проблем підвищеної ризикованості кредитних операцій. Успішність та ефективність банківських кредитних вкладень багато в чому залежать від можливостей менеджменту банківських установ здійснювати оптимальне формування й управління кредитним портфелем, забезпечуючи належну ефективність банківської діяльності при мінімально можливому рівні ризику. Актуальність застосування методів управління портфельним кредитним ризиком обумовлена необхідністю його попередження шляхом визначення пріоритетних методів управління ним.

Метою даної роботи є визначення вибору методів попередження кредитного ризику комерційного банку.

Досягнення мети відбувається шляхом вирішення таких завдань: визначення поняття кредитного ризику, способів управління кредитним ризиком як кредитного портфеля в цілому, так і окремого клієнта, виявлення більш пріоритетних методів.

Дослідженням даного питання займалися такі вчені, як: В. Бобиль, Ю. Бугель, Нідзельська І. А., М. Соловей та інші, але деякі аспекти оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком недостатньо розглянуті, що потребує подальшого дослідження даної проблеми.

Під поняттям кредитного ризику треба розуміти як ризик несплати позичальником основного боргу та процентів за ним відповідно до строків та умов кредитної угоди [1, с. 22]. Таке поняття спрямовано на відображення кредитних відносин банку з окремим позичальником, а не кредитного портфеля, проте розгляд методів управління кредитним ризиком спирається на аналіз кредитного портфеля банку за різними ознаками в цілому.

До найбільш відомих методів управління портфельним кредитним ризиком належать: диверсифікація, лімітування, створення резервів, сек'юритизація [1, с. 23]. У свою чергу, для зниження кредитного ризику окремого клієнта банку проводиться оцінка кредитоспроможності позичальника, моніторинг виплат та планові перевірки забезпечення. У разі виникнення проблем кредитним менеджером здійснюється індивідуальний підхід до вирішення ситуації, наприклад методом реструктуризації кредиту. Проте існують методи управління кредитним ризиком, які можуть його попередити.

Метод диверсифікації полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються умовами діяльності, зокрема, такими, як галузь економіки, вид економічної діяльності або географічний регіон. У випадку, коли наприклад більше 40 % кредитів припадає на сільське господарство, можна стверджувати про низький рівень диверсифікації кредитного портфеля банку та специфічну кредитну політику, що може привести до збільшення кредитного ризику.

У даному випадку на допомогу може прийти наступний метод управління портфельним кредитним ризиком, що має назву метод лімітування. Тобто даному банку слід розробити обґрунтовані ліміти кредитування різних галузей економіки, відвівши, наприклад, сільському господарству 25 % кредитного портфеля банку.

Таким чином, метод лімітування полягає у встановленні максимально допустимих обсягів наданих позик, що дає змогу обмежити кредитний ризик. Ліміти можуть встановлюватись за

видами кредитів, географічними територіями, категоріями позичальників тощо. Вони визначаються в абсолютних граничних величинах або у відносних показниках [2, с. 160].

Метод резервування полягає в акумуляції частини коштів, які використовуються для компенсації неповернутих кредитів. З одного боку, резерв під кредитні ризики є захистом вкладників, кредиторів та акціонерів банку, а з іншого – підвищує надійність і стабільність банківської системи в цілому. Даний метод є обов'язковим засобом управління кредитним ризиком, регламентованим відповідними нормативними актами Національного банку України, зокрема Постановою Правління Національного банку України № 279 від 06.07.2000 р., і затвердженим Положенням про порядок розрахунку резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків.

Надалі розглянемо метод сек'юритизації, який передбачає продаж активів банку через перетворення їх у цінні папери, які в подальшому розміщуються на ринку [3, с. 103]. В основному сек'юритизація застосовується до банківських кредитів, даючи можливість банкам передавати кредитний ризик іншим учасникам ринку – інвесторам, які купують цінні папери. Крім того, за допомогою сек'юритизації банк може здійснити трансферт ризику зміни відсоткової ставки та ризику дострокового погашення кредиту. Процес сек'юритизації дозволяє перемістити балансові активи банку за баланс, тобто є одним із видів позабалансової діяльності банку. Процедура сек'юритизації дозволяє банку здійснити трансферт кредитних ризиків, оскільки разом із власністю на кредити та надходження за ними до інвесторів, які придбали цінні папери на ринку, переходить і кредитний ризик. У разі неповернення кредитів інвестори зазнають збитки.

Таким чином, проблема управління банківським кредитним ризиком набуває трохи іншого змісту, оскільки сукупність методів управління в ній розглядається як система заходів впливу на керований об'єкт – кредитний ризик. Вивчення цього питання виявило необхідність застосування у практиці вітчизняних банків окремих методів управління, що відносяться до методів управління ризиком кредитного портфеля. Безсумнівно, що при виникненні серйозних проблем з поверненням кредитів переважного значення набувають методи впливу на окремого клієнта. Проте застосування методів управління портфельним кредитним ризиком, основу яких складають методи його попередження, дозволяє значною мірою ліквідувати передумови виникнення в банку подібних ситуацій кредитного ризику.

Наук. керівн. Курочкіна І. Г.

Література: 1. Бобиль В. Сек'юритизація банківських активів у контексті управління портфельним кредитним ризиком / В. Бобиль, М. Соловей // Вісник НБУ. – 2010. – № 1. – С. 22–25. 2. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем / Ю. Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 2(27). – С. 157–162. 3. Нідзельська І. А. Кредитні ризики та його наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / І. А. Нідзельська // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 102–108.

УДК 336.77:332.2

Яременко К. В.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ

Анотація. Розглянуто актуальні питання розвитку банківського іпотечного кредитування в Україні. Визначено проблеми, окреслено перспективи становлення та роль банківського іпотечного кредитування в Україні.

Аннотация. Рассмотрены актуальные вопросы развития банковского ипотечного кредитования в Украине. Определены проблемы, очерчены перспективы становления и роль банковского ипотечного кредитования в Украине.

© Яременко К. В., 2011

Annotation. The actual issues of development banking mortgage lending in Ukraine are considered. The problems are determined, the prospects of formation and the role of the bank mortgage lending are outlined in Ukraine.

Ключові слова: іпотека, банк, іпотечне кредитування, нерухоме майно, рефінансування, іпотечні цінні папери.

Ринок іпотечного кредитування знаходиться зараз на стадії розвитку. Зростанню обсягів іпотеки перешкоджає низка проблем, що стосуються законодавства та соціально-економічного потенціалу країни в цілому.

Проблеми розвитку банківського іпотечного кредитування досліджувались провідними вітчизняними вченими: Гончаренком В. В., Морозом А. М., Алексієнком М. Д., Савлуком М. І. Аналіз публікацій зазначених авторів показав, що деякі аспекти розвитку банківського іпотечного кредитування залишилися поза увагою вчених. Метою статті є доповнити та узагальнити проблеми банківського іпотечного кредитування й окреслити перспективи його розвитку.

Іпотека вважається найефективнішим механізмом розв'язання житлових проблем населення. В європейських розвинених країнах кредити видаються строком на 15 – 30 років під 7 – 10 % річних. У середньому для сплати заборгованості за іпотекою родині доводиться віддавати 30 % від всього доходу. Завдяки іпотеці можна оплатити 70 % вартості житла. У розвинених країнах розвиток іпотеки підтримується державою. Наприклад, у Бельгії державна програма фінансування дозволяє списати половину суми заборгованості за іпотекою. Держава встановлює загальні правила, забезпечуючи ефективність взаємодії всіх учасників процесу житлового кредитування, а також прямими або опосередкованими методами використовує бюджетні засоби для залучення додаткових інвестицій в житлову сферу. Державне регулювання іпотечного кредиту пов'язане, насамперед, із державними субсидіями, гарантіями і страхуванням. Мета цих заходів – зробити іпотечний кредит більш доступним для широкого загалу юридичних та фізичних осіб [1].

В Україні на даний момент у спорудження житла бюджетні кошти майже не вкладаються, тому основними інвесторами виступають громадяни. У середньому забезпечення житлом в Україні становить 20 кв. м на особу, що у 2 – 3 рази менше, ніж у розвинутих країнах. Громадяни цих країн із середнім достатком змінюють житло 7 – 8 разів протягом життя, звичайно, завдяки отриманню іпотечних кредитів.

Усі дослідники проблем житлового кредитування погоджуються, що на даному етапі розвиток іпотеки потребує більшої державної підтримки. Так, державою має здійснюватись субсидювання цільових ощадних рахунків, призначених для придбання нерухомості, її реконструкції або ремонту; оплата частини відсоткової ставки за іпотечним кредитом; вилучення із суми, оподаткованої прибутковим податком, відсотків за іпотечним кредитом [2].

Зараз найгострішою проблемою є практично відсутність в Україні довгострокового кредитування банками населення. Розвитку іпотеки також заважає наявність великої кількості ризиків для кредиторів, які працюють за програмою іпотечного кредитування на вторинному ринку нерухомості. Зараз банки в основному фінансують операції іпотечного кредитування за рахунок депозитів фізичних осіб, строк яких не перевищує трьох років, а іпотечні кредити надаються тільки від трьох років. Крім того, конкуренція спонукає збільшувати депозитні відсоткові ставки. Усе це збільшує процентні ризики та зменшує ліквідність банку. Завищення вартості кредитів, що надаються, значною мірою зумовлюється: високою ціною залучених ресурсів; зростанням інфляції та зниженням ринкової вартості застави; несвоєчасним виконанням кредитних зобов'язань; ризиками, пов'язаними з правовими і судовими складнощами при відчуженні житла – предмета застави, а також із проблематичним виселенням боржника та продажем на торгах предмета застави. Існують складнощі в оцінці платоспроможності позичальника, адже значну частку доходів населення складають неофіційні доходи, які банк повинен ураховувати при прийнятті рішення про видачу кредиту. Головна вимога до клієнтів – це їх платоспроможність, наявність стабільного джерела доходів. Також у позичальника бажаною є конкурентоспроможна професія (люди професій, пов'язаних з комерційною діяльністю, отримують зарплату незалежно від бюджетного фінансування – це юристи, економісти, менеджери різних рівнів). Оцінка фактичної платоспроможності позичальника є поки що не вирішеною проблемою, яка суттєво обмежує можливість розвитку іпотечно-житлового кредитування. При доходах сім'ї менше 8 000 грн на місяць, обслуговувати іпотечний кредит просто нереально. Тому і доступність його в Україні не перевищує 5 % [3].

Перспективи розвитку іпотеки в Україні значно залежать від економічного зростання, стабільності цін та обмінного курсу національної валюти, удосконалення фінансово-кредитної системи та ринку нерухомості. Іпотечне кредитування – це надійний і вивірений спосіб залучення приватних інвестицій іноземних та вітчизняних інвесторів [4]. Лише надійні гарантії, зокрема застава нерухомості та емісія на її основі іпотечних цінних паперів, дозволять мобілізувати у значних масштабах заощадження населення і спрямовувати їх на інвестування перспективних секторів економіки. Лише в такому разі в Україні можлива поява зарубіжних портфельних інвесторів, які через придбання іпотечних цінних паперів здійснюватимуть інвестування української економіки [4].

У сучасних умовах розвиток іпотечного кредитування стає в Україні надзвичайно важливим і гострим завданням подальшого здійснення кредитно-банківської реформи. Іпотечний кредит є важливим самостійним інститутом ринкової економіки; він одночасно сприяє виникненню і розвитку інших складових ринкової інфраструктури.

Наук. керівн. Пересунько О. В.

Література: 1. Кравченко О. Особенности ипотечного кредитования / О. Кравченко // Бизнес-консультант. – 2007. – № 1. – С. 14–17. 2. Абрамова В. Характеристика нерухомості, що може бути предметом іпотеки / В. Абрамова // Право України. – 2007. – № 6. – С. 53–57. 3. Папаїка О. Іпотечні послуги як похідна іпотечного ринку / О. Папаїка // Вісник НБУ. – 2008. – № 2. – С. 13–15. 4. Башлай С. Проблеми та перспективи розвитку іпотечних кредитних відносин в Україні / С. Башлай // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 109–115.

УДК 336.713:336.748

Яцко А. О.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ МІНІМІЗАЦІЇ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто основні проблеми, пов'язані з виконанням банками валютних операцій, основні методи мінімізації валютних ризиків та виділено найбільш прийнятні для України методи зменшення валютних ризиків комерційних банків.

Аннотация. Рассмотрены основные проблемы, связанные с выполнением банками валютных операций, основные методы минимизации валютных рисков и выделены наиболее приемлемые для Украины методы уменьшения валютных рисков коммерческих банков.

Annotation. The main issues relating to the implementation of currency transactions of banks, the main methods of minimization currency the risks are considered and the most suitable for Ukraine techniques to reduce currency risks of commercial banks are identified.

Ключові слова: комерційні банки, банківські валютні операції, валютний ризик, хеджування.

Даний етап розвитку банківської системи характеризується значною динамікою та зростанням обсягу операцій. Банківська діяльність за своєю природою пов'язана з ризиками, тобто ризик притаманний функціонуванню комерційних банків. Це зумовлене тим, що банк, прагнучи отримати прибуток, наражається на ризики, економічні наслідки від реалізації яких можуть бути виражені в недоотриманні прибутку та появі збитків. Тому метою статті є визначення найбільш прийнятних українськими банками методів зменшення валютних ризиків.

Обрана тема є актуальною тому, що розширюється спектр нових фінансових послуг і зростають обсяги банківських операцій з іноземною валютою на сучасному етапі розвитку банківської системи України, що відбувається в умовах нестабільності валютного ринку, поглиблення світової фінансової кризи та кризових явищ в економіці нашої держави. Удосконалення валютного ринку, збільшення експортно-імпортних операцій, обсягів іноземного інвестування ставлять проблему зниження рівня ризику операцій з іноземною валютою банківських установ. За таких умов банки змушені враховувати зміни валютного курсу шляхом керування валютними ризиками.

Вивченням природи валютних операцій комерційних банків та ризиків, пов'язаних з виконанням цих операцій, займалися: Костюченко О. А., Мороз А. М., Петрашко Л. П., Савлук М. І., Тиркало Л. І. та ін. Ці вчені описували валютні операції та ризики, що пов'язані з виконанням валютних операцій, але не виділяли методів мінімізації валютних ризиків, що найбільш прийнятні в Україні.

Серед вчених немає однозначного визначення терміна "валютні операції", тому й існують різні його класифікації та визначення. Це пов'язано з тим, що в українському законодавстві чітко не закріплено визначення валютних операцій, а тільки подана класифікація операцій з валютою, оскільки законодавчий акт не містить вказівку на їх загальні ознаки та специфіку щодо діяльності,

не пов'язаної з валютними цінностями [1]. Мороз А. М. розглядає валютні операції як операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності. Савлук М. І. визначає валютні операції як обмінні операції. На думку автора, найбільш прийнятним є визначення Лучковської С. І.: "валютні операції – урегульовані нормами національного та міжнародного права дії та (або) правочини, що здійснюються між суб'єктами валютних відносин, істотною рисою яких є рух валютних цінностей у вигляді переходу права власності та інших прав на них, у тому числі використання як засобу платежу іноземної валюти, цінних паперів, платіжних документів, номінованих в іноземній валюті, та (або) транскордонного переміщення валютних цінностей" [2].

Основною причиною зменшення обсягів валютних операцій стала курсова нестабільність гривні відносно іноземної валюти, що є одним з видів валютних ризиків.

Валютний ризик є несталим, однорідним явищем, що піддається легкому розумінню. Так, за характером і місцем виникнення поділяють валютні ризики на операційні, трансляційні та економічні. Можна виокремити такі три види валютного ризику [3]: 1) ризик зменшення вартості портфеля міжнародних активів банку внаслідок несприятливих коливань курсу іноземних валют на світовому валютному ринку; 2) ризик, що виникає під час укладання фінансових угод, які передбачають конвертацію валюти у майбутньому; 3) ризик валютної позиції банку, що характеризується незбалансованістю за термінами та обсягами активів і пасивів банку в кожній з іноземних валют згідно з банківським балансом.

З метою мінімізації валютного ризику банки мають прагнути того, щоб уникнути двох видів відкритих валютних позицій в іноземній валюті – довгої (володіння довгостроковими активами в іноземній валюті) і короткої (володіння іноземною валютою у значно більших обсягах, ніж це потрібно для здійснення операцій у короткостроковому періоді).

Необхідно відмітити, що основними факторами виникнення валютного ризику на внутрішньому валютному ринку України є такі [4]: коливання курсів на світових валютних ринках, політична і загальноекономічна нестабільність, інфляційні очікування, великі обсяги спекулятивних операцій, непередбачуваність валютно-курсової політики НБУ, незбалансованість структури національного валютного ринку.

Загалом методи управління валютним ризиком поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх методів належать: управління відкритою валютною позицією або лімітування та диверсифікованість валютного ризику. До зовнішніх методів управління валютним ризиком належить хеджування (страхування) ризику, суть якого полягає в тому, щоб здійснити валютообмінні операції до того, як відбудеться несприятлива зміна курсу, або щоб компенсувати збитки від подібної зміни за рахунок рівнозначних угод з валютою, курс якої змінюється у протилежному напрямі. Інструментами хеджування є валютні опціони, ф'ючерсні угоди, "валютний кошик" та арбітраж термінових позицій.

Слід зазначити, що значно підвищити рівень безпечності проведення операцій з іноземною валютою може ефективно збудована система ризик-менеджменту банку, яка повинна базуватися на детальному аналізі, оцінці можливих наслідків та виборі оптимальних методів управління валютним ризиком. Стратегія управління валютним ризиком полягає в тому, що банк може обирати між повним непокритим валютним ризиком, повним хеджуванням валютних ризиків і вибірковою хеджуванням валютних ризиків. Політика непокриття валютних ризиків, тобто допущення відкритої валютної позиції, може застосовуватися у стабільних валютних умовах. Дана політика вимагає прогнозування майбутніх змін валютних курсів з достатнім ступенем ймовірності. Автоматичне покриття ризику, тобто політика 100 % хеджування, означає те, що будь-який валютний ризик має бути хеджований, як тільки він стає відомим банку. Вибіркове покриття валютного ризику означає допущення відкритої валютної позиції в межах певного рівня зміни курсу. Зауважимо, що здійснюючи вибір стратегії управління валютним ризиком, банк може утримувати валютну позицію закритою (стратегія валютного метчингу) або відкритою (стратегія максимізації прибутку) [5].

Таким чином, валютні операції комерційних банків України під час економічної кризи мали тенденцію до зменшення, головною причиною чого стала курсова нестабільність. Для того щоб не зазнавати курсових втрат, банками проводиться політика з управління валютними ризиками. У світі існує багато методів мінімізації валютних ризиків, але більш прийнятними для України є хеджування валютного ризику за допомогою "валютного кошика" та валютного арбітражу (валютні опціони та ф'ючерси не підходять, тому що вітчизняні комерційні банки практично не використовують деривативи у своїй діяльності з причини недостатнього розвитку ринку цінних паперів в Україні).

Наук. керівн. Яременко О. Р.

Література: 1. Декрет Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" від 19.02.1993 р. № 15-93 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.rada.gov.ua. 2. Лучковська С. І. Правові основи валютного контролю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук / С. І. Лучковська. – К., 2007. – 18 с. 3. Мороз А. М. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз. – К. : КНЕУ, 2008. – 599 с. 4. Ткачук Н. М. Методи управління валютними ризиками банку / Н. М. Ткачук, Ю. І. Стремєцька // Наука й економіка. – 2010. – № 2 (18). – С. 106–111. 5. Коломієць Т. Причини та методи подолання нестабільності курсової політики у банківській сфері / Т. Коломієць, Н. Чемна, М. Подолець // Облік, фінанси, кредит. – 2010. – № 1. – С. 56–63.

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ У КОМЕРЦІЙНИХ БАНКАХ

Анотація. Розглянуто проблеми розвитку депозитних операцій у комерційних банках та можливі шляхи їх вирішення, а також головні принципи депозитних операцій.

Аннотация. Рассмотрены проблемы развития депозитных операций в коммерческих банках и возможные пути их решения, а также главные принципы депозитных операций.

Annotation. The problems of deposit operations in commercial banks and their possible solution, and the basic principles of deposit operations are considered.

Ключові слова: депозитні операції, депозити на вимогу, строкові депозити.

Актуальність теми полягає в тому, що депозитні операції – операції, без яких не зможе функціонувати жоден комерційний банк, оскільки більша частина ресурсів комерційного банку формується за рахунок залучених, а не власних коштів. Метою даної статті є розгляд основних проблем розвитку депозитних операцій та виявлення можливих шляхів їх вирішення.

У сучасних економічних умовах проблема формування ресурсів набуває першочергового значення. Тепер для успішного функціонування та розширення діяльності банківської установи недостатньо залучити кошти за нижчою ціною, а розміщувати за вищою, для цього необхідно створювати ефективну систему управління банківською діяльністю.

Масштаби діяльності банків, які визначаються об'єктом його активних операцій, залежать від обсягу ресурсів, якими вони володіють. Більшість ресурсів комерційного банку сьогодні формується завдяки залученню коштів, у яких можна виділити кошти клієнтів, більшу частину яких складають депозити, та пасиви в управлінні.

Проблеми розвитку депозитних операцій для формування ресурсної бази комерційного банку аналізували у своїх працях: Мороз А. М., Дмитрієва О. А., Р. Міллер та ін.

Як перспективний напрям удосконалення депозитних операцій можна запропонувати розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що надаватиме вкладникам банку додаткові можливості з використання своїх коштів із прийнятним рівнем доходів.

Депозити за умовами отримання як фізичних, так і юридичних осіб поділяються на: депозити на вимогу (забав'язання, які не мають конкретного терміну); строкові депозити (клієнт отримує кошти при настанні завчасно оговорених умов) [1].

Основними недоліками депозитів на вимогу є: 1) для власників – низька депозитна ставка; 2) для банків – необхідність створення більшого оперативного резерву для підтримання ліквідності.

Строкові депозитні рахунки мають чітко встановлений строк, за такими депозитами виплачується фіксований процент і, як правило, існують обмеження по достроковому вилученню коштів. Перевагою строкових депозитів для клієнтів є отримання високого процента, а для банків – можливість підтримання ліквідності з меншим оперативним резервом. Недолік строкових депозитів для клієнтів – низька ліквідність і неможливість вільно користуватися коштами на депозиті.

Довгострокові депозити вигідні банкам тим, що вони, як правило, мають значну часову тривалість і, відповідно, можуть слугувати джерелом довгострокових вкладень.

Недоліки довгострокових вкладів для банків полягають у такому: 1) необхідність виплати підвищених процентів за вкладами і зниження таким чином банківської маржі; 2) вплив різних факторів на депозити (політичні, економічні), що збільшує загрозу відтоку коштів з таких рахунків і відповідно зменшує ліквідність банків; 3) нездатність банку формувати такі ресурси на постійній основі.

У сучасних умовах всі комерційні банки повинні дотримуватись головних принципів депозитних операцій:

депозитні операції мають сприяти отриманню прибутку або створювати умови для його отримання в майбутньому;

депозитні операції повинні бути різноманітні і здійснюватись з різними суб'єктами;

особливу увагу в процесі організації депозитних операцій варто приділяти терміновим вкладам; повинні дотримуватись взаємозв'язок і погодженість між депозитними та кредитними операціями за строками і сумами депозитів і кредитів; організовуючи депозитні і кредитні операції, банк повинен намагатись мінімізувати свої вільні ресурси;

банк має розвивати банківські послуги, що сприятимуть збільшенню депозитних ресурсів [2].

Аналіз ефективності банківських операцій дозволяє визначити рівень витрат або ступінь використання ресурсів. Після розрахунку показників ефективності операцій комерційного банку проводиться аналіз їх темпів зростання і порівняння їх з темпом ринкових ставок за відповідними фінансовими інструментами, а також з темпами зростання інфляції. Також для оцінки ефективності витрат на розвиток депозитних операцій оцінюється ефективність роботи працівників банку на основі коефіцієнтів, які визначають середні показники на одного працівника [3].

В умовах боротьби комерційних банків за клієнта, а відтак за якість обслуговування постає потреба у використанні комбінованої системи оцінки ефективності банківських операцій. Для оцінки ефективності депозитних операцій банку, а паралельно і визначення потенціалу їх розвитку пропонується застосовувати систему збалансованих показників, розроблену вченими Р. Капланом та Д. Нортеном.

Збалансовані показники слід використовувати як засіб формування і розповсюдження бізнес-стратегії, а також як допомогу у створенні взаємозв'язку між індивідуальними, внутрішньо-корпоративними ініціативами для досягнення загальної цілі [4].

Більшість банків концентрують свою увагу на удосконаленні існуючих операційних процесів, що за сучасних умов є звуженим розумінням досягнення конкурентних переваг. Для підвищення ефективності депозитних послуг комерційного банку необхідно застосовувати не тільки цінові методи, а й методи оптимізації процедур депозитного обслуговування клієнтів, з точки зору забезпечення клієнта необхідною інформацією або послугою на кожному етапі формування кінцевого продукту – задоволення потреби споживача.

Таким чином, можна зробити висновки, що у статті досліджено проблеми розвитку депозитних операцій для формування ресурсної бази комерційного банку та зазначено специфічні якості існуючих депозитних інструментів. Визначено місце депозитних операцій у сукупній діяльності банку та розкрито роль депозитної політики комерційного банку у структурі механізму банківського менеджменту. Обґрунтовано напрями підвищення ефективності депозитного обслуговування клієнтів через оптимізацію внутрішніх бізнес-процесів, що ґрунтуються на використанні збалансованої системи показників.

Наук. керівн. Яременко О. Р.

Література: 1. Миллер Р. Современные деньги и банковское дело / Р. Миллер, Д. Ван – Хуз ; пер. с англ. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 856 с. 2. Дмитрієва О. А. Оптимізація депозитної діяльності комерційного банку / О. А. Дмитрієва // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 138–145. 3. Мороз А. М. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна ; за ред. докт. екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2008. – 476 с. 4. Каплан Р. Сбалансированная система показателей / Р. Каплан ; за ред. Р. Каплан, Д. Нортон. – М. : ЗАО "Олимп-бизнес", 2004. – 210 с.

Пархоменко Ю. В.

УДК [336.748:338.124.4] (477)

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ВАЛЮТНО-ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА ЗАХОДИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Анотація. Висвітлено основні причини і наслідки валютної нестабільності в Україні, узагальнено систему заходів, потрібних для забезпечення стабільного розвитку вітчизняного валютно-фінансового сектору.

Аннотация. Раскрыты основные причины и последствия валютной нестабильности в Украине, обобщена система мероприятий, необходимых для обеспечения стабильного развития отечественного валютно-финансового сектора.

© Пархоменко Ю. В., 2011

Annotation. The main reasons and consequences of currency instability are revealed in Ukraine, the system of measures necessary for maintenance of stable development for the national currency financial sector is generalized.

Ключові слова: валютно-фінансова сфера, антикризова політика, макрофінансова нестабільність.

Традиційно ґрунтовний аналіз макроекономічних тенденцій в Україні здійснює у своїх публікаціях керівник групи радників Голови Національного банку України В. Литвицький [1].

Окремі аспекти перебігу кризових тенденцій у монетарній сфері країн з трансформаційною економікою, якою є Україна, проаналізовано також у працях О. Коптюк [2] і В. Шевчука [3].

Незважаючи на велику увагу науковців до проблем в українській економіці, поки що відсутні публікації, присвячені моніторингу світових тенденцій, оцінці дій монетарної влади в Україні у період кризи, аналізу тенденцій саме у валютній сфері з наданням рекомендацій щодо чіткої позиції Національного банку України у сфері курсової політики і розробкою послідовного плану дій на середньо- і довготривалу перспективу.

Неможливість зупинити девальваційні тенденції пов'язана з тим, що дестабілізаційні тенденції у грошово-фінансовій сфері України мають об'єктивне системне підґрунтя:

1. Зниження стабільності банківської системи та сповільнення кредитної активності, ускладнення доступу до зовнішніх запозичень. Світова фінансова криза істотно вплинула на ті вітчизняні фінансові установи, які найближчим часом повинні здійснювати суттєві виплати за залученими раніше кредитами та за інших умов розраховували на їх рефінансування [1].

2. Згортання інвестиційних процесів. Ускладнення доступу до кредитних ресурсів, невідповідності перспектив кон'юнктури ринків та економіко-правового середовища в Україні та світі, значний рівень політичних ризиків дестимулюють інвестування в Україні. Інвестиційна стагнація призведе до падіння попиту на інвестиційну продукцію на внутрішньому ринку, насамперед машинобудівну, сповільнюватиме адаптацію економіки до вимог міжнародної конкуренції, а отже, погіршуватиме стан торговельного балансу [1].

3. Погіршення поточного сальдо торговельного балансу. Через погіршення ситуації на фінансових ринках відбувається зниження попиту та цін на продукцію металургії та машинобудування – основні експортні товари України. Тривале падіння світових цін на металопродукцію в умовах мінімальної різниці між ціною та собівартістю продукції, більшої енерго- та матеріалоемності української продукції призвело до втрати конкурентних позицій вітчизняними виробниками.

4. Зниження динаміки доходів і погіршення якості життя громадян України. Проблеми збуту та фінансового забезпечення спонукають компанії до раціоналізації витрат та підвищення ефективності використання людських ресурсів. Це призведе до сповільнення темпів приросту заробітної плати у її прив'язці до продуктивності праці, посилення контролю над виконанням трудової дисципліни та якості її ефективності праці, вивільнення надлишково зайнятих. Вимушене обмеження динаміки бюджетних видатків сповільнює приріст соціальних виплат і заробітних плат у бюджетному секторі, що негативно позначиться на динаміці доходів.

Слід зазначити, що поточна стабільність фінансової системи залежить від ефективного вирішення двох суперечливих завдань – забезпечення на належному рівні банківської ліквідності та підтримання курсу гривні. Отже, на відміну від розвинених країн, де першочерговим завданням визнано максимально можливе забезпечення банків фінансовими ресурсами, в Україні рівно важливим завданням стало втримання курсової стабільності, що дещо обмежує можливості Національного банку України у врегулюванні ситуації [2].

Ключовими напрямками застосування державних заходів щодо підвищення стійкості фінансової сфери є: посилення нагляду за якістю капіталу фінансових установ, ліквідністю та ризиками; підвищення прозорості діяльності фінансових установ; підвищення оперативності реагування на ризики з боку органів регулювання та використання нових механізмів грошово-кредитного регулювання та діяльності центральних банків [4].

Недопущення надмірних курсових стрибків і підтримання стійкості банківської системи визначають необхідність: зміни концепції регулювання руху капіталів у напрямі зняття обмежень на приплив капіталу і посилення контролю за його відпливом за "тіньовими схемами"; активізації політики рефінансування, розгляду можливості зменшення норм обов'язкового резервування, збільшення лімітів і послаблення вимог до застави при отриманні банками кредитів від Національного банку України; посилення ролі Національного банку України у процесах курсоутворення шляхом як активних валютних інтервенцій, так і підвищення жорсткості правил торгівлі на валютному ринку; зміцнення стабільності банківської системи, розширення її ресурсних можливостей та інструментів підтримки економічного зростання; надання субординованих кредитів для підтримки вітчизняних банків; розвитку механізмів управління гнучким валютним курсом з метою недопущення його різких стрибків і збереження оптимальної динаміки реального обмінного курсу гривні шляхом зниження темпів інфляції, а також посилення контролю за спекулятивними угодами на міжбанківському валютному і ресурсному ринках.

Досягнення вищезазначених цілей потребує реалізації таких заходів у сфері валютно-курсової політики:

перехід до нового сценарію регулювання Національним банком України валютного курсу, ключовими ознаками якого має стати концентрація зусиль на створенні належних інституційно-організаційних умов для розвитку ринкових засад курсоутворення;

удосконалення політики валютних інтервенцій у напрямі підвищення її узгодженості з відсотковою політикою;

перехід у валютному регулюванні до фактичної "прив'язки" курсу гривні до "кошика валют". До складу кошика могли б увійти, зокрема, долар США, євро, фунт Великої Британії, швейцарський франк, юань КНР тощо.

Наук. керівн. Бойко Н. О.

Література: 1. Литвицький В. Макроекономічний тандем: протиріччя руху / В. Литвицький // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 9. – С. 3–11. 2. Коптюк О. Ризики сучасної грошової системи та перспективи її розвитку / О. Коптюк // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 9. – С. 16–19. 3. Шевчук В. Вплив передбачуваних і непередбачуваних компонент пропозиції грошової маси на динаміку промислового виробництва та інфляції / В. Шевчук // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 8. – С. 8–14. 4. Міщенко В. І. Основні напрями забезпечення стабільності фінансового сектору України в контексті глобалізаційних процесів / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 56–69.

Чепурина К. Б.

УДК 336.717:336.748.1

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ВАЛЮТНИХ РИЗИКІВ БАНКУ

Анотація. Розглянуто основні методи мінімізації валютних ризиків банку. Визначено принципові риси та переваги застосування кожного з них на основі оцінки банківського ризику, що виникає при здійсненні операцій з валютою.

Аннотация. Рассмотрены методы минимизации валютных рисков банка. Определены принципиальные черты и преимущества применения каждого из них на основе оценки банковского риска, возникающего при осуществлении операций с валютой.

Annotation. The methods of minimization of currency risks of bank are considered. The basic lines and advantages of application of each of them are defined on the basis of a mark of the bank risk arising at realization of operations with currency.

Ключові слова: валютний ризик, валютна позиція, хеджування.

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [1], управління ризиками – це процес, за допомогою якого банк виявляє ризики, проводить оцінку їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки між різними категоріями ризиків.

Тема статті є актуальною, тому що банк може мати дуже незначний вплив на формування факторів виникнення валютного ризику на внутрішньому валютному ринку України, тому зусилля банківської установи повинні бути спрямовані на управління валютним ризиком всередині самого банку.

Дослідженнями пошуку шляхів мінімізації валютних ризиків комерційного банку, виділенням факторів, що дозволяють його зменшити, займалися такі вчені, як: Пузаненко В. В., Стремецька Ю. І., Ткачук Н. М., та ін. Проте дуже важливим аспектом є використання не одного, а кількох методів одразу, що допоможе банку уникнути можливих витрат при здійсненні операцій з валютними цінностями. Тому метою даної статті є визначення шляхів мінімізації валютного ризику комерційного банку.

Важливим фактором проблеми мінімізації ризику є практика централізованого регулювання валютної позиції вповноважених банків. У загальному випадку учасники валютного ринку мають самі визначати той рівень валютного ризику, який вони згодні визнати прийнятним. Але для тих суб'єктів господарської діяльності, фінансовий стан яких зачіпає інтереси значної частини населе-

© Чепурина К. Б., 2011

ння і впливає на стан суспільства в цілому, рівень позиційного валютного ризику може регулюватися централізовано через установлення певних нормативів та вимог. До цієї категорії належать, насамперед, комерційні банки [1].

Зупинимось на аспектах впливу на валютний ризик, що дозволяють його зменшити. До них належать ліміти позицій за валютами, контроль за ризиками з боку керівництва, використання методів хеджування. Розглянемо їх більш детально.

Управління відкритою валютною позицією – це в певних межах допускання банком валютного ризику для себе. Оцінюючи можливі зміни курсу, а також визначаючи ліміт можливих збитків (прибутків) у зв'язку з коливаннями курсів, банк встановлює ліміти оперативної і стратегічної відкритої валютної позиції відносно термінів і операцій.

З метою мінімізації валютного ризику банки мають прагнути того, щоб уникнути двох видів відкритих валютних позицій в іноземній валюті – довгої і короткої, співвідношення яких за різними валютами має особливо важливе значення для управління валютним ризиком. Крім контролю валютної позиції, банком за власною методикою розраховується волатильність курсів основних валют та встановлюються внутрішні валютні курси на іноземну валюту. Врахування волатильності як ризикового фактора дозволяє зменшити вплив коливання курсів валют на обсяг результатів від торгівлі валютою і, відповідно, компенсувати результат переоцінки валютної позиції [2].

Хеджування (від англ. *hedging*) – міри, націлені на страхування ризиків на фінансових ринках [3]. Його сутність полягає у здійсненні валютообмінних операцій до того, як відбудеться несприятлива зміна курсу, або в компенсуванні збитків від подібної зміни за рахунок рівнозначних угод з валютою, курс якої змінюється у протилежному напрямі. До основних інструментів хеджування валютного ризику належать: метод використання "валютного кошика", арбітраж термінових позицій, ф'ючерсні угоди та валютні опціони.

"Валютний кошик" – це набір валют, взятих банком у певних пропорціях. У "кошик" підбирають валюти з негативною кореляцією зміни курсу, щоб збиток внаслідок несприятливої зміни курсу однієї валюти компенсувався прибутком, отриманим за рахунок сприятливої зміни курсу іншої валюти.

Сутність арбітражу термінових позицій полягає в тому, що коли в банку є довга позиція в одній валюті і коротка в іншій валюті на однаковий термін, то банк може укласти термінову угоду на купівлю однієї валюти проти продажу іншої.

Ф'ючерсна угода – це контракт на купівлю або продаж стандартизованої суми іноземної валюти за стандартизованою специфікацією валют і погодженою ціною. Ф'ючерсні контракти укладаються тільки на біржовому ринку, що підвищує їх надійність і рівень страхування валютних ризиків. Вони можуть використовуватися для хеджування прибутку закордонних філій банку.

Валютний опціон – угода між покупцем опціону і продавцем валют, що надає право покупцю опціону купувати або продавати за визначеним курсом суму валюти протягом обумовленого часу за винагороду, що сплачується продавцю. Розрізняють опціони на купівлю валюти (*call*) і опціони на продаж валюти (*put*). Опціони *put* використовуються для хеджування короткої валютної позиції, якщо курс має тенденцію до підвищення або для перепродажу з метою одержання прибутку. Опціони *call* укладаються з метою хеджування надходжень у валюті, що очікуються, і продажу валюти або з метою хеджування довгої валютної позиції, якщо курс має тенденцію до зниження [4]. Слід відмітити, що доцільність купівлі банком опціону визначається шляхом зіставлення валютного курсу на момент виконання опціону з ціною виконання. Для аналізу можливих прибутків і збитків при здійсненні опціонів використовують беззбитковий спот-курс, при якому існують опціони:

1) "при грошах" – якщо ціна виконання опціону дорівнює поточному обмінному курсу даної валюти;

2) "без грошей" – якщо ціна виконання опціону при його негайному продажу не має вартості, тобто тоді, коли ціна виконання опціону на купівлю валюти вище поточного обмінного курсу, а для опціонів на продаж валюти ціна виконання нижче поточного курсу;

3) "у грошах" – опціон, що має негайну вартість, ціна виконання опціону на купівлю – нижче поточного обмінного курсу; на продаж – вище поточного курсу.

Валютний своп – це операція, яка поєднує купівлю або продаж валюти на умовах "спот" з одночасним продажем або придбанням на умовах "форвард".

Доцільно виділити і метод самострахування, що передбачає віднесення до ціни банківського продукту величину можливого збитку від зміни валютного курсу і використовується для формування страхового фонду банку.

Існує ще один метод, який можна використовувати і в короткостроковому, й у довгостроковому періодах, – це структурне балансування. Його сутність полягає у підтриманні певної структури активів і пасивів, що дозволяє покрити збитки, отримані у зв'язку з несприятливими змінами валютного курсу, прибутками, отриманими від цієї ж зміни курсу за іншими позиціями балансу. У цілому структурне балансування зводиться до управління грошовими потоками в іноземній валюті [5].

Таким чином, як шляхи мінімізації ризику доцільно запропонувати комерційним банкам встановлювати ліміти позицій за валютами, дотримуватися нормативів, що встановлюються Національним банком України, та використовувати різноманітні методи хеджування. У практичній діяльності банків вказані методи дуже часто переплітаються між собою, використовується не один з них, а кілька методів одразу, що дає змогу уникнути можливих втрат від здійснення валютних

операцій і сформувати власну дієву систему ризик-менеджменту в банку. Крім того, зауважимо, що валютний ризик має оцінюватися банківською установою не відокремлено, а комплексно, у тісному зв'язку з іншими видами ризиків: кредитним, процентним, ризиком ліквідності та іншими.

Наук. керівн. Бойко Н. О.

Література: 1. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, затверджені Постановою Правління Національного банку України від 02.08.2004 р. № 361 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>. 2. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>. 3. Ткачук Н. М. Методи управління валютним ризиком банку / Н. М. Ткачук, Ю. І. Стремечка // Наука й економіка. – 2010. – № 2(18). – С. 106–112. 4. Пузаненко В. В. Хеджування валютних ризиків [Електронний ресурс] / В. В. Пузаненко. – Режим доступу : <http://intkonf.org/>. 5. Маслак О. О. Методи управління валютним демпінгом комерційних банків [Електронний ресурс] / О. О. Маслак. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/>.

Кульченко А. В.

УДК 336.717.113(477)

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто основні особливості банківського регулювання та нагляду в Україні. Проаналізовано основні проблеми на банківському ринку. Визначено можливі заходи вдосконалення організації банківського регулювання та нагляду в Україні.

Аннотация. Рассмотрены основные особенности банковского регулирования и надзора в Украине. Проанализированы основные проблемы на банковском рынке. Определены возможные меры совершенствования организации банковского регулирования и надзора в Украине.

Annotation. The main features of banking regulation and supervision are considered in Ukraine. The basic problems of the banking market are analyzed. The possible measures to improve the organization of banking regulation and supervision are determined in Ukraine.

Ключові слова: банківське регулювання, банківський нагляд, проблемний банк.

Забезпечення стабільної банківської системи здійснюється шляхом регулювання банківської діяльності та нагляду за нею. Сьогодні в Україні склались специфічні умови як в економічній сфері в цілому, так і в банківській системі зокрема. Це пов'язано, насамперед, із фінансовою кризою, нестабільністю законодавства, втратою довіри населення до держави і до банків. Саме тому зберегти стабільний фінансовий стан банку і забезпечити його ефективну діяльність є досить складно.

Таким чином, для забезпечення економічного розвитку країни, ефективного функціонування банківської системи загалом і діяльності окремих банків велике значення відіграють спеціальні інститути з питань нагляду, контролю та регулювання діяльності банків.

Проблема організації ефективного банківського регулювання та нагляду є предметом дослідження багатьох авторів: Р. Гриценка [1], О. Барановського [2], Буса О. Б. [3], І. Івасіва [4], Степаненка А. І. [5], Позднякова О. І. [6], Версаль Н. І. [7], Д'яконової І. І. [8] та ін. Проте праці вітчизняних та зарубіжних науковців в основному направлені на висвітлення теоретичних аспектів регулювання та нагляду, але досить мало приділяється уваги вирішенню практичних питань.

Тому дослідження основних проблем організації ефективного банківського регулювання та нагляду в Україні з урахуванням кризових умов сучасної економіки країни та формування заходів їх подолання є актуальним і своєчасним.

Таким чином, мета даної статті полягає в розгляді особливостей організації банківського регулювання та нагляду в Україні, з'ясуванні основних проблем у цій сфері та формуванні заходів підвищення ефективності системи регулювання та нагляду.

© Кульченко А. В., 2011

Система банківського нагляду в Україні скоординована за вертикаллю і функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та регіональних управлінь НБУ. У разі неможливості прийняття управлінського рішення та застосування заходів на певних рівнях системи банківського нагляду відповідні департаменти банківського нагляду на підставі матеріалів, наданих іншими рівнями, готують висновки та подають їх Правлінню НБУ для розгляду і прийняття рішення [1]. Головною функцією банківського нагляду є виявлення проблемних банків і застосування відповідних заходів щодо них. З погляду розумного (пруденційного) банківського нагляду проблемним є банк, який демонструє можливість або вірогідність банкрутства. Банкрутство банку може зумовити одна з двох класичних причин: неплатоспроможність або неліквідність.

Невиконання один або кілька разів комерційним банком обов'язкового економічного нормативу є підставою визнання його проблемним [2]. За допомогою економічних нормативів діяльності банків в Україні забезпечуються стабільна діяльність банків та своєчасне виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності.

На основі аналізу робіт практиків [3 – 8], які займалися виявленням проблем діяльності банків, та основних законодавчих актів у цій сфері [9; 10] можна сформулювати такий перелік заходів, які органи банківського нагляду можуть застосовувати до проблемних банків:

вимагати, щоб банк терміново збільшив розмір капіталу до рівня, який відповідає встановленим нормативам, і завдяки цьому забезпечив повний захист коштів вкладників;

установити режим фінансового оздоровлення;

передбачити реорганізацію (придбання даного банку більш сильним, у власність якого перейдуть усі депозитні зобов'язання). Отже, його вкладники стануть клієнтами більш стійкого банку, не зазнаючи при цьому втрат;

припинити діяльність банку і почати процедуру його ліквідації відповідно до чинного законодавства.

Проте система банківського нагляду та регулювання за діяльністю банківських установ в Україні залишається недостатньо ефективною. Її слабкою стороною є нездатність вчасно вжити термінові заходи стосовно проблем у діяльності банків, які під час контролю були виявлені. Причиною такої бездіяльності зазвичай є недостатні повноваження щодо застосування примусових дій, передбачених у законодавстві, або небажання з боку органів влади вживати непопулярні, але необхідні заходи для захисту коштів вкладників.

Недосконалість діяльності органів регулювання та нагляду підтверджується тим, що протягом 2001 – 2009 років кількість проблемних банків знижувалась, а в жовтні 2010 року спостерігалося зростання. Таким чином, у жовтні 2010 року порівняно з 2008 і 2009 роками спостерігалися проблеми в банківському секторі, зокрема збільшилась кількість проблемних банків.

Аналіз цих тенденцій свідчить, що на сьогоднішній день в Україні банківська система з точки зору проблемних банків має негативні показники. Лише за перші 3 місяця в Україні було ліквідовано вже 8 банків. Порівняно з 2006 роком це дуже велика цифра, адже в цей рік було ліквідовано лише 1 банк. Тобто Україна за показниками розвитку проблемних банків наближається до 2004 року, що свідчить про уповільнення та ускладнення розвитку банківської системи.

Саме тому першочерговим завданням постає покращення діяльності органів регулювання та нагляду за банківською діяльністю. Адже їх діяльність направлена на вивчення всіх показників банківського сектору, кожного банку з метою встановлення проблемних банків, їх реорганізації або ліквідації, а також у визначенні правомірної діяльності банків.

Дослідження праць науковців та практиків з питань банківського регулювання і нагляду [3 – 8] дозволили сформулювати такі рекомендації щодо стимулювання розвитку банківської сфери: необхідні розробка теоретичних та практичних дій щодо контролю та нагляду за діяльністю комерційних банків, розробка НБУ єдиної методики рейтингової системи оцінки банків, узгодженої з представниками комерційних банків, створення "регіональних" методик аналізу фінансового стану комерційних банків, створення повної і всеохоплюючої автоматизації та комп'ютеризації аналізу фінансового стану комерційних банків, що дозволить оперативно розраховувати основні показники діяльності банків.

З метою усунення виявлених проблем необхідно вдосконалити організаційну структуру банківського нагляду та регулювання в Україні:

у першу чергу, внести зміни до законодавства та нормативно-правових актів, які регулюють сферу банківського нагляду, оскільки ефективний банківський нагляд ґрунтується на адекватній правовій інфраструктурі, і діяльність служби банківського нагляду дає позитивні результати тільки тоді, коли вона підкріплена міцним законодавством і чіткими правилами регулювання діяльності банків;

по-друге, підвищити увагу до відповідальності керівництва та власників банку, що забезпечить надійність і стабільність роботи банків;

по-третє, вдосконалити відкритість банківської звітності, що стане стимулом для ведення прозорої банківської діяльності;

по-четверте, запровадити міжнародні стандарти ефективного банківського нагляду, прийняті Базельським комітетом;

по-п'яте, розробити ефективну структуру банківського нагляду на основі зарубіжного досвіду, тобто створити автономний орган з нагляду і регламентації банківської діяльності (Банківську комісію).

Таким чином, у статті було визначено пріоритетні заходи вдосконалення системи регулювання та нагляду в Україні, які у майбутньому стануть основою ефективної діяльності органів регулювання та нагляду.

Наук. керівн. Омельченко О. І.

Література: 1. Гриценко Р. Теоретичні аспекти організації банківського нагляду в сучасних умовах / Р. Гриценко // Вісник НБУ. – 2007. – № 4. – С. 57–59. 2. Барановський О. Проблемні банки: виявлення і ліквідація / О. Барановський // Вісник НБУ. – 2009. – № 11. – С. 18–31. 3. Бус О. Б. Особливості організації банківського нагляду, контролю та регулювання в зарубіжних країнах / О. Б. Бус // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – № 12. – С. 163–171. 4. Івасів І. Яка банківська система потрібна Україні? / І. Івасів // Вісник НБУ. – 2008. – № 4. – С. 5–6. 5. Степаненко А. І. Банківський нагляд в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення / А. І. Степаненко // Банківська справа. – 2008. – № 5. – С. 29–34. 6. Поздняков О. І. Особливості банківського регулювання та нагляду в країнах з перехідною економікою / О. І. Поздняков // Фінанси України. – 2006. – № 1. – С. 101–106. 7. Версаль Н. І. Банківська діяльність як об'єкт регулювання / Н. І. Версаль // Наукові праці НДФІ. – 2002. – № 12. – С. 65–73. 8. Д'яконова І. І. До питання визначення понять "банківське регулювання" та "банківський нагляд" / І. І. Д'яконова // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8. – С. 183–193. 9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 10. Про національний банк України : Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

Харькова О. В.

УДК 336.717.061(477)

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Анотація. Проаналізовано стан банківського кредитування на даному етапі розвитку економіки України, виявлено основні проблеми банківського сектору та окреслено основні заходи щодо вдосконалення кредитних відносин.

Аннотация. Проанализировано состояние банковского кредитования на данном этапе развития экономики Украины, выявлены основные проблемы банковского сектора и описаны основные мероприятия по совершенствованию кредитных отношений.

Annotation. The state of bank lending at this stage of economics trends of Ukraine is analyzed, the main problems of the banking industry are disclosed and the basic measure in improvement of lending truck is defined.

Ключові слова: банківські активи, кредитні вкладення, проблемна заборгованість, прострочені кредити, кредитний портфель, ліквідність.

Сучасні тенденції розвитку економіки України та банківського сектору, зокрема, вимагають урізноманітнення кола банківських послуг та вдосконалення організації їх надання. У свою чергу, це має підвищити рівень конкурентоспроможності вітчизняних банків порівняно з іноземними фінансово-кредитними установами.

Однією з ключових проблем банківського сектору є питання ефективного розміщення ресурсів, одним з напрямів якого є надання кредитів. Оскільки саме від вдалого розміщення кредитних вкладень залежить як величина доходів, так і величина ризику, що виникає у процесі кредитування. Це обумовлює необхідність більш детального дослідження даного питання та виявлення напрямів подолання недоліків кредитних відносин, що виникають між банком і позичальником.

© Харькова О. В., 2011

Проблеми банківського кредитування є предметом дослідження багатьох вітчизняних вчених та практиків. У роботах таких науковців, як: Криклій О. А., Лац Т. А., Нестеренко Ж. К., Срібна К. А., Срібний В. І., Тарасевич Н. В. [1 – 5], висвітлюється значення банківського кредитування для підтримки інвестиційного процесу в економіці України та досягнення соціального ефекту. Але недостатньо висвітленими і досі залишаються причини, що перешкоджають активному розвитку кредитних операцій, та недоліки, які виникають у процесі кредитування.

Метою роботи є виявлення основних проблем з боку банківських установ та позичальників, які перешкоджають розвитку банківського кредитування, і визначення ефективних заходів, які б сприяли розвитку банківського кредитного ринку.

На даному етапі у банківській системі України, незважаючи на стабілізацію економічної ситуації та поступове відновлення економіки (за даними Держкомстату, приріст ВВП у першому кварталі 2010 року становив 4,8 %) [6], проблемні активи продовжують накопичуватися. Згідно з даними публікації Зеленої книги щодо консультацій про підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором України частка проблемної заборгованості в портфелях українських банків зростає. Станом на 01.01.09 р. значення проблемної заборгованості становило 2,27 %, тоді як на кінець періоду даний показник збільшився майже в 4 рази і склав 8,8 %, а на початку 2010 р. частка проблемної заборгованості досягла найбільшого свого значення і становила 9,4 % від загальної кількості кредитних вкладень українських банків [7].

За даними Національного банку України [8], що наведені в таблиці, частка проблемної заборгованості в портфелі банку 01.05.10 р. становила 10,3 % усієї суми виданих банками кредитів (приріст у квітні – 0,3 %). В абсолютному виразі обсяг проблемної заборгованості в квітні 2010 р. збільшився на 2 556 млн грн, або на 3,6 %, – до 74 332 млн грн (на 01.01.10 р. – 69 935 млн грн, на 01.01.09 р. – 18 015 млн грн).

Таблиця

Динаміка простроченої заборгованості за наданими кредитами

Показники	01.01.10	01.02.10	01.03.10	01.04.10	01.05.10
Надані кредити (млн грн)	747 348	730 096	731 602	722 664	723 593
Прострочена заборгованість (млн грн)	69 935	68 215	70 211	71 776	74 332
Частка простроченої заборгованості в наданих кредитах (%)	9,4	9,3	9,6	9,9	10,3

Згідно з даними таблиці, за підсумками січня – квітня 2010 року українська банківська система продовжувала залишатися збитковою. За даними НБУ, станом на 01.05.10 р. загальна сума кредитних операцій у поточному році скоротилась на 3,2 % – до 723,6 млрд грн. Скорочення кредитування відбулося як в іноземній валюті (на 5,4 %), так і в національній валюті (на 0,7 %).

Кредити, надані суб'єктам господарювання, зменшились на 1,3 % – до 469 млрд грн. Кредити, надані фізичним особам, скоротились на 7,4 % – до 206 млрд грн.

З огляду на виявлену негативну тенденцію протягом 2009 – початку 2010 рр. доцільно виокремити основні проблеми, що перешкоджають активному розвитку кредитних операцій банків для населення і підприємництва, а відтак і повноцінній реалізації банками функції фінансового посередництва у масштабах усієї економіки.

Дослідження робіт таких вчених, як: Лац Т. А. [2], Срібна К. А., Срібний В. І. [4], Тарасевич Н. В. [5], присвячених питанню розвитку банківського сектору України, та урахування вищевикладених фактів дозволили виявити такі проблеми:

1. Кредитування фізичних осіб є більш ризиковою сферою діяльності банків, ніж при обслуговуванні корпоративних клієнтів.

2. Недостатній розвиток довгострокових кредитних послуг пов'язаний з відсутністю відлагодженої системи оцінювання нерухомого майна позичальника та із залученням ресурсів для його здійснення. Відповідно, це спричиняє проблеми з формуванням довгострокового кредитного портфеля банку, який не може опиратися на короткострокові ресурси. Невідповідність строків банківських активів і пасивів призводить до втрати ліквідності банку.

3. Відсутність надійних, ґрунтовно розроблених методик оцінювання кредитоспроможності клієнта на роздрібному ринку, що призводить до виникнення проблемних кредитів, оскільки практично кожний банк розробляє власну методику визначення кредитоспроможності позичальника, за якою один і той самий клієнт у різних банках може бути зарахований до різних класів позичальників, що несе ризик для банків щодо зростання кількості неповернених позик.

4. Незначний розмір власних коштів і відсутність ліквідних активів, які суб'єкти підприємства могли б використовувати як заставу за кредитом, та обмеженість програм кредитування під заставу автотранспортних засобів і нерухомості.

5. Небанківські джерела залучення капіталу стають більш доступними для крупного бізнесу, що також негативно позначається на становищі банківських установ регіону (знижується маржа від банківських операцій) та ін.

Існування зазначених проблем обумовлює необхідність суттєвого коригування як кредитної політики самих банків, так і методології регулювання їх діяльності з боку держави.

До числа найважливіших заходів, які будуть сприяти удосконаленню кредитних відносин, необхідно включити таке [1 – 3; 5]:

створення взаємно допустимих вимог для зближення банківського капіталу з підприємствами реального сектору економіки, у тому числі з боку держави;

досягнення та забезпечення прийнятної для банку якості кредитного портфеля. Даной позиції можна досягнути методом лімітування кредитів лише в один сектор економіки, а звідси проводити диверсифікацію портфеля активів банку, змінюючи частку кредитних та інвестиційних вкладень;

зважений підхід до всього процесу кредитування: від подання заявки на отримання кредиту до повного погашення боргу;

удосконалення системи банківського нагляду та корегування законодавчої бази стосовно банківської та комерційної таємниць;

підвищення рівня капіталізації та створення довгострокової ресурсної бази за рахунок привабливих як депозитних пропозицій, так і випуску боргових цінних паперів.

Запропоновані заходи розвитку кредитних відносин у масштабах банківського сектору спрямовані на:

1) покращення кредитного клімату в країні в цілому, виведення грошових накопичень з тіні;
2) сприяння інтеграції української банківської середи в міжнародне банківське співтовариство;

3) формування довіри до банківського сектору з боку населення та іноземних інвесторів;

4) зниження собівартості операцій кредитування та скорочення терміну розгляду кредитних заявок суб'єктів підприємництва.

Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні банкам необхідно виходити на якісно інший рівень розвитку, розширюючи спектр та обсяги своїх операцій та послуг, зокрема збільшуючи обсяги кредитування, що в кінцевому результаті приведе до підвищення фінансової стійкості підприємств та забезпечить зміцнення банківського сектору, підвищить конкурентоспроможність банків як на внутрішньому, так і на міжнародних ринках.

Наук. керівн. Омельченко О. І.

Література: 1. Криклій О. А. Управління кредитним ризиком банку [Текст] : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. – 86 с. 2. Лащ Т. А. Проблеми банківського кредитування малого підприємництва / Т. А. Лащ // Економічний простір. – 2010. – № 23/1. – С. 155–165. 3. Нестеренко Ж. К. Проблеми простроченої заборгованості за кредитами фізичних осіб в умовах кризи / Ж. К. Нестеренко // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 3. – Т. 3. – С. 179–182. 4. Срібна К. А. Основні проблеми розвитку банківського кредитування суб'єктів підприємництва на регіональному рівні / К. А. Срібна, В. І. Срібний // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2010. – № 1(2). – С. 20–21. 5. Тарасевич Н. В. Проблеми та напрями розвитку ринку кредитування фізичних осіб / Н. В. Тарасевич // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 2009. – № 49. – С. 32–38. 6. Державний комітет статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. 7. Зелена книга щодо консультацій про підвищення ефективності регулювання та нагляду за фінансовим сектором в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Publication/others/zelena_kniga.pdf. 8. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

Буц Е. О.

УДК 336.71

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА УКРАЇНИ: СТАНОВИЩЕ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто поняття банківської системи України та її елементи. Визначено перспективи розвитку банківської системи України.

Анотация. Рассмотрены понятия банковской системы Украины и ее элементы. Определены перспективы развития банковской системы Украины.

© Буц Е. О., 2011

Annotation. The conceptions of the banking system of Ukraine and its elements are considered. The prospects development of the banking system of Ukraine are determined.

Ключові слова: дворівнева банківська система, Національний банк України, комерційні банки.

У процесі становлення ринкової економіки в Україні важливого значення набуває вдосконалення банківської системи в державі та чітке правове регулювання всієї банківської діяльності. Останнім часом банківська система України зазнала докорінних змін: створено дворівневу банківську систему, дедалі більшого розвитку набуває діяльність інших банків та спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, розширюються нетрадиційні сфери застосування банківського капіталу, істотно змінюється характер взаємовідносин банків з клієнтурою.

Актуальність теми даної роботи полягає в тому, що в сучасних умовах постає потреба детального вивчення проблем регулювання банківської діяльності й тієї ролі, яку відіграють банки в теперішньому економічному житті України. Проблеми регулювання банківської діяльності належать до найскладніших і менш розроблених проблем.

Провідними науковцями, які проводили дослідження та наукові обґрунтування даного питання, є: Новікова І. Е., Григорук А. А., Палюх М. С., Литвин Л. М., Літвінова Т. Д., Пилипенко В. В. та ін. [1 – 3].

Метою статті є визначення й обґрунтування особливостей статусу банків в умовах переходу України до ринкової економіки, вироблення пропозицій щодо вдосконалення діяльності комерційних банків.

Банківська система – це не довільне явище, а складова частина кредитно-грошової системи, елемент економічного базису суспільства, що розвивається за законами ринкової економіки.

Сучасна банківська система України, як і у більшості країн світу, складається з двох рівнів. На першому рівні виступає Національний банк України та його організаційна структура, на другому рівні – комерційні банки різних видів і форм власності, спеціалізації та сфер діяльності з відповідною мережею установ (філії, відділення). У ст. 4 Закону України "Про банки і банківську діяльність" [4] визначено, що банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, що створені та діють на території України відповідно до положень цього Закону.

Перший рівень банківської системи України представлений Національним банком України (НБУ), який відповідає за підтримання стабільності національної грошової одиниці та функціонування банківської системи. НБУ, як і центральні банки країн з ринковою економікою, виступає емісійним центром держави, банком банків, банком уряду, органом банківського регулювання і нагляду, органом монетарного та валютного регулювання економіки. За допомогою визначених законодавством функцій та операцій він впливає на всі сфери економічного життя країни.

Як центральний банк держави НБУ здійснює регулювання обсягу грошової маси, застосовуючи відповідні інструменти, а саме:

визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків;

процентну політику;

рефінансування комерційних банків;

операції з цінними паперами на відкритому ринку;

депозитну політику;

управління золотовалютними резервами;

регулювання імпорту й експорту капіталу.

НБУ, виконуючи функцію банку банків, забезпечує функціонування платіжної системи, організує міжбанківські розрахунки, виступає для комерційних банків своєрідним кредитором в останній інстанції, здійснює кредитування (рефінансування) банків з метою підтримки їх ліквідності шляхом надання ломбардних та стабілізаційних кредитів, проведення операцій РЕПО.

До другого рівня банківської системи України відносяться комерційні банки, які можуть бути різними за формами власності, спеціалізаціями та сферами діяльності. Сучасні комерційні банки є багатофункціональними установами, які діють у різних секторах ринку позичкового капіталу і фактично займаються всіма видами кредитних і фінансових операцій, пов'язаних з обслуговуванням господарської діяльності своїх клієнтів.

У сучасних умовах спостерігаються тенденції розмежування функцій та операцій комерційних банків з метою універсалізації їхньої роботи, підвищення ефективності банківської діяльності та одержання прибутків.

На основі даних Національного банку можна провести аналіз структури банківської системи [5]:

Кількість банків за реєстром (на кінець періоду): 2002 р. – 182; 2003 р. – 179; 2004 р. – 181; 2005 р. – 186; 2006 р. – 193; 2007 р. – 198; 2008 р. – 198; 2009 р. – 197; 2010 р. – 194; 2011 р. (січень) – 195. Протягом періоду зареєстровано: 2002 р. – 5; 2003 р. – 5; 2004 р. – 6; 2005 р. – 5; 2006 р. – 13; 2007 р. – 6; 2008 р. – 7; 2009 р. – 5; 2010 р. – 3; 2011 р. (січень) – 1. Питома вага зареєстрованих банків протягом періоду: 2002 р. – 2,75 %; 2003 р. – 2,79 %; 2004 р. – 3,31 %; 2005 р. – 2,69 %; 2006 р. – 6,74 %; 2007 р. – 3,03 %; 2008 р. – 3,54 %; 2009 р. – 2,54 %; 2010 р. – 1,55 %; 2011 р. (січень) – 0,51 %.

Кількість банків, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій (на кінець періоду): 2002 р. – 157; 2003 р. – 158; 2004 р. – 160; 2005 р. – 165; 2006 р. – 170; 2007 р. – 175; 2008 р. – 184; 2009 р. – 182; 2010 р. – 176; 2011 р. (січень) – 176. З них з іноземним капіталом: 2002 р. – 20; 2003 р. – 19; 2004 р. – 19; 2005 р. – 23; 2006 р. – 35; 2007 р. – 47; 2008 р. – 53; 2009 р. – 51; 2010 р. – 55; 2011 р. (січень) – 55. Із 100 – відсотковим іноземним капіталом: 2002 р. – 7; 2003 р. – 7; 2004 р. – 7; 2005 р. – 9; 2006 р. – 13; 2007 р. – 17; 2009 р. – 18; 2010 р. – 20; 2011 р. (січень) – 20. Питома вага банків з іноземним капіталом: 2002 р. – 12,74 %; 2003 р. – 12,03 %; 2004 р. – 11,88 %;

2005 р. – 13,94 %; 2006 р. – 20,59 %; 2007 р. – 26,86 %; 2008 р. – 28,80 %; 2009 р. – 28,02 %; 2010 р. – 31,25 %; 2011 р. (січень) – 31,25 %. Питома вага банків із 100-відсотковим іноземним капіталом: 2002 р. – 35,00 %; 2003 р. – 36,84 %; 2004 р. – 36,84 %; 2005 р. – 39,13 %; 2006 р. – 37,14 %; 2007 р. – 36,17 %; 2008 р. – 32,08 %; 2009 р. – 35,29 %; 2010 р. – 36,36 %; 2011 р. (січень) – 36,36 %.

На основі дослідження особливостей інституційних змін у середовищі діяльності комерційних банків можна внести такі пропозиції:

покласти на НБУ як ключовий елемент правової системи узгодження економічних інтересів у банківській сфері забезпечення принципу справедливого розподілу доходів між банками залежно від їх внеску в загальний розвиток;

НБУ забезпечити стримування діяльності системних банків, сприяння функціонуванню великих та середніх банків і фінансову підтримку малих банків і створення на їх основі "муніципальних банків" з метою оптимізації факторів конкурентної боротьби та уповільнення монополізації банківської сфери;

комерційним банкам створити в регіонах умови для прискореного розвитку через збільшення фінансування та кредитування перспективних напрямів господарської діяльності з метою забезпечення конкурентоспроможності України на світових ринках;

комерційним банкам проводити інноваційну діяльність орієнтовуючись на вітчизняні особливості;

комерційним банкам забезпечити створення ефективної системи управління та проведення кадрової політики на основі корпоративних кодексів з метою переходу до універсальної правової системи цінностей.

Таким чином, слід підкреслити, що в Україні немає суттєвих законодавчих перепон для входження іноземного капіталу на вітчизняний ринок банківських послуг. Проте при збереженні в Україні існуючої структури банківської системи прихід філій іноземних банків призведе до втрати позиції українських банків на ринку та зміни структури ринку. Філії іноземних банків посідатимуть панівне місце у всіх сегментах ринку банківських послуг, українським банкам залишаться допоміжні функції з обслуговування малого та середнього бізнесу. Дослідження показують, що за існуючих зараз в Україні умов вітчизняні банки змушені будуть звужити обсяги кредитування найбільших і найліквідніших підприємств через нездатність конкурувати на цьому сегменті з філіями іноземних банків.

Наук. керівн. Дзеніс В. О.

Література: 1. Новікова І. Е. Розвиток банківської системи України в умовах становлення ринкового господарства (друга половина XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01 / І. Е. Новікова ; Національний ун-т ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2009. – 22 с. 2. Основи економічної теорії: політекономічний аспект / А. А. Григорук, М. С. Палюх, Л. М. Литвин, Т. Д. Літвінова ; за ред. А. А. Григорука, М. С. Палюха. – Тернопіль, 2002. – 304 с. 3. Пилипенко В. В. Аналіз показників розвитку банківської системи України на сучасному стані / В. В. Пилипенко // Вісник Донецького університету. – 2007. – № 1. – С. 409–410. 4. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 7 грудня 2000 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2121-14>. 5. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>. 6. Гайдаманчук Є. О. Інституційні зміни середовища діяльності комерційних банків [Електронний ресурс] / Є. О. Гайдаманчук. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2010_31/statti/4_4.htm.

Пономарьова А. О.

УДК 336.717.11(477)

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

РОЗРОБКА МЕХАНІЗМІВ СТИМУЛЮВАННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто основні проблеми, що впливають на рівень капіталізації банківської системи, та напрями їх подолання; запропоновано основні шляхи підвищення рівня капіталізації в сучасних умовах.

Аннотация. Рассмотрены основные проблемы, которые воздействуют на уровень капитализации банковской системы, и пути их решения; предложены основные направления повышения уровня капитализации в современных условиях.

© Пономарьова А. О., 2011

Annotation. The basic problems, which influence on the level of capitalization of the banking system and directions of their overcoming are considered, the basic ways of increase of level of capitalization in modern terms are offered.

Ключові слова: банківська система, капіталізація, капітал.

Одним із важливих факторів економічного зростання є стабільна і потужна банківська система. Від того, в якому стані вона перебуває, які обсяги ресурсів циркулюють у її середовищі та наскільки ефективно вона функціонує, залежать інвестиційна діяльність та ефективність економіки країни в цілому. Одним із системних важелів, що втілюють у собі можливості нашої банківської системи здійснювати вплив на розвиток та підвищення темпів економічного зростання, збільшувати обсяги банківських операцій та інвестування, забезпечувати інтереси вкладників та вітчизняних і іноземних кредиторів, не допускаючи при цьому значних ризиків, є капіталізація.

Нарощення банківського капіталу на державному та комерційному рівнях банків є надзвичайно актуальним для розвитку банківської системи України.

В останні роки дослідженнями основних аспектів капіталізації займалися такі науковці, як: Криклій А. С., Грудзевич Я. В., Савлук С. М., Козоріг М. А. У працях Криклія А. С. та Грудзевича Я. В. розкрито сутність процесу капіталізації та шляхи її підвищення. Але, незважаючи на значну кількість праць, розробка механізмів стимулювання капіталізації банківської системи України повною мірою не розглянута.

Метою дослідження виступають вивчення стану капіталізації банківського сектору, виявлення основних проблем і розробка механізмів стимулювання капіталізації банківської системи України.

Термін "капіталізація" в чинному українському законодавстві невизначений, а тому це поняття трактують по-різному. Так, у Словнику іншомовних слів термін "капіталізація" розглядається як:

1) перетворення додаткової вартості на капітал, тобто використання її на розширення виробництва;

2) перетворення майна на грошовий капітал;

3) процес утворення фіктивного капіталу у вигляді акцій, облигацій, заставних листів іпотечних банків [1].

Законом України "Про банки і банківську діяльність" дано визначення поняття "капітал банку" – це залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань [2].

30 вересня 1999 року НБУ розіслав проект "Український банківський союз", у якому банкам із недостатнім рівнем капіталізації запропоновано об'єднатися. Планується, що нове фінансово-кредитне об'єднання спільними зусиллями отримає достатній капітал і зможе консолідовано виконувати резервні й нормативні вимоги НБУ.

До основних напрямів забезпечення підвищення капіталізації банківської системи і підвищення ефективності функціонування банківського капіталу можна віднести:

поглиблення процесу капіталізації банків;

забезпечення стабільності нормативної бази НБУ;

удосконалення діяльності валютного і підвищення ролі фондового ринків;

удосконалення оподаткування банків, зменшення податкового тиску на банки з метою прискорення їхньої капіталізації і збільшення обсягів кредитування реального сектору;

дозвіл банкам спрямовувати на підвищення капіталізації й ефективності функціонування банківського капіталу власний прибуток із звільненням його від оподаткування;

прискорення переходу банків на акціонерну форму власності, що сприятиме введенню нового порядку розрахунку власного капіталу;

реформування банківської системи, яке важливо розглядати в одному контексті з відновленням і розвитком в Україні сегментів фінансового ринку, фондового, валютного, страхового, міжбанківських кредитів із подальшим виходом на ринок корпоративних емітентів [3].

Отже, банкам України треба й далі накопичувати власний капітал. Для цього доцільно збільшувати акціонерний капітал, реалізовувати ефективну дивідендну політику, раціонально управляти власним капіталом. Успішність подальшого процесу капіталізації банківської системи України залежить від тих методів і форм управління капіталом, що використовуватимуться як НБУ, так і самими банками.

Значну увагу необхідно приділити створенню банківських об'єднань, груп і корпорацій. Злиття банків приведе до консолідації банківської системи, а це, у свою чергу, зможе вплинути на збільшення показника адекватності капіталу. Великі банки можуть проводити політику тривалого фінансування інвестиційних і лізингових проектів, зберігати при цьому ліквідність платоспроможного балансу й створення великого банківського капіталу з гарантією для західного інвестора [4].

Підвищенню капіталізації банківської системи України заважає дія таких чинників:

жорсткі вимоги до мінімального обсягу капіталу банків не дають змоги прийти на банківський ринок новим вітчизняним банкам;

проти об'єднання і злиття банків протестують акціонери банків, які не бажають втрачати вплив на прийняття рішень;

хронічна несплата дивідендів за акціями банків не заохочує наявних і потенційних акціонерів вкладати свої гроші в їхній капітал;

нерозвиненість фондового ринку, де б акції банків вільно обертались і котирувалися, робить акції небажаним видом інвестування коштів;

відсутність механізмів залучення наявних коштів населення і підприємств у капітали банківських установ [5].

Вітчизняні банки відчувають дедалі більшу потребу у збільшенні обсягів капіталу, тому планування перспектив розвитку капітальної бази розглядається як одне з основних питань політики комерційних банків України.

Для прискорення капіталізації банків необхідно створити комплексну систему для нарощування капіталу. Саме підвищення рівня капіталізації банків здатне забезпечити ефективну роботу фінансово-кредитної системи України і є обов'язковою передумовою стабільного функціонування економіки.

Таким чином, у статті було визначено основні напрями забезпечення підвищення капіталізації банківської системи і підвищення ефективності функціонування банківського капіталу, що дозволять у майбутньому підвищити ефективність їх здійснення.

Наук. керівн. Міщенко О. Г.

Література: 1. Словник іншомовних слів. – К. : Вища школа, 1977. – 775 с. 2. Про банки і банківську діяльність : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 3. Козоріг М. А. Основні напрями підвищення рівня капіталізації і ліквідності банківських установ / М. А. Козоріг, М. І. Ліс // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 95–102. 4. Вовчак О. Д. Банківська справа в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку / О. Д. Вовчак // Фінанси України. – 2007. – № 10. – С. 5–8. 5. Тимошенко Т. О. Проблеми банківської системи України: шляхи вирішення / Т. О. Тимошенко // Економіка та держава. – 2009. – № 7. – С. 25–31.

Дзим О. О.

УДК 336.717

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ФАКТОРИНГОВИХ ТА ФОРФЕЙТИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто теоретичні засади банківського кредитування, основні проблеми у кредитній системі України та шляхи їх вирішення. Визначено форми та види кредиту, функції та принципи банківського кредитування, проведено аналіз кредитного портфеля країни.

Аннотация. Рассмотрены теоретические основы банковского кредитования, основные проблемы в кредитной системе Украины и пути их решения. Определены формы и виды кредита, функции и принципы банковского кредитования, проведен анализ кредитного портфеля страны.

Annotation. The theoretical basis of the bank lending are considered, the main problems in the credit system of Ukraine and the ways of its solutions are determined. The forms and types of credit are defined, the functions and principles of the bank lending are determined, the loan portfolio analysis of the country is conducted.

Ключові слова: факторинг, форфейтинг, банківське кредитування.

Протягом останніх десятиріч українська економіка характеризується значними обсягами взаємних неплатежів між суб'єктами господарювання. Поточні дані за 9 місяців 2007 р. за дебіторською та кредиторською заборгованістю свідчать про прискорені темпи збільшення обсягів боргів порівняно з аналогічними даними за 2005 та 2006 роки [1 – 3]. Одночасно більшість українських підприємств потребують фінансування на оновлення основних фондів та реконструкцію виробництва. Для вирішення проблеми неплатежів необхідно залучити інструменти факторингу й форфейтингу.

Факторинг – це надання комерційними банками певних фінансових послуг клієнтам – юридичним особам. Послуга факторингу полягає в тому, що фактор-фірма купує у клієнта право на стягнення боргів і частково оплачує своїм клієнтам вимоги до їх боржників. Друга частина боргу за вирахуванням відсотків повертається клієнтам після погашення боржником свого боргу. Тобто клієнт фактор-фірми може швидше повернути свої борги, а фактор-фірма отримує за це відсоток.

Форфейтинг – це придбання у кредитора боргу, вираженого в оборотному документі, на безповоротній основі. Це означає, що покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання від-

© Дзим О. О., 2011

мовитися від свого права регресної вимоги до кредитора у разі неможливості одержання грошових коштів від боржника. Фактично форфейтер (комерційний банк або спеціалізована компанія) бере на себе такі ризики, як ризик неплатежу, ризик переказування коштів, валютний, процентний ризики та ін. [2].

Проблема кредитування підприємств та організацій на формування оборотного капіталу в науковій літературі не нова. Її розглядом попередньо займалися такі відомі вітчизняні вчені, як: Барановський О. І., Гуцал І. С., Власюк О. С., Губський Б. М., Гальчинський А. С., Єрмошенко М. М., Діденко В. М., Сухоруков А. І. та ін. [2 – 4].

На сьогодні процес кредитування набуває якісно нового розвитку. Сучасна стратегія розвитку банківської системи має спрямовуватися на посилення можливостей банків щодо акумулювання заощаджень і перетворення їх на інвестиції.

Виходячи з вищесказаного, можна визначити головну мету статті – дослідження перспектив використання факторингових та форфейтингових операцій для забезпечення розвитку банківського кредитування в Україні.

Факторинг і форфейтинг як різновиди фінансової категорії "кредит" повинні розглядатися з урахуванням його сутності та принципу системності, а елементи цих систем – з урахуванням їх внутрішньосистемного взаємозв'язку.

При запропонованні механізму факторингової і форфейтингової операції виділено три взаємодіючі підсистеми учасників: банк, підприємство-покупець і підприємство-продавець, кожний з яких має частину властивостей системи, сам є системою і виконує свої незалежні функції в механізмі. У подальшому не існує необхідності в розподіленні елементів на їх складові частини, що сприяє спрощенню аналізу та обумовлено основами системного підходу до аналізу економічних систем і використовується багатьма авторами [3].

З усіх факторів найбільш впливовими для фахівців при теоретичному аналізі форфейтингу та практиків при його впровадженні можливо вважати такі: фактори фінансового ринку, законодавчі фактори з тієї причини, що форфейтинг є новою операцією для української економіки, та спеціальна нормативна база, яка може суттєво впливати на підходи банківської установи щодо заставного кредитування. При аналізі законодавчих факторів можливо зробити висновки, що протягом існування української банківської системи основний закон, що регламентує банківську діяльність, змінювався два рази. Останні зміни були найбільш суттєвими для української економіки. Закон "Про банки і банківську діяльність", який набрав чинності у 2001 р., порівняно з законом 1991 р. значно більше відповідає сучасному українському фінансовому ринку [5]. Проте, як і більшість нормативних актів останнього часу, що існують достатньо довго від моменту створення до їх прийняття, його окремі положення вже потребують редагування. Такий висновок є наслідком аналізу номенклатури банківських послуг, що вже пропонуються на ринку або тільки з'являються та починають знаходити своїх споживачів. Одним з таких продуктів, що перебуває в початковій стадії свого розвитку, є операція форфейтингу. За своєю сутністю вона становить кредитно-вексельну угоду, яка часто пов'язана з розрахунками в іноземній валюті, а тому необхідно одночасне дослідження правових аспектів як кредитних відносин, так і вексельного обігу [4].

За схемою дії форфейтинг є схожим з факторингом, але становить довгострокову форму кредитування і тому є більш перспективним видом фінансування. Проте, незважаючи на актуальність форфейтингових операцій в Україні та на існування в іноземній практиці достатнього досвіду їх впровадження для довгострокового фінансування, вони не знайшли такого ж чіткого визначення в Законі "Про банки і банківську діяльність", як факторинг. Тому при практичному впровадженні форфейтингу необхідно брати до уваги відразу декілька статей закону, в яких не застосований термін "форфейтинг", але які можуть бути використані як основа його правової регламентації. Так, у статті 47, що присвячена банківським операціям, є відразу декілька пунктів, під які повинен підпорядкуватися механізм кредитування з використанням форфейтингу. Формулювання можливості банку на здійснення операції як "придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари або надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів", є визначенням активної банківської операції, під яку може підпадати й форфейтинг. Проте в Законі наприкінці цієї фрази надано в дужках, що це формулювання стосується лише факторингу, що потребує подальшого юридичного вдосконалення та внесення законодавчих змін, але вже на сьогодні може бути використано як регламентація форфейтингу [5]. Додатково в декількох українських нормативних актах, що стосуються не лише активних операцій для корпоративних клієнтів, але й ліцензування банківських установ, надані такі тлумачення факторингових операцій, сутність яких співпадає з поняттям форфейтингу і тому можуть бути використані для регламентації дій за форфейтинговою схемою.

Таким чином, у статті розглянуто переваги застосування факторингових і форфейтингових операцій для забезпечення розвитку банківського кредитування в Україні.

Наук. керівн. Міщенко О. Г.

Література: 1. Банківські операції : підручник / за ред. докт. екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с. 2. Гуцал І. С. Банківська система України: основні проблеми й перспективи розвитку / І. С. Гуцал, Я. І. Чайковський // Фінанси України. – 1997. – № 8. – С. 42. 3. Діденко В. М. Деякі актуальні проблеми банківської системи України / В. М. Діденко // Проблеми і перспективи розвитку фінансової політики в Україні в умовах ринкової економіки : Матеріали міжвузівської наук.-практ. конф., 17–18 трав. 1999 р. – Чернівці, 1999. – С. 138–142. 4. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія / А. І. Сухоруков // Передмова акад. НАН України С. І. Пирожкова. – К. : НІПМБ, 2004. – 117 с. 5. Про банки і банківську діяльність ; Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III із змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ ЯК ОСНОВНОГО МЕТОДУ МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО РИЗИКУ

Анотація. Наведено недоліки найбільш поширених методів оцінки кредитоспроможності позичальника. Запропоновано ряд заходів вітчизняним банкам в якості зниження ризикованості кредитних операцій.

Аннотация. Приведены недостатки наиболее распространенных методов оценки кредитоспособности заемщика. Предложен ряд мероприятий отечественным банкам в качестве снижения рискованности кредитных операций.

Annotation. The disadvantages of the most common methods of assessing the creditworthiness of the borrower are represented. A row of arrangements for domestic banks is offered to reduce the riskiness of lending operations.

Ключові слова: оцінка кредитоспроможності, метод коефіцієнтного аналізу, експертний метод.

На сьогоднішній день в українських банках склалася несприятлива ситуація, що пов'язана з проблемними кредитами та високими ризиками кредитних операцій. Згідно з даними НБУ сума проблемних кредитів мала тенденцію до збільшення. Так, у липні 2010 року вона склала 83,403 млрд грн, у жовтні – 90,319 млрд грн, а на кінець року – 90,7 млрд грн. На початку 2011 року частка проблемних кредитів зменшилась на 5 млрд грн [1]. Але це відбулось тільки за рахунок списання боргів клієнтів, що загалом є не вигідно банку. Тому, на погляд автора, одним зі шляхів вирішення проблеми може бути вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника. Від точності та достовірності оцінки залежать ефективність здійснення конкретних кредитних угод, цілеспрямованість використання кредитних ресурсів і отримання стабільних прибутків [2].

Сучасна несприятлива ситуація зі своєчасним поверненням кредитів обумовлена не тільки економічною нестабільністю у країні, але й недосконалістю методичних підходів, недостатнім науково-теоретичним обґрунтуванням оцінки кредитоспроможності позичальників.

У зарубіжній та вітчизняній науковій літературі виділяють цілий ряд методик оцінки кредитоспроможності позичальника комерційних банків. Зокрема, дослідження ефективності кредитної діяльності банків висвітлюється у працях таких вітчизняних економістів: Ю. Бугеля, В. Вітлінського, В. Галасюка, О. Дзюбюка, Ю. Потійко, Я. Чайковської, А. Єпіфанова, Л. Снігурської, О. Олійника та ін. Але в більшості методик оцінки кредитоспроможності використовуються підходи, не завжди адаптовані до умов вітчизняної економіки, або інструментарій, практичне застосування якого значною мірою ускладнює процес банківського кредитування. Таким чином, потреба у вивченні особливостей і недоліків оцінки кредитоспроможності позичальника та пошуку шляхів їх удосконалення зберігається.

Мета статті – дослідити існуючий механізм оцінки кредитоспроможності клієнтів у системі управління ризиками банківської діяльності та розробити рекомендації щодо його вдосконалення.

Серед найбільш широко використовуваних методів оцінки кредитоспроможності виділяють такі: методи коефіцієнтного аналізу й експертні методи. Кожен із цих методів має свої переваги та недоліки застосування. Так, у роботі [3] автор виділяє ряд недоліків коефіцієнтного методу:

- враховані не всі критерії характеристики кредитоспроможності позичальника при аналізі;
- фактичні показники в умовах нестабільної економіки не можуть бути єдиною базою оцінки здатності позичальника погасити позику у встановлений строк;
- відсутня єдина база оптимальних значень фінансових показників;
- розраховані коефіцієнти фіксують лише мить економічного часу, залишаючи осторонь безперервні динамічні зміни.

Система відбору суб'єктів кредитування, що склалася, за якою нині працює більшість банківських установ у рамках експертного методу оцінки, у багатьох випадках також далека від досконалості. Найбільші з її недоліків такі [4]:

експертні оцінки мають здебільшого суб'єктивний характер і тому не завжди точні;
більшість експертних оцінок побудовано на дистанційному аналізі, що може призвести до помилкових спостережень і висновків;
ефективність експертизи залежить від частоти проведення;
оцінка кредитоспроможності має здебільшого формальний, епізодичний характер;
рішення, яке приймають, повністю залежить від експерта банку. Його досвід, знання, іноді інтуїція, емоційний стан, особисті пристрасті та значною мірою принциповість вирішують на даний момент долю клієнта;
обмеження мінімального розміру кредитної заявки через високу вартість експертизи;
обмеження кількості (різниці) заявок, що розглядаються, фізичними можливостями експертів.

Таким чином, бачимо, що причиною недоліків будь-якого з методів оцінки кредитоспроможності є їх вузька цілеспрямованість. Тому в сучасних умовах будь-яка методика повинна бути орієнтована на синтез основних і додаткових методів або застосовувати пов'язану систему, побудовану на декількох методах.

Для вирішення завдань підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальника типову систему коефіцієнтів необхідно було б розширити передусім щодо детальнішої оцінки фінансової стійкості й ефективності діяльності позичальника. Що стосується показників, які характеризують фінансовий стан, то в цьому випадку йдеться про необхідність оцінки того аспекту діяльності позичальника, який визначає, наскільки раціонально сформована структура джерел коштів і наскільки ефективним є залучення банківських кредитів. Таким чином, до існуючих показників необхідно додати такі, як [5]:

термін служби, стан і структура активів позичальника. Нині вітчизняні банки приділяють недостатньо уваги цьому чиннику;

у систему показників кредитоспроможності повинні входити величини, які описуються за допомогою оцінкових суджень (характер або репутація позичальника та ін.);

характеристика бізнесу, ринкова позиція позичальника, стан фінансової звітності. У практиці вітчизняних банків суттєві проблеми з ефективним використанням якісних характеристик позичальника при оцінці його діяльності, які не мають кількісного вираження [6];

для здійснення якісної оцінки кредитоспроможності необхідно доцільно використати також аналіз зовнішнього середовища за такими напрямками, як галузевий і конкурентний аналізи. За допомогою цього аналізу можливо визначити рівень кредитного ризику операції при розгляді запропонованого до кредитування заходу.

Таким чином, з огляду на недоліки у практиці вітчизняної банківської сфери, а також на роль кредитоспроможності позичальників як основного методу мінімізації кредитного ризику вдосконалення цієї сфери аналітичної роботи можливе у таких напрямках [7]:

істотне розширення базового складу показників до рівня, який би дав усебічну характеристику різноманітним аспектам діяльності клієнта;

активне використання аналізу грошового потоку підприємства або ж фізичної особи, що надає можливість оцінити обороти коштів позичальника, а відтак і більш точно прогнозувати його перспективи у використанні банківських кредитів;

проведення комплексного багатofакторного аналізу кредитоспроможності клієнтів банку, що дозволить створити надійну базу даних для подальшої рейтингової оцінки конкретного позичальника;

прийняття відповідного закону, де буде вказаний основний механізм оцінки кредитоспроможності позичальника для всіх вітчизняних банків. На сьогодні відсутня нормативна база для оцінки кредитоспроможності клієнтів, є лише рекомендації НБУ, єдині оцінні показники, визначені їх критеріальні рівні [8].

Елементи розроблених методичних рекомендацій у статті можуть бути використанні комерційними банками для підвищення ефективності захисту від можливих втрат за активними операціями.

Наук. керівн. Полтавська Є. О.

Література: 1. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 2. Бугель Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника / Ю. Бугель // Банківська справа. – 2007. – № 4. – С. 54–59. 3. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посібн. / А. О. Єпіфанов, Н. Т. Маслак, І. В. Сало. – Суми, 2007. – 253 с. 4. Олійник О. О. Оцінка кредитоспроможності позичальника при довгостроковому банківському кредитуванні / О. О. Олійник // Економіка, фінанси, право. – 2007. – № 8. – С. 10–13. 5. Чайковський Я. Напрямки вдосконалення кредитоспроможності позичальника / Я. Чайковський // Банківська справа. – 2006. – № 5. – С. 16–18. 6. Шморгун Н. П. Фінансовий аналіз : навч. посібн. / Н. П. Шморгун, І. В. Головка. – К. : Вид-во ЦНЛ, 2007. – 480 с. 7. Банківські операції : підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ "Економічна думка", 2009. – 696 с. 8. Снігурська Л. Особливості первісного визначення кредитів, наданих не за ринковою ставкою / Л. Снігурська // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 50–59.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВІДСОТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НБУ ТА ІНШИХ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ СВІТУ

Анотація. Розглянуто основні напрями підвищення ефективності відсоткової політики НБУ та її вплив на загальний економічний розвиток держави.

Аннотация. Рассмотрены основные направления повышения эффективности процентной политики НБУ и ее влияние на общее экономическое развитие государства.

Annotation. The main directions of improving the efficiency of the interest policy of the NBU and its impact on overall economic development of the country are considered.

Ключові слова: грошово-кредитна політика, процентна політика, облікова ставка, Національний банк України.

Одним із основних методів грошово-кредитної політики, що є інструментом регулювання економіки, є вплив на обсяг грошової маси через процентну політику. За допомогою встановлення процентних ставок Національний банк, перш за все, регулює обсяги кредитування, а отже, і ділової активності у країні в цілому.

Іришев Б. К. відмічає роль, яку відіграють процентні ставки в механізмі грошово-кредитної політики: 1) є індикатором монетарної політики; 2) виступають каналами трансмісії імпульсу цієї політики; 3) служать гнучкими інструментами утворення позичкового фонду і переливу кредитних ресурсів від кредитора до позичальника.

Тому політика процентних ставок передбачає три головні цілі: сприяє зростання економіки шляхом помірно низьких процентних ставок на кредити, стримує інфляцію і забезпечує стабільність національної валюти на валютних ринках шляхом помірного підвищення процентних ставок [1].

З усіх інструментів грошово-кредитної політики головне місце належить обліковій ставці, адже на її основі розраховуються усі інші процентні ставки НБУ. Облікова ставка НБУ залежить від рівня інфляції та темпів зростання реального ВВП. У разі, якщо темпи інфляції знижуються, а рівень реального ВВП у країні підвищується, знижується облікова ставка, отже, за тенденціями зміни облікової ставки можна судити про тенденції економічного розвитку держави.

Облікова ставка в Україні має тенденції до зниження, що говорить про позитивний напрям розвитку економіки. Найвища облікова ставка НБУ була встановлена в 1994 році і склала 300 %. Інфляція у цьому році за даними Держкомстату України [2] досягла відмітки 501,0 %. На сьогоднішній день облікова ставка НБУ складає 7,75 % [2].

Розглянемо ключові відсоткові ставки провідних центральних банків світу на 3 лютого 2011 року (таблиця) [3].

Таблиця

Відсоткові ставки провідних центральних банків світу

Країна	Центральний банк	Ключова відсоткова ставка	Поточна ставка, %
1	2	3	4
США	FED (Federal Reserve)	Federal Funds Rate Відсоткова ставка, за якою банки – члени Федеральної резервної системи – залучають короткотривалі кредити overnight	0,25
Єврозона	ECB (European Central Bank)	Refinancing Tender Європейський аналог Federal Funds Rate	1,00
Великобританія	BOE (Bank of England)	Bank Rate Відсоткова ставка, за якою Банк Англії пропонує кредити за схемою repo	0,50

1	2	3	4
Японія	BOJ (Bank of Japan)	Overnight Call Rate Target Японський аналог Federal Funds Rate	0,10
Канада	BOC (Bank of Canada)	Overnight Rate Головна відсоткова ставка Канади. Ця ставка відображає рівень, який бажає бачити банк Канади на ринку короткострокових депозитів	1,00
Швейцарія	SNB (Swiss National Bank)	3 Month Libor Rate Коридор на тримісячні позики	0,25
Швеція	Riksbank (Sweden Central Bank)	Repo Rate Головна відсоткова ставка Швеції, згідно з якою центральний банк перекупує державні цінні папери у комерційних банків	1,25
Австралія	RBA (Reserve Bank of Australia)	Cash Rate Основна відсоткова ставка Австралії	4,75
Нова Зеландія	RBNZ (Reserve Bank of New Zealand)	Official Cash Rate Дана відсоткова ставка становить середнє значення ставки, під яку RBNZ видає короткострокові кредити	3,00
Норвегія	Norges Bank (The Norwegian Central Bank)	Sight Deposit Rate Головний інструмент грошової політики центрального банку Норвегії	2,00

Як можна побачити з таблиці, 4 з 10 облікових ставок провідних банків світу не перевищують 5 %, а в Японії спостерігається найнижча облікова ставка, яка складає 0,10 %, що говорить про дуже високий рівень розвитку економіки.

Носов О. Ю. вважає, що в Україні використання відсоткових ставок грошового ринку має ще обмежене застосування. Основною причиною, що обмежує ефективність регулювання відсоткових ставок грошового ринку, є те, що зміна облікової ставки НБУ неспроможна змінювати попит комерційних банків на кредитні ресурси. Частка кредитних ресурсів, які отримують комерційні банки від НБУ, є незначною і неістотно впливає на вартість кредитних ресурсів. Тобто в сучасних умовах економіки України зміну облікової ставки можливо розглядати тільки як індикатор намірів грошово-кредитної політики НБУ [4].

Корнєєва Ю. В. [5] також вважає, що головною проблемою грошово-кредитної та, зокрема, процентної політики є їх відірваність від реальної економіки, адже попит на банківські послуги Національного банку практично не залежить від зміни процентних ставок. На думку Корнєєва Ю. В., для вирішення даної проблеми необхідним є використання системного підходу та узгодження монетарної і валютної політики.

На думку Килипенко Н. Є., подальший розвиток відсоткової політики в Україні має здійснюватися у напрямі до стандартів сучасних економік, де відсоткові ставки рефінансування є визначальними для формування стабільної системи відсоткових ставок. Проте ставка рефінансування НБУ поки що неспроможна відчутно впливати на кредитну активність банків, обмежений розмір кредитних ресурсів не дає можливості через зміну ставки рефінансування ефективно регулювати монетарну сферу [6].

Таким чином, процентна політика, що проводиться НБУ, має позитивні тенденції, але інструменти, використані для проведення грошово-кредитної політики, не є достатньо дієвими, тобто розвиток процентної політики повинен відбуватися у напрямках підвищення ефективності використання процентних ставок та кредитних відносин із комерційними банками.

Наук. керівн. Хмеленко О. В.

Література: 1. Ветрова І. В. Правові основи реалізації грошово-кредитної політики Національного банку України : дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 [Електронний ресурс] / І. В. Ветрова // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2007. – Режим доступу : www.studrada.com.ua. 2. Державний комітет статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. 3. Відсоткові ставки. Форекс Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.forexua.com. 4. Носов О. Ю. Розвиток державного регулювання відсоткових ставок грошового ринку / О. Ю. Носов // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. пр. – 2007. – Вип. 17.6. – С. 187–192. 5. Корнєєва Ю. В. Ефективність монетарної та валютної політики України в умовах економічного зростання / Ю. В. Корнєєва // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту "Львів. політехніка", 2008. – № 635. – С. 246–252. 6. Килипенко Н. Є. Особливості державного регулювання грошового ринку в економіці України / Н. Є. Килипенко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – Вип. 18.5. – С. 131–140.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ФОРМУВАННЯ ПРОЦЕНТНОЇ ПОЛІТИКИ БАНКУ

Анотація. Проаналізовано можливість та доцільність оптимізації процентної політики комерційних банків України, особливу увагу приділено підвищенню ефективності організації кредитного процесу. Розглянуто фактори, що впливають на рівень процентної ставки, а також запропоновано шляхи мінімізації процентного ризику.

Аннотация. Проанализированы возможность и целесообразность оптимизации процентной политики коммерческих банков Украины, особое внимание уделяется повышению организации кредитного процесса. Рассмотрены факторы, влияющие на уровень процентной ставки, а также предложены пути минимизации процентного риска.

Annotation. The possibility and expediency of optimizing interest rate policy of commercial banks are analyzed in Ukraine, the special emphasis is devoted to strengthening of the effectiveness of the loan process. The factors, that influence interest rates, are considered, and the ways to minimize interest rate risk are examined.

Ключові слова: кредитний процес, процентний ризик, процентна політика, процентна ставка, кредитні операції.

На сучасному етапі розвитку економіки України кредитні відносини між комерційними банками та суб'єктами господарювання мають дуже велике значення.

Одним із найважливіших принципів ефективної реалізації банками функцій фінансового посередника є дохідність кредитних операцій, які здійснюються ними на ринку банківських послуг. Однією з найбільш актуальних проблем функціонування банківських установ у наш час є формування певної процентної політики, яка б повною мірою забезпечувала банку отримання необхідного рівня прибутку, а також приваблювала достатню кількість клієнтів.

Вирішення цієї проблеми зумовлене необхідністю поглибленого теоретичного обґрунтування низки заходів, спрямованих на формування належної концепції процентної політики комерційних банків, визначення базових напрямів, які сприяють оптимізації кредитних відносин банку з клієнтами шляхом мінімізації величини процентного ризику.

Серед багатьох публікацій та досліджень вагомий внесок у розробку й вирішення цього питання зробили такі вітчизняні та зарубіжні економісти, як: Мороз А. М., Савлук М. І., Гальчинський А. С., Мишкін Ф. С., Пуховкіна М. Ф., Габбард Р. Г. та ін. [1; 2].

Питання процентної політики є одним з найактуальніших на даний момент часу, оскільки, зважаючи на останні події, що спричинили деяку стабілізацію валютного курсу та облікової ставки НБУ, банки повинні широко застосовувати всі свої навички, знання та інтуїцію, щоб розробити оптимальну процентну політику.

Метою дослідження є аналіз елементів процентної політики комерційного банку, що охоплюють її вихідні засади, фактори впливу на величину процентної ставки, механізм управління процентним ризиком та його мінімізацію.

Процентна політика є однією з найважливіших складових банківської політики. Вивчення динаміки руху процентних ставок показує, що процентна політика характеризує непрості механізми регулювання ощадної та інвестиційної політики банку. Одним з найважливіших принципів ефективної реалізації банками функцій фінансового посередника є дохідність кредитних операцій, і важливим виступає формування такої процентної політики, яка б повною мірою забезпечувала банку отримання необхідного рівня прибутку та приваблювала клієнтів.

Установлюючи адекватний рівень позичкового проценту, банк має враховувати мікро- та макроекономічні фактори, що зумовлюють можливості покриття витрат комерційного банку, отримання ним прибутку, управління ризиками за проведення відповідних операцій.

Процентну політику, що проводиться на рівні комерційного банку, можна визначити як цілісну цінову стратегію і тактику банку в області регулювання процентних ставок, спрямованих на забезпечення ліквідності, рентабельності і розвиток операцій банку. Її безпосередньо необхідно формулювати у вигляді документа, який повинен включати всі вихідні параметри, що враховує банк під час встановлення ціни на кредитні послуги: визначення базових засад формування цінової стратегії банку; оцінка можливих факторів впливу, які потрібно враховувати при визначенні про-

центних ставок за кредит; механізм розрахунку процентних ставок, установлених банком; порядок і способи управління процентним ризиком [3].

Умови діяльності банку та позичальника є вихідними мікроекономічними параметрами, які формують основу для визначення процентної ставки за кредит: витрати на формування ресурсної бази, термін використання позички, якість забезпечення, репутація та надійність позичальника.

Невід'ємною складовою ефективною процентної політики банку є комплекс макроекономічних факторів:

- рівень державного регулювання ставок на фінансовому ринку – вплив Національного банку України за допомогою адміністративних або економічних методів [4]. Так, на 01.01.2011 року облікова ставка НБУ залишалася на рівні 7,75 % річних, але при встановленні ставок за кредит вона має більше інформаційний характер, ніж регулятивний. Процентна політика НБУ була спрямована на забезпечення рівноваги на грошово-кредитному ринку та запобігання формуванню монетарних ризиків стабільності національної валюти. НБУ продовжував здійснювати операції зі зв'язування надлишкової ліквідності: проводив мобілізаційні операції, в тому числі шляхом операцій зворотного репо, та підвищив ставки рефінансування. Аналіз процентних ставок за кредитами та депозитами показав, що на даний момент спостерігається динаміка зменшення середньозваженої процентної ставки за депозитами (на рівні 10,5 % у національній валюті) задля забезпечення достатнього рівня ліквідності банків, що позитивно впливає на зменшення вартості кредитів у національній валюті (процентна ставка на рівні 20 %). За кредитами в іноземній валюті, як більш ризикованими, процентна ставка зросла [5]. За рахунок здешевлення депозитів більшою мірою, ніж кредитів, процентна маржа банків має більш позитивний результат;

- зміна кон'юнктури на ринку кредитних відносин. На стадії економічного зростання попит на банківські кредити підвищується, а це призводить до зростання процентних ставок;

- темп зростання інфляції у країні має безпосередній вплив на формування процентної політики комерційного банку, відображає рівень прибутковості банківської діяльності, спираючись на необхідність підтримання реальних процентних ставок на позитивному для комерційного банку рівні;

- розмір бюджетного дефіциту є визначальним щодо врахування динаміки попиту на кредитні ресурси з боку держави, що безпосередньо впливає на зміну ринкових ставок процента [3].

Урахування всіх необхідних факторів впливу у процесі формування процентної політики банку має бути своєрідним механізмом досягнення адекватності ставки процента за позичками та відповідати реальним умовам функціонування банку.

При формуванні процентної політики окремої уваги потребує розробка ефективного механізму мінімізації процентного ризику за позичковими операціями. Основні напрями мінімізації процентного ризику доцільно систематизувати в такі групи:

до першої групи віднесемо управління ліквідністю банку, де основний наголос повинен бути зроблений на дотриманні однакової пропорції при перегляді розмірів процентних ставок за активними і пасивними операціями;

другою групою є використання деривативів, тобто похідних цінних паперів як засобу страхування процентного ризику. Йдеться про використання процентних свопів, опціонів або укладання форвардних контрактів, які повинні зменшити імовірність втрат банку від коливання ринкових ставок процента.

Таким чином, сукупність розглянутих вище елементів процентної політики комерційного банку, що охоплюють її вихідні засади, фактори впливу на величину процентної ставки та порядок розрахунку процента за кредитом, механізм управління процентним ризиком є тими складовими єдиної цілісної цінової стратегії комерційного банку на ринку послуг, яку необхідно чітко формулювати у вигляді певного документа та проводити з метою оптимального поєднання інтересів банку і позичальника. Процентна політика комерційного банку повинна передбачати різні шляхи та можливості мінімізації процентного ризику, які на даний час або в майбутньому будуть використані комерційними банками як один із напрямів удосконалення організації позичкових операцій.

Наук. керівн. Дзеніс В. О.

Література: 1. Мороз А. М. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук // Київський національний економічний ун-т. – 2. вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2002. – 476 с. 2. Річард Г. Гроші, фінансова система та економіка / Г. Річард ; пер. з англ. М. К. Мироненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 889 с. 3. Долгоносів О. Процентна політика: роль і місце в стратегії банків [Електронний ресурс] / О. Долгоносів. – Режим доступу : <http://conferences.neasmo.org.ua/node/11>. 4. Про затвердження Положення про процентну політику Національного банку України : Постанова НБУ від 23.07.2010 р. № 389 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1092-04>. 5. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/Statist/Electronic%20bulletin/data/analit.pdf>.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАЛЮТНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто можливі шляхи забезпечення валютної стабільності в Україні. Проаналізовано вплив макроекономічних чинників на стан валютного ринку. Наведено можливі методи страхування валютного ризику.

Анотация. Рассмотрены возможные пути обеспечения валютной стабильности в Украине. Проанализировано влияние макроекономических факторов на состояние валютного рынка. Приведены возможные методы страхования валютного риска.

Annotation. The possible ways of providing of currency stability are considered in Ukraine. The influence of macroeconomic factors on the condition of currency market is analysed. The possible ways of insuring of currency risks are determined.

Ключові слова: іноземна валюта, валютний ринок, валютний ризик, валютна стабільність.

Розбудова в Україні ринкової економіки і питання посткризового розвитку висунули на передній план проблеми та завдання, що пов'язані із забезпеченням стабільного функціонування всього господарського механізму, в тому числі і у сфері валютних операцій та валютного контролю.

Традиційно ґрунтовний аналіз ситуації, що склалася на валютному ринку, здійснюють вчені в галузі фінансів, економіки, права, такі, як: Белінська Я. В. [1], О. Береславська [2], Вожков А. П. [3], І. Нідзельська [4]. Окремі аспекти перебігу кризових тенденцій у монетарній сфері, ризику сучасних грошових систем країн з трансформаційною економікою, якою є Україна, проаналізовано також у роботі О. Коптюка [5].

Однак деякі питання залишаються ще не досить розкритими, що потребує нової детальної оцінки для більш кращого розуміння процесів, що відбуваються в умовах глобалізації фінансових ринків, посткризового періоду розвитку валютних систем.

Метою даної роботи є визначення сучасного стану валютного ринку України, встановлення шляхів забезпечення валютної стабільності та можливих методів страхування валютного ризику.

Відповідно до Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю" [6], іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави;

платіжні документи та інші цінні папери (акції, облігації, купони до них, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені в іноземній валюті або банківських металах.

Під валютним ризиком розуміють можливість грошових втрат суб'єктів валютного ринку через коливання валютних курсів [1].

Валютний ринок перебуває на стадії посткризового розвитку, що зумовлено впливом світового фінансового колапсу. Інфраструктура ринку знаходиться на стадії формування й визначається комерційними банками, що отримали ліцензію на проведення операцій з іноземною валютою. У системі валютного ринку України можна виділити міжбанківський валютний ринок (МБВР) та готівковий валютний ринок.

Обсяг операцій на міжбанківському валютному ринку України на жовтень 2010 року становив 18 218,2 млн дол. США, на готівковому – 4 562,2 млн дол. США. Частка МБВР – 79,97 %, готівкового – 21,03 % [7].

Упродовж практично всього 2009 року на валютному ринку відчувався дефіцит іноземної валюти, фундаментальним чинником якого було зниження порівняно з 2008 роком валютних надходжень як за експортними операціями, так і за зовнішніми кредитами та депозитами нерезидентів. Загалом у 2009 році від'ємне сальдо валютних інтервенцій Національного банку України збільшилося до 10,4 млрд дол. США порівняно з 3,9 млрд дол. у 2008 році [7].

Активні дії Національного банку України, що були спрямовані на стабілізацію економічної ситуації, сприяли зниженню спекулятивного попиту в країні на іноземну валюту та стабілізації обмінного курсу гривні. Як результат, протягом 2009 року офіційний курс гривні знизився щодо долара США всього на 3,7 % (у 2008 році – на 52,5 %), відносно євро та російського рубля – на 5,5 та 0,7 % відповідно [7].

Проведення Національним банком України інтервенцій із продажу іноземної валюти призвело до скорочення в 2009 році міжнародних резервів на 5 038 млн. дол. США (в еквіваленті), або на 16 % – до 26 504,9 млн. дол. США. Водночас отримання Україною значних обсягів кредитних ресурсів від міжнародних організацій уповільнювало зменшення розміру міжнародних резервів [7].

Ураховуючи об'єктивний і, ймовірно, довгостроковий характер внутрішніх чинників інфляції, проблеми банківської системи, погіршення ситуації на світових валютно-фінансових ринках, ключовим завданням у грошово-кредитній сфері слід вважати ефективну діяльність української фінансової системи в посткризовий період, підвищення її стійкості, посилення довіри та формування позитивного іміджу з боку населення до неї. Це засвідчує необхідність комплексних підходів антикризової політики, які мають не лише протидіяти поточним ознакам нестабільності, але й забезпечувати необхідні структурні зрушення в цій сфері економіки.

Управління валютними ризиками може здійснюватись за допомогою таких угод, як форвардні валютні контракти, валютні ф'ючерси, валютні опціони та валютні своп-контракти. Найдієвішим інструментом управління, придатним для швидкого регулювання позицій, є строкові угоди біржового характеру, тобто ф'ючерси й опціони [2].

Використання строкових угод дозволяє отримати вигреш (компенсацію) за строковою угодою у випадку фінансової втрати в основній (балансовій) операції. І, навпаки, якщо за основною операцією банк отримує прибуток спекулятивного характеру, то виконання строкової угоди буде пов'язано з втратами. Тобто хеджування полягає у створенні позабалансової позиції, яка дозволяє компенсувати фінансові втрати за балансовою позицією в разі реалізації валютного ризику.

Укладання форвардних контрактів захистить учасників від зміни валютних курсів протягом форвардного періоду попереднім фіксуванням курсу на момент укладання угоди. Банк може укласти одночасно дві форвардні угоди за протилежними операціями (одна з купівлі, інша з продажу) однакової валюти в однаковій кількості, що дозволить компенсувати втрати від однієї угоди прибутками за протилежною.

З метою підвищення ефективності методів управління валютним ризиком доцільно використовувати угоди своп, суть яких полягає в одночасному здійсненні протилежних за змістом угод – угоди спот та строкової угоди форвард з однаковою валютою в однакових обсягах, що дозволяє утримувати валютну позицію закритою.

Першочерговими заходами для стабілізації валютного ринку повинні стати:

посилення ролі валютних обмежень у системі валютного регулювання НБУ. Як один з варіантів – позбавлення банків ліцензій на здійснення операцій з іноземною валютою;

можливість видачі валютних кредитів юридичним особам та посилення контролю за їх поверненням. Зокрема, не надавати валютні кредити установам, підприємствам, організаціям, які не мають постійної виручки в іноземній валюті;

заборона будь-яких розрахунків на території України в іноземній валюті. Єдиним засобом платежу повинна стати національна валюта. Провести дедоларизацію економіки.

Досягнення вищезазначених цілей потребує реалізації таких заходів у сфері валютно-курсової стабільності:

перехід у валютному регулюванні до фактичної "прив'язки" курсу гривні до "кошика валют". До такого кошика могли б увійти, зокрема, долар США, євро, російський рубль, швейцарський франк, юань КНР тощо;

удосконалення політики валютних інтервенцій у напрямі підвищення її узгодженості з відсотковою політикою;

активне використання гнучкого валютного курсу;

прискорений розвиток строкового сегмента валютного ринку та системи інструментів страхування валютних ризиків.

Вирішення сучасних питань становлення валютного ринку України, що були розглянуті у статті, дозволить визначити основні макроекономічні чинники, що впливають на його стан, та виокремити шляхи забезпечення валютної стабільності. Наведені методи страхування валютного ризику комерційного банку становлять не тільки теоретичну, але й практичну цінність даного дослідження.

Наук. керівн. Дзеніс В. О.

Література: 1. Белінська Я. В. Проблеми валютно-курсової стабільності в Україні / Я. В. Белінська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 200–207. 2. Береславська О. Чинники курсової стабільності в Україні / О. Береславська // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 8–14. 3. Вожков А. П. Про причини створення регіональних резервних валют і зміни у світовій валютній системі / А. П. Вожков // Фінанси України. – 2009. – № 3. – С. 56–65. 4. Нідзельська І. Гнучкий режим курсоутворення: можливі наслідки для економічного розвитку України / І. Нідзельська // Банківська справа. – 2009. – №1. – С. 45–50. 5. Коптюк О. Ризики сучасної грошової системи та перспективи її розвитку / О. Коптюк // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 9. – С. 16–19. 6. Про систему валютного регулювання та валютного контролю : Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184. 7. Основні показники грошово-кредитної політики Національного банку України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ВПЛИВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА ВАЛЮТНИЙ РИНОК УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто стан валютного ринку України, а також особливості девальвації вітчизняної валюти у період фінансової кризи.

Анотация. Рассмотрены состояние валютного рынка Украины, а также особенности девальвации отечественной валюты в период финансового кризиса.

Annotation. The condition of the currency market of Ukraine, and also features of devaluation of domestic currency are considered in the period of financial crisis.

Ключові слова: валютний курс, девальвація, спекулятивні атаки, валютні інтервенції.

Фінансово-економічна криза торкнулася усіх сфер економіки України, проте валютний ринок зазнав чи не найбільшого негативного впливу. Валютний ринок розглядається як механізм, за допомогою якого встановлюються правові та економічні взаємовідносини між споживачами і продавцями валют, система сталих і водночас різноманітних економічних та організаційних відносин між учасниками міжнародних розрахунків з приводу валютних операцій, зовнішньої торгівлі, надання фінансових послуг, здійснення інвестицій та інших видів діяльності, які вимагають обміну і використання різних іноземних валют [1].

Виходячи з поняття, зрозуміло, що валютний ринок – це дуже складний механізм, кожна складова якого повинна чітко виконувати свої функції. Порушення цього балансу спричиняє розлад всієї системи. Тому питання впливу фінансово-економічної кризи на валютний ринок України є досить актуальним і цікавим для дослідження.

Проблемою впливу фінансово-економічної кризи на валютний ринок України займалися такі науковці, як: Береславська О. І. [2], Корнєва І. В. [3], Белінська Я. В. [4], Лондар С. Л. [5] та ін. Однак у своїх публікаціях вони концентрувалися на окремих складових, а не на валютному ринку в цілому.

Тому метою даної статті є дослідження впливу фінансово-економічної кризи на валютний ринок України як системи.

Наслідком світової фінансової кризи стала нестабільність на валютному ринку, яка виявилась у значущих валютних спекуляціях і девальвації національної валюти.

Перехід до зменшення участі Національного банку України на валютному ринку та формування курсу гривні під дією попиту та пропозиції призвели до появи спекулятивних атак на валютному ринку. Кошти у вигляді рефінансування, які надавав Національний банк України для підтримки ліквідності банківської системи, спрямовувалися на валютний ринок [2].

У цих умовах заяви представників монетарної влади про небажання витратити резерви на згладжування спекулятивних коливань на міжбанківському ринку через негативний вплив валютних інтервенцій на ліквідність банківської системи спровокували занепокоєння не лише у вітчизняних агентів валютного ринку, але й у великих стратегічних інвесторів. У підсумку курс долара США на міжбанківському валютному ринку підвищився. Це змусило Національний банк України суттєво розширити межі курсового коридору, активізувати проведення валютних інтервенцій, обмежити банківську маржу між курсом купівлі та продажу готівкової валюти до 5 %, проводити валютні аукціони зі 100 % передоплатою як форму більш жорсткого розподілу валюти. Національний банк України вирішив застосовувати жорсткі санкції у випадку купівлі валюти для імпорту, що не завозиться в Україну, а також здійснення авансових платежів за імпорт, окрім критичного. Однак зупинити стрімке падіння курсу гривні не вдалося [4].

Найважливішими причинами девальвації, як зазначає Лондар С. Л., стали:

різке зменшення обсягу валютних надходжень внаслідок падіння цін на світових товарних і сировинних ринках і зменшення надходжень від експорту металопрокату, продукції хімічної промисловості та інших експортних товарів;

відтік за кордон валютних коштів, які перед тим іноземні банки направляли в Україну через свої філії для кредитування, зокрема споживчого;

різке зменшення потоку валютних надходжень від заробітчан, які працюють за кордоном (за різними оцінками від 10 до 25 млрд дол. США щорічно);

нескоординовані дії НБУ щодо протидії процесу девальвації гривні і спекуляціям на валютному ринку [5].

Ця фінансова криза показала, що в найближчому майбутньому потрібно створити розгалужену мережу інструментів та регуляторів, які спроможні модернізувати фінансову систему України в напрямі підвищення її антикризової стійкості.

Недопущення надмірних курсових стрибків і підтримання стійкості банківської системи визначають необхідність:

посилення ролі Національного банку України у процесах курсоутворення шляхом як активних валютних інтервенцій, так і підвищення жорсткості правил торгівлі на валютному ринку;

розвитку механізмів управління гнучким валютним курсом з метою недопущення його різких стрибків і збереження оптимальної динаміки реального обмінного курсу гривні шляхом зниження темпів інфляції;

посилення контролю за спекулятивними угодами на міжбанківському валютному і ресурсному ринках;

перехід у валютному регулюванні до фактичної "прив'язки" курсу гривні до "кошика валют". До складу кошика могли б увійти, зокрема, долар США, євро, фунт Великої Британії, швейцарський франк, юань КНР тощо [4].

Таким чином, для стабілізації ситуації на валютному ринку необхідні такі заходи:

встановлення жорсткого контролю за коштами, які отримують банки через канал рефінансування;

суттєве посилення ролі валютних обмежень у системі валютного регулювання Національного банку України до моменту стабілізації ситуації на ринку;

заборона будь-яких розрахунків на території України в іноземній валюті. Єдиним засобом платежу повинна стати національна валюта [3].

Отже, міжнародні валютні кризи і зниження курсу національної валюти стали причиною багатьох проблем на українському валютному ринку. Процес його формування та розвитку потребує не тільки осмислення й оцінки змін, які на ньому відбуваються в контексті еволюції світової валютної системи, але й використання механізмів та інструментів світового валютного ринку.

Наук. керівн. Дзеніс В. О.

Література: 1. Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг : навч. посібн. [Електронний ресурс] / В. П. Ходаківська, О. Д. Данілов. – Режим доступу : <http://www.buklib.net>. 2. Береславська О. І. Інструменти валютно-курсового регулювання та їх дієвість: світовий досвід і вітчизняна практика / О. І. Береславська // Механізми грошового та фондового ринків і їх вплив на розвиток економіки України ; за ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. – К. : Фенікс, 2008. – Т. 2. – С. 196–206. 3. Корнева І. В. Регулювання валютного курсу в умовах світової фінансової кризи / І. В. Корнева // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 233–237. 4. Белінська Я. В. Проблеми валютно-курсової стабільності в Україні / Я. В. Белінська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 200–208. 5. Лондар С. Л. Особливості фінансово-економічних кризових явищ в Україні та можливості їх регулювання [Електронний ресурс] / С. Л. Лондар. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua>.

УДК 336.713

Дмуховська М. С.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

РЕГУЛЮВАННЯ НАДХОДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ ЯК ОДНА ЗІ СКЛАДОВИХ РЕАЛІЗАЦІЙ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ В КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ

Анотація. Розглянуто використання міграційного капіталу як однієї зі складових реалізацій антикризового управління в комерційному банку. Проаналізовано переваги впровадження та визначено перепони на шляху легалізації надходження міграційного капіталу з-за кордону.

Аннотация. Рассмотрено использование миграционного капитала как одной из составляющих реализации антикризисного управления в коммерческом банке. Проанализированы преимущества внедрения и определены преграды на пути легализации поступления миграционного капитала из-за границы.

© Дмуховська М. С., 2011

Annotation. The use of the migration capital as a component of the implementation of crisis management is considered in a commercial bank. The advantages of implementation are analyzed and the obstacles to the legalization of proceeds of the migration capital from abroad are defined.

Ключові слова: антикризове управління, банківські ресурси, міграційний капітал, валютне регулювання, лібералізація.

Для стабілізування фінансово-економічної системи, яка зазнала значного гальмування економічного розвитку, зниження руху міграційного капіталу та загострення соціального становища через світову фінансово-економічну кризу, яка проявляється у кризі ліквідності, падінні фондових ринків розвинутих країн і тих, що розвиваються, втручання держави стало необхідною умовою подальшого розвитку та процвітання національної економіки [1].

При здійсненні оцінки для вирішення доцільності впровадження елементів антикризового управління в комерційному банку важливим є надходження міграційного капіталу в країну. Адже саме чутливість надходження до банку міграційного капіталу і його економічна вартість створюють сприятливі умови для змін процентних ставок за залученими та розміщеними коштами, валютних курсів, коливань цін на цінні папери тощо. Оскільки головною проблемою банків на сьогоднішній день є залучення коштів для подальшого кредитування та інвестування, міграційний капітал є важливим і невичерпним джерелом поповнення банківських ресурсів.

Актуальність цієї проблеми полягає у тому, що країна, яка виступає власником міграційних ресурсів, несе значні втрати через відтік кваліфікованої робочої сили за кордон. При цьому грошові перекази, які висилаються на Батьківщину для підтримки родин та родичів, часто стають дійсним генератором розвитку економіки цієї країни.

Вивченням проблеми регулювання відтоку міграційного капіталу як однієї зі складових реалізації антикризового управління в комерційному банку займаються такі вчені, як: О. Вовчак [2], В. Джулай [3], А. Гайдуцький [4], Е. Лібанова [5], О. Масина [1] та ін.

Трансферти грошових переказів формують окрему складову міжнародного ринку капіталу – міграційний капітал. Його об'єми можна характеризувати як доходи мігрантів, які за вирахуванням витрат на їх перебування у країні працевлаштування спрямовуються на Батьківщину та використовуються для підвищення економічного та соціального рівня життя рідних і близьких, розвитку місцевих територій та країни загалом. Протягом 1970 – 2005 рр. об'єми грошових переказів у світі (переважно із розвинутих країн у країни, що розвиваються) збільшилися у 13 разів, тоді як кількість мігрантів тільки у 2,7 раза [6].

Метою даної статті є обґрунтування та розроблення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо використання поняття міграційного капіталу як фактора впливу на формування антикризової стратегії комерційного банку. Адже для фінансово-банківського сектору міграційний капітал може стати вагомим стимулом розвитку його інфраструктури та відкрити додаткові можливості щодо розширення сфери послуг. Це зумовлено тим, що більшість одержувачів переказів проживають у сільській місцевості, де доступ до фінансових закладів дуже обмежений. У подальшому використання міграційного капіталу дасть змогу комерційним банкам зайняти більш вигідне середовище на ринку та протистояти великій кількості конкурентів, що є важливою перевагою в посткризовому середовищі.

Говорячи про діяльність банківської установи в посткризовий період, необхідно розглянути таке поняття, як антикризове управління. Отже, антикризове управління – це такий вид управління, який спрямований на упередження та подолання кризи у процесах функціонування й розвитку банку, як і будь-якого іншого підприємства. Одним із етапів антикризового управління є посткризове управління, яке включає в себе оцінку ефективності стратегії антикризового управління, планування діяльності та формування й реалізацію відповідних стратегій розвитку [7].

При цьому розробка стратегій, програм і заходів щодо посткризового становлення і подальшого розвитку банку за наявної ресурсної бази та потенціалу в майбутньому має привести до відновлення його діяльності, підвищення кількісних та якісних показників і виходу на нові рівні. Одним із заходів, які можуть посприяти відновленню конкурентного та дохідного становища банку, є використання й залучення міграційного капіталу.

За оцінкою спеціалістів Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, мігранти заробляють 4,7 – 7,5 млрд дол. на рік. Наразі немає достовірної інформації про розподіл доходів мігрантів. За попередніми припущеннями в Україну поступає близько половини цих коштів, тобто 2,5 – 3,5 млрд дол. [6].

У 2009 році, після десятирічного зростання потоків міграційного капіталу більш ніж на 10 % щороку, значно уповільнився темп зростання обсягів переказів [4].

Проте міграційний капітал у найменшій мірі є залежним від нестабільних економічних процесів, тому однозначних оцінок щодо можливих надходжень міграційного капіталу в Україну немає.

Значні відмінності в оцінках об'ємів надходження міграційного капіталу зумовлені відсутністю державної політики в цій сфері, непрозорістю схем переказів коштів, а також обмеженнями валютного законодавства України, яке звертає підвищену увагу на всі рахунки українців, які відкриті за кордоном. Також ще одним негативним фактором, який впливає на приховання дійсно зароблених коштів за кордоном і легального переказу на Батьківщину, є високі тарифи на послуги систем грошових переказів та послуги банків. Тому більшість коштів надсилається трудовими мігрантами через неофіційні (незарєєстровані) канали, через знайомих, водіїв міжнародних маршрутів, неофіційні системи грошових переказів або доставляється особисто.

Для розвитку та розробки використання міграційного капіталу в фінансово-економічному секторі України необхідно налагодити повноцінне статистичне дослідження чисельності мігрантів, їх заробітків та переказів в Україну. Доцільно також розробити програму з лібералізації законодавства у сфері надходжень грошових переказів, що дозволить значно збільшити об'єм надходжень міграційного капіталу через фінансово-банківську систему.

Сучасна гео економічна ситуація вимагає розробки принципово нових антикризових стратегій управління комерційним банком, оскільки банківська система України вже використовується для створення інфраструктури з обслуговування грошово-кредитних і виробничо-інвестиційних комплексів глобальної економіки. У зв'язку з цим зростає важливість розробки та обґрунтування таких механізмів управління в банківському секторі, які б дали змогу мінімізувати можливість виникнення фінансових криз та забезпечити фінансову стійкість банківської системи [3].

Будь-яка економіка повинна розвиватися і подальша стабілізація національного господарства залежить від стійкості, стабільності та ліквідності банківського сектору, тому уряду України необхідно зробити правильні кроки до стабілізації внутрішнього фінансово-економічного стану та лібералізації валютної політики.

Удосконалення форм і трансформація методів контролю з боку держави (в особі центрального банку) має забезпечити посилення адекватності монетарної політики, зокрема лібералізації деяких правил валютного регулювання, диверсифікації каналів збільшення грошової пропозиції, зменшення питомої ваги готівки у грошовій масі та пом'якшення інфляційних орієнтирів, що дозволить інтегрувати підвищення стійкості банківської системи зі стимулами динамічного економічного зростання в державі.

Наук. керівн. Дзеніс В. О.

Література: 1. Масина О. П. Методологічні аспекти антикризового регулювання банківської системи в умовах сучасного фінансово-економічного занепаду / О. П. Масина // Фінанси. – 2009. – С. 60–64. 2. Вовчак О. Фінансова стратегія розвитку банку як передумова ефективності його діяльності / О. Вовчак, Н. Меда // Банківська справа. – 2008. – № 3. – С. 23–36. 3. Джулай В. О. Антикризове управління в банківському секторі економіки України / В. О. Джулай // Регіональна економіка. – 2008. – № 3. – С. 65–70. 4. Гайдучський А. Контрциклічна й антикризова природа формування та функціонування міграційного капіталу / А. Гайдучський // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 51–67. 5. Либанова Э. Формирование потоков трудовых миграций в приграничных регионах Украины / Э. Либанова, А. Позняк // Миграция и пограничный режим: Беларусь, Молдова, Россия и Украина : сб. науч. трудов / под общ. ред. С. И. Пирожкова. – К. : НИПМБ, 2006. – С. 134. 6. Офіційний сайт Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України. – Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/>. 7. Смовженко Т. С. Антикризове управління стратегічним розвитком банку : монографія / Т. С. Смовженко, О. М. Тридід. – К. : УБС НБУ, 2008. – 473 с.

УДК 336.717.061

Козиревська О. Ю.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Розглянуто основні чинники, які зумовлюють виникнення кредитних ризиків у банку. Проаналізовано сучасний стан проблемної заборгованості та якість кредитного портфеля банків України. Запропоновано заходи щодо мінімізації кредитних ризиків.

Аннотация. Рассмотрены основные факторы, которые обуславливают возникновение кредитных рисков в банке. Проанализированы современное состояние проблемной задолженности и качество кредитного портфеля банков Украины. Предложены меры минимизации кредитных рисков.

© Козиревська О. Ю., 2011

III

"Управління розвитком", №9(106) 2011

Annotation. The basic factors, are considered which predetermine the origin of credit risks on the bank. The modern state of problem debt and the quality are analysed credit to the brief-case banks of Ukraine. The measures of minimization of credit risks are offered.

Ключові слова: кредитні операції, кредитний ризик, кредитний портфель, прострочена заборгованість, проблемні кредити.

Кредитні операції є найдохіднішими серед інших операцій, що здійснюють банки, проте вони є і найбільш ризикованими, оскільки їм властивий певний рівень неповерненості грошових коштів. У результаті кредитної діяльності утворюється основна частка чистого прибутку, з якого формуються фонди банку. Водночас із структурою і якістю кредитного портфеля пов'язаний основний з ризиків, на який може наражатися банк у процесі операційної діяльності, – кредитний ризик. Мінімізація кредитного ризику дає змогу не лише запобігти можливим втратам банку від кредитної діяльності, але й не допустити виникнення серйозних проблем із ліквідністю та платоспроможністю. Це зумовлює актуальність проблеми мінімізації кредитних ризиків у сфері банківського бізнесу [1].

Проблемі кредитних ризиків присвячені наукові праці Дзюблюка О. В. [2], Малахова О. М. [1], Ніздельської І. А. [3] та ін. Проте проблема регулювання кредитних ризиків у вітчизняних банківських установах й досі носить дискусійний характер і потребує подальшого дослідження.

Метою статті є аналіз чинників, які зумовлюють виникнення кредитного ризику, та визначення шляхів його мінімізації.

Кредитний ризик зумовлюють як зовнішні стосовно банку, так і внутрішні чинники. Можливості управління зовнішніми факторами обмежені, хоча своєчасними діями банк може певною мірою пом'якшити їх вплив і попередити значні втрати [2]. Зовнішні фактори не залежать від сумлінності дій його співробітників, оскільки позичальник може не повернути кредит. Таким чином, велику увагу потрібно приділяти мінімізації кредитного ризику за допомогою важелів внутрішньої кредитної політики банку.

Внутрішні чинники пов'язані, перш за все, з організацією роботи з кредитування, зокрема з помилками персоналу, допущеними в ході оформлення кредитної документації, при оцінці кредитоспроможності позичальника та недотримання посадових інструкцій [3].

Негативним фактором, який призводить до зростання ризиків у процесі кредитування, є те, що банки користуються недосконалими внутрішніми методиками оцінки платоспроможності позичальників, які не враховують у повному обсязі вимог щодо класифікації кредитних операцій, встановлених Положенням "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків" [4]. Доказом цього є постійно збільшувальні темпи зростання проблемної заборгованості.

В Україні спостерігалось швидке кредитування фізичних осіб у 2010 році, яке супроводжувалося швидким зростанням простроченої заборгованості за позиками, що вплинуло на стан національної банківської системи і темпи економічного зростання в державі. Так, згідно з методикою НБУ, в 2010 році обсяг негативно класифікованої заборгованості (протермінованої та сумнівної) виріс на 15 млрд грн, або у 1,2 раза, з 69,9 до 84,9 млрд грн, а питомо вага проблемної заборгованості на 01.01.2011 р. досягла 11,24 % кредитного портфеля [5]. Але насправді це число може бути більшим, адже банки досить часто занижують суму проблемних кредитів, тому що під них необхідно створювати резерви, але, на жаль, не в усіх є можливість резервувати в обсягах таких неповернень.

Якість кредитного портфеля банків на початку 2011 року продовжує погіршуватися, хоча темп зростання проблемних кредитів незначно уповільнився. Незважаючи на те, що прострочена заборгованість значною мірою покривається сформованими резервами, збереження негативних тенденцій в економіці може призвести до посилення тиску проблемних кредитів на фінансовий стан та конкурентоспроможність банків.

Однією з основних причин збільшення обсягу кредитних неповернень фізичними особами є стрімке зростання обсягів кредитування завдяки скороченню часу оформлення кредитних договорів за цим видом послуг (за рекламою банків – до 15 – 30 хвилин). Для оформлення кредитів від клієнта вимагається лише мінімальний пакет документів – паспорт, ідентифікаційний код, в деяких випадках – довідка про доходи, а це призводить до можливого загострення проблеми якісної та повноцінної ідентифікації осіб, які отримують позички, якості оцінки їх фінансового стану, джерел погашення заборгованості. За такого підходу ризику неповернення зазначених кредитів значно збільшуються, адже позички можуть надаватися за втраченими паспортами або за паспортами недієздатних осіб.

Відсутність інформації про доходи позичальника та наявність у нього майна, на яке може бути звернуто стягнення, також збільшує ризик невиконання умов кредитного договору. Зауважимо, що навіть за невеликих сум таких кредитів банк наражається на значний ризик їх неповернення через можливі шахрайські дії позичальників.

Перш ніж надавати кредити, банки повинні якісно та повноцінно ідентифікувати фізичних осіб, які отримують позички, оцінити їх фінансовий стан, джерела погашення заборгованості за кредитами та відсотками, для того щоб мінімізувати свої ризики. Доцільним є створення в Україні незалежних рейтингових агентств для оцінки фінансового стану банківських установ, що є стимулом для банків щодо поліпшення управління ризиками.

Підсумовуючи викладене вище, слід зазначити, що для вирішення проблеми управління кредитним ризиком необхідні теоретичні розробки у цій галузі та практичні навички працівників

банку з аналізу та мінімізації можливих втрат, пов'язаних із кредитною діяльністю. Дане дослідження показує, що в Україні необхідно продовжувати роботу з мінімізації кредитного ризику як на рівні банків, так і на законодавчому рівні. Найбільшу увагу слід приділити аналізу якості і структури короткострокового кредитного портфеля банку, оскільки саме короткострокові кредити є найбільш поширеними. З огляду на міжнародний та вітчизняний досвід організації кредитних відносин, доцільним є запропонування єдиної системи оцінювання та управління кредитним ризиком на основі вироблення процедур кредитування, підготовки необхідних документів для внутрішнього і зовнішнього аудиту. Ще одним із заходів управління кредитним ризиком комерційних банків на макроекономічному рівні з метою стабілізації економічної ситуації може бути створення Резервної системи України при НБУ. Основною метою її функціонування буде запобігання виникненню криз банківської системи. Такий державний фонд дасть можливість запобігти банкрутству банків, а також сприятиме зростанню довіри населення України.

Окрім цього, мінімізація кредитного ризику потребує застосування спеціальних заходів: чітке визначення процедури, норми та повноваження персоналу банку під час оцінки рівня ризику за кожною окремою кредитною операцією; постійний аналіз та контроль за станом кредитного портфеля з метою відстеження сигналів про погіршення його якості; розробка механізмів, які б не давали змоги банкам кредитувати фізичних осіб без наявності інформації про їх доходи; внесення змін до законодавства щодо заборони банкам легалізації незаконно одержаних доходів фізичними особами.

Таким чином, надані у статті рекомендації щодо мінімізації кредитних ризиків дозволять підвищити конкурентоспроможність та ефективність банківської діяльності.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Малахов О. М. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / О. М. Малахов // Світ фінансів. – 2008. – № 2(15). – С. 101–112. 2. Дзюблюк О. В. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці / О. В. Дзюблюк // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 1. – Т. 9. – С. 108–124. 3. Ніздельська І. А. Кредитні ризики та їх наслідки для банківської системи України в умовах поглиблення фінансової кризи / І. А. Ніздельська // Фінанси України. – 2009. – № 8. – С. 105–111. 4. Про затвердження Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків : Постанова Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 5. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

УДК 339.187.69(477)

Літвінова О. М.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЛІЗИНГУ В УКРАЇНІ

Анотація. Досліджено проблеми та перспективи розвитку лізингу в Україні. Розглянуто такі проблеми розвитку, як недостатня увага з боку держави, недосконалість законодавчої бази, жорстке оподаткування лізингових операцій та те, що очікується в майбутньому.

Аннотация. Исследованы проблемы и перспективы развития лизинга в Украине. Рассмотрены такие проблемы развития, как недостаточное внимание со стороны государства, несовершенство законодательной базы, жесткое налогообложение лизинговых операций и то, что ожидается в будущем.

Annotation. The problems and prospects of development of leasing in Ukraine are investigated. The problems of development as insufficient attention from the state, imperfection of legislative base, the rigid taxation of leasing operations and that is expected in the future are considered.

© Літвінова О. М., 2011

Ключові слова: фінансовий лізинг, оперативний лізинг, оренда, лізингоодержувач, лізингодавець, орендодавець, орендар.

Актуальність розвитку лізингу в Україні, включаючи формування лізингового ринку, обумовлена, перш за все, несприятливим станом парку устаткування, зокрема, значною питомою вагою морально застарілого устаткування, низькою ефективністю його використання та ін.

Рівень зношення основних засобів виробництва вітчизняної економіки перевищив 50 %. Потенційний попит на послуги лізингової індустрії в Україні становить щонайменше 14 млрд дол., що майже в 70 разів перевищує реальний обсяг ринку лізингу. Тому на особливу увагу заслуговує унікальний інвестиційний механізм – лізинг, який швидко поширюється у всьому світі.

Проблемам і перспективам розвитку лізингу в Україні займалися Р. Іванченко [1], О. Вітта [2] та інші, праці яких присвячені недосконалості законодавчої бази і відсутності органу, який би проводив політику щодо розвитку лізингу в Україні.

Метою статті є розгляд основних проблем ринку лізингу України і шляхи їх мінімізації.

Згідно із Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств", фінансовий лізинг (оренда) – це господарська операція, що передбачає придбання на замовлення фізичної або юридичної особи (орендаря) основних фондів з подальшим їх переданням у користування орендарю на строк, який не перевищує строку повної амортизації таких основних фондів, з обов'язковим подальшим переданням права власності на них орендарю. Оперативний лізинг визначається у цьому документі як господарська операція фізичної або юридичної особи, що передбачає передавання орендарю права користування основними фондами на строк, який не перевищує строку їх повної амортизації, з обов'язковим поверненням таких фондів їхньому власнику після закінчення строку дії лізингової (орендної) угоди [3].

Таким чином, у визначенні понять "фінансовий лізинг" та "оперативний лізинг" Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" не використовує кількісний критерій рівня амортизації. Розрізняють ці поняття на підставі інших критеріїв: по-перше, придбання або непридбання основних фондів на замовлення орендаря; по-друге, повернення або неповернення об'єкта лізингу. Поряд з тим строк оренди не може перевищувати строк повної амортизації основних фондів. У Законі України "Про фінансовий лізинг" таке обмеження відсутнє. Ця відмінність має істотне значення для практики здійснення лізингових операцій. Наведені визначення мають і спільні риси, а саме: залежність тривалості дії договору лізингу від строку амортизації об'єкта і розуміння лізингу як оренди. Лізинг в обох законах ототожнюється з орендою. Ще одна спільна риса полягає в однаковому підході до розуміння об'єкта лізингу. За Законом України "Про фінансовий лізинг" таким об'єктом є будь-яке рухоме і нерухоме майно, що його можна віднести до основних фондів [2]. Відповідно до законодавства про оподаткування прибутку підприємств об'єктом лізингу можуть бути основні засоби.

Якщо під оперативним лізингом розуміти операції оренди, то сьогодні вони досить поширені та прибуткові як для орендодавця, так і для орендаря. Завдяки здачі в оренду частини виробничих площ "на плаву" тримається більшість науково-дослідних інститутів, бюджетних установ. Значні доходи отримують і підприємства, які здають в оренду не тільки виробничі площі, а й виробниче устаткування.

Операції фінансового лізингу, на відміну від операцій оперативного лізингу, характеризуються низькою прибутковістю та вищим рівнем ризику, а тому менш привабливі для лізингодавців. Головна перешкода на шляху розвитку фінансового лізингу – це відсутність платоспроможного лізингоодержувача. Лізинговий платіж включає відшкодування частини вартості об'єкта лізингу й обраховується виходячи із строку амортизації, процента за кредит, залученого для придбання майна за договором лізингу (причому середній рівень цього процента майже у три рази перевищує рівень облікової ставки Національного банку України), винагороди лізингодавцю, відшкодування страхових платежів тощо.

Перешкоджає розвитку лізингу і надто жорстка система оподаткування лізингових операцій. Згідно зі ст. 1 Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" витрати орендодавця на купівлю об'єктів фінансового лізингу не включаються до складу його валових витрат або основних фондів. Тому лізингодавець змушений сплачувати податок на прибуток не лише з власного прибутку, а й зважаючи на основну вартість об'єкта лізингу, не зменшуючи при цьому свої податкові зобов'язання на суму амортизації об'єкта лізингу, оскільки він включається до складу основних фондів лізингоодержувача [3].

Сьогодні повноваження регулятора у сегменті фінансового лізингу має Держфінпослуг, а питаннями оперативного лізингу, які не відокремлено у цивільному праві, а як наслідок, і у податковому законодавстві, мало б перейматись Міністерство економіки ("мало б", оскільки не робить і не має мотивації, оскільки не відокремлює галузь від інших секторів економіки, відповідно галузь, на думку Мінекономіки, не має специфічних проблем).

При цьому, якщо поглянути уважно на повноваження Держфінпослуг щодо регулювання операцій фінансового лізингу, то побачимо лише наявність можливості щодо включення компаній, що надають послуги фінансового лізингу, до відповідного реєстру (суворої заборони на надання послуг без реєстрації не існує, як не існує обмежень щодо використання словосполучень "лізингова компанія" або "лізинг" у назві або характеристиці діяльності суб'єктів підприємництва та ринку) і можливості збирати у компаній, що входять до реєстру, статистичну інформацію щоквартально і, фактично, все. Жодних повноважень щодо законодавчих ініціатив, стандартів діяльності, капіталізації, стандартів звітності і т. п. Як наслідок, маємо сектор фінансового ринку, що

оподатковується за загальноекономічними законами: веде облік за стандартами обліку, ідентичними реальному сектору економіки. На цьому фоні виникають проблеми порозуміння з податковими органами, історії з використання сумнівних схем компаніями, які називають себе лізинговими, але жодного відношення до них не мають.

Дискусія та співпраця Асоціації "Українське об'єднання лізингодавців" з Держфінпослуг щодо необхідного формату регулювання ринку лізингу, формату його участі в економічному зростанні країни, позиціонування на ринку фінансових послуг у межах побудови ефективного фінансового сектору країни тривають і є запорукою органічного керованого зростання ринку в цілому. Найкращим результатом буде саме зростання статусу лізингових компаній та рівня проникнення лізингу, професійної обізнаності у питаннях лізингу студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів України та працівників-економістів підприємств реального сектору національного господарства [4].

Таким чином, реалізація розглянутих пропозицій сприятиме активізації лізингу в Україні, зростанню попиту на основні засоби виробництва, що випускаються вітчизняною промисловістю, здійсненню структурної перебудови економіки.

Наук. керівн. Хмеленко О. В.

Література: 1. Іванченко Р. Галузь лізингу: погляд в майбутнє / Р. Іванченко // Україна Бізнес Ревю. – 2009. – № 50–51. – С. 5–8. 2. Вітто О. Проблеми і перспективи розвитку лізингу в Україні / О. Вітто // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 5. – С. 43–48. 3. Про оподаткування прибутку підприємств : Закон України від 28.12.1994 р. № 334/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>. 4. Про фінансовий лізинг : Закон України із змінами, внесеними Законом України від 16.12.1997 р. № 723/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.

УДК 336.763.34

Лекарев Є. Ю.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНОЇ БАЗИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація Розглянуто можливі заходи щодо поліпшення надання та захисту іпотечних кредитів. Визначено основні напрями покращення нормативної бази щодо іпотеки. Проаналізовано закони України, які пов'язані з іпотечним кредитуванням.

Аннотация. Рассмотрены возможные мероприятия по улучшению предоставления и защите ипотечных кредитов. Определены основные направления улучшения нормативной базы относительно ипотеки. Проанализированы законы Украины, которые связаны с ипотечным кредитованием.

Annotation. The possible measures on improvement to the grant and defence of mortgage loans are considered. The basic directions of improvement of normative base are certified in relation to a mortgage. The laws of Ukraine, which are related to the mortgage crediting, are analysed.

Ключові слова: іпотека, законодавча та нормативна база, кредитування.

Україна значно відстає від інших країн із практичним запровадженням іпотеки, в першу чергу, через відсутність необхідної правової бази та іпотечних фінансових інструментів. Це стало фактором серйозного стримування формування ринків житла, землі, нерухомості, фондового, страхового та інших фінансових ринків. Для подальшого розвитку іпотечного кредитування необхідно переглянути Закон України "Про іпотеку" [1].

Згідно із Законом України "Про іпотеку", іпотека – це спосіб забезпечення виконання зобов'язань, за яким нерухоме майно, що є предметом застави, залишається у заставодавця або у третьої особи [2].

© Лекарев Є. Ю., 2011

115

"Управління розвитком", №9(106) 2011

Отже, іпотека, по-перше, – це використання нерухомого майна з метою забезпечення зобов'язання; по-друге, – це право звернення стягнення на нерухоме майно на підставі законодавства, іпотечної угоди та (або) рішення суду.

Дослідження проблеми вдосконалення законодавчого забезпечення банківського кредитування і вирішення проблем розвитку іпотечного ринку займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, такі, як: А. Кияк [3], О. Соботович [4] та ін. Проте порівняно мало дослідженою залишається проблема покращення законодавчого процесу відносно іпотеки.

Метою даної статті є розгляд можливих удосконалень діючих законів України для спрощення та покращення надання банками іпотечних кредитів.

Безумовно, центральною проблемою розвитку іпотечного кредиту в Україні є нестача (обмеженість) вільних фінансових ресурсів і пошук інвесторів. Нагромадження грошових коштів невідокремлено від формування вторинного ринку іпотечних кредитів. Спеціалізовані іпотечні компанії, придбавши кредити в банку, поширюватимуть закладні іпотечні облігації та інші цінні папери, забезпечені іпотечними позиками. В Україні назріло питання про створення загальнонаціональної системи іпотечного кредитування, яка б включала первинний і вторинний ринки іпотечних кредитів.

Перехід до цивілізованих форм іпотечного кредитування і масового поширення іпотеки сприятиме створенню в Україні повноцінної законодавчої та нормативної баз.

З метою розв'язання цих проблем необхідно використовувати сучасні напрями розвитку системи іпотечних відносин в Україні. Необхідне прийняття та вдосконалення Верховною Радою України таких законів України, як: "Про іпотеку", "Про довірче управління", "Про державний реєстр прав на нерухоме майно та майно, що знаходиться в іпотеці та угод з ним", нового Житлового кодексу України, Податкового кодексу України, а також законів України "Про внесення змін до Закону України "Про державне мито", "Про банкрутство кредитних організацій", "Про оцінку землі", "Про порядок купівлі-продажу земельних ділянок". Необхідно внести відповідні зміни також до банківського законодавства, до законодавства про страхування тощо.

Також треба створити умови для переорієнтації діяльності банківської системи на реальний сектор економіки України, активної участі комерційних банків у формуванні та розвитку вітчизняного іпотечного ринку [3; 4].

Слід запровадити механізми державного регулювання у сфері іпотечних відносин та державного страхування іпотечних кредитів з метою забезпечення стабільності та надійності функціонування іпотечного ринку.

Необхідно також розробити та впровадити заходи податкового стимулювання розвитку іпотечного ринку, для того щоб знайти інвесторів, які б могли вкласти свої капітали на іпотечному ринку.

Таким чином, необхідність створення та розвитку цивілізованого іпотечного ринку в нашій країні є об'єктивною реальністю, обумовленою сучасним етапом становлення ринкових відносин в Україні. Формування і налагодження функціонування іпотечного ринку відкриває нові фінансові можливості та стимули для економічного і соціального розвитку країни шляхом включення в ринковий обіг такого виробничого ресурсу, як нерухомість і, в першу чергу, землі й активізації на цій основі механізмів довгострокового кредитування вітчизняної економіки.

Наук. керівн. Хмеленко О. В.

- Література:** 1. Євтух О. Іпотека та іпотечний ринок / О. Євтух // Вісник НБУ. – 2003. – № 9. – С. 18–26.
2. Про іпотеку : Закон України від 5 червня 2003 року № 898-IV // Відомості Верховної Ради. – 2003. – № 38. – 313 с. 3. Кияк А. Іпотечний ринок як система [Електронний ресурс] / А. Кияк. – Режим доступу : <http://www.zn.kiev.ua>. 4. Соботович О. Система іпотечного кредитування в Україні: проблеми та перспективи розвитку / О. Соботович // Економіка. Фінанси. Право. – 2008. – № 10. – С. 3–7.

Корнєва О. В.

УДК 339.187.6

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

РИЗИКИ У СФЕРІ БАНКІВСЬКОГО КАРТКОВОГО БІЗНЕСУ

Анотація. Розглянуто розвиток ринку платіжних карток в Україні, визначено ризики при проведенні операцій з ними та запропоновано напрями їх мінімізації.

Аннотация. Рассмотрено развитие рынка платежных карт в Украине, определены риски при проведении операций с ними и предложены направления их минимизации.

© Корнєва О. В., 2011

Annotation. The development of payment cards market is considered in Ukraine, the risks in conducting operations with them are identified and the ways to minimize them are suggested.

Ключові слова: банківська платіжна картка, банківський ризик.

Проблема виникнення ризиків у банківській сфері існуватиме завжди. На сьогоднішній день їх рівень для українських банків значно підвищився, оскільки в умовах інтернаціоналізації фінансових ринків став надто відчутним вплив як світової кризи, так і національних проблем. Поширеним ризиком у банківській діяльності є ризик, пов'язаний із картковими програмами комерційних банків.

Згідно із Законом України "Про платіжні системи та переказ грошей в Україні" платіжна картка – це платіжний інструмент, що виконує функцію засобу ідентифікації, за допомогою якого утримувачем цього інструмента ініціюється переказ грошей з відповідного рахунка платника або банку, а також здійснюються інші операції, передбачені відповідним договором [1].

Серед вітчизняних науковців та економістів проблемами розвитку платіжних карток займалися: Герасимович А. М., Харченко В. С., Кудельчук І. А., Шеломенцев В. П. та ін. У своїх працях вчені основну увагу концентрують на технічних аспектах випуску та використанні платіжних карток, а також аналізують переваги платіжних карток над паперовими грошима. Проте недостатньо уваги приділено дослідженню проблем ризикованості у сфері карткового бізнесу.

Метою даної статті є розгляд основних сфер виникнення ризиків при проведенні операцій з платіжними картками та пошук можливих шляхів їх мінімізації.

Банківська діяльність характеризується вищою ризикованістю порівняно з іншими видами економічної діяльності, що обумовлено специфікою виконуваних банками функцій.

Як відомо, в Україні картковий бізнес не тільки довів свою перспективу, але й став невід'ємним елементом комплексу банківських послуг. Банківська платіжна картка стала надійним помічником та зручним засобом розрахунку для багатьох людей різного віку.

За оцінками Національного банку України, станом на 1 січня 2010 року загальна кількість емітованих платіжних карток, різних платіжних систем зросла. Зокрема, у платіжній системі MasterCard збільшилась на 3 % і становить 12 526 тис. шт. Проте зменшення емісії відбулося у системі VISA на 10 % та у системі УкрКарт на 3 %. Окрім того, за 2009 рік збільшилась кількість технічного обладнання, що обслуговує платіжні картки: банкоматів – на 34 %, платіжних терміналів – на 24 %, імпринтерів – на 51 % [2].

Також за останній час зросла кількість операцій із застосуванням платіжних карток, емітованих українськими банками, збільшився обсяг операцій з отримання готівки. Разом з тим така динаміка розвитку ринку платіжних карток в Україні ще не досягає європейського рівня їх використання [3].

Як було зазначено вище, випуск платіжних карток пов'язаний з високим рівнем ризику для банку.

Найбільш загальне визначення ризику дав економіст Кудельчук І. А.: "Ризик – це ситуативна характеристика діяльності, що може мати невідомий результат і несприятливі наслідки в разі неуспіху" [4, с. 106].

Отже, розглядаючи банківську діяльність у напрямі організації його карткового бізнесу, ризик можна розуміти як усвідомлену можливість виникнення втрат.

Відповідно до розподілу ризиків, зробленого І. Кудельчуком, ризики використання платіжних карток з боку емітента платіжних карток такі [4]:

випуск паралельних карток на одного клієнта (це ризик зазнати банком втрат у разі відсутності або нульових обігів за картками);

несанкціоноване установлення авторизаційного ліміту (це ризик збільшення розміру доступної суми за картковим рахунком);

вимоги платіжної системи стосовно оформлення платежів або передавання інформації.

Фактично ризики, пов'язані із недосконалістю механізмів захисту платіжних карток, емітент (банк) перекладає на своїх клієнтів і торговців.

Ризики з боку торговця:

овердрафт за рахунком клієнта, що виник у результаті шахрайських дій клієнта при масових операціях у торговельній мережі за картою, нижче авторизаційних лімітів торгових точок;

постійна зміна персоналу та відмова від проведення інструктажу по роботі з платіжними картками (це ризик виникнення порушень при обслуговуванні платіжних карток, що також зумовлює втрату торговця);

відмова від використання елементарних методів перевірки платіжних карток.

Ризик з боку клієнта банку:

списання коштів за рахунком клієнта за підробленими картками;

несвоєчасне повідомлення клієнтом банку про втрату картки;

списання коштів за рахунком клієнта за втраченими картками;

розголошення конфіденційної інформації.

Отже, застосування такого групування дозволяє сформулювати дії, які можуть бути застосовані банком щодо мінімізації можливих втрат.

Варто окремо зупинитись на такому негативному моменті у картковому бізнесі, як постійне зростання втрат внаслідок здійснення шахрайських операцій. По суті, це явище є зовнішнім ризиком, який стосується всіх учасників ринку платіжних карток. Водночас проблема шахрайства явно

недооцінюється українськими користувачами платіжних карток через відсутність повної та достовірної інформації про цей негативний бік функціонування ринку платіжних карток. Комерційні банки в основному замовчують інформацію про осіб та суми обкрадання картокових рахунків. Разом з тим відсутня й єдина база даних про шахраїв [5].

Оскільки ризики є невід'ємною складовою картового бізнесу, то відповідно для мінімізації їх банками необхідно здійснювати комплекс дій.

Для мінімізації ризиків з боку емітента:

кваліфіковано організовувати процеси управління ризиковою ситуацією;

установлювати норми випуску карток на одного клієнта за одним картовим рахунком;

здійснювати постійне тестування та вибірково перевірку персоналу;

формувати страхові фонди за рахунок власних коштів або коштів клієнтів;

наголошувати на необхідності вдосконалення законодавчого забезпечення бізнесу платіжних карток;

здійснювати постійний оперативний контроль у банку та налагоджувати позапланові перевірки.

Для мінімізації ризиків з боку торговця:

разом із місцевими відділеннями зв'язку забезпечити банкомати та POS-термінали

надійними лініями зв'язку;

забезпечити цілодобову авторизацію платежів за картками;

вчасно складати та розсилати стоп-листи.

Для мінімізації ризиків з боку користувача:

створювати в банківській системі єдину базу даних користувачів платіжних карток;

надавати клієнтам повну інформацію та проводити різноманітні консультації щодо користування платіжними картками;

удосконалювати системи моніторингу для виявлення незаконних операцій під час здійснення безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток;

здійснювати та впроваджувати ефективні технології забезпечення безпеки безготівкових розрахунків.

Таким чином, у статті було визначено пріоритетні напрями мінімізації ризиків у сфері картового бізнесу, що дозволить у майбутньому підвищити ефективність здійснення операцій з платіжними картками.

Наук. керівн. Хмеленко О. В.

Література: 1. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні : Закон України від 27 квітня 2007 року № 997-V [Електронний ресурс] // Комп'ютерна законодавчо-довідкова система законодавства України "Ліга-закон", 2009. – С. 36–41. – Режим доступу : www.liga-zakon.net. 2. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 3. Харченко В. С. Підсумки діяльності банків України на ринку платіжних карток у 2008 р. / В. С. Харченко // Вісник НБУ. – 2009. – № 4. – С. 30–35. 4. Кудельчук І. А. Ризики у сфері банківського картового бізнесу / І. А. Кудельчук // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 292–298. 5. Шеломенцев В. П. Боротьба з організованими злочинними угрупованнями у сфері використання банківських платіжних карток [Електронний ресурс] / В. П. Шеломенцев. – Режим доступу : <http://mndc.naiu.kiev.ua>.

Богомаз О. Ю.

УДК 336.717.1(477)

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ОРГАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВА РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто переваги та недоліки використання різних форм безготівкових розрахунків, виділено основні проблеми розвитку безготівкових розрахунків та запропоновано шляхи вдосконалення їх організації.

Анотация. Рассмотрены преимущества и недостатки использования разных форм безналичных расчетов, выделены основные проблемы развития безналичных расчетов и предложены пути усовершенствования их организации.

© Богомаз О. Ю., 2011

Annotation. The advantages and disadvantages of use of different cashless form are considered, the main problems of development of cashless are separated and the ways of improvement it organizations are proposed.

Ключові слова: організація безготівкових розрахунків, форми безготівкових розрахунків, платіжне доручення, платіжне вимога-доручення, акредитив, платіжна картка.

Актуальність публікації обумовлена тим, що від стану безготівкових розрахунків, своєчасного і повного надходження від платників коштів залежить стан грошового обігу, ціноутворення, кредитні відносини, фінансовий стан підприємств та банківських установ і, як підсумок, соціальний стан населення.

За даними НБУ, середньодобовий обсяг передачі коштів платіжними документами у 2009 році склав 3 млрд грн, понад 450 тис. середньодобової кількості платіжних трансакцій, і їх кількість зростає. Нині кожна гривня щоденно обертається через платіжну систему від 3 до 7 разів [1]. Але на сьогодні спостерігається зниження рівня платоспроможності підприємств, порушення товарного і грошового обігу, неефективність діючого механізму розрахунків між підприємствами, який не стимулює їх до своєчасного виконання платежів. І тому необхідним є не тільки технічно здійснювати розрахункові операції, але й удосконалювати організацію безготівкових розрахунків.

Питаннями дослідження безготівкових розрахунків займаються і присвятили свої праці багато науковців, таких, як: Васюренко О. В., Вітрянський В. В., Карпенко О. А., Косова Т. Д., Лагутін В. Д., Мороз А. М., Петрук О. М., Поддєрьогін А. М. та ін. Й хоча ці вчені зробили вагомий внесок у теоретичне обґрунтування механізму здійснення безготівкових розрахунків, питання вдосконалення організації безготівкових розрахунків за допомогою різних платіжних інструментів в умовах сьогодні залишилися поза розглядом.

Метою статті є дослідження проблем розвитку системи безготівкових розрахунків в Україні та розробка шляхів удосконалення їхньої організації.

Незважаючи на позитивну тенденцію щодо збільшення обсягів платежів та електронних розрахункових повідомлень, оброблених у платіжній системі України, на сьогодні досить чітко проявилися основні проблеми подальшого розвитку системи безготівкових розрахунків у народному господарстві України. У роботі [2] виділяються такі проблеми як: оптимізація і раціоналізація форм та способів безготівкових розрахунків; пошук нових механізмів організації безготівкових розрахунків, які дозволили б на економічній основі подолати кризові явища і процеси у грошовій сфері.

Від правильного вибору форми безготівкових розрахунків залежить точність оцінки діяльності підприємства, виконання його планових завдань, своєчасність отримання коштів для безперервного поновлення виробничого процесу, оперативність і правильність утворення відповідних фондів.

Кожна з форм безготівкових розрахунків має свої переваги і недоліки. Так, за даними НБУ, найбільшу питому вагу від загальної суми початкових платежів у платіжній системі України має платіжне доручення та меморіальний ордер, а саме 78,87 та 21,1 %, відповідно. Інші платіжні інструменти мають питому вагу меншу ніж 1 %. Так, розрахунки вимогами-дорученнями складають 0,00087 %, акредитивами – 0,00039 %, чеками – 0,00014 % [1].

Розрахунки платіжними дорученнями завжди прості, зручні і забезпечують швидке здійснення платежу, але вони мають і недолік – не гарантують платіж постачальнику.

Розрахунки платіжними вимогами-дорученнями дозволяють закріпити договірну дисципліну та визволити установи банків, обслуговуючих постачальника та покупця, від формального контролю за правильністю оформлення документів і документообігу. Але вони потребують вдосконалення в напрямі збільшення відповідальності платника, прискорення документообігу, використання фінансових санкцій [3].

Акредитивна форма розрахунків є найбільш безпечною й надійною, при ній більша частка відповідності лягає на банки. Ця форма розрахунків більш вигідна для постачальника, ніж для покупця, тому що останній несе витрати на відкриття акредитива, крім того, сума, на яку відкритий акредитив, вилучається з обігу до виплати за ним, що негативно відображається на фінансовому стані цього підприємства [4].

В Україні дуже слабо використовуються розрахунки чеками. У таких умовах чек залишається виключно технічним інструментом платежів за банківськими рахунками, що визначає обмеженість сфери його використання [5].

Протягом останніх десятиліть великої популярності набули розрахунки за допомогою платіжних карток. Операції з платіжними картками в Україні становлять близько 15 % загального обсягу грошових розрахунків [1]. Але значною проблемою залишається низька обізнаність користувачів про можливість використання карток [6].

Таким чином, удосконалення організації безготівкових розрахунків є нагальною потребою як для реального, так і для банківського секторів і потребує вирішення таких завдань [2; 6 – 8]:

- удосконалення комерційного розрахунку на підприємстві;
- підвищення відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями;
- зміцнення договірної дисципліни;
- прискорення обігу обігових коштів;
- створення єдиного національного "stop-list" за платіжними картками;

упровадження загальнонаціональної платіжної карти, яка буде доступна для широких мас населення і буде обслуговуватись усіма банками України;
запровадження відродження системи заліків взаємної заборгованості підприємств, оскільки становлення в нашій країні розгалуженої системи клірингових палат потребує великих матеріально-технічних і фінансових механізмів;
оновлення розрахунків між підприємствами чеками з лімітованих чекових книжок, які гарантують здійснення оплати;
більш активне використання акредитивної форми розрахунків як більш цивілізованої порівняно з передоплатою, яка витіснила інші форми розрахунків;
підприємства повинні вибирати оптимальні форми безготівкових розрахунків;
введення в розрахунки простого та переказного векселів як найбільш перспективної форми безготівкових розрахунків у даній ситуації.
Наведені рекомендації можуть сприяти налагодженню як цілісного розрахунково-платіжного механізму країни, так і покращенню фінансового стану підприємств України.

Наук. керівн. Полтавська Є. О.

Література: 1. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
2. Кравець В. Перспективи здійснення безготівкових розрахунків / В. Кравець // Банківська справа. – 2009. – № 6. – С. 3–8. 3. Карпенко О. Розрахунки платіжними дорученнями / О. Карпенко // Бухгалтерія. – 2007. – № 22. – С. 17–18. 4. Соколова О. Акредитиви. Що це таке і які вони бувають / О. Соколова // Все про бухгалтерський облік. – 2005. – № 36. – С. 21–22. 5. Березина М. П. Вопросы теории безналичных расчетов / М. П. Березина // Банковское дело. – 2008. – №8. – С. 7–10. 6. Васильченко З. М. Розрахунки платіжними картками в Україні: стан, проблеми та перспективи / З. М. Васильченко, А. В. Демченко // Фінанси України. – 2010. – № 1. – С. 74–83. 7. Якобець Х. Г. Вплив різних форм безготівкових розрахунків на фінансовий стан підприємства [Електронний ресурс] / Х. Г. Якобець. – Режим доступу : intkonf.org/yakobets-hg-vpliv-riznih-form-bezgotivkovih-rozrahunkiv-na-finansoviy-stan-pidприємства/. 8. Коробкіна С. Безготівкові розрахунки та шляхи їх вдосконалення / С. Коробкіна // Банківська справа. – 2009. – № 12. – С. 49–50.

Нехай М. Б.

УДК 333.71

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

СУЧАСНИЙ СТАН СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Проведено аналіз реального стану споживчого кредитування в сучасних умовах та розглянуто його вплив на розгортання кризових процесів у вітчизняній економіці; виявлено основні проблеми у сфері кредитування фізичних осіб та шляхи їх вирішення в умовах функціонування банківської системи України.

Аннотация. Проведен анализ реального состояния потребительского кредитования в современных условиях и рассмотрено его влияние на развитие кризисных явлений в отечественной экономике; выявлены основные проблемы в сфере кредитования физических лиц и пути их преодоления в условиях функционирования банковской системы Украины.

Annotation. The analysis of current state of the consumer crediting is conducted and the influence of it on the development of the crisis processes in the national economy is considered, the main problems in the sphere of the consumer crediting of natural persons and the ways of their decision are determined in the conditions of functioning of the Ukrainian banking system.

Ключові слова: споживче кредитування, фінансова криза, національна валюта, іноземна валюта, доходи населення, платоспроможність.

У сучасному економічному житті України спостерігається стійка тенденція до зростання ролі комерційних банків. Сьогодні в Україні більшість населення не може собі дозволити купити товари тривалого користування за рахунок поточних доходів, а отже, з метою задоволення таких потреб в

© Нехай М. Б., 2011

останні роки все більшого поширення набуло надання споживчих кредитів фізичним особам. Бум споживчого кредитування мав місце впродовж до кризових років, коли обсяги кредитів, наданих населенню, зростали скоріше, аніж його доходи. Проте фінансова криза завдала значного удару по сфері споживчого кредитування, а масові неплатежі за кредитами, особливо за валютними, змусили комерційні банки більш ретельно відбирати потенційних позичальників. У цих умовах дослідження проблем, пов'язаних з виявленням можливих шляхів відновлення споживчого кредитування та досягнення ним докризового рівня, залишається надзвичайно актуальним.

Вивченню питань порядку та умов здійснення споживчого кредитування в Україні присвячено чимало праць багатьох сучасних економістів, серед яких можна виділити: І. Карлову [1], О. Кириченко [2], А. Луценко [3] та ін. Проте аналітичний огляд теоретичних робіт названих вчених свідчить про те, що вони, у більшості випадків, приділяють основну увагу вивченню стану споживчого кредитування в докризові роки та безпосередньо в період фінансової кризи, не роблячи акценту на стані споживчого кредитування в післякризовий період, дослідження якого і є завданням даної роботи.

Метою дослідження є аналіз сучасних тенденцій у сфері споживчого кредитування та розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності й розширення обсягів банківських операцій з надання споживчих кредитів.

Світова фінансова криза розпочалась у 2007 р. Однією з причин, через яку вона виникла в Україні, було залучення банками зовнішніх запозичень строком від 3 до 5 років, у той час як вітчизняні фінансові установи надавали кредити на більш тривалі терміни. При цьому банки розраховували перекредитуватися за кордоном на таких же вигідних умовах і надалі, але через світову фінансову кризу іноземні банки спочатку зробили жорсткішими умови залучення кредитів в Україну, а незабаром взагалі перестали надавати кредити українським банкам, що й спричинило кризу ліквідності в банківській системі України [1].

Для отримання більш повного уявлення про стан у сфері споживчого кредитування на сучасному етапі розглянемо динаміку його розвитку за останні роки.

З початку XXI ст. обсяги наданих споживчих кредитів невинно збільшувалися. Такі зміни у кредитній політиці банків виникли внаслідок підвищення рівня платоспроможності населення передусім за рахунок збільшення доходів від заробітної плати і соціальної допомоги. У цих умовах частка кредитів фізичних осіб упродовж 2002 – 2007 рр. невинно зростала, при чому темпи цього зростання були значно вищими за аналогічні показники за кредитами, наданими суб'єктам господарювання. Особливістю даного періоду також стало нарощення обсягу споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті, що було обумовлено їх нижчою вартістю. У 2007 р. середньозважена ставка в річному обчисленні за кредитами, наданими фізичним особам, у національній валюті становила 19,6 %, в іноземній – 13,5 %, а отже, станом на 01.01.2008 р. різниця між процентними ставками за кредитами в національній та іноземній валютах складала 6,1 % [4]. У подібній ситуації протягом 2008 р. Національний банк України (НБУ) почав виправляти ситуацію з кредитним бумом, який суттєво вплинув на зростання інфляції. У жовтні 2008 року НБУ прийняв постанову № 319 "Про додаткові заходи щодо діяльності банків", яка дозволила банкам видавати кредити у валюті лише резидентам, які мають валютну виручку [5]. У грудні того ж року НБУ ввів нові норми резервування, які зробили не вигідним кредитування населення у валюті: ставка резервування при видачі кредиту становила 50 % від його суми, а при простроченні на один день – 100 %. Завдяки прийнятим заходам упродовж 2009 – 2010 рр. питома вага валютних кредитів у загальному обсягу споживчих кредитів почала поступово скорочуватися (рисунок) [4].

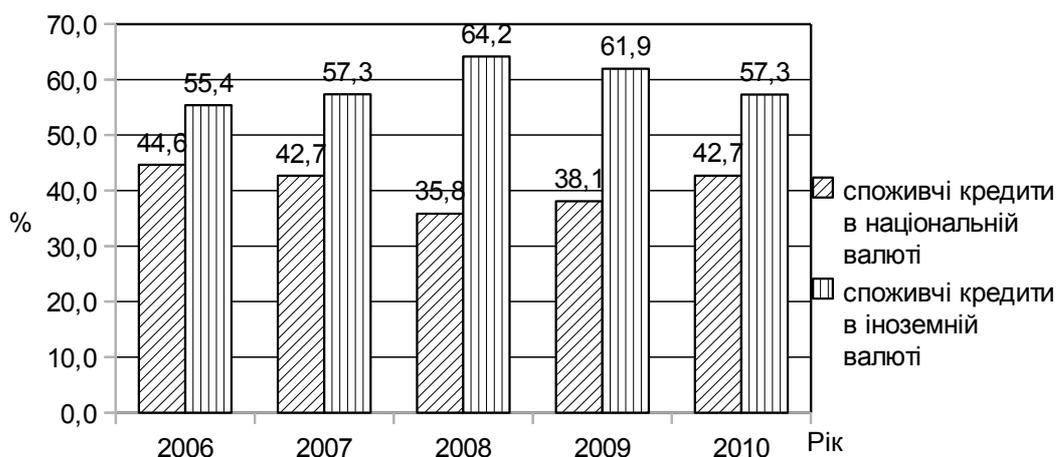

Рис. Структура споживчих кредитів у розрізі валют за 2006 – 2010 рр.

У цілому у 2010 р. з'явилися певні позитивні тенденції у сфері поновлення споживчого кредитування, проте скорочення темпів приросту кредитів ще не зупинилося (за 2010 р. зменшення обсягу споживчих кредитів склало 10,3 %) унаслідок подальшого зниження реальних доходів

населення та встановлення більш жорстких вимог з боку комерційних банків до рівня платоспроможності клієнтів.

Узагальнюючи наведені дані, можна виділити такі основні проблеми у сфері споживчого кредитування та рекомендації щодо їх вирішення:

1. Високі кредитні ризики. Вирішення даного питання пов'язане з удосконаленням методики оцінки кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб, зокрема скорингових моделей, що передбачає звернення уваги, в першу чергу, на кредитну історію, аналіз доходів і, лише в останню чергу, на забезпечення.

2. Відсутність законодавчої бази у сфері регулювання споживчого кредитування. Доцільним є прийняття Закону України "Про споживче кредитування", який повинен охоплювати всі види банківських кредитів, організацію контролю у процесі кредитування, передбачати страхування кредитних ризиків та інші важливі питання. Також необхідне покращення методичного забезпечення організації споживчого кредитування шляхом розробки відповідних внутрішньобанківських положень.

3. Високі відсоткові ставки. Необхідне зниження ціни кредиту з урахуванням розміру реальних доходів фізичних осіб та розширення його доступу для ширшого кола платоспроможних клієнтів. Доречним буде встановлення на законодавчому рівні верхньої та нижньої меж відсоткових ставок, вибір між якими сторони мають здійснювати на прийнятній для них основі.

4. Зниження довіри населення до банків. Поновлення довіри до банківських установ, перш за все, пов'язане з підвищенням прозорості процедури рефінансування та здійсненням контролю НБУ за виділеними банкам коштами.

5. Складність із залученням нових інвестицій. Дана проблема викликана скороченням банками зовнішніх запозичень, отримання яких ускладнюється кризовими явищами на європейських ринках та зниженням кредитних рейтингів значних українських банків, а отже, важливою стає орієнтація на внутрішні резерви.

Таким чином, з метою розширення обсягів споживчого кредитування комерційні банки потребують розробки ефективної стратегії розвитку банківської діяльності на роздрібному ринку з огляду на потреби подальшої диверсифікації їх кредитного портфеля та зниження рівня ризиків, а також розширення мережі філій, що сьогодні залишається головним напрямом конкурентної боротьби за ринки. До того ж в умовах адаптації міжнародного досвіду споживчого кредитування до української банківської практики особливу увагу треба звернути на розвиток таких сучасних видів кредитування, як овердрафти, кредити на освіту, інвестиційні кредити, кредитні картки тощо.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Карлова І. О. Розвиток споживчого кредитування в сучасних умовах функціонування кредитно-банківської системи України / І. О. Карлова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 198–206. 2. Кириченко О. А. Банківське кредитування споживчого ринку: проблеми розвитку / О. А. Кириченко, Л. В. Патеркіна // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 182–197. 3. Луценко А. Деякі аспекти правового регулювання споживчого кредитування в Україні / А. Луценко // Економіка України. – 2008. – № 5. – С. 37–42. 4. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 5. Про додаткові заходи щодо діяльності банків : Постанова Правління Національного банку України від 11.10.2008 р. № 319 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.

Чернишова К. В.

УДК 336.717.1(477)

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Розглянуто актуальні проблеми використання платіжних карток в Україні. Запропоновано заходи щодо вдосконалення безготівкових розрахунків за допомогою платіжних карток.

Аннотация. Рассмотрены актуальные проблемы использования платежных карт в Украине. Предложены мероприятия по усовершенствованию безналичных расчетов с помощью платежных карт.

© Чернишова К. В., 2011

Annotation. The actual problems of the use of the payment cards are considered in Ukraine. The actions on improvement cashless calculation by means of payment cards are offered.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, платіжна картка, платіжна система.

У наш час потреби економіки України та законодавство, яке змінюється разом з ними, призвели до того, що з усіх існуючих платіжних інструментів реального широкого використання набули тільки платіжні доручення. Однак, з одночасним виходом із вживання старих форм безготівкових розрахунків, на зміну їм приходять нові. Одним з таких інструментів є банківська платіжна картка, популярність якої серед банків та підприємств постійно зростає. Саме тому дослідження проблем поширення й використання платіжних карток в Україні набуває все більшої актуальності та потребує подальшого вивчення.

На основі аналізу останніх досліджень і публікацій можна зробити висновок, що проблемам поширення та використання платіжних карток в Україні присвячено багато праць як зарубіжних, так і українських авторів: В. Богдан [1], Т. Єгорченко [2], О. Заєць [3], В. Колесніченко [4], І. Кудельчук [5], А. Токарева [6]. Однак проведені наукові дослідження не в повному обсязі розкривають вищезазначені проблеми.

Отже, метою статті є дослідження основних проблем використання платіжних карток в Україні та надання рекомендацій щодо їх подальшого вирішення.

У вирішенні питання активізації процесу використання в Україні платіжних карток для безготівкових розрахунків очевидне недоопрацювання локальних платіжних систем. Сьогодні життєво необхідною стає реалізація керуючої, спрямовуючої, об'єднуючої кредитної організації ролі платіжних систем у цьому питанні.

Завдяки цим зручностям, які дозволяють отримати пластикові картки, вони використовуються повсякчасно. Науковці у своїх дослідженнях постійно акцентують увагу на перевагах пластикових платіжних карток перед паперовими грошима: зручність оплати за товари, роботи, послуги, надійність, практичність – для клієнтів банку та торговців; підвищення конкурентоспроможності та престижу, оптимізація витрат, що пов'язані з обігом готівкових грошей – для банків.

Однак важливим є те, що поряд з перспективністю широкого запровадження системи безготівкових розрахунків за товари та послуги існує низка перешкод, що стримують її розвиток у нашій країні.

Оскільки застосування платіжних карток є формою безготівкових розрахунків, які найбільше потребують удосконалення інфраструктури послуг на фінансовому ринку, наведемо основні проблеми, які виокремлюють різні автори, та їх вирішення (таблиця).

Таблиця

Основні проблеми використання платіжних карток в Україні та шляхи їх вирішення

Проблеми	Шляхи вирішення
1. Поширення використання платіжних карток як засобу безготівкових розрахунків серед населення	1.1. Проведення урядом та НБУ роз'яснювальної роботи серед громадян стосовно ефективності та доцільності використання платіжних карток, у тому числі проведення відповідних кампаній у ЗМІ
	1.2. Постійне організування та проведення рекламно-просвітницької кампанії та проведення роботи з підвищення фінансової грамотності населення
2. Поширення використання платіжних карток серед підприємств та організацій	2.1. Зменшення часу на проведення трансакцій; підвищення захисту карток від підробок; гарантія банком оплати операцій, проведених клієнтами; забезпечення необхідної підготовки персоналу
	2.2. Забезпечення розвитку інфраструктури з проведення безготівкових розрахунків шляхом установлення для кредитних організацій обов'язкових вимог
	2.3. Крім зарплатних проектів, необхідне у перспективі залучення банківських платіжних карток для розрахунків за відпустками як у межах України, так і за її кордонами
3. Відставання України від карткових ринків європейських країн	3.1. Запровадження новітніх технологій для реалізації державних та корпоративних проектів, їх вивчення державним керівництвом та політичними діячами
	3.2. Державне стимулювання впровадження платіжних карток за допомогою встановлення пільгового режиму амортизації високотехнологічного оснащення, введення податкових пільг для учасників ринку, створення відповідної правової бази
4. Слабка захищеність інформації платіжних карток	4.1. Створення нових програмних продуктів завдяки вивченню досвіду іноземних держав

Для подальшого розвитку ринку платіжних карток та підвищення ефективності його функціонування вважаємо доцільним запропонувати таке:

- 1) законодавчо визначити зобов'язання підприємств послуг і торгівлі приймати оплату за товари й послуги з використанням платіжних карток;
- 2) визначити відповідні категорії торговельних підприємств і критерії, відповідно до яких ці підприємства сфери торгівлі та послуг мають право приймати платежі готівкою;
- 3) відкоригувати правила використання касових апаратів при здійсненні платежів з використанням платіжних карток за межами роздрібною мережі, оскільки нині ця норма гальмує застосування корпоративних платіжних карток;
- 4) забезпечити технологічну адекватність обладнання завданням масового використання платіжних карток;
- 5) відповідні стандарти та технології повинні стати національними стандартами, широко використовуватись торгівлею і банками;
- 6) організувати та проводити постійно просвітницьку кампанію, тобто здійснювати відповідну роботу з підвищення фінансової грамотності населення;
- 7) встановити обов'язкові кількісні вимоги щодо інфраструктури кредитних організацій;
- 8) стимулювати кредитні організації до новаторства в області розвитку та вдосконалення безготівкових розрахунків шляхом використання платіжних карток;
- 9) з боку держави необхідно приділяти пильну увагу заміні готівкових коштів інструментами безготівкового обігу.

Таким чином, у процесі дослідження визначеної проблеми розглянуто проблеми використання платіжних карток в Україні, наведено шляхи та об'єктивні умови її вирішення з позицій різних економістів, а також надано рекомендації щодо підвищення ефективності впровадження цієї форми безготівкових розрахунків. Запропоновані рекомендації дозволять удосконалити ринок платіжних карток та підвищити ефективність його функціонування.

Наук. керівн. Колодізев О. М.

Література: 1. Богдан В. Карткові платіжні інструменти в системі безготівкових розрахунків / В. Богдан // Вісник КНТЕУ. – 2005. – № 4. – С. 82–90. 2. Егорченко Т. И. Совершенствование расчетных операций при помощи банковских платежных карточек / Т. И. Егорченко // Экономика и управление. – 2005. – № 1. – С. 34 – 38. 3. Колесніченко В. Ф. Карткові зарплатні проекти: переваги та недоліки / В. Ф. Колесніченко // Економіка розвитку. – 2008. – С. 24–26. 4. Кудельчук І. А. Ризики у сфері банківського карткового бізнесу / І. А. Кудельчук // Економічний простір. – 2009. – № 23/1. – С. 292–298. 5. Заєць О. Плюси і мінуси карткового бізнесу в Україні / О. Заєць // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 2. – С. 27–28. 6. Токарева А. Б. Платежные карты: реальное состояние и нереализованные возможности / А. Б. Токарева // Деньги и кредит. – 2007. – № 10. – С. 12–15.

Лобурєва Н. О.

УДК 336.76

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Досліджено операції на фондовому ринку на сучасному етапі та розроблено можливі шляхи подолання виявлених негативних явищ.

Анотация. Рассмотрены операции на фондовом рынке и разработаны возможные пути преодоления выявленных негативных явлений.

Annotation. The transactions are considered in the stock market at the present stage and the possible ways to overcome the identified adverse effects are developed.

Ключові слова: фондовий ринок, цінні папери, інвестори.

Світова фінансово-економічна криза істотно вплинула на діяльність і розвиток вітчизняного банківського сектору. Унаслідок цього, банки вимушені були обмежити найбільш ризикові операції,

© Лобурєва Н. О., 2011

а саме споживче кредитування та інвестиції у цінні папери на фондовому ринку. Але в сучасних умовах стрімкого економічного розвитку, глобалізації та євроінтеграції банки перебувають у стані надліквідності [1], що потребує вироблення і впровадження нової інвестиційної політики.

Дослідженню проблем забезпечення ефективного інвестування суб'єктів господарювання присвячені роботи таких зарубіжних та вітчизняних вчених: П. Роуза, Е. Гіллана, Лаврушина О. І., Лагутіна В. Д., Бора М. З., Панової Г. С., Заруби О. Д. [2], Савлука М. І. та ін. Але більшість досліджень вирішує проблеми управління інвестиційними ризиками банківської діяльності, що обумовлює необхідність узагальнити теоретичні основи формування портфеля цінних паперів банків.

Головною метою даної статті є розробка можливих шляхів подолання негативних явищ на фондовому ринку в сучасних умовах та активізація роботи комерційних банків з цінними паперами.

Завданнями є дослідження сучасного стану фондового ринку України, виявлення факторів, які впливають на формування портфеля цінних паперів комерційного банку, та розробка напрямів удосконалення організації процесу діяльності комерційних банків на фондовому ринку.

Об'єкт дослідження – процес банківського інвестування у цінні папери.

Предмет дослідження – відносини, що виникають між банком і суб'єктом господарювання у процесі здійснення купівлі-продажу цінних паперів.

У ринковій економіці ринок цінних паперів є основним механізмом перерозподілу грошових нагромаджень. Фондовий ринок створює ринковий механізм вільного, хоча і регульованого, переливу капіталу в найбільш ефективні галузі господарювання.

Згідно зі ст. 2 Закону України "Про цінні папери та фондовий ринок", фондовий ринок (ринок цінних паперів) – сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних (деривативів) [3].

Для детального аналізу діяльності комерційних банків на фондовому ринку наведемо всі дані на рисунку.

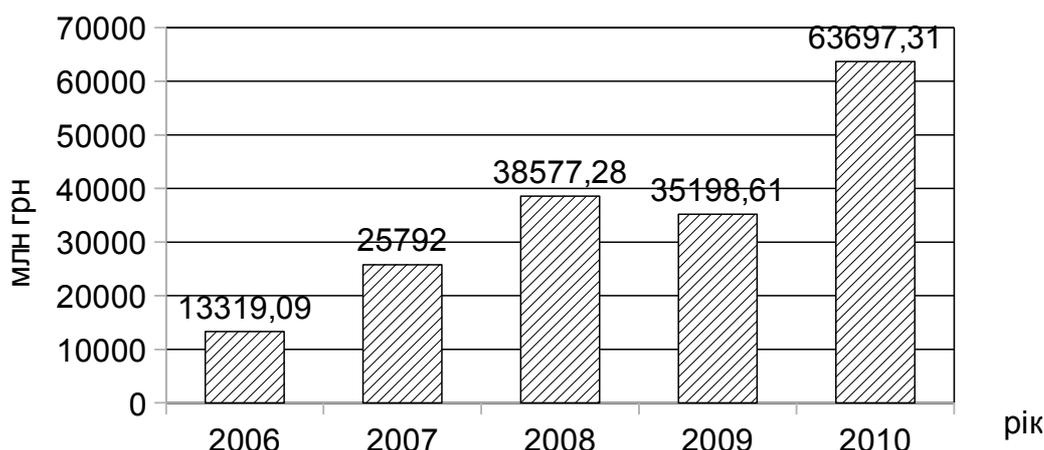

Рис. Об'єм цінних паперів у кредитно-інвестиційному портфелі комерційних банків України

На рис. зображено активність комерційних банків на фондовому ринку у розрізі з 2006 по 2010 роки. У докризовий період, а саме з 2006 по 2008 роки, вкладення коштів ними у цінні папери стрімко збільшувались, а протягом 2009 року зменшились. Тому з боку держави було прийнято ряд оздоровчих заходів щодо розвитку вітчизняного банківського сектору, що привело до зростання з кінця 2009 року основних показників на фондовому ринку. У 2010 році вкладення банками коштів у цінні папери зросли значно, але недостатньо, що й потребує внесення інноваційних стратегій у інвестиційну діяльність комерційних банків [4].

Головною проблемою у розвитку фондового ринку є те, що комерційні банки інвестують в облігації внутрішнього державного боргу (ОВДБ) єврооблігації України та депозитні сертифікати НБУ, вкладення у які значно зменшують ризики, хоч і приносять незначний дохід. Таким чином, на національному фондовому ринку проглядається недокапіталізація, для виправлення якої необхідно вжити певний ряд заходів. Слід суттєво розширити пропозиції цінних паперів з високими інвестиційними характеристиками, для заохочення вкладення інвесторів коштів у більш ризикові цінні папери, але з більшим прибутком. Також необхідно створити умови для максимального використання потенціалу біржового ринку. З боку держави потрібне сприяння розвитку і становленню потужних національних інституційних інвесторів, стимулювання участі роздрібних та іноземних інвесторів на фондовому ринку [5].

Також не менш важливою проблемою є недостатньо розвинена ринкова інфраструктура. Її сутністю є сукупність систем взаємозалежних спеціалізованих організацій, систем взаємозалежних потоків товарів, послуг, грошей, цінних паперів і робочої сили. Наслідками недостатньо роз-

виненої ринкової інфраструктури є існування на ринку великої кількості недостатньо кваліфікованих робітників, які у процесі своєї діяльності укладають велику кількість договорів, що з часом втрачають свою юридичну силу або є для інвесторів збитковими. У результаті цього інвестори втрачають довіру та інтерес до національного фондового ринку.

Таким чином, для вдосконалення ринкової інфраструктури та засад саморегулювання, забезпечення їх надійного й ефективного функціонування необхідно провести ряд реформ. У першу чергу, слід здійснити консолідацію біржової системи фондового ринку, що приведе до її збалансування і вилучення зайвих суб'єктів; модернізацію депозитарної системи України, системи клірингу та розрахунків за договорами щодо цінних паперів; підвищити вимоги до професійної діяльності та якості послуг, що надаються на фондовому ринку; вдосконалити саморегулювання на фондовому ринку.

Негативно впливають на діяльність національного фондового ринку нерозвинені механізми захисту прав інвесторів. У першу чергу, це неможливість вкладень в іноземні цінні папери, нерозвиненість консультаційних центрів, які забезпечують інвесторів необхідною інформацією про емітентів, інформацією стосовно умов угод. Виходячи з цього, у населення, потенційних інвесторів існує низька активність до трансформації заощаджень у фінансові ресурси виробництва.

Для покращення механізмів захисту прав інвесторів необхідно вжити такі заходи, як:

1. Подальше вдосконалення корпоративного управління.
2. Підвищення рівня державного та суспільного захисту прав інвесторів.
3. Удосконалення інформаційної прозорості фондового ринку.
4. Покращення фінансової грамотності населення щодо фондового ринку [5].

Таким чином, у результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що національний фондовий ринок має ряд проблем, серед яких є: недокапіталізація фондового ринку, погана ринкова інфраструктура, нерозвинені механізми захисту прав інвесторів. Упровадження розроблених вище заходів приведе до подолання негативних факторів на національному фондовому ринку та стимулюватиме його оздоровлення й подальший розвиток, який, у свою чергу, збільшить активність інвестування у цінні папери комерційними банками.

Наук. керівн. Прохорова Ю. В.

Література: 1. Путеводитель в мире бизнес-финансов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.prostobiz.ua/>. 2. Заруба О. Д. Фінансовий менеджмент у банках : навч. посібн. / О. Д. Заруба. – К. : Товариство "Знання"; КОО, 2007. – 172 с. 3. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.kiev.ua>. 4. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/>. 5. Про схвалення програми розвитку фондового ринку України на 2011 – 2015 : Указ Президента України від 21.09.2010 р. № 1478 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ssmc.gov.ua/>.

Фесенко К. І.

УДК 336.713

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ НАДЛИШКОВОЇ ЛІКВІДНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Розглянуто проблему надлишкової ліквідності банківської системи України, зарубіжний досвід вирішення цієї проблеми та запропоновано заходи щодо подолання профіциту ліквідності банків України.

Аннотация. Рассмотрена проблема избыточной ликвидности банковской системы Украины, зарубежный опыт решения этой проблемы и предложены пути преодоления профицита ликвидности банков Украины.

© Фесенко К. І., 2011

Annotation. The problem of overliquidity of the banking system of Ukraine, the foreign experience of determination of this problem are considered and the ways of its solution are offered in Ukraine.

Ключові слова: ліквідність банківської системи, нормативи ліквідності, надлишкова ліквідність.

Ліквідність комерційного банку є однією з найважливіших характеристик, яка відображає його спроможність виконувати свої грошові зобов'язання та достатність коштів для здійснення ефективної і прибуткової діяльності. Сутність проблеми ліквідності полягає в тому, що вона є динамічним станом і не завжди попит на ліквідні засоби дорівнює їх пропозиції. Отже, виникає потреба в управлінні ліквідності як при її дефіциті, так і при її надлишку.

Аналіз економічної літератури показав, що більшість авторів не приділяє достатньої уваги дослідженню проблем ризику ліквідності в банківській сфері. Проте деякі з них у своїх роботах пропонують окремі напрями підвищення ефективності управління ліквідністю банківської системи, такі, як: Н. Волкова, М. Дзямулич, М. Долгальова, Л. Ключко, В. Крилова, В. Міщенко, Р. Набок, А. Сомик, Н. Хімич та ін.

Тому метою статті є аналіз досвіду зарубіжних країн щодо управління ліквідністю банків та розробка рекомендацій щодо удосконалення управління ліквідністю в банківській сфері.

У сучасних умовах розвитку банківської системи у світі найважливішою проблемою є визначення оптимального рівня ліквідності банків. Уряди не всіх країн є прихильниками державного контролю за ліквідністю в банківській сфері. Так, в Японії, США, Великобританії не встановлюються економічні нормативи регулювання діяльності кредитних установ.

В Україні основними вимогами до дотримання ліквідності банківської системи в Україні є нормативи, затверджені НБУ Інструкцією "Про порядок регулювання діяльності банків України" [1], за якою встановлені такі нормативи ліквідності: норматив миттєвої ліквідності – Н4 (не менше 20 %); норматив поточної ліквідності – Н5 (не менше 40 %); норматив короткострокової ліквідності – Н6 (не менше 20 %, з 2010 року – не менше 60 %).

Динаміка миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності українських банків у 2006 – 2010 рр. наведена на рисунку.

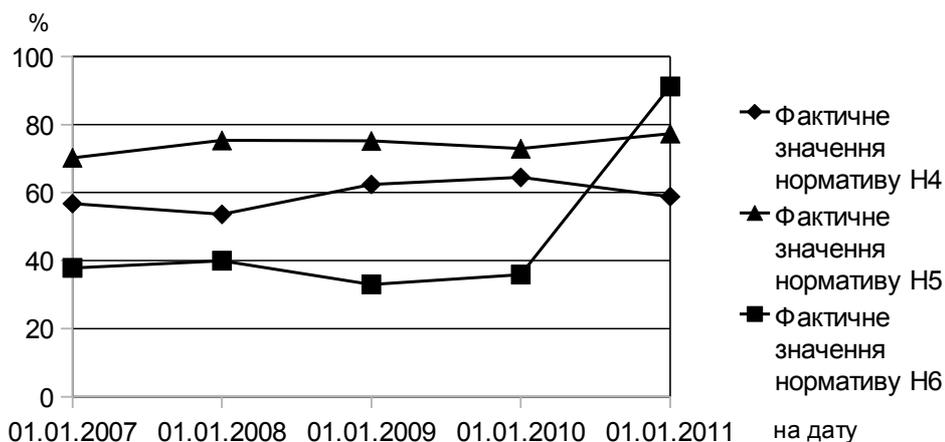

Рис. Динаміка миттєвої, поточної та короткострокової ліквідності українських банків у 2006 – 2010 рр. [2]

Отже, протягом 2006 – 2010 рр. комерційні банки дотримувалися встановлених НБУ нормативів ліквідності, крім того, значно перевищені граничні значення. Це свідчить про надмірне перевищення наявних у розпорядженні банків короткострокових ліквідних активів над їх зобов'язаннями з відповідними термінами виконання. Тобто можна спостерігати ситуацію, коли комерційні банки підвищують свою ліквідність, залучаючи на свої рахунки значні обсяги грошових коштів, але цим самим зменшують свій прибуток. Це, у свою чергу, може призвести до неплатоспроможності банківської установи попри її здатність виконати поточні зобов'язання. Як зазначають вчені, це призводить до створення так званої фінансової піраміди, яка є ліквідною, але неплатоспроможною. При цьому створюється ризик того, що припиняться надходження грошових коштів, і тоді з часом подібна структура стане неліквідною [3, с. 328].

До факторів, що зумовили явище надлишкової ліквідності, належать не лише фактори мікро-економічного характеру (нераціональне розміщення коштів банку, переорієнтація із внутрішніх джерел формування ресурсної бази на зовнішні запозичення, високоризикова кредитна політика, недосконала система прогнозування рівня ліквідності), а й макроекономічного (інтервенція

центрального банку, рух коштів на Єдиному казначейському рахунку в НБУ, зміна обов'язкових резервних вимог, значне надходження іноземного капіталу).

В умовах надлишкової ліквідності позиція центрального банку стає слабкою, оскільки він як монополійний постачальник ліквідності через відсутність попиту на неї не може визначити умови на грошово-кредитному ринку та, відповідно, забезпечити адекватну реакцію останнього на зміни у монетарній політиці. Крім того, надлишкова ліквідність банківської системи створює інфляційне "зависання" в економіці країни [4, с. 7].

Оскільки сучасна ситуація в Україні характеризується надлишковою ліквідністю, тому актуально розглянути досвід зарубіжних країн з позитивними здобутками при розв'язанні цієї проблеми. Такими країнами є Словаччина, Чехія, Угорщина, Росія та Туреччина.

Основною причиною виникнення профіциту ліквідності в банківській системі цих країн є надходження іноземного капіталу. Тому для підтримки національної валюти уряд був змушений вживати відповідних заходів з метою поглинання надлишку валюти.

Важливу роль у підвищенні ефективності управління грошово-кредитним ринком у країнах відіграла підтримка центральних банків урядами. Так, запроваджувались заходи з боку уряду Словаччини, Чехії, Угорщини та Туреччини у сферах його бюджетної, боргової, економічної політики, що були спрямовані на усунення неузгодженості дій та сприяння центрбанку в проведенні грошово-кредитної політики, а саме:

- запровадження інфляційного таргетування;
- звуження коридору офіційних ставок центрального банку;
- проведення стерилізаційних операцій на відкритому ринку;
- запровадження плаваючого обмінного курсу;
- проведення центральними банками країн короткострокових депозитних та кредитних операцій, операцій овернайт.

Центральний банк Російської Федерації також запровадив режим керованого плавання валютного курсу. Проте там відсутні передумови для управління надлишковою ліквідністю через зміну офіційних процентних ставок, тому уряд Росії прийняв інше рішення. За аналогією з іншими країнами – експортерами нафти – створив у лютому 2004 року Стабілізаційний фонд, метою якого є акумулювання додаткових бюджетних надходжень від високих цін на експортовані продукти енергетики, тобто основною функцією є стерилізація надлишкової ліквідності.

Таким чином, аналізуючи досвід зарубіжних країн регулювання ліквідності, можна зробити висновок, що для подолання профіциту ліквідності вітчизняних банків необхідно запровадити комплексний підхід і зусилля багатьох суб'єктів, зокрема, Національного банку України, уряду та самих банків. Для оптимізації управління на макrorівні, на думку автора, необхідно вжити комплекс заходів:

- вдосконалення банківського нагляду, оскільки система економічних нормативів не в достатній мірі контролює ризики банківської діяльності;
- посилення гнучкості обмінного курсу гривні до долара США, що дозволить зменшити вплив валютних інтервенцій центрального банку;
- обмеження нормативного збільшення розміру капіталу банку з метою уникнення відволікання частини робочих активів;
- зробити кредити овернайт від НБУ більш доступними та привабливими;
- створення можливості пролонгації раніше отриманих банками кредитів рефінансування НБУ;
- звільнення від необхідності обов'язкового резервування зобов'язань банків у національній валюті терміном виконання понад два роки;
- підвищення прогнозованості руху коштів уряду на Єдиному казначейському рахунку в НБУ, що дозволить банку мати можливість не просто оперативного розв'язувати питання, а й здійснювати стратегічне планування й управління ліквідністю.

Таким чином, у статті на основі зарубіжного досвіду було запропоновано заходи щодо подолання надлишкової ліквідності банків, що дасть змогу стабілізувати прибутковість та ліквідність банківської системи України.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Про порядок регулювання банків в Україні : Інструкція, затверджена Постановою Правління НБУ від 28.08.2001 р. № 368 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/>. 2. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 3. Міщенко В. Ліквідність банківської системи: економічна суть, структура і методологічний підхід до аналізу / В. Міщенко, А. Сомик // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 11. – С. 6–9. 4. Долгальова М. О. Щодо ліквідності банківської системи України / М. О. Долгальова, А. М. Чуйко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – Вип. 29. – С. 323–330.

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕПОЗИТНИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто актуальні проблеми залучення депозитів банками України. Надано рекомендації щодо підвищення ефективності депозитної політики, а також запропоновано шляхи вдосконалення депозитних операцій банку.

Аннотация. Рассмотрены актуальные проблемы привлечения депозитов банками Украины. Предоставлены рекомендации относительно повышения эффективности депозитной политики, а также предложены пути усовершенствования депозитных операций банка.

Annotation. The actual problems of attracting deposits by the banks of Ukraine are considered. The recommendations about the promotion of the efficiency of the deposit policy are given and the ways of improving the deposit operations of the bank are suggested.

Ключові слова: депозит, проблеми залучення депозитів, депозитна політика, процентна політика.

В умовах економічної нестабільності загострюється проблема ефективного розвитку банківського сектору та підтримання його ліквідності. Вирішення цієї проблеми пов'язане з умінням банків залучати кошти клієнтів на депозитні вклади, раціонально розпоряджатися ними та формувати довгострокову стратегію такої роботи. Саме тому дослідження проблеми залучення коштів банками залишається актуальним і потребує подальшого вивчення.

На основі аналізу останніх досліджень і публікацій можна зробити висновок, що проблемам залучення вкладів та формування ефективної депозитної політики присвячено багато праць як українських, так і зарубіжних авторів. Серед яких: Бартош О. М. [1], Вареник В. А. [2], Вовк В. Я. [3], Ю. Галицейська [4], О. Дзюблук [5], М. Марчин [6], Рисін В. В. [7] та ін. Однак проведені наукові дослідження не в повному обсязі розкривають проблеми діяльності банків, пов'язаних з раціональними підходами до залучення коштів на банківські депозити.

Отже, метою даної статті є дослідження існуючих проблем здійснення депозитних операцій, а також виявлення шляхів удосконалення депозитної політики банків.

Депозити є важливим джерелом формування банківського капіталу. Однак для банків існують деякі складнощі при здійсненні депозитних операцій. По-перше, депозитне залучення коштів пов'язане зі значними маркетинговими дослідженнями, грошовими та матеріальними витратами банків. По-друге, одну частину залучених коштів банки повинні зберігати в Національному банку України, а за іншу здійснювати платежі до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. По-третє, депозитне залучення коштів залежить в основному від ініціативи потенційних вкладників, а не від банку, якому часто буває складно, а то й неможливо здійснити оперативне залучення коштів у вклади. І, нарешті, варто урахувати обсяги тимчасово вільних грошових коштів у межах окремо взятого регіону та країни загалом [2].

Розглянемо основні проблеми, що існують на ринку депозитних послуг України, та наведемо різноманітні шляхи їх вирішення.

Основні проблеми залучення депозитів в Україні та шляхи їх вирішення подані в таблиці.

Таблиця

Проблеми залучення депозитів в Україні та шляхи їх вирішення

Проблеми	Шляхи їх вирішення
1	2
1. Розробка депозитної політики, привабливої для клієнтів, з одного боку, та прибуткової для банків – з іншого	1.1. Розробка простих і зрозумілих споживачу депозитних продуктів, які б не потребували значних витрат з боку банку; врахування інтересів певного сегмента споживачів, на який орієнтується банківська установа
	1.2. Розвиток новітніх банківських технологій, поліпшення якості обслуговування банком клієнтів
	1.3. Використання широкої номенклатури депозитних послуг, а також застосування сучасних технологій їх розробки

1	2
2. Формування довіри у потенційного клієнта	2.1. Формування бездоганної ділової репутації банку
	2.2. Забезпечення фінансової стійкості та надійності банку
	2.3. Ретельне та постійне вивчення інтересів і запитів вкладників – юридичних та фізичних осіб, надання найзручніших форм депозитного обслуговування (тобто мінімізація витрат часу для них)
3. Підвищення зацікавленості індивідуальних осіб у розміщенні своїх коштів на вкладних рахунках	3.1. Переорієнтація депозитної політики на нові джерела ресурсів, її модернізація та перегляд цілей
	3.2. Запровадження новітніх організаційних форм ведення депозитних рахунків населення; активніше використання можливостей з комплексного обслуговування клієнтури, тобто необхідність надання індивідуальним вкладникам додаткових послуг, які супроводжують взаємини із банком у процесі традиційного депозитного обслуговування
4. Використання цінних методів залучення ресурсів	4.1. Упровадження політики ефективного використання відсоткової ставки закладами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб
	4.2. Проведення дослідження цінової чутливості того споживчого сегмента, який банк обслуговує, та встановлення оптимальних цін на пропонувані продукти
	4.3. Формування банками адекватної процентної політики, спрямованої на залучення та стійке утримання коштів населення на депозитних рахунках
5. Використання нецінових методів залучення ресурсів	5.1. Розповсюдження реклами; поліпшення якості обслуговування клієнтів; розширення спектра депозитних послуг; комплексне обслуговування; додаткові види послуг закладами; розширення філійної мережі
	5.2. Залучення до роботи в банку досвідчених менеджерів, які володіють навичками розробки та впровадження пакетів депозитних послуг

Узагальнивши існуючі проблеми у сфері залучення депозитів, сформулюємо такі рекомендації щодо підвищення ефективності депозитної політики банків:

застосування досвіду зарубіжних комерційних банків, зокрема, запровадження рахунків клієнтів із різноманітним режимом функціонування (NOW – рахунки);

надання клієнтам різноманітних додаткових послуг поряд із традиційним обслуговуванням, мінімізація витрат часу для них;

упровадження нових банківських технологій та покращення за рахунок цього якості обслуговування клієнтів;

залучення кваліфікованих спеціалістів у сфері психологічних наук для більш продуктивної роботи з клієнтами;

проведення маркетингового аналізу ринку депозитних послуг шляхом виявлення кола потенційних клієнтів з метою врахування їх інтересів та задоволення потреб у сфері депозитного обслуговування;

розробка ефективної відсоткової політики, яка є одним із головних чинників при виборі клієнтом банку, а з іншого боку, процентна політика виступає основним важелем у конкурентній боротьбі банків за вільні грошові кошти фізичних та юридичних осіб;

розповсюдження реклами, яка б містила достовірну інформацію про умови залучення вкладів, з метою формування довіри у потенційних клієнтів.

Таким чином, у статті розглянуто проблеми залучення депозитів банками України, подано шляхи їх вирішення з позицій різних економістів, а також надано рекомендації щодо підвищення ефективності депозитної політики банків. Запропоновані рекомендації дозволять удосконалити депозитну політику банків та підвищити її ефективність. Подальшими напрямками дослідження у цій сфері є вдосконалення інструментів залучення вкладів на основі впровадження нових, нетрадиційних операцій і послуг у депозитній діяльності.

Наук. керівн. Рац О. М.

- Література:** 1. Бартош О. М. Депозитна політика банку та основні етапи її формування / О. М. Бартош // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – №3. – С. 97–101. 2. Вареник В. А. Основні аспекти депозитного формування капіталу банку / В. А. Вареник // Науковий вісник. – 2007. – № 17(6). – С. 167–170. 3. Вовк В. Я. Методичні аспекти формування депозитної політики банку / В. Я. Вовк // Економіка розвитку. – 2008. – № 2(46). – С. 12–15. 4. Галіцейська Ю. Оптимізація роботи банків із залучення депозитів населення в умовах фінансової кризи / Ю. Галіцейська // Банківська справа. – 2009. – № 3. – С. 85–91. 5. Дзюблук О. Оптимізація формування ресурсної бази комерційних банків / О. Дзюблук // Банківська справа. – 2008. – № 5. 6. Марчин М. Особливості розвитку вітчизняного ринку депозитів / М. Марчин // Інноваційна економіка. – 2007. – № 2(4). – С. 237–241. 7. Рисін В. В. Складові елементи ефективної ресурсної політики комерційного банку / В. В. Рисін // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 115–122.

ВИЗНАЧЕННЯ ПРОБЛЕМ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. Розглянуто проблеми банківського іпотечного кредитування в Україні та можливі шляхи їх подолання.

Аннотация. Рассмотрены проблемы банковского ипотечного кредитования в Украине и возможные пути их преодоления.

Annotation. The problems of the bank mortgage crediting in Ukraine and the possible ways of their overcoming are considered.

Ключові слова: банківське іпотечне кредитування, висока ціна залучених ресурсів, оцінка платоспроможності позичальника, "мінізація" економіки.

Банківське іпотечне кредитування має великий потенціал щодо забезпечення істотних якісних зрушень в економіці України, оскільки його вважають ефективною формою залучення довгострокових дешевих фінансових ресурсів для інвестування у розвиток реального сектору господарства. Зараз найгострішою проблемою є практична відсутність в Україні довгострокового кредитування банками населення. Банки воліють без ризику обертати короткострокові засоби. Заважає наявність великої кількості ризиків для кредиторів, які працюватимуть за програмою іпотечного кредитування на вторинному ринку нерухомості. Зараз банки в основному фінансують операції іпотечного кредитування за рахунок депозитів фізичних осіб, строк яких не перевищує трьох років, а іпотечні кредити надаються тільки від трьох років. Крім того, конкуренція спонукає збільшувати депозитні відсоткові ставки. Усе це збільшує процентні ризики та зменшує ліквідність банку.

Актуальність теми іпотеки для України останнім часом набуває все більш пріоритетного значення в контексті розвитку держави і суспільства. Увага до цієї проблематики породжена скоріше ненамаганням копіювати зарубіжний досвід. Причиною занепокоєння є створення в Україні економічних та правових передумов для широкомасштабного запровадження іпотечного кредитування.

Теоретичні та практичні аспекти іпотечних відносин та іпотечного кредитування досліджувались багатьма зарубіжними і вітчизняними економістами. Основні напрями іпотечних відносин та іпотечного ринку досліджено у працях відомих зарубіжних вчених: Роуза С. П., М. Левіна, Д. Ван-Хуза, Р. Страйка, Ф. Фабоцці та ін. Вивченню проблем іпотечного кредитування присвячені праці українських вчених: Дзеніс В. О., Кравченка В. І., Лагутіна В. Д., Паливоди К. В., Кручка С. І. та ін. Автори висвітлювали окремі теоретичні та практичні аспекти формування й розвитку іпотечного кредитування. Однак вони не приділяли достатньо уваги комплексному аналізу проблем іпотечного кредитування та визначенню напрямів його розвитку, тому постає необхідність подальшого дослідження цих питань.

Метою даної статті є розгляд проблем банківського іпотечного кредитування в Україні та на основі цього розроблення можливих шляхів їх подолання.

Згідно з Законом України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" [1] іпотечне кредитування – правовідносини, що виникають з приводу набуття права вимоги іпотечного боргу за правочинами та іншими документами.

Однією з найважливіших соціально-економічних проблем, що існують на Україні сьогодні, є проблема забезпечення житлом громадян України. Середній рівень заробітної платні не дозволяє кожному громадянину України реалізувати своє конституційне право на житло. Багато сімей перебувають на обліку поліпшення житлових умов. В Україні потребують вирішення житлової проблеми від 1,200 до 2,100 млн наших громадян [2].

Іпотечне кредитування під низький відсоток могло б, з одного боку, стати потужним стимулом для розвитку будівельного комплексу, а з іншого – стимулювати залучення величезної маси коштів населення у розвиток промисловості у вигляді інвестування житлового будівництва.

Завищення вартості кредитів, що надаються, значною мірою зумовлюється: високою ціною залучених ресурсів (табл. 1); зростанням інфляції та зниженням ринкової вартості застави; несвоєчасним виконанням кредитних зобов'язань (табл. 2); ризиками, пов'язаними з правовими і судовими складнощами при відчуженні житла – предмета застави. Існують складнощі в оцінці платоспроможності позичальника, адже значну частку доходів населення складають неофіційні доходи, які банк повинен враховувати при прийнятті рішення про видачу кредиту. Головна вимога до клієн-

тів – це їх платоспроможність, наявність стабільного джерела доходів. Оцінка фактичної платоспроможності позичальника є поки що невирішеною проблемою, яка суттєво обмежує можливість розвитку іпотечно-житлового кредитування. При доходах сім'ї менше 1 000 доларів на місяць обслуговувати іпотечний кредит просто нереально. Тому і доступність його в Україні не перевищує 5 % [3].

Таблиця 1

Динаміка зміни процентних ставок у гривні, доларах та євро

Дата	% ставка у гривні	% ставка у доларах	% ставка у євро
01.01.2008	14,8	12,7	12,0
01.04.2008	15,3	13,0	12,5
01.07.2008	18,5	13,7	13,4
01.10.2008	20,0	15,0	15,0
01.01.2009	22,8	16,4	15,7
01.04.2009	25,5	16,0	15,7
01.07.2009	26,3	16,0	15,7
01.10.2009	25,5	16,0	15,7
01.01.2010	26,0	16,0	15,7
01.04.2010	24,5	16,0	15,7

Таблиця 2

Проблемна іпотечна заборгованість, млн грн

Дата	Проблемні іпотечні кредити фізичних осіб	Проблемні іпотечні кредити, усього
01.10.2008	749	874
01.01.2009	1 930	2 278
01.04.2009	1 926	2 411
01.07.2009	2 316	3 035
01.10.2009	3 176	4 367
01.01.2010	5 015	6 657
01.04.2010	5 280	7 218

За останні роки найбільше зростання процентної ставки за іпотечними кредитами спостерігається у гривні з 14,8 до 26,3 %, ситуація з долларом та євро дещо краща. Спостерігається стабільність і зростання в середньому складає 3 %.

За період з 2008 до 2010 рр. темп зростання проблемних іпотечних кредитів фізичних осіб становить 705 %, а всього – 825 %, що свідчить про швидке зростання неповернення кредитної заборгованості, і тому банки повинні виділяти кошти на реструктуризацію.

Отже, можна виділити такі проблеми іпотечного кредитування [4]:

низький рівень платоспроможності населення;

високий рівень "тінізації" економіки;

відсутність механізмів конкурентного довгострокового іпотечного кредитування у національній валюті;

висока ціна залучених ресурсів для банків;

високий рівень процентних ставок за іпотечними кредитами;

відсутність у більшості банків ефективних механізмів та інструментів управління ризиками іпотечного кредитування;

відсутність дієвих механізмів рефінансування іпотечних кредитів.

Таким чином, усунення виявлених проблем іпотечного кредитування надасть потужний імпульс розвитку іпотечних відносин і в цілому покращить стан фінансово-кредитного сектора економіки.

З вищеперахованого можна сформулювати деякі пропозиції щодо вдосконалення роботи іпотечного ринку [4; 5]:

1. Створення належної законодавчої бази.

2. Розвиток систем страхування іпотечних кредитів.

3. Упровадження ефективних скорингових систем.

4. Удосконалення механізму рефінансування іпотеки.

Таким чином, іпотечний кредит у перспективі може стати надійним засобом залучення внутрішніх інвестицій для зведення житла в масових обсягах у містах і селах України. Вкладення

коштів у нерухомість завжди було і є одним із найбільш надійних шляхів не тільки їх збереження, але й примноження.

Отже, у статті розглянуто проблеми іпотечного кредитування в Україні та запропоновані можливі шляхи їх вирішення, що може покращити ситуацію на даному ринку.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19 червня 2003 року № 979-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon1.rada.gov.ua. 2. Левін П. Б. Стан і перспективи кредитування житла для молоді / П. Б. Левін // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6. – С. 263–266. 3. Дзеніс В. О. Актуальні питання розвитку іпотечного кредитування в Україні / В. О. Дзеніс // Коммунальное хозяйство городов. – 2008. – № 85. – С. 281–287. 4. Внукова Н. М. Іпотечний ринок: теорія та практика / Н. М. Внукова, О. Є. Бажанов. – Х. : ІНЖЕК, 2008. – 192 с. 5. Жук О. В. Стан і перспективи розвитку іпотечного кредитування в Україні / О. В. Жук // Економічний простір. – 2009. – № 23. – С. 308–315.

УДК 336.71

Смолянинова Ю. Є.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ

Анотація. Розглянуто можливі ризики банку при здійсненні лізингових операцій. Проаналізовано різні методи управління лізинговими ризиками. Визначено оптимальну структуру управління ризиками банку, що дозволить підвищити ефективність здійснення лізингових операцій та збільшити фінансову стійкість банку.

Аннотация. Рассмотрены возможные риски банка при осуществлении лизинговых операций. Проанализированы различные методы управления лизинговыми рисками. Определена оптимальная структура управления рисками банка, что позволит повысить эффективность осуществления лизинговых операций и увеличит финансовую устойчивость банка.

Annotation. The possible risks of the bank in carrying outleasing operations are considered. The different methods of managing leasing risks are analyzed. The optimum structure of the bank risks is determined, that enhances the effectiveness of leasing operations, and increases the financial stability of the bank.

Ключові слова: лізинг, ризики при здійсненні лізингових операцій, методи управління ризиками банку при здійсненні лізингової діяльності.

На сучасному етапі фінансовий механізм лізингу набуває дедалі більшої популярності в Україні. Проте існують перешкоди на шляху його розвитку, оскільки здійснення лізингової діяльності в умовах трансформаційної економіки залежить від великої кількості ризиків. Причому рівень впливу ризиків, як відомо, неоднаковий і залежить від різних чинників їх формування. Тому в умовах різноманітності видів ризиків першою постає проблема запобігти виникненню ризиків з найбільшим ступенем небезпеки. Практика показує, що повністю уникнути ризику неможливо, проте ризиком можна управляти, тобто використовувати різні методи, що дають можливість деякою мірою прогнозувати настання ризикової події і вживати заходи щодо зниження рівня ризику. Отже, обрана тема дослідження є актуальною.

Дослідженням банківських ризиків при здійсненні лізингових операцій та управлінням ними займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як: Кривцун І. М. та Кутник О. І. [1], О. Вітт [2], Кльоба Л. Г. [3]. Проте проблема управління ризиками банку при здійсненні лізингових операцій з урахуванням кризових умов сучасної економіки України й досі не вирішена повністю.

Метою даної статті є аналіз та удосконалення методів управління ризиками банку при здійсненні лізингових операцій в Україні.

Основною метою діяльності комерційного банку є максимізація своїх фінансових результатів, що завжди пов'язано з різноманітними ризиками. Особливу роль при цьому відіграє спеціалізація банку, адже, визнаючи свою спеціалізацію або, навпаки, універсальність, банк обмежує або диверсифікує ризики, що супроводжують надання тих або інших банківських послуг [3].

Так, у діяльності спеціалізованих банків постійно виникають лише деякі види ризику, що дозволяє розробити ефективну систему методів управління ними. Однак у такому випадку банк

потрапляє у пряму залежність від цих ризиків. Універсальні ж банки, розширюючи сферу своєї діяльності, мають змогу диверсифікувати ризики завдяки одночасному виконанню різнопланових операцій. Банківські ризики можна поділити на традиційні та нетрадиційні.

Розглядаючи нетрадиційні ризики більш детально, можна сказати, що вони зумовлені розширенням діяльності банку, як, наприклад, інноваційний, лізинговий, конкурентний та інші види ризику. Протягом останніх років банки активно запроваджують лізингові операції, яким притаманний підвищений рівень ризику порівняно з іншими кредитними операціями. Тому, окрім оцінки кредитоспроможності клієнта, банк повинен оцінити загальну кон'юнктуру ринку та перспективність потенційного позичальника, а також сформувати цільові фонди банку. Розглянемо більш детально управління лізинговими ризиками.

Основними методами управління ризиками є:

отримання достовірної інформації про об'єкт лізингу (через експертів або спеціальну лізингову компанію, кредитні історії);

оцінювання платоспроможності клієнта, загальної кон'юнктури ринку, місця та перспективи позичальника на ньому;

формування цільових фондів для покриття збитків [2].

Активізувати роботу банків при здійсненні саме лізингових операцій неможливо, якщо за допомогою цих методів не зменшити ризик лізингових операцій, а саме: необхідно прийняти законопроекти, спрямовані на вдосконалення системи захисту прав кредиторів банку. Як показує досвід, розробка і прийняття таких документів вимагають значних зусиль та багато часу. Істотно знизити рівень ризику лізингових операцій для банків можна, залучаючи на ринок лізингу надійніших клієнтів (лізингоодержувачів). Ними можуть стати установи, підприємства й організації, які закуповують основні засоби з повною оплатою за рахунок бюджетних коштів. Проте через постійне недовиконання бюджету значна частина цих видатків не фінансується. Тому доцільно передбачити в бюджеті положення про те, що бюджетні установи й організації мають право здійснювати закупівлю основних засобів шляхом операцій фінансового лізингу за рахунок бюджетних коштів та залучення кредитів банків. Надання такого права дозволить:

розширити можливості бюджету в фінансуванні видатків капітального характеру, що вкрай можливо в умовах дуже складного та напруженого бюджету;

посилити довіру банків до лізингоодержувачів, підвищити їх зацікавленість у лізингу;

стимулювати вітчизняне виробництво, а відповідно зростуть і доходи бюджету [1].

Як бачимо, існують різні види лізингових ризиків, які здійснюють вплив на фінансову стійкість банку і певним чином перешкоджають її забезпеченню. Тому важливим завданням кожного банку на сьогодні є ефективне управління ризиками. Розглянувши різні методи мінімізації ризиків, наведено найбільш оптимальні заходи, що може використовувати банк для управління ними (рисунок).

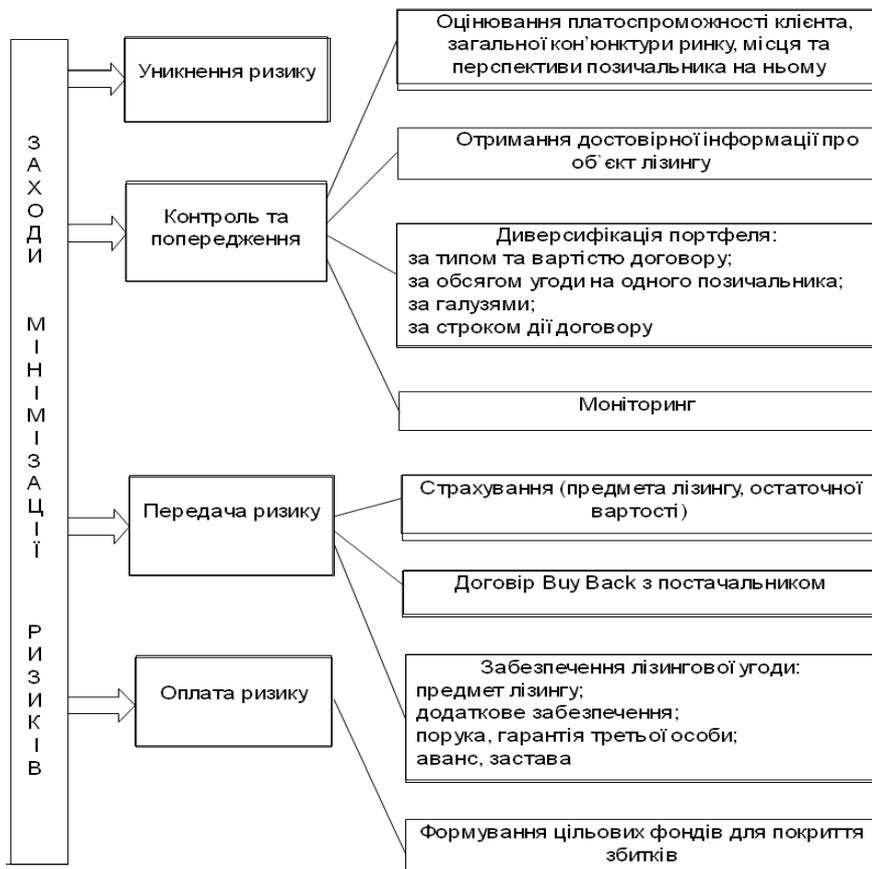

Рис. Заходи мінімізації ризиків банку при здійсненні лізингових операцій

Таким чином повністю позбутися дії ризику неможливо, але за допомогою певних інструментів та заходів можна мінімізувати його вплив на результати діяльності банку. Банківським ризикам при здійсненні лізингу приділяється недостатньо уваги, і тому загально прийнятих методів управління цими ризиками не існує. Єдине, що можна сказати це те, що кожен банк повинен відстежувати зміни у фінансовому стані лізингоодержувача та оцінювати його платоспроможність.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Кривцун І. М. Управління ризиками комерційного банку / І. М. Кривцун, О. І. Кутник // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 104–108. 2. Вітт О. Проблеми та перспективи розвитку лізингу в Україні / О. Вітт // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 3–4. – С. 51–54. 3. Кльоба Л. Г. Проблеми і перспективи діяльності банків у сфері фінансового лізингу / Л. Г. Кльоба // Економіка, планування і управління в лісовиробничому комплексі. – 2007. – № 17(4). – С. 225–230.

УДК [336.77:330.567.22] (477)

Леусенко М. І.

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ ЯК ЧИННИК КРИЗИ ЛІКВІДНОСТІ БАНКІВ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто найбільш суттєві проблеми споживчого кредитування, які спричинили кризу ліквідності банків та зменшили рівень довіри населення до банківських установ. Визначено місце державних органів у регулюванні ліквідності банківської системи.

Аннотация. Рассмотрены наиболее существенные проблемы потребительского кредитования, которые вызвали кризис ликвидности банков и уменьшили уровень доверия населения к банковским учреждениям. Определено место государственных органов в регулировании ликвидности банковской системы.

Annotation. The most vital issues of consumer crediting are considered, which have caused crisis of liquidity of banks and have reduced level of trust of the population to banking establishments. The place of state structures in regulation of liquidity to bank system is defined.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитна політика банків, криза ліквідності, кредитоспроможність.

Споживчий кредит відіграє одну із найважливіших ролей у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці та є основним джерелом фінансування соціальної сфери країни. Виступаючи інструментом підвищення життєвого рівня населення і якості життя, споживчий кредит задовольняє різноманітні потреби, тим самим прискорює товарообіг у країні та збільшує сукупний платоспроможний попит на споживчому ринку [1].

У період з 2002 – 2008 рр. спостерігався значний приріст доходів населення, що збільшило їх платоспроможність та можливість користуватися кредитними послугами. Як наслідок, загальний кредитний портфель комерційних банків перерозподілився на користь фізичних осіб, зменшивши обсяги капіталу в реальні сектори економіки. У 2008 році кредити населенню збільшились до 280 490 млн грн, що є максимальною сумою з часів незалежності України. Така тенденція в умовах недосконалого законодавства, нестабільності національної валюти, неефективної кредитної політики комерційних банків спричинила низку проблем, які в сукупності стали загрозою для усієї банківської системи країни [2]. Починаючи з 2009 року, банки призупинили надавати кредити, зокрема фізичним особам, та майже не відновили до сьогоднішнього дня. Негативним, у першу чергу, це є для самих же банків, які формують свій прибуток переважно за рахунок кредитних операцій.

Вирішенням проблем кредитування, і зокрема споживчого, займалися такі науковці і фахівці: Р. Демчак, Кириченко О. А. [1], Я. Чайковський [3], Коліченко Д. О., Семенча І. С. [4], К. Самойлик та інші, якими достатньо чітко визначено проблемні сторони споживчого кредитування, але й досі не існує дієвого механізму їх усунення.

© Леусенко М. І., 2011

Тому метою даної статті є систематизація найбільш поширених проблем та виявлення основної, які стали причиною кризи ліквідності комерційних банків, а також визначення напрямів удосконалення ринку споживчого кредитування, спираючись на досвід європейських країн.

Комерційні банки України як незалежні фінансові установи мають право самостійно визначати напрями своєї діяльності та формувати кредитну політику. Ефективність здійснення кредитної політики залежить від максимально регламентованих та чітко скоординованих державою, як регулятором і контролером, дій банку. Криза 2008 – 2009 років наочно продемонструвала неефективність існуючих методів державного регулювання банківського сектора України. У цей період державні органи влади фактично не спромоглися на законодавчому рівні визначити стратегічне значення національної банківської системи для інтересів країни та обмежити граничний рівень участі іноземного капіталу в капіталі банків, внаслідок чого відбувається доларизація кредитних відносин, особливо з населенням.

Надані споживчі кредити в іноземній валюті (у 2008 році обсяг кредитів в іноземній валюті майже у 2 рази перевищував обсяг у національній) спрямовувались переважно на придбання імпортованих товарів. Наслідком активного фінансування іноземних країн стало значне зростання показника імпорту, що призвело до від'ємного сальдо торгівельного балансу України. За даними Держкомстату, негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу за підсумками січня – вересня 2010 року склало 1,084 млрд дол. [5]. Активне споживання на ринку носить ще один негативний характер – збільшення темпів інфляції, яка у 2007 році встановилась на рівні 20 % та залишається незмінною протягом останніх років. Такий рівень інфляції не може забезпечувати достатній рівень дохідності за строковими вкладками, що стало наслідком масових суперечок між вкладниками та банками.

Під час кризи уряд і НБУ для вирівнювання платіжного балансу були вимушені вдатися до глибокої девальвації національної валюти – гривні, що знову ж таки підтверджує неосмісленість дій державних органів. Девальвація склала майже 60 %, що спричинило здорожчання всіх раніше виданих валютних кредитів, стабільне обслуговування яких з боку населення стало практично неможливим [2]. Не тільки валютні кредити створили небезпеку для банківської системи. Надані кредити до 2008 року без належної оцінки ризиків перетворились на проблемні, поставивши більшість комерційних банків країни під загрозу кризи ліквідності, що, у свою чергу, обумовило неминучість кризової ситуації для банківської системи в цілому.

Унаслідок такої кредитної політики банків, спрямованої лише на максималізацію прибутку, шляхом перенасичення кредитного портфеля переважно кредитами на споживчі цілі, утворилась низка загрозливих проблем. Відсутність спільних цілей і злагоджених дій уряду та НБУ лише посприяло їх загостренню.

Сьогодні в Україні, як і у цілому світі, склалась сприятлива ситуація щодо вироблення нової стратегії розвитку національної банківської системи та відновлення довіри суспільства до неї.

Перед владою і Національним банком України, учасниками фінансових ринків стоїть завдання – виробити нові стандарти банківського нагляду, визначити нові принципи формування банківської системи, стратегічні цілі її розвитку, призначення банків в Україні.

Якість нових стандартів банківського нагляду, їх відповідність сучасним вимогам до стану та подальшого розвитку мають стати тим запобіжником, який якщо не повністю знівелює вплив ймовірних наступних криз, то хоча б утримає цей вплив на безпечному для національного ринку капіталу рівні.

Для цього варто використовувати і досвід світових фінансових регуляторів, які першими зіткнулись з проявами кризи і з нею борються. Європейська комісія та ЄЦБ серед необхідних рішень, які позитивно впливають на фінансовий сектор, особливо велику увагу приділяють питанням реорганізації банків. Базельський комітет з банківського нагляду на сьогодні запроваджує систему стандартів банківського регулювання Базель-III, яка має стати для України тим орієнтиром, до якого мусить прагнути банківська система України, включаючи і регулятивну політику НБУ [6; 7].

Таким чином, у статті було визначено найбільш суттєві проблеми банківського споживчого кредитування, які виникли в умовах нечітко визначеної державою стратегії щодо функціонування банківської системи, та обґрунтована необхідність співпраці комерційних банків з державними органами.

Наук. керівн. Чмута І. М.

Література: 1. Кириченко О. А. Банківське кредитування споживчого ринку: проблеми розвитку / О. А. Кириченко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 7. – С. 182–197. 2. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 3. Чайковський Я. Аналіз сучасного стану і перспективи розвитку банківського кредитування населення в Україні / Я. Чайковський // Світ фінансів. – 2008. – № 15. – С. 124–131. 4. Коліченко Д. О. Аналіз стану та перспектив розвитку споживчого кредитування в Україні / Д. О. Коліченко, І. С. Семенча // Збірник наукових праць : Економічний простір. – 2009. – № 27. – С. 34–38. 5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua. 6. Офіційний сайт Асоціації українських банків. – Режим доступу : www.aub.org.ua. 7. Что потребует от банков "Базель-3" // Газета "Коммерсантъ". – 2010. – № 14. – С. 5–6.

ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Анотація. Розглянуто сутність банківських інновацій. Охарактеризовано внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на інноваційну політику банку. Запропоновано заходи щодо активізації інноваційної діяльності.

Аннотация. Рассмотрена сущность банковских инноваций. Охарактеризованы внутренние и внешние факторы, которые влияют на инновационную политику банка. Предложены меры по активизации инновационной деятельности.

Annotation. The essence of the bank innovations is considered. The internal and external factors are described, which have influence on the lead through of innovative policy of bank. The methods are offered, which stir up innovative activity.

Ключові слова: банківська інновація, банки, банківські системи, банківський продукт.

Банки стикаються з великими ризиками та загрозами. Тому вони для утримання своїх позицій змушені вести жорстку конкуренцію, утримуватися в невизначеності завдяки ринковій нестабільності, ще й при таких умовах отримувати прибуток, збільшувати кількість клієнтів, пропонуючи їм нові послуги та технології. Тому ефективність роботи банку і його конкурентоспроможність на ринку багато в чому залежать від увпровадження нових банківських продуктів, тобто інновацій.

Значна увага питанню банківських інновацій приділяється російськими вченими, серед них: Лаврушин О. І., Валенцева Н. І., Балабанов І. Т. Серед вітчизняних авторів на увагу заслуговують праці Васюренко О. В., Кравченко С. Н., Єгоричева С. Б. Дане питання також висвітлено рядом іноземних дослідників, зокрема: Дж. Фінерті, Дж. Хемпелом, Д. Сімонсаном, А. Кольманом та ін.

Проте деякі питання залишилися недостатньо висвітленими, зокрема, сутність банківської інновації, внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на інноваційну політику банку, та заходи щодо активізації банківської інноваційної діяльності.

Тому метою даної статті є виявлення шляхів активізації банківської інноваційної діяльності.

Поняття банківської інновації не має чіткого визначення в сучасній літературі. Відповідний термін відсутній в Енциклопедії банківської справи України й фінансово-економічних словниках. Так, Єгоричева С. Б. банківську інновацію розглядає як "результат діяльності банку, спрямованої на отримання додаткових доходів у процесі створення сприятливих умов формування та розміщення ресурсного потенціалу за допомогою нововведень, що сприяють клієнтам в отриманні прибутку" [1].

Одночасно Балабанов І. Т., Гончарук О. В., Боровков В. А., Савинська Н. А., Афонін С. В. зазначають, що: "банківська інновація – це реалізований у формі нового банківського продукту або операції кінцевий результат інноваційної діяльності банку" [2].

Нові продукти і технології, які реалізовані на ринку, становлять на ринку інновацію. Інноваціями, що функціонують у фінансовій сфері, є фінансові інновації. Частина фінансових інновацій створюється банками у формі банківського продукту або операції (технології) – це банківські інновації.

Банківська інновація – це реалізований у формі нового банківського продукту або операції кінцевий результат інноваційної діяльності банку. Під банківським продуктом розуміється матеріально оформлена частина банківської послуги (карта, ощадна книжка, дорожній чек, електронний гаманець тощо) [3].

Попит, що пред'являється покупцем на банківський продукт або операцію, визначає ступінь новизни цих видів нововведень. Рівень попиту на новий продукт визначає рівень його корисності, а значить, і ступінь його новизни.

До банківських інновацій не можуть відноситися також незначні зміни, які носять частковий характер і не змінюють зміст та сутність банківського продукту або операції, наприклад, зміна відсоткових ставок депозиту, термінів депозитного внеску й ін.

У світовій практиці зазвичай виділяють такі види банківських інновацій [2]:
банківський продукт на нових сегментах ринку;
інновації у нових сферах грошово-фінансового ринку;
управління готівкою та використання нових інформаційних технологій;
послуги фінансового посередництва, спрямовані на зниження операційних витрат та більш ефективне управління активами та зобов'язаннями;
нові продукти у традиційних сегментах позичкових капіталів.

При цьому як новий продукт або послуга банківська інновація проявляє себе тільки у процесі своєї реалізації на фінансовому ринку або всередині банку, а попит на інноваційний банківський продукт або послугу визначає його ступінь новизни.

Оскільки значна кількість вітчизняних банків має досить обмежені власні джерела для інвестицій в інновації, підвищується значущість ефективного їхнього використання для розроблення та запровадження інновацій.

Існують певні принципово важливі чинники, що впливають на проведення банком інноваційної політики. До зовнішніх чинників належать:

- зміна економічної ситуації у країні та регіоні;
- розвиток банківської сфери;
- конкурентне середовище;
- приплив закордонного капіталу тощо.

До внутрішніх чинників належить політика банку, спрямована на:

- збільшення ринкової частки, обсягу продажів, прибутковості;
- покращення конкурентоспроможності банківських продуктів [4].

Інноваційна діяльність банку потребує досягнення головної мети – максимального задоволення вимог споживачів послугами за мінімально можливими витратами на їхнє розроблення, запровадження, надання та отримання на цій основі прибутку [5].

Формування інноваційної політики банків є складним процесом, тому доцільно визначити заходи щодо активізації інноваційної діяльності:

- освоєння нових сегментів ринку;
- урахування впливу внутрішніх і зовнішніх чинників на основі поточного та перспективного аналізів маркетингової інформації;
- прискорення процесу інтеграції нововведень;
- скорочення терміну розроблень і запроваджень банківських продуктів;
- підготовлення кваліфікованих робітників;
- підвищення дохідності банку, його фінансової стійкості, рентабельності активних банківських операцій.

Також можна відмітити, що для найбільш розвинутих банків інновації застосовуються, хоча й не дуже активно, але все ж вони приділяють значну увагу інноваційним продуктам і технологіям. Такі банки мають більші можливості для самофінансування наукових розроблень або закупівлі ноу-хау іззовні. Що стосується невеликих банків, то в них інновації застосовуються рідко.

Таким чином, на цьому етапі розвитку банківської сфери України для створення конкурентного середовища потрібно здійснювати інноваційну діяльність щодо впровадження нових, конкурентоспроможних продуктів і послуг, але орієнтуючись на вітчизняні особливості банківської системи. Запровадження й розширення нових банківських послуг повинно поєднуватися з постійним удосконаленням напрямів обслуговування клієнтів, комерційним банкам потрібно створювати умови для прискореного розвитку своїх установ у регіонах через збільшення фінансування, підготовку кваліфікованого персоналу, а також підвищення рівня комп'ютеризації, а на загальнодержавному рівні Національному банку України потрібно забезпечувати фінансову підтримку малих банків з метою оптимізації чинників конкурентної боротьби.

Наук. керівн. Чмутова І. М.

Література: 1. Єгоричева С. Б. Банківські інновації : посібник / С. Б. Єгоричева. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 206 с. 2. Банки и банковское дело: пособие для вузов / И. Т. Балабанова, О. В. Гончарук, В. А. Боровкова и др. – СПб. : Питер, 2005. – 206 с. 3. Медвідь Т. А. Інноваційна основа розвитку банківського бізнесу / Т. А. Медвідь // Зовнішня торгівля: право та економіка. – 2007. – №1. – С. 127–131. 4. Босак О. В. Інноваційна діяльність як основний чинник підвищення конкурентоспроможності банку / О. В. Босак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19(5). – С. 131–136. 5. Кузнецова А. Я. Банківський сектор України як джерело фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності / А. Я. Кузнецова, Я. Т. Карпа // Вісник НБУ. – 2004. – № 1(95). – С. 60–63.

ЗАСОБИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ З ВИКОРИСТАННЯМ ПЛАТІЖНИХ КАРТОК

Анотація. Розглянуто види злочинів з платіжними картками. Проаналізовано суб'єкти, від яких виходять загрози злочинів з платіжними картками. Визначено можливі шляхи удосконалення засобів протидії злочинам з платіжними картками.

Аннотация. Рассмотрены виды преступлений с платежными картами. Проанализированы субъекты, от которых исходит угроза преступлений с платежными картами. Определены пути усовершенствования методов противодействия преступлениям с платежными картами.

Annotation. The types of crimes with payment cards are considered. The parties are analyzed, which are the possible source of crime threat with payment cards. The ways of resistance to the crimes with payment cards are determined.

Ключові слова: платіжна картка, учасник ринку платіжних карток.

Останнім часом в Україні поширюються злочини, пов'язані з обігом платіжних карток, підробленими або викраденими, та їх сліпами.

Згідно зі ст. 1 Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" [1], платіжна картка – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової або іншого виду картки, що використовується для ініціювання переказу коштів з рахунка платника або з відповідного рахунка банку з метою оплати вартості товарів і послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, отримання коштів у готівковій формі в касах банків через банківські автомати, а також здійснення інших операцій, передбачених відповідним договором. Основними загрозами для власника платіжної картки згідно з рекомендаціями НБУ щодо використання платіжних карток [2] є її втрата, розголошення реквізитів платіжної картки, персонального ідентифікаційного номера та інших даних, можливі ризики під час здійснення операцій з використанням платіжної картки в банкоматах, безготівкової оплати товарів і послуг, у тому числі через мережу Інтернет. Тому для забезпечення ефективного використання платіжних карток необхідно визначити, як можна уникнути загроз, пов'язаних з ними.

Дослідження проблеми безпечного використання платіжних карток займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені, такі, як: Стрельбицька Л. М. [3], Бистров Л. В., Ніколаук С. І. [4] та ін. Проте можливі заходи протидії злочинам з платіжними картками недостатньо досліджені.

Метою даної статті є розгляд шляхів перешкоджання злочинам з платіжними картками.

Задля скоєння злочину з платіжними картками виготовляються такі документи: платіжні картки, сліпи з них, звіти матеріально відповідальних осіб, документи-посвідчення особи – пред'явника картки. Для їх підробки використовується відповідна технічна база, інструменти, сировина, фарба, пристрої, устаткування.

В Україні відповідальність за вчинення злочинів з використанням пластикових платіжних засобів наступає за статтями Кримінального кодексу (крадіжка; шахрайство; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення). Частина 1 ст. 200 визначає незаконні дії з платіжними картками як підробку, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту підроблених платіжних карток або їх використання або збут.

Українськими вченими узагальнено і визначено 12 основних способів вчинення злочинів, пов'язаних з платіжними картками:

1. Операції з підробленими картками.
2. Операції з украденими/загубленими картками.
3. Багаторазова оплата послуг і товарів.
4. Шахрайство з поштовими/телефонними замовленнями.
5. Багаторазове зняття з рахунку.

6. Злочинні посягання з використанням підроблених, а також украдених (загублених) документів.
7. Злочинні посягання з використанням підроблених сліпів.
8. Отримання авторизації від міжнародної платіжної системи за STIP (Stand In Processing) при збогах або відсутності зв'язку.
9. Створення і використання фіктивних підприємств обслуговування за картками.
10. Шахрайське використання банкоматів при видачі готівки.
11. Підключення електронного записуючого пристрою до POS-терміналу/банкомата (скімінг).
12. Інші види злочинних посягань [3].

Найбільш поширеними у світовій практиці є злочини з втраченими та викраденими картками (близько 72 % злочинів з платіжними картками) та з підробленими картками (близько 20 %).

Суб'єктами шахрайства з використанням платіжних карток є: персонал торгових точок, який приймає картки для розрахунків; особи, які викрадають картки; особи, які користуються загубленими картками; робітники банків; особи, які підробляють платіжні картки; особи – законні утримувачі карток [4].

Задля забезпечення ефективного використання платіжних карток необхідно вживати заходи усім суб'єктам, що здійснюють або контролюють їх обіг та використання: НБУ, процесинговим центрам, платіжним організаціям, емітенту, еквайру, уповноваженому органу у сфері захисту інформації, правоохоронним органам, зокрема відділам та відділенням Державної служби боротьби з економічною злочинністю (ДСБЕЗ). Управлінню боротьби з організованою злочинністю (УБОЗ) і самому власнику.

У свою чергу, процесинговому центру потрібно: виконувати голосову та електронну авторизацію; здійснювати посередництво при авторизації між еквайром та емітентом; проводити інформаційне та технічне обслуговування терміналів; здійснювати обробку сліпів; керувати стоп-листами – списками платіжних карток (номерів платіжних карток), за якими заборонено проведення операцій.

Платіжній організації необхідно: розробляти правила політики інформаційної безпеки та їх реалізовувати; застосовувати комплекс організаційних заходів та програмно-технічних засобів щодо захисту інформації; ретельно перевіряти фінансові показники кандидатів у члени та учасники системи під час оформлення їх вступу (участі) до платіжної організації та застосовувати поточний моніторинг їх фінансового стану протягом роботи в ній; з метою зменшення фінансових ризиків та забезпечення ефективного використання емітентами залучених коштів для утримувачів карток і емітентів установлювати відповідні обмеження (ліміти) на виконання операцій з платіжними додатками платіжних карток.

Еквайр має здійснювати такі заходи (щодо попередження можливих зловживань): проводити моніторинг з метою ідентифікації помилкових і неналежних переказів, суб'єктів таких переказів та вжиття заходів із запобігання або припинення здійснення зазначених переказів; за результатами моніторингу доручити торговцю здійснити ідентифікацію утримувача платіжної картки; дотримуватись технології роботи із стоп-листами, що використовуються в системі.

Емітент відповідно до компетенції має здійснювати такі заходи задля попередження злочинів: видавати акти щодо встановлення розмірів (у межах величин, визначених платіжною організацією) решти карткових лімітів за операціями з гаманцем та чеком; повинен дотримуватись системи вимог законодавства України та правил щодо виконання фінансових операцій і термінів перерахування коштів; виконувати встановлені законодавством України щодо забезпечення захисту інформації, яка обробляється в системі, а також нести відповідальність у разі порушення цих вимог відповідно до законодавства України; повідомляти платіжну організацію про виявлені ним випадки порушення вимог щодо забезпечення інформаційної безпеки в системі. У разі виявлення ознак, що можуть свідчити про вчинення злочину, він зобов'язаний повідомити про це порушення у відповідні правоохоронні органи; забезпечувати такі умови для обслуговування утримувачів карток, які гарантували б збереження конфіденційності залишку коштів та ПІН-рахунку їх карток.

Правоохоронні органи, зокрема ДСБЕЗ та УБОЗ, у межах компетенції здійснюють відповідні заходи щодо попередження можливих зловживань, виконують роль щодо розкриття та попередження злочинів, що вчинюються у сфері обігу пластикових платіжних засобів.

Таким чином, у статті було визначено види злочинів, що вчиняються з платіжними картками, суб'єкти цих злочинів та запропоновано шляхи перешкодження незаконному використанню платіжних карток у розрізі суб'єктів їх контролю та використання.

Наук. керівн. Хмеленко О. В.

- Література:** 1. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 05.04.01 р. № 2346-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2346-14>.
2. Рекомендації щодо використання платіжних карток : Лист НБУ від 03.03.10 р. № 25-312/519-3299 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/LB10067.html.
3. Стрельбицька Л.М. Банківське безпекознавство / Л. М. Стрельбицька, М. П. Стрельбицький, В. К. Гіжевський. – К. : Кондор, 2007. – 602 с.
4. Николаюк С. І. Протидія злочинам, що вчиняються із використанням пластикових платіжних карток / С. І. Николаюк, Д. Й. Никифорчук. – К. : КНТ, 2007. – 152 с.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗРАХУНКОВО-КАСОВИХ ОПЕРАЦІЙ БАНКІВ

Анотація. Присвячено проблемам ефективності розрахунково-касових операцій шляхом автоматизування цих операцій, яке б гарантувало надійність інформації, а також розширення кола розрахунково-касових послуг.

Аннотация. Посвящена проблемам повышения эффективности расчетно-кассовых операций путем автоматизации, которая бы гарантировала надежность информации, а также расширение сферы расчетно-кассовых услуг.

Annotation. The problems of improvement efficiency of cash operations by automation, which would guarantee reliability of information, and also expansion of cash service are devoted.

Ключові слова: автоматизована банківська система, розрахунково-касове обслуговування.

На сьогодні дослідження питання підвищення ефективності управління розрахунково-касовим обслуговуванням є актуальною проблемою. У сучасних умовах, коли банки не мають змоги залучити кошти через кризу в економіці та недовіру населення до банків, потрібні рішучі дії системи менеджменту щодо покращення якісної структури портфеля банку.

Метою написання даної статті є аналіз ефективності розрахунково-касових операцій банків, а також визначення можливих шляхів вдосконалення їх реалізації.

Проблемами підвищення ефективності розрахунково-касових операцій займалися такі видатні вчені та фахівці, як: Вересюк А. В., Мороз А. М., Петрук О. М. та ін. Вони присвячували свої праці дослідженню проблем удосконалення функціонування банківської системи загалом та розрахунково-касових операцій зокрема.

Майже всі завдання та процедури, які виникають у процесі роботи банку, піддаються автоматизації. Швидка і безперервна обробка значних потоків інформації є одним із головних завдань фінансової організації. Відповідно до цього необхідна наявність сучасної обчислювальної мережі, яка дозволяє обробляти інформаційні потоки, що постійно збільшуються. Крім того, банки мають достатні фінансові можливості для використання найсучаснішої техніки. Однак не слід вважати, що банк має можливість та готовий витратити величезні суми на новітнє програмне забезпечення. Банк є, насамперед, фінансовою організацією, яка призначена для отримання прибутку, тому витрати на модернізацію повинні бути нижчими, ніж очікуваний результат від її проведення. Відповідно до загальносвітової практики в середньому витрати банку на комп'ютеризацію складають не менше 17 % від загальної суми річних витрат [1].

Інтерес до розвитку автоматизованих банківських систем визначається, головним чином, стратегічними інтересами. Як показує практика, інвестиції в такі проекти починають приносити прибуток лише через певний період часу, необхідний для навчання персоналу та адаптації діючої системи до конкретних умов функціонування. Вкладаючи кошти у програмне забезпечення, комп'ютерне і телекомунікаційне обладнання та створення бази для переходу до нових обчислювальних платформ, банки, в першу чергу, прагнуть до здешевлення операцій і оптимізації рутинної роботи, що врешті-решт забезпечить перемогу в конкурентній боротьбі на ринку банківських послуг.

Автоматизація інформаційних і інших технологій банку сприяє вирішенню його стратегічних завдань. За визначенням фахівців, головними напрямками, за якими автоматизація обслуговування клієнтів впливає на конкурентну позицію банків, є зменшення витрат і збільшення якості обслуговування [2].

Результати дослідження існуючої проблеми дозволили визначити позитивні аспекти автоматизації обслуговування клієнтів, а саме:

- практично миттєве пересилання даних;
- унікальність збереження;
- поліпшена захищеність;
- різке зменшення трудомісткості обробки документів.

Рішення аналітичних задач банківської діяльності є необхідністю для визначення фінансових результатів, прогнозування напрямку розвитку, оцінки економічної обґрунтованості та доці-

льності діяльності кожного банку. У вітчизняній практиці автоматизація аналітичних розрахунків утілюється поки що в окремих програмних продуктах і ще не отримала глобального поширення на весь спектр банківських продуктів та послуг.

На вітчизняному ринку сформувалися класи автоматизованих банківських систем (АБС), кожна з яких має визначених споживачів від починаючих банків, що здійснюють лише обмежений спектр операцій, до ведення банків, що вийшли на закордонний рівень обсягу і послуг. АБС містить необхідний споживачу набір функцій.

Основна маса пропонувань на вітчизняному ринку АБС за вартістю і вимогами до обчислювальних засобів розрахована на середні і невеликі банки [3]. Розширення систем відбувається, як правило, у тому випадку, якщо зростаючі запити споживача носять потенційно масовий характер для українських умов. Тому в міру зростання фінансових можливостей банків можна чекати збільшення попиту на більш досконалі (багатоплатформені) системи, технічне і програмне забезпечення яких буде потребувати всезростаючої кваліфікації фахівців.

Орієнтація на автоматизацію всієї діяльності банків означає поступовий еволюційний перехід від більш простих програмно-апаратних засобів до більш складного з відповідним нарощуванням технічного, технологічного, кадрового потенціалів з одночасним розширенням сфер використання банківського капіталу.

Кількість використовуваної техніки, в першу чергу, визначається розмірами банку, наявністю філій, що склалися, зв'язками й іншими факторами. Саме через зростання обсягів робіт, набору послуг, кількості філій, клієнтів і зв'язків виявляється тенденція придбання банками більш потужних комп'ютерів і більш досконалого програмного забезпечення.

Для подальшого розвитку розрахунково-касових операцій і вирішення завдань щодо підвищення їх ефективності варто скористатися досвідом зарубіжних країн та забезпечити систему тарифів на обслуговування у процесі реалізації розрахунково-касових операцій банку.

Наук. керівн. Колодізев О. М.

Література: 1. Вересюк А. В. В центрі виймання – депозити / А. В. Вересюк // Банківська практика за кордоном. – 2003. – С. 62–65. 2. Рожнова В. С. Автоматизовані системи обробки економічної інформації / В. С. Рожнова. – К. : Фінанси і статистика, 2006. – С. 31. 3. Петрук О. М. Банківська справа : навч. посібн. / О. М. Петрук ; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2007. – С. 462.

Кузнецова А. О.

УДК 336.774(477)

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМИ РИЗИКАМИ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

Анотація. Розглянуто методи управління кредитними ризиками у світовій та вітчизняній практиці. Проаналізовано основні проблеми українських банків у сфері мінімізації ризиків. Визначено оптимальні способи зниження ризиків вітчизняних банків.

Аннотация. Рассмотрены методы управления кредитными рисками в мировой и отечественной практике. Проанализированы основные проблемы украинских банков в сфере минимизации рисков. Определены оптимальные способы снижения рисков отечественных банков.

Annotation. The methods of the risks management are considered in the world and national practice. The main problems of Ukrainian banks in the sphere of risks minimization are analyzed. The most optimal ways of decrease risks of Ukrainian banks are described.

Ключові слова: кредитний ризик, методи мінімізації ризиків, оцінка кредитоспроможності, диверсифікація, страхування ризиків.

Кредитний ризик – основний вид фінансових ризиків, з яким стикаються банки у процесі своєї діяльності. Зростання обсягів кредитних та інвестиційних операцій банків і зниження рентабельності в банківській сфері спонукає банки приймати на себе високі кредитні ризики, що потребує підвищеної уваги до оцінки та управління ними. На даний час в Україні відсутній достатньо

© Кузнецова А. О., 2011

ефективні моделі управління кредитними ризиками, а застосування зарубіжного досвіду потребує значних коригувань відповідно до особливостей української кредитно-фінансової системи. Це зумовлює актуальність визначення оптимальних методів мінімізації ризиків згідно з тенденціями розвитку вітчизняних банків.

Значний внесок у дослідження методів управління кредитними ризиками у світовій та українській практиці зробили такі вчені, як: О. Дзюблук, М. Кошевцова, О. Малахова, Л. Пельтек, М. Савлук, Дж. Сінкі, А. Череп, Л. Шустер та ін. Проте питання щодо мінімізації кредитних ризиків потребують нової детальної оцінки з урахуванням як зарубіжного досвіду, так і умов посткризового розвитку вітчизняної банківської системи.

Метою даної статті є виявлення найбільш оптимальних методів мінімізації ризиків згідно з сучасними тенденціями розвитку українських банків на основі дослідження світового та українського досвіду управління кредитними ризиками.

Аналіз діяльності комерційних банків щодо забезпечення повернення наданих позик свідчить про негативну тенденцію, оскільки в Україні на 01.01.2011 р. на частку прострочених та сумнівних до повернення позик припадало 9,4 % від загальної суми кредитних вкладень банків [1], що перевищує критичний рівень цього показника (при його значенні на рівні 7 % у закордонній банківській практиці положення банку оцінюється як критичне). Одними з найбільш вагомих чинників, що призвели до виникнення проблемної заборгованості банків, є заздалегідь здійснений на низькому рівні аналіз ризику неповернення кредитів та свідоме недотримання вимог під час аналізу кредитоспроможності позичальника і розрахунку фінансового класу.

Одним із першочергових способів мінімізації кредитних ризиків, що використовується зарубіжними банками, є оцінка кредитоспроможності та фінансової стійкості клієнтів. Кредитні працівники зазвичай надають перевагу саме цьому методу, оскільки він дозволяє передбачити практично всі можливі втрати, пов'язані з неповерненням кредиту завдяки наочній інформації про фінансові можливості позичальника [2]. У зарубіжній практиці все більш використовуваним стає метод оцінки кредитоспроможності позичальника на основі балів, який передбачає розробку спеціальних шкал для визначення рейтингу клієнта.

В Україні вітчизняні банки використовують методики оцінки кредитоспроможності, які мають певні недоліки у вигляді порушення правил оцінки кількісних і якісних характеристик. Також проблемою є вироблення кількісних нормативів для порівняння, оскільки існує розкид значень, обумовлений галузевою приналежністю, а наведені в економічній літературі бажані значення фінансових коефіцієнтів (фінансової стійкості, ліквідності тощо) не враховують галузевих особливостей і специфіки діяльності підприємств [3]. Результати такого аналізу на сучасному етапі можуть дати кредиторі лише оцінку загальних тенденцій розвитку потенційного позичальника, засновану на динаміці ряду фінансових показників.

Отже, для більш якісного здійснення оцінки кредитоспроможності позичальників в Україні необхідно створити міжбанківську інформаційну базу, до якої за результатами аналітичної роботи банківських службовців із підприємствами різних галузей економіки заносилися б дані про оптимальні критеріальні значення показників фінансового стану позичальників, які належать до відповідних галузей, що дасть можливість більш точно прорахувати вагові значення різних коефіцієнтів.

Іншим способом мінімізації ризиків, який широко застосовується у закордонній практиці, є страхування кредитів, яке передбачає повну передачу ризику його неповернення організації, що займається страхуванням [2]. Що стосується передачі банками ризику іншим суб'єктам економіки, то для фінансового ринку України не є характерною налагоджена партнерська робота банків із страховими компаніями з приводу мінімізації кредитного ризику шляхом страхування відповідальності позичальників за непогашення кредиту, а також власне ризику неповернення позички. Основними причинами цього є недосконалість законодавства і те, що комерційні банки не мають впевненості у фінансовій стійкості страхових організацій [4].

Отже, особливу увагу в аспекті мінімізації кредитного ризику слід приділяти розвитку та удосконаленню співробітництва банків зі страховими організаціями. Найперспективнішими формами співробітництва цих установ, як показав зарубіжний досвід, є кептивні страхові компанії, засновниками яких є банки. Зближення банківського і страхового бізнесу надасть можливість спростити процедуру укладання як страхової, так і кредитної угоди, а також процес виплати страхового відшкодування.

Однією з проблем українських банків є зосередження на роботі з вузьким колом клієнтів, яке характеризується допущенням недооцінки кредитного ризику з причини надмірної довіри та послаблення контролю з боку банків. Кредити таким клієнтам відрізняються великими обсягами, а отже, і великою мірою ризику [5].

Для вирішення цієї проблеми як у закордонній, так і в українській практиці використовується метод диверсифікації кредитного ризику, який передбачає розподіл можливостей банку щодо кредитування. Кредити розподіляються за термінами, за призначенням, за видами забезпечення, за способами встановлення ставки тощо. З метою диверсифікації також встановлюються нефіксовані ліміти кредитування, понад які кредити не надаються незалежно від рівня процентної ставки. Проте необхідно зазначити, що існують також вигоди від спеціалізації у наданні позик, оскільки банки краще вивчають особливості надання тих позичок, на яких вони спеціалізуються. Отже, українські банки повинні балансувати між вигодами і витратами, здійснюючи водночас і диверсифікацію, і спеціалізацію.

Ще одним заходом мінімізації кредитних ризиків, який широко використовується в банківській практиці, є залучення достатнього забезпечення, розмір якого повинен покривати не тільки

розмір самої позики, але й нараховані за нею відсотки [6]. Але українським банкам слід приділяти більше уваги питанню оцінки майна, що приймається у заставу, тому що більшість проблем, які виникають при реалізації заставленого майна, витікають саме з його неправильної попередньої оцінки. Для запобігання цього ефективним було б встановлення постійних контактів зі спеціалізованими товариствами з оцінки майна або створення при всіх достатньо великих банках окремих відділів.

Таким чином, в Україні система методів мінімізації кредитного ризику перебуває ще на стадії становлення. Для її вдосконалення вітчизняним банкам слід застосовувати досвід зарубіжних банків, а саме: створити в Україні загальнодержавну базу даних; розвивати та удосконалювати співробітництво банків зі страховими організаціями; здійснювати ефективне балансування між диверсифікацією та спеціалізацією наданих кредитів; встановлювати постійні контакти зі спеціалізованими товариствами з оцінки майна. Вищезазначені заходи дозволять мінімізувати ризики при здійсненні кредитних операцій і, як наслідок, підтримувати високий рівень ліквідності та платоспроможності вітчизняних банків.

Наук. керівн. Рац О. М.

Література: 1. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2011 року // Вісник НБУ. – 2011. – № 1. – С. 132. 2. Кошевцова М. О. Світовий досвід управління кредитними ризиками / М. О. Кошевцова // Схід. – 2008. – № 1. – С. 26–29. 3. Череп А. В. Проблеми управління кредитними ризиками у контексті стабільності функціонування банківської системи // Економічний простір. – 2009. – № 24. – С. 221–229. 4. Пельтек Л. В. Удосконалення управління кредитним портфелем банку / Л. В. Пельтек // Держава та регіони. – 2008. – № 2. – С. 120–125. 5. Малахова О. Напрями оптимізації роботи банків щодо управління кредитним ризиком / О. Малахова // Світ фінансів. – 2009. – № 2(12). – С. 101–112. 6. Глибокий В. Сучасні підходи до оцінки кредитного ризику банку / В. Глибокий // Вісник КНТЕУ. – 2008. – № 3. – С. 101–110.

Ляшенко О. В.

УДК 336.763

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. Розглянуто слабкі сторони банківського кредитування в Україні. Проаналізовано проблеми, які ускладнюють надання кредитів як фізичним, так і юридичним особам. Визначено найбільш оптимальні методи підвищення банківського кредитування згідно із сучасними тенденціями розвитку українських банків.

Аннотация. Рассмотрены слабые стороны банковского кредитования в Украине. Проанализированы проблемы, которые затрудняют предоставление кредитов как физическим лицам, так и юридическим лицам. Определены наиболее оптимальные методы повышения банковского кредитования согласно современным тенденциям развития украинских банков.

Annotation. The weaknesses of the bank lending in Ukraine are considered. The problems, that hamper the provision of credit, both individuals and legal entities, are analyzed. The most appropriate methods to increase bank lending according to modern trends of Ukrainian banks are identified.

Ключові слова: банківське кредитування, фінансово-кредитна установа, кредитний ризик, світова фінансова криза, кредитний портфель.

Світова фінансова криза своїми наслідками завдала значний спад економіці країни. Підвищення рівня безробіття у населення, банкрутство суб'єктів господарювання об'єктивно призвели до неможливості виконувати свої зобов'язання за раніше укладеними кредитними договорами. Як наслідок, банки опинилися у скрутному становищі.

Актуальність дослідження полягає в тому, що ефективне кредитування – це одне з найважливіших питань банківської системи України. Кожній фінансово-кредитній установі саме операції кредитування приносять значні доходи і від того, наскільки правильно були обрані методи і дотримані умови кредитування, значною мірою залежить результат кредитної операції.

Проблеми кредитної діяльності банків досліджуються багатьма науковцями, серед яких, перш за все, необхідно відмітити таких українських учених, як: Воробйова О. І. [1], Лагутін В. Д. [2] та Сідоволоса Т. В. [3]. Основну увагу вчених присвячено обґрунтуванню умов розвитку кредитної діяльності, сутності кредитного ризику, класифікації його видів, оцінці впливу чинників на рівень ризику кредитування та методам управління ним. Разом з тим невирішеними залишаються проблеми формування в банках концепції кредитного ризик-менеджменту, вибору підходів до розробки методології кредитного ризик-менеджменту, що відповідає сучасним потребам розвитку банківського кредитування.

Метою статті є дослідження проблем банківського кредитування в Україні, тобто виділення факторів впливу наслідків світової фінансової кризи, висвітлення проблеми, які ускладнюють надання кредитів як фізичним, так і юридичним особам.

Розвиток банківської системи України до 2007 року характеризувався динамічним зростанням обсягів кредитного портфеля, що було причиною зростання рівня ризику банківського кредитування. Коли гривня до долару збільшилася з 5 грн до 8 грн, неповерненість за кредитами збільшилася. Як свідчить практика, проблема кредитних ризиків щодо неповернення кредитів є для комерційних банків однією з найважливіших. Адже кожного разу при видачі кредиту банк намагається придбати прибутковий актив, але водночас бере на себе ризик того, що позичальник може виявитися неплатоспроможним.

Щорічний приріст загального об'єму кредитів в економіку за період з 2002 року по 2008 рік у середньому склав 60 %. За 2009 рік – третій квартал 2010 року спостерігається навпаки скорочення кредитування економіки на 2,26 %. При цьому щорічні темпи приросту об'єму проблемних кредитів за 2008 та 2009 роки випереджають темпи приросту кредитів в економіку за аналогічний період. За період з 2002 року по 2007 рік щорічний приріст проблемних кредитів у середньому склав 23,25 %, а загальний приріст – 241,22 %. При цьому лише за 2008 рік приріст проблемних кредитів становив 183,39 % порівняно з минулим роком, а приріст проблемних кредитів за 2009 рік випередив загальний обсяг проблемних кредитів за період з 2002 року по 2007 рік і становив 262,57 %. Найбільша питома вага проблемних кредитів у загальному обсязі наданих кредитів спостерігається за 2009 рік та складає 9 – 10 % [4].

Світова фінансова криза спричинила спад вітчизняного банківського кредитування. Для збільшення прибутку кредитори почали підвищувати процентні ставки, що природно спричинило зменшення кількості нових клієнтів і обсягів виданих кредитів.

Отже, розглянемо фактори впливу наслідків світової фінансової кризи на стан вітчизняного банківського кредитування [1]:

1. З початком фінансової кризи у банків значно скоротилася ресурсна база через відтік депозитів фізичних і юридичних осіб.

2. У зв'язку з фінансовою кризою багато підприємств країни або суттєво скоротили обсяги своєї діяльності, або зовсім її припинили, що негативно вплинуло на формування фінансових ресурсів як підприємств, так і вільних коштів фізичних осіб, що працювали на цих підприємствах. Зменшення обсягів фінансово-господарської діяльності було відмічено практично в усіх видах економічної діяльності, що скоротило вільні грошові кошти в економіці.

3. Фінансова криза дуже негативно вплинула на фізичних і юридичних осіб, що мали кредити, особливо в іноземній валюті. У більшості населення та юридичних осіб не вистачило коштів для своєчасної сплати за кредит і процентів за нього.

4. Якщо в останні кілька років банки переважно надавали кредити населенню, то за сучасних умов кредитоспроможність як фізичних, так і юридичних осіб значно знизилась, а в деяких випадках досягла рівня нуля. Наявність незначної кількості кредитоспроможних клієнтів не може забезпечити відповідного рівня кредитування в Україні.

5. Зростання ставок за депозитами суттєво впливає на збільшення процентних ставок за кредитами, що додатково негативно впливає на кредитоспроможність клієнтів, їх зацікавленість отримувати кредити за кредитними ставками.

Для банківських установ на кредитному ринку проблемами, які ускладнюють надання кредитів юридичним особам, є [3]: непрозорість діяльності юридичних осіб, недостатня економічна і юридична документація більшості підприємств, відсутність у підприємств ліквідних застав, відсутність реальної масштабної державної підтримки суб'єктів підприємництва, складнощі рефінансування й управління кредитним портфелем, що включає велику кількість різноманітних кредитів, висока частка та абсолютна величина операційних (не відсоткових) витрат у процесі кредитування, що пов'язане з незначним розміром і терміном самого кредиту, що не дає змоги забезпечити достатню рентабельність операцій за рахунок відсоткових доходів банку, високі ризики неповернення банківських кредитів та обмеженість або відсутність правових (і економічно виправданих) механізмів зниження кредитного ризику на всіх етапах кредитування, небанківські джерела залучення капіталу стають більш доступними для крупного бізнесу (знижується маржа від банківських операцій).

Розглянемо проблеми кредитування фізичних осіб. Кредитування приватних осіб – це ринковий сегмент, що динамічно розвивається. Зараз на нього виходить усе більше банків, і завдяки зростанню конкуренції умови кредитування стають привабливішими для клієнтів, але й складнішими. Проблема для надання банками кредитів фізичним особам є: цільове призначення кредитів, як приклад, з 38,5 млрд грн кредитів, наданих банками фізичним особам на кінець 2008 р., 31,4 млрд грн становили кредити у поточну діяльність і лише 7,1 млрд грн – іпотечні кредити, кредитування населення відбувається в умовах існування тіньових доходів у значній частині населення, що, у свою чергу, знижує об'єктивність оцінки платоспроможності позичальника. Загалом для споживчого кредитування характерний вищий рівень заборгованості порів-

няно з корпоративним портфелем. І поки ринок споживчого кредитування в Україні розвивається активно, проблема неякісних активів є другорядною, розбалансованості активів і пасивів за термінами, тобто розмір наданих кредитів є більшим, ніж зростання депозитів, валютна незбалансованість кредитних вкладів [4].

Таким чином, треба зробити висновки, що для банківських установ з метою підвищення банківського кредитування можуть бути ефективні різні способи:

а) упровадження в банках стандартизованих процедур, що дає змогу знизити собівартість операцій кредитування та скоротити термін розгляду кредитних заявок суб'єктів підприємництва;

б) упровадження механізмів рефінансування та збільшення терміновості пасивів банків, що дає змогу знизити розриви між активами і пасивами за термінами запитання й погашення та поліпшити їх ліквідність;

в) створення на рівні регіону механізмів зниження кредитних ризиків через різні схеми гарантування і забезпечення кредитів підприємствам;

г) удосконалення нормативних вимог НБУ, що дає змогу знизити відсоткові ставки за кредитами.

Наук. керівн. Колесніченко В. Ф.

Література: 1. Воробйова О. І. Банківське кредитування в умовах фінансової кризи / О. І. Воробйова // Фінанси, облік і аудит. – 2009. – № 14. – С. 35–43. 2. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика / В. Д. Лагутін. – К., 2004. – 139 с. 3. Сідоволоса Т. В. Проблеми та перспективи розвитку кредитування фізичних осіб в Україні / Т. В. Сідоволоса // Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України. – 2006. – С. 121–123. 4. Національний банк України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.

Кухарева Д. О.

УДК 336.717.061

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ РИЗИКОМ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Анотація. Розглянуті фактори, які ускладнюють процес оцінки та управління кредитним ризиком комерційних банків. Визначено основні проблеми системи ризик-менеджменту на рівні кожного окремого банку, проблеми управління кредитним ризиком з боку регулятора.

Анотация. Рассмотрены факторы, осложняющие процесс оценки и управления кредитным риском коммерческих банков. Определены основные проблемы системы риск-менеджмента на уровне каждого отдельного банка, проблемы управления кредитным риском со стороны регулятора.

Annotation. The factors, that complicate the process of the credit risk assessing and managing in commercial banks, are considered. The main problems of the risk management in individual banks; the problems of the credit risk in the central bank are determined.

Ключові слова: кредитний ризик, ризик-менеджмент, комерційний банк, НБУ.

Кредитні операції банків відносяться до найбільш прибуткових і, відповідно, до найбільш ризикованих. З-поміж усієї сукупності ризиків банківської діяльності кредитний ризик займає домінуюче місце, що пояснюється значною питомою вагою кредитів у загальній структурі банківських активів – близько 80 % [1]. Під кредитним ризиком розуміють ймовірність майбутніх збитків банку, зумовлених нездатністю контрагента сплатити в установленний строк основну суму боргу та здійснити відсоткові платежі за нею [2 – 4].

Аналіз ситуації, що склалася у банківській сфері, свідчить, що банки зазнають фінансового краху у зв'язку з надзвичайно ризиковою кредитною політикою. За даними НБУ, питома вага простроченої заборгованості за кредитами в останні роки зростає, на 01.01.2011 р. вона склала більш ніж 11 % сукупного обсягу наданих кредитів [1]. Підвищений рівень ризикованості кредитних операцій є причиною не тільки погіршення ліквідності банку і зменшення прибутку, а й невиконання

© Кухарева Д. О., 2011

банком своїх зобов'язань перед клієнтами, втрати коштів клієнтів, порушення системи організації безготівкових розрахунків, наслідком чого може бути втрата репутації, банкрутство. Тому значної актуальності набуває проблема мінімізації кредитного ризику у банку та управління ним.

Дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених з питань ризиків у банківській діяльності знайшли відображення у працях В. А. Власова, Захарова В., Кабушкіна В. С., Ковальова О. П., Криклія О. А., Павлюка О. А., Л. Примостки та інших, у яких головна увага приділялась саме кредитним ризикам, проблемам їх оцінювання та управління. Але варто відзначити, що дуже рідко проблеми управління кредитними ризиками розглядалися в комплексі, зазвичай автори приділяють увагу вузькому сегменту даної проблеми. Тому метою цієї статті є визначення сукупності кредитних ризиків, які охоплюють всі сторони банківської діяльності – як на макро- (на рівні НБУ), так і на мікрорівні (на рівні кожного окремого банку).

Методи та інструменти управління кредитними ризиками (ризик-менеджменту) пройшли довготривалий процес розвитку, проте на даний час в Україні відсутні достатньо ефективні моделі управління кредитними ризиками [5], тому метою даної статті є визначення основних проблем управління кредитними ризиками як на рівні кожного окремого банку, так і на рівні банківської системи в цілому.

Аналіз стану та сучасних тенденцій розвитку вітчизняного банківського сектору свідчить про те, що в останні роки банками проводилася агресивна кредитна політика. Вітчизняні банківські установи, здійснюючи ризикові операції, не завжди проводили моніторинг ризиків. Зрештою послабилися вимоги банків до позичальників, сталося відхилення як від принципів кредитування, так і від усталених підходів до оцінки забезпечення. Низькі відсоткові ставки та висока конкуренція банків щодо залучення позичальників потягнули за собою зниження вимог до аналізу фінансового стану клієнтів, зміни характеру угод, які кредитувалися, і, відповідно, розміру кредиту та оцінної вартості забезпечення, а як наслідок – до погіршення якості кредитних портфелів банків. Це не могло не вплинути на ліквідність останніх в умовах швидкоплинних змін економічної ситуації [6].

На думку багатьох економістів, головними проблемами українських банків є низька якість активів, недостатній рівень капіталізації та нестабільність ресурсної бази [6; 7], що спричиняють збитковість банківської діяльності. Її системне підвищення протягом останніх років є наслідком не лише негативних макроекономічних тенденцій, а й недостатньої уваги банків до сучасних методів управління ризиками, які б спрямовували банк у напрямі формування оптимального механізму, тобто більшість українських банків ще досить далекі від формування такого механізму, який відповідав би всім сучасним вимогам [8].

Кредитному ризику притаманні деякі особливості, які ускладнюють процес його оцінки та управління. До них належить, перш за все, індивідуальний характер кредитного ризику, пов'язаний з кожним конкретним позичальником. Крім того, оцінка кредитором фінансового стану та моральних якостей позичальника є суб'єктивною, тобто може відрізнятись у кожного банку. Як наслідок, для аналізу кредитного ризику не можуть бути застосовані методи статистики або теорії ймовірності, широко використовувані для оцінки інших ризиків [9].

Варто відзначити, що в умовах розширення спектра банківських послуг виникають так звані "нетрадиційні" банківські ризики, що зумовлені розширенням діяльності банку, зокрема виникненням нових форм кредитування, як, наприклад, лізинговий, факторинговий та ін. Сьогодні дедалі важливішим та актуальнішим є врахування саме нетрадиційних ризиків, що зумовлені диверсифікацією діяльності банку, та ефективного управління ними [10].

Що стосується управління банківськими ризиками на макрорівні, то необхідність аналізу, якісної і кількісної оцінки величини ризиків банківського сектору виникає внаслідок наявності чіткого взаємозв'язку між станом банківської системи й економічним зростанням країни. Аналіз ризиків банківської системи України здійснюється органами банківського нагляду, найважливішим інструментом якого є дистанційний аналіз. Основне завдання такого аналізу полягає у визначенні характеристик ризику банківського сектору на підставі кількісної інформації, отриманої з банківської звітності. Дистанційний аналіз використовується у процесі оцінки ризиків і є єдиною можливим інструментом якісного й кількісного аналізу розвитку банківського сектору в цілому.

Складність процесу оцінки кредитних ризиків, а відповідно, й управління ними визначається такими факторами:

- складністю банківського сектору як об'єкта аналізу;
- недостатньою кількістю та недосконалістю розроблених нормативних документів, що дозволяють проводити адекватну оцінку ризику;
- відсутністю систематизованої інформації для проведення комплексної оцінки величини ризику взятої до уваги банківської установи й банківської системи в цілому;
- відсутністю єдиного інформаційно-аналітичного простору, що поєднує всі джерела інформації про банківську систему, алгоритми й методи оцінки ризиків;
- відсутністю інформаційно-аналітичних систем для дистанційного аналізу ризиків банківської системи, що відповідають сучасним вимогам;
- обмеженістю інформації про діяльність банківських установ, отримуваної з форм банківської звітності [4].

Отже, у статті було виділено комплекс проблем управління кредитним ризиком як на рівні кожного банку, так і на рівні НБУ. Для їх вирішення необхідні теоретичні розробки у цій галузі та практичні навички працівників банку з аналізу та мінімізації можливих втрат, пов'язаних із кредитною діяльністю. Для мінімізації кредитного ризику на рівні банку повинна забезпечуватись повна

незалежність (структурна і фінансова) підрозділу банку з ризик-менеджменту від підрозділів банку, що безпосередньо приймають ризики (фронт-офісів), та підрозділів, які реєструють факт прийняття ризику та контролюють його величину (бек-офісів). Система ризик-менеджменту банку повинна визначати всі рішення та дії, які вживаються з метою уникнення, зменшення ризику, перенесення його на іншу ділянку, встановлення лімітів ризику або його прийняття. Система ризик-менеджменту також повинна охоплювати банк у цілому, включаючи спостережну раду, вище керівництво, департамент управління та контролю і, звичайно, підрозділи, які безпосередньо здійснюють операції, через які банк наражається на ризики. Крім цього, заходи із захисту від традиційних ризиків повинні доповнюватись заходами щодо управління нетрадиційними банківськими ризиками [8; 10]. Щодо мінімізації кредитного ризику на рівні НБУ, то важливого значення набуває удосконалення законодавства у галузі банківського нагляду. Також доцільним було б створення міжбанківської інформаційної бази, до якої за результатами аналітичної роботи банківських службовців із підприємствами різних галузей економіки заносилися б дані про оптимальні критеріальні значення показників фінансового стану позичальників, що належать до відповідних галузей. Це дало б можливість більш точно прорахувати вагові значення різних коефіцієнтів [5]. Варто відзначити також необхідність орієнтації банківського законодавства України на рекомендації Базельського комітету, що зумовлено наявністю в Україні значної кількості банків з іноземним капіталом та спрямованість України на європейську інтеграцію. Таким чином, тільки впровадження раціонального комплексу систематичних заходів, який би охоплював всі сторони банківської діяльності, зможе вивести банківську систему України на якісно новий рівень і забезпечити її прибутковість.

Наук. керівн. Чмутова І. М.

Література: 1. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>. 2. Банківські операції : підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с. 3. Шевченко Р. І. Кредитування і контроль : навч.-метод. посібн. для самост. вивч. дисц. / Р. І. Шевченко. – К. : КНЕУ, 2002. – 183 с. 4. Швець Н. Р. Ризики банківських установ: проблеми визначення та управління / Н. Р. Швець // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 97–103. 5. Череп А. В. Проблеми управління кредитними ризиками у контексті стабільності функціонування банківської системи / А. В. Череп, О. О. Романченко // Економічний простір. – 2009. – № 24. – С. 221–228. 6. Довгань Ж. Управління кредитними ризиками банків в умовах економічної кризи / Ж. Довгань // Вісник НБУ. – 2010. – № 8. – С. 51–55. 7. Белінська Я. Стабільність банківської системи: загрози та шляхи їх подолання [Електронний ресурс] / Я. Белінська. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/>. 8. Болдирев О. О. Ризик-менеджмент – ефективний інструмент антикризового управління банком / О. О. Болдирев // Фондовый рынок. – 2009. – № 7. – С. 14–18. 9. Примостка Л. О. Фінансовий менеджменту у банку : підручник / Л. О. Примостка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2004. – 468 с. 10. Кривцун І. М. Управління ризиками комерційного банку / І. М. Кривцун, О. І. Кутник // Регіональна економіка. – 2008. – № 4. – С. 104 – 109.

Гогенко С. О.

УДК 336.717.1:004.78

Студент 4 курсу
фінансового факультету ХНЕУ

СИСТЕМА ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ В УКРАЇНІ НА ЕТАПІ ВИХОДУ З КРИЗИ І ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ РОЗВИТКУ

Анотація. Розглянуто особливості роботи системи електронних платежів нового покоління та наведено порівняльний аналіз функціонування СЕП-2 в Україні у 2009 – 2010 роках.

Аннотация. Рассмотрены особенности работы системы электронных платежей нового поколения и приведен сравнительный анализ функционирования СЕП-2 в Украине в 2009 – 2010 годах.

© Гогенко С. О., 2011

Annotation. The features of work of the system of electronic payments of the new generation are considered and the comparative analysis of functioning of the pay systems is resulted in Ukraine in 2009 – 2010 years.

Ключові слова: система електронних платежів, консолідований кореспондентський рахунок, міжбанківські розрахунки.

Базовим законом, що визначає загальні засади функціонування платіжних систем в Україні та загальний порядок проведення переказу коштів у межах України, є Закон України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" [1].

Цим Законом систему електронних платежів Національного банку України (далі – СЕП) визначено державною системою міжбанківських розрахунків.

СЕП забезпечує здійснення розрахунків у межах України між банками як за дорученнями клієнтів банків, так і за зобов'язаннями банків. Здійснення банком початкових платежів у файлово-вому режимі є обов'язковим, а у режимі реального часу – за його вибором.

Питанням створення і розвитку системи електронних платежів в Україні присвятили свої праці такі вітчизняні вчені-економісти, як: А. Береза, С. Івахненко, В. Завгородній, О. Малкова, Рибченко М. Ф. [2 – 4] та ін.

На сьогодні виникла деяка суперечність між формою організації роботи СЕП та її апаратно-технічним забезпеченням, у якому комп'ютерна техніка і спеціалізовані апаратні засоби захисту інформації СЕП вже відпрацювали свій ресурс. Усе це потребує оновлення програмно-апаратної бази і втілення СЕП нового покоління – СЕП-2.

Тому метою даної статті є розгляд особливостей роботи системи електронних платежів нового покоління (СЕП-2) у 2009 – 2010 роках і перспектив її розвитку.

Система електронних платежів є загальнодержавною платіжною системою України, що забезпечує розрахунки в електронній формі між банками за власними зобов'язаннями банків один перед одним та за дорученням клієнтів у межах України, у якій існує кілька моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку.

Станом на 1 січня 2011 року учасниками СЕП-2 були 977 установ, із них: 175 – банки України; 736 – філії банків України; 28 – органи Державного казначейства України; 37 – установи Національного банку України; 1 – ПрАТ "ВДЦП". За 2010 рік послугами СЕП-2 у режимі реального часу скористалися 430 установ, або 44 % від загальної кількості учасників СЕП-2 [5].

СЕП-2 стала єдиною системою міжбанківських розрахунків, що об'єднала в собі риси двох попередніх підсистем: системи електронних платежів (СЕП), яка здійснювала перекази у файлово-вому режимі (з 1993 р.), і системи термінових переказів (СТП), впровадженій у 2001 р., яка здійснювала перекази в режимі реального часу.

Слід наголосити, що у зв'язку з введенням у промислову експлуатацію СЕП-2, було зменшено кількість моделей обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, а саме вилучено 1, 2, 5 та 6 моделі. Сьогодні існують 3, 4, 7, 8 моделі. Основною перевагою роботи з використанням моделей консолідованого кореспондентського рахунку є можливість концентрації і управління ресурсами банку з розгалуженою системою філіалів у головному банку [6].

Модель № 3 "Консолідований кореспондентський рахунок комерційного банку без відкриття технічних рахунків філіям" – одна-єдина модель, яка передбачає використання внутрішньої платіжної системи (ВПС) головним банком. Модель № 4 – "Консолідований кореспондентський рахунок з відкриттям технічних рахунків філіям". Модель № 7 – "Консолідований кореспондентський рахунок комерційного банку з відкриттям технічних рахунків філіям". Модель № 8 – "Консолідований кореспондентський рахунок комерційного банку". Впровадження 8 моделі в існуючій СЕП було викликано тим, що для банку з дуже великим обсягом платежів потрібно було розподілити обслуговування його філій між різними АРМ-2, забезпечивши при цьому механізми керування філіями з боку головного банку [6].

За 2010 рік учасниками системи здійснено 336 948 тисяч початкових платежів та надіслано електронних розрахункових повідомлень на суму 7 908 704 млн грн, що відповідно на 7,6 % та 28,2 % більше ніж за 2009 рік за рахунок їх виконання у файлово-вому режимі.

За 2010 рік початкові платежі за сумою платежу до 1 000 грн склали 70 % від загальної кількості платежів. При цьому сума цих платежів склала лише 0,7 % від загальної суми виконаних через СЕП платежів за звітний період, а решта 99,3 % становили платежі за сумою платежу понад 1 000 грн, що є свідченням наявності нових якісних характеристик певних фінансових потоків.

Найбільшій попитом серед учасників СЕП користувалася 3 модель обслуговування консолідованого кореспондентського рахунку, за якою юридична особа має консолідований коррахунок і внутрішньобанківську міжфілійну платіжну систему, яка забезпечує проведення переказу коштів між філіями банку та взаємодію із СЕП для виконання міжбанківського переказу коштів філіями банку. У 2010 році учасники системи, які працювали за цією моделлю, виконали 185 423 тисячі початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень (або 55 % від загального обсягу), що на 11 010 тисяч штук (або на 6 %) більше, ніж у 2009 році [7].

У 2010 році в середньому за день оброблялося 1 342 тисяч початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень на суму 31 509 млн грн, у тому числі середньодобова завантаженість:

у файловому режимі за кількістю – 1 341 тисяча початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень, на суму – 28 334 млн грн, що відповідно більше на 7,5 % за кількістю та на 24,8 % за сумою, ніж у 2009 році;

у режимі реального часу за кількістю – 1 000 початкових платежів та електронних розрахункових повідомлень, за сумою – 3 175 млн грн, що залишилася незмінною за кількістю та на 70,2 % більше за сумою, ніж у минулому році.

За результатами узагальнюючого аналізу можна зробити такі висновки: у нашій країні ще недостатньо розвиненою залишається система замовлення й оплати товарів та послуг за допомогою системи електронних платежів. Однак проведення реформації системи електронних платежів та поява СЕП нового покоління привели до змін, що мають велике практичне значення: централізація банківських ресурсів з одночасним підвищенням ролі головних банків при формуванні ресурсної бази та виконанні кредитно-інвестиційних операцій; делегування регіональним управлінням НБУ наглядових та довідково-консультаційних функцій; скорочення і спрощення документообігу та збільшення обсягів платежів у режимі реального часу.

Наук. керівн. Колодязев О. М.

Література: 1. Про платіжні системи та переказ грошей в Україні : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2346-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. 2. Береза А. М. Основи створення інформаційних систем. – К. : КНЕУ, 1998. – 115 с. 3. Завгородний В. П. Автоматизація бухгалтерського учета, контролю, аналізу і аудита / В. П. Завгородний. – К. : А.С.К., 1998. – 768 с. 4. Ивахненко С. Современные информационные технологии управления предприятием и бухгалтерия: проблемы и вызовы // Бухгалтерский учет и аудит. – 2006. – № 4. – С. 52–58. 5. Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. 6. Лапко Н. Система електронних платежів НБУ у 2009 році / Н. Лапко // Вісник НБУ. – 2010. – № 2. – С. 29–34. 7. Рибченко М. Ф. Оптимізація системи безготівкових розрахунків / М. Ф. Рибченко // Держава і регіони. Серія: Економіка і підприємництво. – 2009. – № 2. – С. 167–172.

Голубенко М. С.

УДК 330.59

Студент 5 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПОЖИВАННЯ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ В ДОМОГОСПОДАРСТВАХ З РІЗНИМ РІВНЕМ ДОХОДІВ

Анотація. Розглянуто поняття витрат на харчування, їх основні статті, динаміка за 2002 – 2009 роки та нормативне значення. Проведено порівняльний аналіз споживання окремих груп продуктів харчування за 2008 та 2009 роки за децильними групами населення з найменшим і найбільшим рівнями доходів.

Аннотация. Рассмотрены понятие затрат на питание, их основные статьи, динамика за 2002 – 2009 года и нормативное значение. Проведен сравнительный анализ потребления отдельных групп продуктов питания за 2008 и 2009 года по децильным группам населения с наименьшим и наибольшим уровнями доходов.

Annotation. The notion of the cost of food, their main items, the dynamics of the 2002 – 2009 years and normative value are considered. The comparative analysis of the consumption of certain food groups is conducted for the years 2008 and 2009 by decile groups with the lowest and highest income levels.

Ключові слова: домогосподарство, продукти харчування, рівень доходів.

© Голубенко М. С., 2011

ISO

"Управління розвитком", №9(106) 2011

Різке падіння рівня життя переважної частини населення протягом першої половини 1990-х років значною мірою вплинуло не тільки на збільшення масштабів бідності у країні, а й на зміну визначальних її чинників. Успадкована з радянських часів система соціального захисту не відповідала новим економічним умовам. У найгіршому становищі опинилися соціально вразливі групи населення, які не могли або не встигали адаптуватися до перехідних процесів.

Криза в Україні супроводжується появою гострих соціально-економічних проблем, які ведуть до серйозних змін рівня життя, що виявляється у скрутному економічному становищі населення країни. Посилюються такі негативні тенденції, як погіршення фізичного здоров'я, скорочення середньої тривалості життя, збільшення диференціації доходів різних груп населення, погіршення соціальної захищеності, соціальна деградація частини населення тощо.

Різні аспекти рівня життя населення досліджувалися вітчизняними і закордонними вченими: Амошею О. І., Богинею Д. П., Бубенко П. Т., Долішнім М. І., Онікієнком В. В., Дорогунцовим С. І., Пономаренком В. С., Кизимом М. О., Лібановою Е. М., Майєром В. Ф., Жеребіним В. М., Клебановою Т. С., Кузнєцовою О. В., Мандибурой В. О., Рімашевською Н. М. та ін.

Сьогодні в Україні єдиною інформаційною базою для досліджень рівня життя та проблем бідності виступає обстеження умов життя домогосподарств.

Одним чи не з основних індикаторів, що відображає стан рівня життя, за економічною теорією є питома вага витрат на харчування. За цим критерієм ситуація в Україні змінюється повільно (табл. 1). Відбувається поступове зниження рівня бідності за критеріями споживання – структурним критерієм, що базується на законі Енгеля (щодо структури витрат населення залежно від рівня матеріального добробуту). Згідно з критичним значенням цього критерію домогосподарство вважається бідним, якщо витрати на харчування складають більше 60 % від його сукупних витрат [1].

Таблиця 1

Динаміка та структура сукупних витрат домогосподарств [2]

Рік	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Питома вага статті витрат у загальній сумі сукупних витрат домогосподарства, %								
продукти харчування та безалкогольні напої	59,1	58,6	57,5	56,6	53,2	51,4	48,9	50
алкогольні напої, тютюнові вироби	2,6	2,8	2,8	2,9	2,6	2,6	2,2	3,2
непродовольчі товари та послуги	31,1	31,9	32,3	31,6	34,7	36	35,1	34,6

Як видно з табл. 1, частка витрат на харчування не перевищує порогові значення, але є досить високою. Однак і при таких значних відносних витратах на харчові продукти серед населення України і досі зустрічаються домогосподарства, які не можуть забезпечити собі достатній рівень харчування [3]. На рис. 1 наведені показники питомої ваги витрат на харчування у 2002 – 2009 роках та норматив для порівняння.

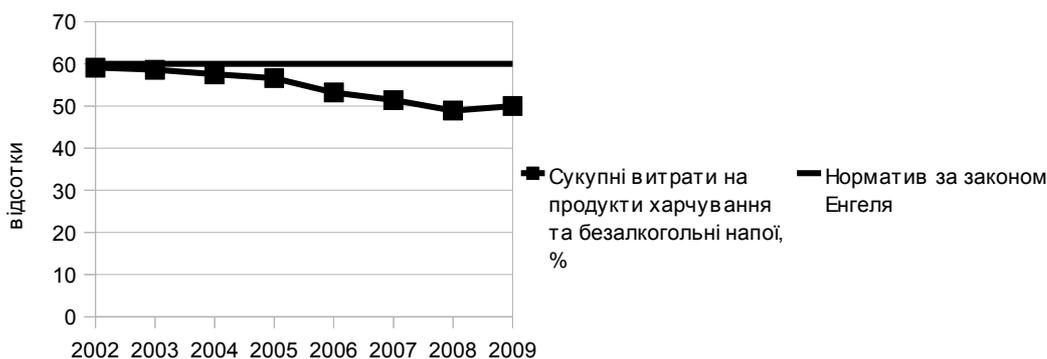

Рис. 1. Питома вага сукупних витрат на харчування у загальній сумі витрат домогосподарств

Отже, стає зрозумілим, що на даному етапі витрати на харчування становлять половину усіх витрат на споживчі товари у середньому українському домогосподарстві. Тому цікаво було б дослідити структуру споживання за основними групами продуктів харчування у найбідніших та найзаможніших родинах, які брали участь у дослідженні.

У табл. 2 показані середні показники споживання основних видів продовольчих продуктів. Для порівняння дані подані за групами соціального розшарування для першої (з найменшими доходами) та десятої (з найбільшими доходами) груп.

**Споживання продуктів харчування у домогосподарствах
(у середньому за місяць у розрахунку на одну особу, кг)**

За децильними групами за рівнем середньодушових загальних доходів на місяць					
Децильна група	Рік	2008		2009	
		перша	десята	перша	десята
М'ясо і м'ясопродукти		2,9	7,5	2,9	7,5
Молоко і молочні продукти		15,5	30	13,2	27,9
Яйця, шт.		16	22	17	23
Риба і рибопродукти		1,4	2,9	1,2	2,7
Цукор		2,7	3,8	2,5	3,9
Соняшникова та інші рослинні олії		1,4	2	1,5	2,2
Картопля		8	8,1	7,4	8,2
Овочі і баштанні		6,7	11,4	7,1	13,6
Фрукти, ягоди, горіхи, виноград		2	6,6	2	6,3
Хліб і хлібні продукти		8,7	9,2	8,2	9,8

Порівнюючи показники споживання тих чи інших груп продуктів харчування у першій та останній децильних групах населення, вдалося встановити, що найбільша різниця спостерігається у споживанні молока та молочних продуктів (13,2 кг на 1 людину на місяць у першій групі проти 27,9 кг – у десятій) та яєць (у заможних родинах 1 людина на місяць споживає на 6 яєць більше, ніж у домогосподарствах, віднесених до першого дециля).

Водночас у споживанні олії, картоплі та хлібу відмінності є досить незначними (рис. 2). Таким чином, можна виділити ті групи продуктів, споживання яких зростає зі зростанням матеріального добробуту населення: молоко та молочні продукти, м'ясо та м'ясні продукти, овочі, фрукти, яйця.

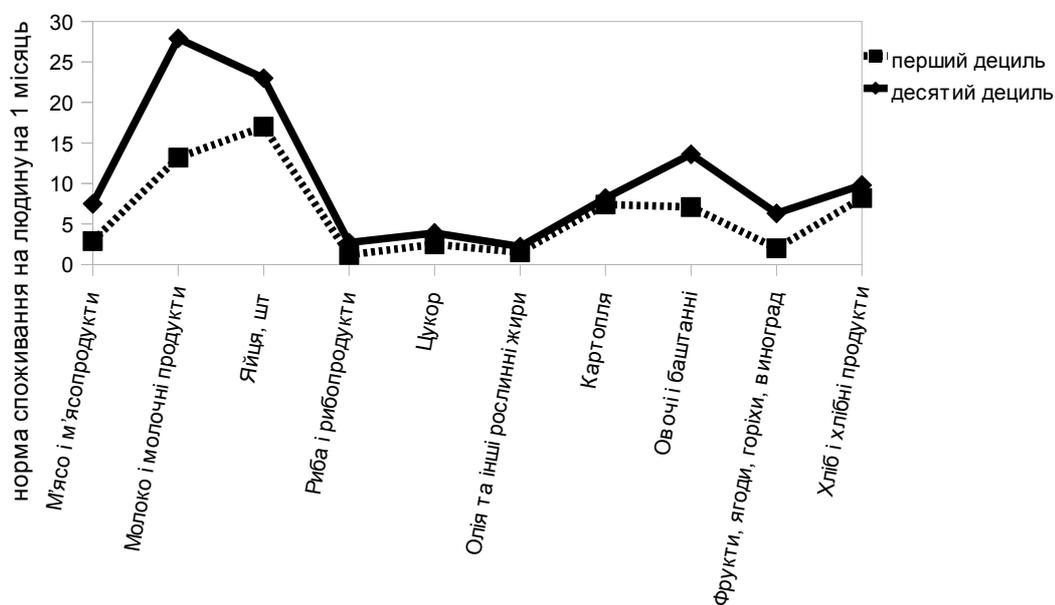

Рис. 2. Коридор споживання основних продуктів харчування у першій та десятій децильних групах домогосподарств у 2009 році

Визначені розбіжності у споживанні продуктів за різними соціальними групами домогосподарств вказують на проблемні місця у складанні споживчого кошика, який нині слугує орієнтиром для визначення базових соціальних стандартів [4]. Структуру і норми споживання для окремих категорій громадян нинішнього споживчого кошика було затверджено Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення" ще у 2000 році [5].

Законодавчо встановлено, що перегляд змісту споживчого кошика має здійснюватися кожні п'ять років, але, на жаль, проміжки перегляду значно затягуються, а норми споживчого кошика сьогодні не враховують багатьох реалій, натомість містять ряд непотрібних або застарілих продуктів та послуг.

Наук. керівн. Аксьонова І. В.

Література: 1. Рівень життя населення України / НАН України ; Ін-т демографії та соц. дослідж. ; Держ. ком. статистики України ; за ред. Л. М. Черенько. – К. : Консультант, 2006. – 428 с. 2. Доповідь "Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2009 році" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrstat.gov.ua. 3. Демографічні чинники бідності : монографія / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2009. – 184 с. 4. Писаревська А. К. Основні аспекти формування споживчого кошика в Україні [Електронний ресурс] / А. К. Писаревська. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2010_1/Pisarev.pdf. 5. Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення : Постанова КМУ № 656 від 14 квітня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.liga.zakon.ua.

УДК 331.522:316.346.2

Чумак А. І.

Студент 5 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ

АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто аналіз гендерних особливостей ринку праці України в сучасних умовах на основі даних Державного комітету статистики та Державної служби зайнятості. Досліджено динаміку рівня зайнятості населення країни. Визначено основні пріоритети державної гендерної політики та відповідні шляхи забезпечення гендерної рівності в українському суспільстві.

Аннотация. Рассмотрен анализ гендерных особенностей рынка труда Украины в современных условиях на основе данных Государственного комитета статистики политики и Государственной службы занятости. Исследована динамика уровня занятости населения страны. Определены основные приоритеты государственной гендерной политики и соответствующие пути обеспечения гендерного равенства в украинском обществе.

Annotation. The analysis of gender issues in Ukraine's labor market under the present conditions is studied based on data of the State Statistics Committee and the State Employment Service. The dynamics of employment of the country is considered. The main priorities of the national gender policy and appropriate ways of ensuring gender equality are suggested in Ukrainian society.

Ключові слова: гендерний аспект зайнятості, ринок праці, зайнятість, безробіття, динаміка.

У даний час проблема зайнятості є найбільш соціально значущою та гострою. Дослідження цієї проблеми зазвичай фокусують наукову увагу на макроекономічному, національному, регіональному, галузевому, віковому чи хронологічному її аспектах. Однак не менш важливим, проте не достатньо дослідженим, є гендерний аспект зайнятості.

Теоретичну базу гендерних досліджень проблеми зайнятості сформували такі зарубіжні науковці, як: В. Андерсон, Дж. Анкер, Т. Бек, Т. Веблен, Д. Вулфорд, К. Делфі, М. Кімміл та ін. Вітчизняний внесок у вирішення цієї соціально-економічної проблеми зробили такі науковці, як: О. Грішнова, Л. Лібанова, О. Макарова, В. Стащенко та ін.

Практика проведення економічних реформ показала, що за відсутності адекватної системи заходів державного регулювання зайнятості жіноча частина трудових ресурсів першою витісняється на периферію ринку праці або взагалі за його межі. У результаті посилюється прихована та явна дискримінація жінок, гендерна сегментація ринку праці, знецінення її освітнього і кваліфікаційного потенціалу. Дана проблема набуває все більшої актуальності, проте дуже часто при її дослідженні не враховують суто економічних факторів, що впливають на трудові відносини.

Найяскравішим проявом недосконалості та незавершеності формування нормативної бази регулювання зайнятості жінок в Україні є повна відсутність антидискримінаційного блоку у законодавчому регулюванні зайнятості. У результаті рівність можливостей для всіх суб'єктів ринку праці незалежно від статті, що декларується у ряді документів, залишається гаслом, не підкріпленим конкретним механізмом реалізації. Внаслідок цього принцип рівності можливостей фактично зведений до забезпечення рівноправності за критерієм умов праці і до розширення системи пільг та гарантій, пов'язаних із материнством [1].

Одним із наслідків неадекватності існуючої нормативної бази стало витіснення жінок зі сфери зайнятості, що і виявилось у зростанні зареєстрованого жіночого безробіття. Хоча безробіття однаковою мірою є проблемою як для жінок, так і для чоловіків, але дані державної служби зайнятості свідчать, що жінкам важче знайти роботу, ніж чоловікам. Рівень зареєстрованого безробіття жінок є вищим від рівня безробіття чоловіків. Найвищий рівень безробіття жінок спостерігається у Тернопільській, Рівненській та Сумській областях [2].

Ураховуючи психологічні фактори, сучасний стан економіки України, недостатню підтримку з боку держави, можна стверджувати, що жінка у нашій країні практично не має права вибору: працювати чи не працювати. Будучи берегинею домашнього затишку, вона позбавлена можливості працювати для себе, самореалізуватися в роботі. Гендерні нерівності у сфері праці починають все більше проявлятися саме зараз, коли жінка намагається стати рівноправною учасницею ринку праці. Для жінок нове соціально-економічне середовище, налаштованість громадської думки, індивідуальний психологічний стан менш сприятливі, ніж для чоловіків [3].

Згідно з даними досліджень, лише одна зі 100 жінок відчуває себе нині абсолютно впевненою, 8 – 9 із 10 перебувають у постійній тривозі за завтрашній день, а частка тих, хто остаточно зневірився знайти будь-яку роботу, становить у структурі економічно неактивного жіночого населення 6,4 % [3].

Середній рівень зайнятості населення загалом для усього вікового інтервалу, що підлягає статистичному обліку та оцінці, складає 58,4 %. При цьому віковий розподіл зайнятого населення є дуже нерівномірним: 33,3 % для вікового інтервалу 15 – 24 роки та 78,4 % для віку 40 – 49 років. Мінімум (24,1 %) припадає на віковий відрізок 60 – 70 років. Рівень зайнятості населення за статтю та віковими групами за I півріччя 2010 року подано в таблиці.

Таблиця

Рівень зайнятості населення за статтю та віковими групами за I півріччя 2010 року

Гендерні групи	Усього у віці 15 – 70 років	Відсотків за віковими групами, років					
		15 – 24	25 – 29	30 – 39	40 – 49	50 – 59	60 – 70
Усе населення	58,4	33,3	71,8	78,2	78,4	61,2	24,1
у т. ч.: жінки	54,5	29,0	65,2	74,9	78,7	56,2	22,1
чоловіки	62,7	37,4	78,1	81,5	77,9	67,5	27,1

Гендерні варіації рівня зайнятості з розподілом за віковими групами наочно відображає рисунок.

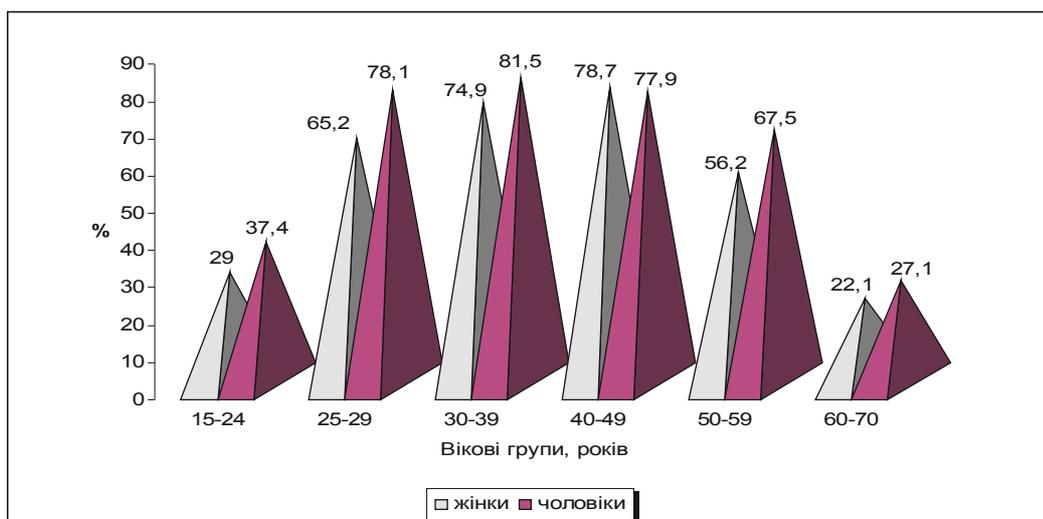

Рис. Структурна динаміка рівня зайнятості в Україні

З одного боку, і "чоловіча", і "жіноча", зайнятість несуть у собі характеристики, властиві для структурної динаміки оцінюваного явища загалом, проте з певним зміщенням. Максимальний

рівень зайнятості усього населення загалом характерний для вікової групи 40 – 49 років. Для жінок рівень зайнятості сягає свого максимуму (78,7 %) у той же віковий відрізок часу. Максимально високим (81,5 %) показник чоловічої зайнятості є у відносно молодшому віковому коридорі – 30 – 39 років.

Зіставлення власне "чоловічої" та "жіночої" структурно-вікових шкал зайнятості виявляє таку тенденцію, що рівень жіночої зайнятості для кожної вікової групи значно нижчий, ніж аналогічний показник для чоловіків. Винятком є лише одна група віком від 40 до 49 років. У цьому випадку зайнятість жінок на 0,8 % більша, ніж зайнятість чоловіків.

Гендерна асиметрія зайнятості населення є надзвичайно істотною. Відносні показники жіночої та чоловічої зайнятості максимально взаємно наближаються для вікової групи 60 – 70 років, коли перевага чоловіків складає лише 5 %. Найбільш поляризованим віковим відрізком виявляється період від 25 до 29 років, коли показник домінування чоловічої зайнятості над жіночою сягає максимальні 12,9 %. Номінальні рівні зайнятості при цьому складають: для чоловіків – 78,1 %, а для жінок – 65,2 % [4].

Таким чином, проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що гендерна проблема на ринку праці попри свою теоретичну дослідженість у практичному вимірі залишається надзвичайно актуальною, соціально болісною і володіє високим ступенем загалом негативної динаміки власного саморозвитку. Більш того, у коротко- та середньотерміновій перспективі фактично відсутні ефективні важелі продуктивного регуляторного впливу на неї.

Для подолання соціально-економічно негативу, зумовленого гендерною асиметрією на ринку праці, необхідно:

згенерувати якісно нову ментальну культуру суспільства, яка передбачає реальну рівність обох соціальних статей загалом і на ринку праці зокрема;

пенсійний вік жінок зрівняти з віком виходу на пенсію, встановленим для чоловіків, або ж, як мінімум, підвищити пенсійний вік жінок;

налагодити мережну систему постійного гендерного моніторингу проблем нерівноправності на ринку праці через гендерні центри; здійснювати постійну гендерну експертизу законодавства;

забезпечити у роботі центрів зайнятості реалізацію принципу адресності підтримки жінок на ринку праці шляхом розробки та втілення спеціальних програм працевлаштування, професійної орієнтації та професійного навчання, запровадження нових соціально сфокусованих технологій роботи з людьми;

сформувані у суспільстві інші економічні та соціальні можливості, які б знищили факторні передумови наявності гендерної дискримінації на ринку праці.

Наук. керівн. Аксьонова І. В.

Література: 1. Марценюк Т. Гендерна дискримінація на ринку праці в Україні: соціологічний аналіз / Т. Марценюк // Праця і закон. – 2008. – № 2. – С. 17–23. 2. Возний К. Гендерні аспекти зайнятості: Українські реалії і світовий досвід / К. Возний // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – № 1. – С. 63–69. 3. Офіційний сайт Державної служби зайнятості. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua>. 4. Офіційний сайт Державного комітету статистики. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

УДК 314.13(477)

Тертишна Л. С.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ

АНАЛІЗ НАРОДЖУВАНOSTІ, СМЕРТНОСТІ ТА ПРИРОДНОГО РУХУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто демографічну ситуацію в Україні, проведено аналіз народжуваності, смертності, природного руху населення та виявлено фактори впливу, що обумовлюють ці показники.

Аннотация. Рассмотрена демографическая ситуация в Украине, проведен анализ рождаемости, смертности, естественного движения населения и выявлены факторы влияния, обуславливающие эти показатели.

© Тертишна Л. С., 2011

ISS

"Управління розвитком", №9(106) 2011

Annotation. The demographic situation is studied in Ukraine, the analysis of fertility, mortality and natural population movement are considered and the influencing factors are identified which are determined these figures.

Ключові слова: чисельність населення, народжуваність, смертність, природний рух населення, динаміка населення.

Народжуваність в Україні продовжує знижуватись, вона вже опустилась нижче рівня, достатнього для заміщення поколінь. Для високорозвинених країн світу характерна така ж тенденція, але вона супроводжується високою тривалістю життя, зменшенням смертності, унаслідок чого в цих країнах демографічна ситуація не є такою несприятливою, як в Україні.

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена необхідністю пом'якшення демографічної кризи та усунення загрози національній безпеці України; складністю процесів глобалізації та європейської інтеграції; наявністю цілої низки гострих економічних і соціальних проблем, що вимагають комплексного наукового аналізу, результати якого слугуватимуть базою для розробки відповідних управлінських рішень.

Мета статті полягає в аналізі стану народжуваності, смертності, природного руху населення України та виявленні факторів, що їх обумовлюють.

Показники народжуваності та смертності залежать безпосередньо від матеріального стану населення, рівня охорони здоров'я, умов праці і побуту, стану забрудненості довкілля, рівня старіння населення та інших факторів. В Україні на кожну 1 000 жителів у січні – вересні 2010 р. померло в середньому 15,3 особи, а народилося 10,9 особи [1]. Серед причин смертності виділяють: хвороби системи кровообігу, злоякісні новоутворення, нещасні випадки, отруєння і травми. Збільшились показники смертності серед всіх вікових груп чоловіків та жінок старше 20 років.

Що стосується народжуваності, то слід відмітити, що сумарний коефіцієнт народжуваності у 2010 році досяг мізерного показника – 1,1 дитини, тоді як для простого відтворення населення він повинен становити не менше 2,2 дитини, а для розширеного відтворення населення – не менше 2,5 дитини.

Зменшення чисельності населення України відбувається виключно за рахунок природного скорочення, хоча у 2010 році порівняно з 2009 роком в Україні спостерігається зростання народжуваності та зменшення смертності. Але як би не зростала народжуваність, все одно смертність в Україні її перевищує. За даними Держкомстату, у січні – вересні 2010 року в Україні народилося 373 тис. осіб, померло – 525 тис. осіб. Якщо збережеться нинішня динаміка скорочення українського населення, до 2030 року кількість українців зменшиться до 39 мільйонів. Таким є прогноз ООН. У звіті Організації Об'єднаних Націй зазначається: в Україні найнижчий у світі приріст населення [2].

На народжуваність істотно впливають матеріальний і культурний рівень людей, становище жінки в суспільстві, особливості статевої та вікової структури населення, національні традиції і звичаї, державна політика в області народонаселення та ін. Негативно позначається безробіття, народжуваність різко знижується у кризові періоди. Багаторазове зниження дитячої смертності зробило неактуальним народження багатьох дітей як основи родинного благополуччя та гарантії забезпечення батьків у старості.

Задоволення потреби в дітях, у материнстві і батьківстві вступає у суперечність з рядом інших потреб, які є простішими, ніж нижчий рівень життя. Якщо заможні верстви населення співвідносять витрати часу та грошей на забезпечення майбутнім дітям необхідного фізичного, інтелектуального розвитку та професійної підготовки із задоволенням власних потреб у розвитку та дозвіллі, то бідні враховують елементарні потреби в їжі, одязі, житлі. Однак не слід очікувати, що з підвищенням рівня життя зросте і народжуваність. Якби зв'язок був таким простим, не скоротилася б народжуваність в усіх без винятку економічно розвинутих країнах до рівня, який не забезпечує навіть простого відтворення покоління батьків.

Поглибилася деформація шлюбно-сімейних процесів, започаткованих ще у 1980-х роках. Поширилися такі явища, як відкладання шлюбів і народження дітей, безшлюбне материнство та соціальне сирітство (покинуті батьками діти), зменшилася кількість зареєстрованих шлюбів, збільшилася кількість розлучень та вдовувань. Навіть у 2007 році, коли показники шлюбності зросли, кількість зареєстрованих шлюбів була в 1,5 раза меншою, ніж у 1989 році. Спостерігається масове поширення бездітності та одностатності: дві третини сімей мають лише одну дитину. Середня кількість членів у сім'ї практично не змінюється з 1989 року і становить 3,2 особи (у містах – 3,1, селах – 3,4) [3].

На смертність у першу чергу впливає рівень розвитку системи охорони здоров'я, рівень добробуту населення, вікова структура жителів.

Динаміка населення – його зменшення чи зростання, статево-вікова структура, характеристики народжуваності та смертності, параметри міграції – впливає на всі без винятку аспекти людського, соціального та економічного розвитку країни [4]. Причини, що призвели до надзвичайно низької народжуваності та високої смертності, поділяються на демографічні (народжуваність, смертність), соціально-економічні (міграції, рівень життя, зайнятість, економічна стабільність та її перспективи тощо) та інші. Окремо виділяють чинники прямої дії (зростання кількості пізніх шлюбів, розлучень, дитячої смертності тощо) і причини опосередкованої дії (зниження життєвого рівня, зростання злочинності тощо). Дані чинники зумовлюють скорочення кількості (депопуляцію) населення і погіршення його вікової структури.

Незважаючи на те, що починаючи з 2004 року народжуваність в Україні зростає, загальна кількість населення продовжує зменшуватися. За даними офіційної статистики [1], на 1 жовтня 2010 року чисельність населення становила близько 45 млн 822 тис. осіб. Тоді як на 1 жовтня 2009 року населення України становило 45 млн 999 тис. людей. Таким чином, за рік численність населення України знизилася на 177 тис. осіб.

Дедалі більша смертність у поєднанні з дедалі нижчою народжуваністю призводить до розвитку тотальної депопуляції, у 2000 році природне скорочення приросту населення в Україні становило 372 тис. осіб, у 2003 році – 356 тис. осіб, у 2006 році – 297 тис. осіб, у 2009 році – 194 тис. осіб [1].

Аналіз змін у сучасній демографічній ситуації України дає змогу встановити її екстраординарний характер: для мирного часу властиві процеси, які характерні для воєнних років, зокрема скорочення демографічного потенціалу.

Для виходу України з демографічної кризи необхідно проводити ряд заходів, спрямованих на підвищення народжуваності та зниження рівня смертності. Це, передусім, "демографізація" всіх напрямів соціально-економічної політики. Вона полягає у тому, щоб всі заходи такої політики (приватизація, податкова і житлова політика, соціальне забезпечення та інші) були спрямовані на вирішення проблем населення.

Демографічну проблему необхідно розв'язувати шляхом удосконалення організаційного і нормативно-правового механізмів та реалізації комплексу заходів, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я людей, формування нових цінностей та орієнтацій суспільства й держави, створення кадрового потенціалу, формування соціальної та особистісної мотивації до збереження та зміцнення здоров'я; залучення громадян України до регулярних занять фізичною культурою та спортом; сприяння раціональному харчуванню; зменшення шкідливого впливу травм, тютюнокуріння та негативних наслідків вживання алкоголю. Подолання цієї несприятливої демографічної ситуації передбачає проведення активної соціальної та демографічної політики, яка ґрунтується на міцній економічній базі та знанні й використанні законів, що управляють репродуктивною поведінкою людей.

Наук. керівн. Аксьонова І. В.

Література: 1. www.ukrstat.gov.ua. 2. <http://www.radiosvoboda.org>. 3. Доповідь Генерального секретаря ООН "Світові демографічні тенденції" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.un.org. 4. <http://toezpost.do.am>.

УДК 314.118(477)

Лугова І. В.

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ

АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ СТАРІННЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація. Розглянуто специфіку процесу старіння населення як наслідок депопуляції в Україні, проведено аналіз його очікуваних соціально-економічних наслідків.

Аннотация. Рассмотрена специфика процесса старения населения как следствие депопуляции в Украине, проведен анализ его ожидаемых социально-экономических последствий.

Annotation. The specificity of the aging process as a consequence of depopulation in Ukraine is considered, the analysis of its social and economic consequences is considered.

Ключові слова: старіння населення, депопуляція, трудові ресурси, навантаження на працездатне населення.

Старіння населення – закономірний і незворотний процес, неодмінний атрибут і супутник соціально-економічного прогресу й демографічної модернізації. Загальноцивілізаційна тенденція зниження народжуваності, характерна для населення розвинутого світу протягом останніх сторіч, разом з досягнутими успіхами у подовженні тривалості життя виступають детермінантами прискореного старіння населення і з часом породжують у старіючого населення ризик виникнення й

закріплення депопуляційних явищ, тобто перевищення кількості померлих над кількістю народжених. Тож не випадково тематика депопуляції, старіння населення та їх наслідків в останній чверті минулого – на початку поточного століття стала однією з найбільш активно досліджуваних демографами, економістами, а також фахівцями, які розглядають питання старіння та низку супутніх проблем у широкому соціогуманітарному контексті [1].

Однак слід зазначити, що низка питань, які стосуються депопуляції і старіння населення в Україні та їх впливу на соціально-економічні параметри, залишаються недостатньо дослідженими. З огляду на це актуальним є відображення особливостей та специфіки процесу старіння населення як наслідку депопуляції в Україні, його перебігу та очікуваних соціально-економічних наслідків на перспективу.

У цілому ж Україна вже тривалий час відноситься до країн з доволі високим рівнем старіння населення: за значенням традиційного показника старіння – часткою осіб віком 60 років і старше у загальній чисельності населення – Україна посідає 11 місце у світовій ієрархії рівня демографічного старіння. Однак при цьому слід зазначити, що через порівняно низьку (за мірками розвинутого світу) тривалість життя населення в Україні, за більш сучасним показником старіння населення – питомою вагою у населенні тих, кому за 65 років, – наша країна ще поступається багатьом розвинутим європейським державам, а отже, і всій сукупності країн Європейського Союзу [2].

З огляду на сучасні вітчизняні й загальноєвропейські тенденції демографічного розвитку можна стверджувати, що Україну очікує поглиблення процесу старіння її населення. Як свідчать різні варіанти демографічних прогнозів для України, саме поточне сторіччя буде періодом триваючого старіння її населення.

Наведемо дані чисельності населення України за 2000 – 2009 рік з розподілом на вікові групи для подальшого аналізу (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Розподіл населення за віком

Рік	Чисельність населення, млн осіб	у тому числі у віці:				
		0 – 14 років	15 – 24 років	25 – 44 років	45 – 64 років	65 і понад років
2000	49,115	8,781	7,2759	14,0922	12,147	6,8189
2001	48,6636	8,3733	7,3255	13,992	12,1288	6,844
2002	48,2409	7,9499	7,3812	13,8515	12,0797	6,9786
2003	47,8231	7,5695	7,4578	13,7268	11,8755	7,1935
2004	47,4421	7,2463	7,4786	13,5909	11,757	7,3693
2005	47,1005	6,9898	7,4557	13,4606	11,6872	7,5072
2006	46,7492	6,7647	7,3667	13,3428	11,7078	7,5672
2007	46,4657	6,6064	7,2668	13,2495	11,7399	7,6031
2008	46,1923	6,5011	7,1031	13,2066	11,8748	7,5067
2009	45,9634	6,4762	6,8299	13,2555	12,0844	7,3174

Із табл. 1 видно, що чисельність дітей скорочується, а чисельність населення віком від 65 років та старше невпинно зростає. На основі даних таблиці розрахуємо показники структури населення та більш докладно оцінимо масштаби старіння населення і скорочення певних вікових категорій (табл. 2).

Таблиця 2

Питома вага вікових груп населення

Рік	0 – 14 років	15 – 24 років	25 – 44 років	45 – 64 років	65 і понад років
2000	17,88	14,81	28,69	24,73	13,88
2001	17,21	15,05	28,75	24,92	14,06
2002	16,48	15,30	28,71	25,04	14,47
2003	15,83	15,59	28,70	24,83	15,04
2004	15,27	15,76	28,65	24,78	15,53
2005	14,84	15,83	28,58	24,81	15,94
2006	14,47	15,76	28,54	25,04	16,19
2007	14,22	15,64	28,51	25,27	16,36
2008	14,07	15,38	28,59	25,71	16,25
2009	14,09	14,86	28,84	26,29	15,92

За розрахунками табл. 2 можна зробити висновок, що кількість дітей в Україні швидко скорочується, про що свідчить зменшення питомої ваги даної вікової групи у структурі населення за 10 років досліджуваного періоду майже на 4 %. При цьому зростає частка населення у віці 65 і понад років, що вказує на старіння нації. Інші вікові групи майже не змінюються у структурі населення. Ще у 2000 році частка дітей складала 17,88 %, а осіб похилого віку – 13,88 %, а у 2009 році питома вага вікової групи «65 і понад років» перевищила питому вагу дітей на 1,83 %.

Про перебіг процесу старіння населення та його результати на період до 2050 р. дають уявлення відповідні показники, розраховані на базі середнього варіанта демографічного прогнозу, розробленого Інститутом демографії та соціальних досліджень НАН України, які подано в табл. 3 [1].

Таблиця 3

Показники старіння населення України на період до 2050 року

Рік	Частка осіб віком 60 років і старше у загальній чисельності населення, %	Частка осіб віком 65 років і старше у загальній чисельності населення, %
2015	21,4	15,2
2020	22,7	16
2025	24,2	17,4
2030	24,9	18,9
2040	27,6	20,6
2050	32,1	23,8

Згідно із середнім варіантом багатоваріантного демографічного прогнозу, розробленого фахівцями Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, найбільш вірогідним є скорочення загальної чисельності населення України до початку 2020 р. до 43,3 млн осіб, тобто більш ніж на три мільйони (або на 6,7 %) порівняно з нинішньою його чисельністю. При цьому контингент населення працездатного віку зменшиться майже на 3,7 млн осіб (або на 13,0 %), незначно збільшиться чисельність дитячо-підліткових (допрацездатних) контингентів, при цьому кількість осіб старше працездатного віку зростає на півмільйона (або на 4,5 %). За імовірного загального скорочення чисельності населення України до 2050 р. більш ніж на 18 % чисельність його працездатного контингенту зменшиться більш як на 1/3. Розрахунки чисельності та частки населення у вікових межах нинішнього інтервалу його працездатності, які демонструють невпинне скорочення чисельності і частки працездатних контингентів, подано в табл. 4 [1].

Таблиця 4

Показники чисельності контингентів населення працездатного віку в Україні на період до 2050 р.

Роки	Населення працездатного віку	
	тис. осіб	у % до загальної чисельності населення
2015	26 080,70	58,7
2020	24 458,70	56,4
2030	23 248,5	56,2
2040	21 260,6	53,7
2050	18 453,5	48,9

Із розрахунків у табл. 4 видно, що частка населення працездатного віку надалі буде лише скорочуватися і вже у 2050 році складатиме меншу половину загального населення країни. Такі демографічні тенденції можуть призвести до руйнівних наслідків для економіки: скорочення частки працездатного населення призведе до скорочення людського капіталу, а отже, до зниження продуктивності; пенсійна система і система соціального страхування можуть стати занадто обтяжливими; турбота про зростаюче літнє населення може цілком лягти на плечі домогосподарств; зростання чисельності літнього населення вимагає значного збільшення витрат на охорону здоров'я.

Особливістю депопуляційних тенденцій Україні є поєднання старіння населення з низькою народжуваністю. Це може викликати низку проблем з відтворенням населення у країні, а також мати довготривалий вплив на усі сторони життєдіяльності суспільства.

Із соціально-економічних позицій найбільш суттєвим наслідком старіння населення та його природного зниження є те, що згадані демографічні тенденції зумовлюватимуть подальше скорочення бази відтворення трудового потенціалу населення в Україні. Зокрема, вже у найближчі п'ятнадцять-двадцять років абсолютна і відносна чисельності перспективних з точки зору формування й відтворення трудового потенціалу населення, його вікових контингентів (осіб допрацездатного і працездатного віку) в Україні має помітно скоротитися. Серед соціально-економічних наслідків активізації процесу старіння – збільшення демоекономічного навантаження на працездатне населення та на соціальні статті бюджету, старіння самого працездатного населення, уповільнення оновлення знань та ідей, гальмування науково-технічного прогресу, загострення проблем самотності осіб похилого віку та необхідності їх соціальної підтримки, економічного забезпечення тощо. У цілому ж старіння населення та породжувані ним виклики вимагають кардинальної перебудови всієї соціально-економічної системи, пристосування суспільства й економіки до особливостей «старого» населення, в якому кількість споживачів перевищує чисельність економічно активного населення [4].

Розрахуємо коефіцієнти демографічного навантаження на осіб працездатного віку за формулою:

$$K_{\text{дем.нав.}} = \frac{H_{\text{дп,пп}}}{H_{\text{пв}}} \times 1000\% ,$$

де $H_{\text{дп,пп}}$ – чисельність населення допрацездатного і післяпрацездатного віку відповідно;

$H_{\text{пв}}$ – чисельність населення працездатного віку.

Наведемо дані та розрахунки у вигляді таблиці (табл. 5) [3].

Таблиця 5

Розрахунок коефіцієнтів демографічного навантаження на осіб працездатного віку

Рік	Чисельність населення			Коефіцієнт демографічного навантаження		
	допрацездатного віку, тис. осіб	працездатного віку, тис. осіб	післяпрацездатного віку, тис. осіб	дітьми, ‰	особами похилого віку, ‰	загальне навантаження, ‰
2000	8 781	33 515,1	6 818,9	262,0	203,5	465,5
2001	8 373,3	33 446,3	6844	250,4	204,6	455,0
2002	7 949,9	33 312,4	6 978,6	238,6	209,5	448,1
2003	7 569,5	33 060,1	7 193,5	229,0	217,6	446,6
2004	7 246,3	32 826,5	7 369,3	220,7	224,5	445,2
2005	6 989,8	32 603,5	7 507,2	214,4	230,3	444,6
2006	6 764,7	32 417,3	7 567,2	208,7	233,4	442,1
2007	6 606,4	32 256,2	7 603,1	204,8	235,7	440,5
2008	6 501,1	32 184,5	7 506,7	202,0	233,2	435,2
2009	6 476,2	32 169,8	7 317,4	201,3	227,5	428,8

Із розрахунків, наведених у табл. 5, можна зробити висновок, що загальне навантаження на осіб працездатного віку зменшується за рахунок стрімкого скорочення чисельності дітей у структурі населення. У 2000 році на 1 000 осіб працездатного віку припадало 262 дитини і 203 особи похилого віку, у кінці досліджуваного періоду, у 2009 році, позитивних змін не відбулося і на 1 000 осіб працездатного віку вже припадало 201,3 дитини та 227,5 особи похилого віку. Тобто відзначається загальна тенденція до збільшення навантаження на осіб працездатного віку саме особами похилого віку.

Демографічне навантаження на осіб працездатного віку для наочності наведено на рисунку [3].

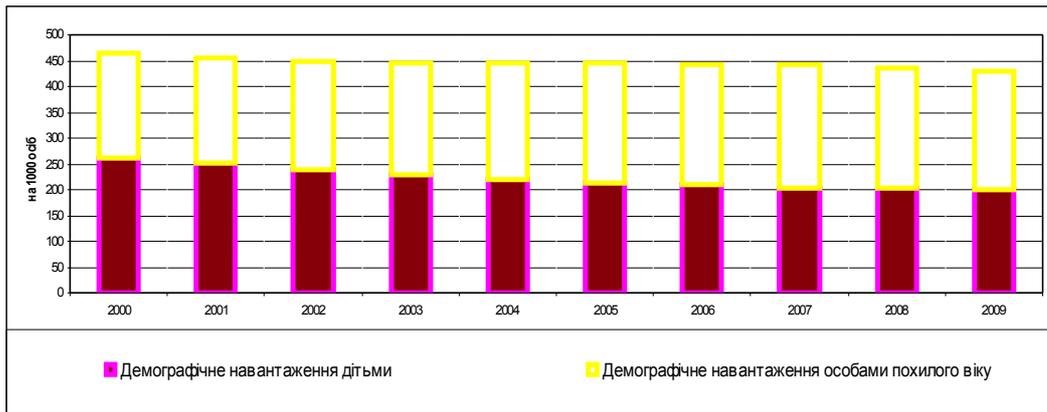

Рис. Демографічне навантаження на населення працездатного віку в Україні

На графіку видно, що навантаження дітьми скорочується, а навантаження особами похилого віку навпаки – зростає. Загальне навантаження на населення працездатного незначно зменшилося, але за рахунок зменшення чисельності дітей, що, звісно, не може свідчити про позитивні зміни.

Збільшення частки людей похилого віку ставить перед суспільством завдання організації догляду за ними, медичного обслуговування літніх, що вимагає додаткових коштів, розширення мережі медичних, геронтологічних установ, якісної перебудови системи охорони здоров'я.

Спеціалісти відзначають, що старіння населення веде до збільшення частки осіб з більш низькими доходами, ніж мають працюючі, тому скоротиться попит на товари деяких галузей виробництва, а зменшення питомої ваги молодих чоловіків до 40 років призведе до скорочення чисельності військовослужбовців. Тенденції зміни у віковій структурі проявилися і в тому, що економічно активна частина населення стала трохи старшою, відповідно знижується мобільність робочої сили, ефективність перепідготовки, сприйняття інновацій [5].

Розглядаючи фактори старіння населення, відзначимо єдину думку вчених про першопричину демографічного старіння – зниження народжуваності, у результаті якого зменшується частка дітей серед усього населення, а частка літніх людей збільшується (тип звуженого відтворення населення). Іншим чинником старіння населення, на думку більшості демографів і вчених, є збільшення середньої тривалості життя. Але демографічне старіння в Україні відрізняється від даного процесу в розвинених країнах. Основна відмінність полягає в тому, що старіння населення відбувається на тлі скорочення тривалості життя населення.

Питання про соціально-економічні наслідки старіння населення широко обговорюються в наукових та громадсько-політичних колах країн ЄС, не залишається осторонь і уряд України. У матеріалах Всесвітньої асамблеї з проблем старіння наголошується, що в розвинених країнах за допомогою державної політики слід обмежити ранній вихід на пенсію, скасувати відрахування до пенсійного фонду із зарплати пенсіонерів, які продовжують працювати, підвищити привабливість умов праці для літніх, ввести для них більш зручний гнучкий графік роботи. Загальний висновок Асамблеї: старіння населення не обов'язково викличе важкі економічні труднощі. Народа експертів країн ЄС з приводу "політики добробуту літніх" наголосила, що до літніх не слід ставитися як до утриманців або прошарку, залежного від суспільства. Країни ЄС вже чимало зробили для гідного життя літнього населення, прийнято ряд заходів і в Україні [1].

Досліджуючи таку тему, як старіння населення, важливо визнати всю суперечливість цього складного та багатогранного явища. На даний момент слід більш глибоко продумати стратегічні цілі і завдання як демографічної, так і соціальної політики щодо громадян старшого покоління для попередження несприятливої ситуації в суспільстві. При цьому важливо виходити з принципу збереження активності літніх і старих людей, їх участі в економічному та культурному житті суспільства.

Наук. керівн. Аксьонова І. В.

Література: 1. Терець В. М. Депопуляція та старіння населення у соціально-економічному контексті [Електронний ресурс] / В. М. Терець // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009 – № 1. – Режим доступу : www.visniktub.narod.ru. 2. Сапожникова Т. М. Демографическое старение: прогнозы, последствия [Электронный ресурс] / Т. И. Сапожникова // Научный журнал КубГАУ. – 2009. – № 25(1). – Режим доступа: www.ej.kubagro.ru. 3. <http://www.ukrstat.gov.ua>. 4. Вишневецкий А. Г. Демографическая революция / А. Г. Вишневецкий. – М. : Статистика, 2001. – С. 72. 5. Осколкова О. Б. Старение населения в странах ЕС / О. Б. Осколкова. – СПб. : Питер, 1999. – С. 74–83.

Зміст

Ворона Е. В. Основные направления инвестирования в Интернет-пространство: преимущества и недостатки	3
Бойко О. О. Визначення сутності бюджетування на підприємствах ..	5
Червина А. С. Направления повышения инвестиционной привлекательности предприятий	7
Кравцова О. М. Оцінка джерел фінансування інвестиційної діяльності підприємства	10
Сатиренко А. А. Особливості ресурсозбереження на підприємствах АПК	12
Стеценко О. Ю. Аналіз регіональних складових інвестиційної привабливості Луганського регіону	14
Темченко А. І. Комплексна оцінка ефективності інноваційної діяльності підприємств	17
Прокопенко В. В. Право на освіту – невід’ємне право людини.....	19
Сытник Л. Н. Защита прав потребителей в Украине	21
Білокінь О. Є. Підходи до реформування основ функціонування бюджетної системи.....	24
Войтенко Л. О. Права споживача в разі придбання товару належної якості	26
Яровая И. В. Право на свободу слова – миф или реальность?.....	29
Парака О. М. Реалізація прав та свобод людини в Україні.....	31
Митрофанова Ю. С. Личные неимущественные права как основа бытия человека	34
Бондаренко Г. Н. Право на бесплатное медицинское обслуживание – миф или реальность?.....	38
Усенко І. В. Проблеми працевлаштування випускників ВНЗ	41
Крамська М. Г. Проблема конкурентоспроможності вітчизняного рівня освіти студентів зі світовим.....	44
Негунов О. В. Концепція соціально-етичного маркетингу	47
Мовчан Г. А. Організаційні засади управління проблемною заборгованістю банків.....	49
Шиліна В. О. Депозитна політика банків в Україні	51
Щоткіна О. В. Корпоративна культура як невід’ємна складова сучасного управління	53
Гриневич Г. В. Підвищення пенсійного віку – досвід України та європейських країн	56
Єрмакова О. В. Актуальні питання створення бранда в Україні	58
Сірий В. О. Формування політики збуту на підприємствах	60
Петик Т. А. Процесс увольнения сотрудников на предприятии.....	62
Блищик С. Л. Проблеми та перспективи розвитку фондового ринку України	56

Вальчук О. І. Особливості здійснення процентної політики в умовах кризи.....	67
Пелих В. А. Кредитний ризик та формування резервів під кредитні операції банку в умовах фінансової кризи	69
Ярова М. В. Шляхи підвищення ефективності валютного контролю за експортно-імпортними операціями	71
Злобіна А. Р. Концептуальні підходи до ліквідності та платоспроможності банку	73
Заєць Ю. В. Напрями вдосконалення організації процесу управління кредитними операціями банків України	75
Бондар В. О. Скорингова модель як ефективний метод оцінки кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом	77
Бабаєва Л. О. Необхідність застосування методів управління портфельним кредитним ризиком	80
Яременко К. В. Проблеми та перспективи розвитку банківського іпотечного кредитування.....	81
Яцко А. О. Удосконалення методів мінімізації валютних ризиків комерційних банків в Україні	83
Дубовик Д. В. Проблеми розвитку депозитних операцій у комерційних банках	85
Пархоменко Ю. В. Проблеми валютно-фінансової нестабільності в Україні та заходи їх подолання	86
Челурна К. Б. Шляхи мінімізації валютних ризиків банку	88
Кульченко А. В. Удосконалення організації банківського регулювання та нагляду в Україні.....	90
Харькова О. В. Проблеми банківського кредитування в Україні та шляхи їх подолання.....	92
Буц Е. О. Банківська система України: становище та проблеми розвитку.....	94
Пономарьова А. О. Розробка механізмів стимулювання капіталізації банківської системи України	96
Дзим О. О. Перспективи використання факторингових та форфейтингових операцій для забезпечення розвитку банківського кредитування в Україні.....	98
Буряк А. О. Шляхи вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальників як основного методу мінімізації кредитного ризику.....	100
Польська Н. С. Ефективність відсоткової політики НБУ та інших центральних банків світу	102
Смаль О. С. Формування процентної політики банку	104
Разгуляев Я. О. Шляхи забезпечення валютної стабільності в Україні	106
Пошита А. М. Вплив фінансово-економічної кризи на валютний ринок України.....	108

Дмуховська М. С. Регулювання надходження міграційного капіталу як одна зі складових реалізації антикризового управління в комерційному банку.....	109
Козиревська О. Ю. Шляхи мінімізації кредитних ризиків у сфері банківського бізнесу.....	111
Літвінова О. М. Проблеми і перспективи розвитку лізингу в Україні.....	113
Лекарев Є. Ю. Напрями вдосконалення нормативної бази іпотечного кредитування в Україні.....	115
Корнева О. В. Ризики у сфері банківського карткового бізнесу.....	116
Богомаз О. Ю. Організаційна складова розвитку безготівкових розрахунків в Україні.....	118
Нехай М. Б. Сучасний стан споживчого кредитування в Україні.....	120
Чернишова К. В. Проблеми використання платіжних карток в Україні та шляхи їх вирішення.....	122
Лобурєва Н. О. Проблеми розвитку фондового ринку України та можливі шляхи їх вирішення.....	124
Фесенко К. І. Проблеми надлишкової ліквідності вітчизняних банків та шляхи їх вирішення.....	126
Чернишова А. В. Проблеми здійснення та шляхи вдосконалення депозитних операцій банків України.....	129
Скаковський В. І. Визначення проблем іпотечного кредитування та можливі шляхи їх вирішення.....	131
Смольянинова Ю. Є. Методи управління ризиками банку при здійсненні лізингових операцій.....	133
Леусенко М. І. Споживче кредитування як чинник кризи ліквідності банків України.....	135
Лісовіна А. М. Інноваційні процеси у банківській сфері.....	137
Комарова О. Ю. Засоби запобігання злочинам з використанням платіжних карток.....	139
Трембач І. С. Напрями підвищення ефективності розрахунково-касових операцій банків.....	141
Кузнецова А. О. Шляхи оптимізації управління кредитними ризиками вітчизняних банків.....	142
Ляшенко О. В. Проблеми банківського кредитування в Україні.....	144
Кухарєва Д. О. Проблеми управління кредитним ризиком комерційного банку.....	146
Гогенко С. О. Система електронних платежів в Україні на етапі виходу з кризи і перспективи її розвитку.....	148
Голубенко М. С. Аналіз особливостей споживання продуктів харчування в домогосподарствах з різним рівнем доходів.....	150
Чумак А. І. Аналіз гендерних особливостей ринку праці України.....	153
Тертишна Л. С. Аналіз народжуваності, смертності та природного руху населення України.....	155
Лугова І. В. Аналіз причин та наслідків старіння населення України.....	157